

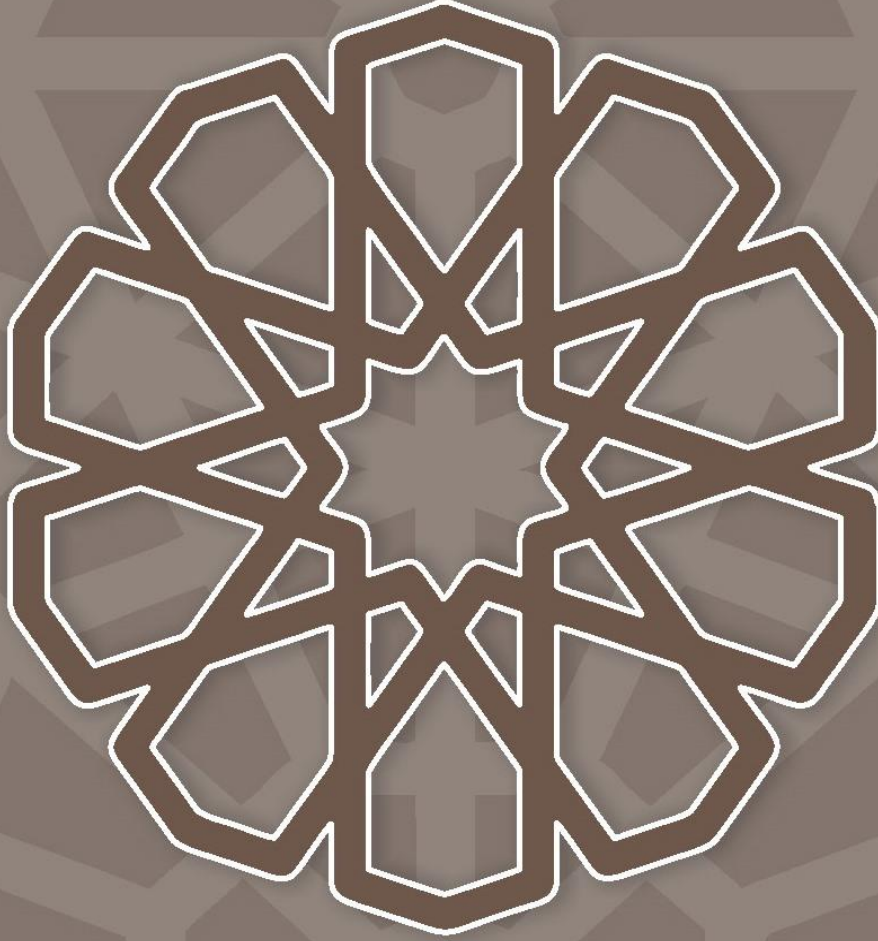

CİLT 10-SAYI 19-HAZİRAN 2020
VOLUME 10-NUMBER 19-JUNE 2020

KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ

**SOSYAL BİLİMLER
DERGİSİ**

ISSN 2146-4561

www.sbe.kilis.edu.tr

Cilt/Volume: 10 Sayı/Issue 19 (HAZİRAN/JUNE 2020)

**KİLİS 7 ARALIK
ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
DERGİSİ**

***KİLİS 7 ARALIK UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES***

ISSN 2146-4561

**Kilis 7 Aralık Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Müdürlüğü 79100 Kilis / TÜRKİYE
Tel: +90 (348) 813 93 45, Fax: +90 (348) 813 93 50
Baskı Yeri: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Matbaası
E-mail: sbedergi@kilis.edu.tr, web: www.kilis.edu.tr**

KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
KİLİS 7 ARALIK UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Sahibi (Publisher)

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü Adına

Doç. Dr. Mehmet KULE

Editör (Editor)

Dr. Ömer CİDE (Baş editör), Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Bölüm Editörleri

Doç. Dr. Mustafa CİNOĞLU, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Doç. Dr. Hikmet Zeki KAPÇI, Erciyes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

Dr. Üzeyir KÖSE, Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Dr. Ahmet SİMSAR, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Dr. Yasin TAŞ, Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

Dr. Ahmet ŞİT, Kilis 7 Aralık Üniversitesi MYO

Dr. Laura Kelley, Slippery Rock University/ABD

Türkçe Dil Editörü (Turkish Language Editor)

Yeliz SAYGILI, Kilis 7 Aralık Üniversitesi

Muhammet Yasin ÇAKIR, Kilis 7 Aralık Üniversitesi

Mustafa Fatih AYDIN, Kilis 7 Aralık Üniversitesi

Sadık DURAN, Kilis 7 Aralık Üniversitesi

İngilizce Dil Editörü (English Language Editor)

Dr. Halil İbrahim SARI, Kilis 7 Aralık Üniversitesi

Öğr. Gör. Celal YAŞAMALI, Kilis 7 Aralık Üniversitesi

**Dergimizin tarandığı
indeksler**

YAYIN KURULU (EDITORIAL BOARD)

Prof. Dr. M. Ruhat YAŞAR, Kilis 7 Aralık Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Halil İbrahim SEYREK, Kilis 7 Aralık Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Layli ÜKÜBAYEVA, Manas Üniversitesi/Kırgızistan
Doç. Dr. Mehmet Ali YILDIRIM, Kilis 7 Aralık Üniversitesi/Türkiye
Doç. Dr. Tuğrul YÜRÜK, Çukurova Üniversitesi/Türkiye
Doç. Dr. Muhammet HÜKÜM, Sakarya Üniversitesi/Türkiye
Dr. Bülent KAYA, Kilis 7 Aralık Üniversitesi/Türkiye
Dr. Muhammed OKUDAN, Gazi Osman Paşa Üniversitesi/Türkiye
Dr. Sara B. Tours, Slippery Rock University/ABD

DANIŞMA KURULU (ADVISORY BOARD)

Prof. Dr. Şinasi GÜNDÜZ, İstanbul Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Hilmi BAYRAKTAR, Gaziantep Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Mehmet ALPARGU, Sakarya Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Şefaettin SEVERCAN, Erciyes Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Mehmet AKBAŞ, Gaziantep Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Enver ÇAKAR, Fırat Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Zeynel ÖZLÜ, Gaziantep Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Hüseyin PEKER, On Dokuz Mayıs Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Musa YILMAZ, Gazi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK, İzmir Demokrasi Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Adnan ÇELİK, Selçuk Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Muhsin MACİT, Anadolu Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Mustafa Doğan KARACOŞKUN, Kilis 7 Aralık Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Nurettin GEMİCİ, İstanbul Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Sabha ALKAM, Zeytun Üniversitesi/Ürdün

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi yılda iki kez (Haziran-Aralık) yayınlanan ulusal hakemli bir dergidir. Bu dergideki çalışmaların bilim ve dil sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergimize gönderilen çalışmalar, alanında uzman iki ayrı hakem tarafından incelendikten sonra uygun görülenler Kabul dilmektedir. Yazım kurallarına ilişkin bilgilere dergimizin yazım kuralları kısmında yer verilmiştir.

Bu derginin tüm hakları saklıdır. Önceden yazılı izin almaksızın hiçbir iletişim ve kopyalama sistemiyle kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve satılamaz.

All rights reserved No part of this publication may be reproduced, stored or introduced into a retrieval system without prior written permission.

EDİTÖRDEN

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi olarak 19. sayımızla siz değerli okuyucularımızla buluşmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Dergimiz her geçen gün yayın kalitesini artırmakta olup hedefine emin adımlarla ilerlemektedir. Sosyal Bilimler alanına daha fazla katkı yapmak ve daha kaliteli yayınlar ortaya çıkarmak adına da çabalarımız devam etmektedir. Bu vesile ile birinci sayıdan itibaren gerek yazar gerekse hakem olarak bu derginin varlığını devam ettirmesine katkı sunan bütün akademisyenlere, danışma ve yayın kurullarının saygıdeğer üyelerine çalışmalarından dolayı şükranlarımızı sunarız.

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi ailesi adına siz değerli akademisyen, araştırmacı ve okuyucularımıza göstereceğiniz ilgiden dolayı şimdiden teşekkür ederiz. Siz değerli dostların istek ve önerilerinizi de bekler, bir sonraki sayımızda görüşene kadar sevgiyle kalmanızı dileriz.

Saygılarımızla...

Dr. Ömer CİDE
Editör

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALELERİ/RESEARCH ARTICLES

Şiir ve Şehir: Türk Şiirinde İstanbul Sevgisi/Poetry and City: Love of Istanbul in Turkish Poetry

Selami ÇAKMAKCI.....1-35

Bâkî Divanı'nda Edebî Sanatların Genel Görünümü Üzerine/On The Overview of Literary Arts in The Baki's Divan

Bülent KAYA.....36-53

Denizli İlinde Yer Alan Bir Grup Köy Camiiilerindeki Kâbe Tasvirleri/ Kaabe Depictions in a Group of Village Mosques in The Province of Denizli

Akın TERCANLI.....54-83

Muhasebe Eğitimi Alan Öğrencilerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algıları: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İİBF Örneği/Corporate Social Responsibility Perceptions of The Students Receiving Accounting Education: The Example of Ağrı Ibrahim Çeçen University FEAS

Fatma TEMELLİ.....84-108

Sınıf Öğretmeni Adaylarının Değer Yönelimleri: Bir Durum Çalışması/Value Aspects of Pre-Service Elementary Teachers: A Case Study

Esat YILDIRIM.....109-126

Sınıf Öğretmenlerinin Okul Gürültüsüne İlişkin Görüşleri/Primary School Teachers' Opinions on School Noise

Aslıhan KENBER ÇİFTÇİ- Bilgen KIRAL.....127-149

Adalet Değeri Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması/The Reliability and Validity of the Justice Value Scale

Tuğba KARADAVUT- Serdar KARADAĞ-Bilgehan NACAR.....150-163

Yabancı Portföy Yatırımlarının Borsa Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği/The Effect of Foreign Portfolio Investments on The Exchange: The Case of Turkey

Ahmet ŞİT-Cebrail TELEK.....164-178

Osmaniye İlinde Girişimcilik Destek Programından Faydalanan Girişimcilerin Karşılaştıkları Finansman Sorunları ve Çözüm Önerileri/Financing Problems and Solution Proposals of Entrepreneurs Beneficiary from The Entrepreneurship Support Program in Osmaniye

Meryem ORAN-Cuma ERCAN179-197

Dijitalizasyon Raporlama Tekniğinin Etkililiğine İlişkin Katılımcı Ailelerin Görüşleri/The Views of Participating Families Related to The Effectiveness of The Digital Reporting Technique

Tuncay DİLCİ**198-216**

Organize Sanayi Bölgelerinin Sivas İli Ekonomisine Etkisi/The Effect of Organized Industrial Zones on Sivas Province Economy

Hatice DOĞAN-Adem DOĞAN**217-241**

Pınarbaşı'nın (Kayseri) Tarihi-Kültürel Alanın Turizm Planlamasının Coğrafî Analizi /Geographical Analysis of Tourism Planning of Historical-Cultural Area of Pınarbaşı Kayseri

Tülay ÖCAL**242-267**

Yazım Kuralları ve Etiği

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Kilis 7 Aralık University Journal of Social Sciences
ISSN 2146-4561
Haziran/June 2020, 10 (19): 1-35

Şiir ve Şehir: Türk Şiirinde İstanbul Sevgisi
Poetry and City: Love of Istanbul in Turkish Poetry

Selami ÇAKMAKCI

Dr. Öğr. Üyesi, K. Maraş Sütçü İmam Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe
Eğitimi Bölümü
e-posta: selamicak23@hotmail.com
Orcid: 0000-0002-3350-0373

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article types: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received: 29 Nisan 2020/29 April 2020
Kabul Tarihi/Accepted: 15 Haziran 2020/15 June 2020
Yayın Sezonu/Pub Date Season: Haziran 2020/June 2020

Atıf/Cite as: Çakmakcı, Selami (2020), Şiir ve Şehir: Türk Şiirinde İstanbul Sevgisi/Poetry and City: Love of Istanbul in Turkish Poetry, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (19), 1-35, doi:<https://doi.org/10.31834/kilissbd.729096>

Rights reserved.
For Permissions
sbedergi@kilis.edu.tr

ŞİİR VE ŞEHİR: TÜRK ŞİİRİNDE İSTANBUL SEVGİSİ

ÖZ

Şehir, kavramsal olarak kültür, insan ve mekân kavramları ile doğrudan ilişkilidir. Edebiyatımızda şehir-şiir ilişkisi denilince İstanbul akla gelir. Edebiyattan tarihe, mimariden müziğe Türk kültür ve medeniyetinin sergilendiği İstanbul, geçmişten günümüze kadar türkü, şarkı ve şiirlere konu olmuş bir şehirdir. İstanbul, hem kültürümüzün bir parçası hem de ona yön veren sosyal ve fiziki bir yapı olmasından dolayı birçok şairin ilgisini çekmiş ve sevilen bir mekân olmuştur. Şiir, yaşam ve yaşanmışlıkla sıkı ilişki içerisinde bir sanat olduğundan, birçok şair İstanbul’u şiirlerine konu etmiştir. Söz konusu şairler tarih, kültür, doğal güzellikler ve bireysel yaşanmışlıklar içeren şiirleriyle şehrin kimliğine katkı sağlamışlardır. İstanbul bu şiirler yoluyla ölümsüz bir mekân konumuna gelmiş, adeta yeniden inşa edilmiştir. İnsan mekânda yaşar, mekân ise insanla anlam kazanır. İstanbul, insan-mekân bütünleşmesinin dünyadaki örnek şehirlerinden biridir. “Yedi tepeli şehir” olarak bilinen İstanbul, tarihi süreçte bir “kült şehir” haline gelmiş ve Türk şiirinde birçok şiirin öznesi olmuştur. Sevginin öznesi de nesnesi de bu şiirlerde hep İstanbul’dur. Mekân ve insan arasından kopmaz bir bağ vardır. Bu bağın en güçlü biçimi şair ve şehir arasında ortaya çıkar. Şairin şehirle olan duygusal bağı, şehrin geçmişi ve bugününü daha iyi anlamamızı sağlar. İstanbul sevgisi konulu şiirleri kapsayan bu çalışmanın amacı Türk şiirinde şehre duyulan sevginin; tarih, kültür, doğal güzellik, özlem ve bireysel yaşanmışlık bakımından anlam katmanlarını belirlemektir.

Ahahtar Kelimeler: İstanbul, Şehir, Sevgi, Tarih, Kültür, Özlem, Doğa.

POETRY AND CITY: LOVE OF ISTANBUL IN TURKISH POETRY

ABSTRACT

The city is conceptually directly related to the concepts of culture, people and space. When we mention city-poetry relationships in our literature, Istanbul comes to mind. Istanbul, where Turkish culture and civilization are displayed from literature to history, from architecture to music, is a city that has been the subject of folk songs, songs, and poems from the past to the present. The city has attracted and it has been a beloved venue the attraction of various poets because it is both a part of our culture and a place that leads our culture. As poetry is an art in an intimate relationship with life and experience, many poets have chosen Istanbul, where they were born and raised, as the subject for their poems. Human lives in space. Space has a meaning with the human. Istanbul is one of the few examples of human integration with space in the world. Known as the “seven-hill city,” Istanbul has become a “cult city” in the historical process and become the main character of many poems in Turkish poetry. The subject and object of love are always Istanbul in these poems. There is an inseparable bond between place and human. The strongest form of this bond occurs between the poet and the city. The poet's emotional

connection with the city allows us to understand the past and present status of the city better. This study, which includes poems focusin on the love for Istanbul, aims to determine the poets' senses of love and belonging about Istanbul.

Keywords: Istanbul, City, Love, History, Culture, Yearning, Nature.

GİRİŞ

Şehir denilen yapı; tarihi, siyasi, kültürel, sosyal, mimari ve iktisadi bir bütünden oluşur. Levis Mumford'a göre şehrin dört bin yıllık bir tarihi vardır. (Sennett, 2008: 15). Ancak şehir, sadece üzerinde yaşanılan ve zaman geçirilen bir mekân değildir. Geometrik bir yapı olduğu kadar toplumsal, tarihsel, kültürel, ekonomik ve dini ritüellerin yaşandığı bir mekân olan “şehir, insan hayatını düzenleyen, yönlendiren, çevreleyen, ama aynı zamanda insan tarafından da biçimlenen en büyük yapıdır.” (Göka, 2001: 157). İnsanın yaşamını biçimlendirme özelliği de olan “şehir yerleşik hayata geçmenin üst düzey bir ifadesidir. Şehir bir yönetim ve organizasyon içinde olmaktır. Zarafettir, güzelliştir, kolaylıktır, uygarlıktır. İnsan tını en iyi şehirde cisimleşir: Bilim, felsefe, sanat, mimari, estetik, edebiyat, şiir en iyi şehirde varlık kazanır.” (Taşdelen, 2009: 28). Fetihten sonra Türk-İslâm aleminin sembol şehirlerinden biri konumuna gelen İstanbul, tarihimizin, kültürümüzün ve sanatımızın biçimlendiği bir şehir konumuna yükselmiştir.

Şehrin oluşumunda birçok kültür ve medeniyetin harcı vardır. İstanbul, Doğu-Batı kavşağında bir şehir olarak yaklaşık üç bin yıllık bir tarihe sahiptir. Yüzyıllar boyunca farklı güçlerin sahip olmak için kendini sınavdığı bir mücadele şehri olmasına karşın, 1453 yılında Sultan II. Mehmet tarafından fethedilerek Türklerin eline geçen İstanbul, fetihten günümüze kadar kültür, sanat, edebiyat hareketlerinin temel mekânı haline gelmiştir. “Türklerin İstanbul’u fethi Osmanlı tarihinde olduğu kadar Türk şiiri üzerinde de etkili olmuştur. Böylece Osmanlı tarihinde İstanbul’un başkent oluşu ile Divan Şiirinde İstanbul dönemi başlar. Şairler yüzyıllarca, İstanbul’u doğal güzelliklerine şiirler yazar. Ne var ki bu şiir, genellikle somut yaşamdan değil, mazmunlardan, kalıplardan çıkış yapan, İstanbul’un doğal güzelliklerini yansıtmayı aşamamış bir şiirdir. (...) Bütün bu süreçte yüzlerce yıl şiirin fonu İstanbul’dur.” (Çankaya, 2016: 87). Bu bağlamda insanları birçok anlamda kendisine hayran bırakan İstanbul, Türk edebiyatında tartışılmaz bir yere sahiptir. Romandan hikâyeye, şiirden denemeye kadar edebiyatın birçok ölümsüz eseri İstanbul bağlamında vücut bulmuştur. Le Corbusier’in “yeryüzü cenneti” (Oktay, 2002: 225) diye nitelediği şehir, Divan şiirinden günümüze kadar birçok şaire ilham kaynağı olmuştur. “Tükler İstanbul’u fethedince şehrin şiirsel güzellikleri görünür

4/ Selami Çakmakcı, “Şiir ve Şehir: Türk Şiirinde İstanbul Sevgisi” (1-35)

olmuş ve sayısız şiir İstanbul adıyla taçlanmış (...) şehri konu alan on iki adet müstakil şehrengiz kaleme alınmıştır.” (Pala, 2015: 196-197).¹

Fatih Sultan Mehmet, bu şehre olan sevgisini edebiyatımızda ilk dillendiren şairdir. Şehrin kapısını açtığı gibi Türk şiirinde de İstanbul sevgisi konulu şiirlerin kapısını o açar. Bir gazelinde; “*Bir güneş yüzlü melek gördüm ki âlem mâhıdır*” (Çelebi, 2002: 19) diyerek kendisiyle özdeşleşen bu şehri doğal güzelliğiyle idealize eder. Fatih Sultan Mehmet bir başka gazelinde ise “*Kevser’i anmaz ol içdüğü mey-i nâb-ı içen*” (Çelebi, 2002: 20) diyerek şehrin sahip olduğu doğal güzelliğin ayrıcalığını dile getirir. İstanbul, Lale Devri şairlerinden Nedim’in de vazgeçilmez sevgilerinden biridir. Şehre aydınlık pencereden bakan şair bir kasidesinde; “*Bu şehir-i Sutanbûl ki bî-misl ü behâdır / Bir sengine yekpâre Acem mülkü fedâdır/Bir gevher-i yekpâre iki bahr arasında / Hurşîd-i cihantâb ile tartılsa sezâdır*” (Çelebi, 2002: 93) diyerek İstanbul’un her anlamda paha biçilmez dünyasını ifade eder.

Medeniyetlerin ve kültürlerin buluştuğu İstanbul, tarihi, kültürel, dini ve doğal estetiğiyle Türk edebiyatının kalbinin attığı şehirdir. İskender Pala’nın deyimiyle; “*Türk kültürünün bütün zamanların en muhteşem kültür mekânı olması*” (Bilgili, 2015: 391) nedeniyle, İstanbul yüzlerce şairin ona olan sevgisini dile getirmesine vesile olmuştur. İstanbul, modern zamanlarla birlikte hızla şehir özelliğini yitirerek kentleşmeye doğru evrilse de eskimeyen ve değişmeyen yönleri, olumlu değerleriyle şiirimizin asli konu ve temaları arasında yer almış ve Türk şiirine renk katmıştır.

1. Tarih ve Kültür Şehri İstanbul

İnsanın yeryüzündeki etkinliklerinden biri de “mekân üretimi”dir. Şehir, insanoğlunun mekân üretiminin sonucunda meydana gelmiş tarihi, kültürel, mimari ve toplumsal bir yapıdır. “*Mekân kavramı zihinsel olanla kültürel olanı, toplumsal olanla tarihseli birbirine bağlar.*” (Lefebvre, 2014: 25). Bu nedenle İstanbul birçok şairin tarih, kültür, doğal güzellik ve yaşanmışlıklarıyla aidiyet duygusu yaşadığı, Türk-İslam medeniyetinin hatırlama nesnelereyle dolu kültürel bellek şehridir.

Tarih, sadece müzede sergilenecek nesnelere dizgesi veya kronolojik bir zaman dilimi değildir. “*Tarih bilinci, ya da ‘tarih duygusu’, geçmişin olayları ve kişileri ile bağı koparmamak, hatırlamak ve anlatmak(tır).*” (Assmann, 2018: 74). Yahya Kemal’in tarih bilinci “hatırlama” ve “anlatma” üzerine kuruludur. Bu özelliğini şiirleri ile tarih sohbetlerinde görmek

¹ Divan şiirinde İstanbul sevgisini konu alan şiirler konusunda ayrıntılı bilgi için bkz., Asaf Halet Çelebi, 2002, *Divan Şiirinde İstanbul*, Hece Yayınları, Ankara.

mümkündür. Tarih bilinci, geleneğin devam ettirilmesinde ve geleceğin şekillenmesinde rol oynayan bir düşüncedir. T. S. Eliot, “*geleneğe sahip olmak için önce ‘tarih şuuru’ geliştirmeye ihtiyaç vardır. (...) Tarih şuuru, sadece “geçmiş”in geçmişliğini bilmek değil, fakat onun “hal”de de var olduğunu anlamak demektir. (...) geçmişin “hal” içinde varlığını hissetmek ebediyeti, sınırsız, sınırlı olanda, yani bugünde bulmak, bu beraberliği hissedebilmek bir yazarı gelenekçi yapar.*” (2012: 172) der. Yahya Kemal’deki tarih şuuru onun geleneğe bakışında belirleyici olmuştur. İstanbul’un semtlerini sürekli dolaşarak şehrin hem bugünü hem de geçmişini tarihi ve kültürel manada kavramaya çalışan şairin, bu bakışında çocukluğunda Üsküp’ten İstanbul’a gelmesi, oradan Paris’e giderek yaklaşık on iki yıl bu şehirde kalması ve tekrar İstanbul’a dönerek burada yaşamını devam ettirmesi etkili olmuştur. Üsküp, şairin dini terbiyesini aldığı, Paris köklerine dönmeyi öğrendiği, İstanbul ise Türklüğünü hissettiği, tarih, vatan, millet ve dil sevgisini kazandığı bir şehirdir.

Yahya Kemal’in şiirlerinde İstanbul ile kendi ruhu arasında inanılmaz bir uyuma vardır. Bunun asıl sebebi bu şehrin tarihimize ve kültürümüze ev sahipliği yapıyor olmasıdır. “*Yahya Kemal, bir İstanbul şairi. Çünkü söyleyeceklerinin neredeyse hemen hepsini bu kent üzerinden veya bu kente seslenerek söylüyor.*” (Karaca, 2004: 50). İstanbul’da yaşamakla beraber İstanbul’u yaşayan biri olan şair, “*Türk’ün hülâsası*” olarak kabul ettiği bu şehirde tarihi olanla kültürel olanı birlikte görmekten heyecan ve mutluluk duyar. Yahya Kemal’e göre “*İstanbul bütün bir vatan demektir; Türk dehasının yarattığı bir harikadır. İstanbul, din, sanat, kültür, mimari ve öteki bütün güzellik unsurlarına kucak açmış hâliyle, vatanın bir sembolüdür; kültür ve medeniyetimizin bir özü, bir muhassasıdır, millî şahsiyetimizin bir ifadesidir.*” (Özbalcı, 1996: 239). İstanbul, Yahya Kemal’in Türkün varoluş macerasını duyduğu özel bir şehirdir. Şehri genel anlamda tarihi, kültürel ve estetik düzlemde duyan şairin, şehre duyduğu farklı sevginin nedeni bütün mekânlarıyla “geçmiş”i kendisinde saklıyor olmasıdır. İstanbul’un her semtinde ayrı bir güzellik bulan şair, *Bir Başka Tepeden* adlı şiirinde “*bir şehri tümüyle yaşamış bir kişilik*” (Hançerlioğlu, 2017: 103) olarak bu büyüleyici şehirde yaşamının zevkini şöyle dile getirir:

“Sana dün bir tepeden baktım aziz İstanbul!

Görmedim gezmediğim, sevmediğim hiçbir yer.

Ömrüm oldukça gönül tahtına keyfince kurul!

Sade bir semtini sevmek bile bir ömre değer

Nice revnaklı şehirler görünür dünyada,

Lakin efsunlu güzellikleri sensin yaratan.

Yaşamıştır derim en hoş ve uzun rüyada

Sende çok yıl yaşayan, sende ölen, sende yatan” (Beyatlı, 2014: 12)

Yahya Kemal’in “serviler şehri” İstanbul’a olan sevgisinin bir başka nedeni; “*bu şehrin dehasını duymuş olmasıdır. Adını İstanbul’a bağlamış hiçbir sanat adamı, onun kadar İstanbul’u tarihi ve talihiyle benimsememiştir. Denilebilir ki o, bu şehri ve onun zamanlarını şahsi bir macera gibi yaşamıştır.*” (Tanpınar, 2006: 210). Paris’ten döndükten sonra ölümüne kadar evinin hiç olmadığı bilinen “*evsiz şairimizin evi İstanbul*” (Erol, 2009: 110) olmuştur.

Schiller, sanatın (şiirin) özünde barındırdığı güçler vasıtasıyla maddeye üstün geleceğine inanır. (Cengiz, 2010: 53). Yahya Kemal’in tarih, kültür ve millet şuuruna varmasında Fransa’da bulunduğu yıllarda edindiği fikirler etkilidir. Julian Camille’in “*Fransız milletini bin yılda Fransız toprağı yarattı.*” cümlesi, millet ve vatan kavramlarına bakışını belirlemiş ve bu düşünce onun “kökler”ine dönmesini sağlamıştır. Bu farkındalık şairin mekâna bakışını da belirlemiştir. Bu nedenle mekân, Yahya Kemal’in şiirlerinin anahtar kavramlarından biridir. Mekân onun geçmişle, tarih ve kültürle münasebet kurmasını sağlar. Sık sık gezdiği şehrin sokaklarında geçmişe odaklanan şairin *Atik-Valde’den İnen Sokakta* şiiri de millî ve manevi kültürü mekânda görmenin duygu ve heyecanını konu alır. Şiire konu olan sokak İstanbul’daki millî ve manevi ruhun bütün canlılığı ile devam ettiği mekânlardan biridir. Şair, manevi iklimin kendisini çepeçevre kuşattığı bu sokaktan geçerken adeta bir rüya hali yaşar. Kendisine bu şiiri yazdıran şey, “*Ezansız Semtler*” adlı yazısında belirttiği gibi; çocukluğunun Üsküp’ündeki ezanların okunduğu sırada evlerde oluşan “*ruhanî sessizlik*”tir. Bir iftar vaktinde bu sokaktan geçerken top sesiyle birlikte okunan ezan sesinde Üsküp’teki minarelerden yükselen ezan sesini hatırlar. Şair, iftar vaktinde söz konusu sokaktan geçerken gördüklerini şöyle tasvir eder:

“İftardan önce gittim Atik-Valde semtine,

Kaç def’a geçtiğim bu sokaklar, bugün yine,

Sessizdiler. Fakat Ramazan mâneviyyeti

Bir tatlı intizâra çevirmiş sükûneti;

(...)

Bir top gürültüsüyle bu sâhilde bitti gün.

*Top gürleyip oruç bozulan lâhzadan beri,
Bir nurlu neş'e kapladı kerpiçten evleri.
Yârab nasıl ferahlı bu âlem, nasıl temiz!*

*Tenhâ sokakta kaldım oruçsuz ve neş'esiz.
Yurdun bu iftarından uzak kalmanın gamı*

Hadsiz yaşattı rûhuma bir gurbet akşamı.” (Beyatlı, 2014: 19)

Şairin bir kimlik mekânı olarak gördüğü “Atik Valde”, İstanbul'daki Türk-İslam kültürünün manevi sırlarını da içermektedir. Sokak, dış yaşamın sahnesi olmakla beraber burada yaşananlar mana itibarıyla milletimizin değerleriyle iç içe olduğunu göstermektedir. Şairin iftar vaktinde bu sokakta yaşadığı manevi duygular ile, “*dinin insanlar arasındaki birlik ve bütünlüğü temin eden önemli bir unsur olduğu vurgulanıyor.*” (Buttanrı, 1997: 79). Yahya Kemal'in söz konusu sokağa ilişkin tasviri oldukça gerçekçidir. Çünkü şiirde anlatılanlar ile iftar vaktinden önceki zaman diliminde yaşananlar birbiriyle uyumaktadır. Oruçlu olmanın verdiği “süzülmüş benizler”, “sessizlik” ve ezandan sonra meydanın bomboş kalması, iftar vakti öncesinin gerçek görüntüsüdür. Fakir de olsa bu sokağın insanları iftardan önceki koşuşturmaları ile tarifsiz bir manevi hazzın doruğundadırlar. Şairin tek üzüntüsü ise oruçlu olmadığı için kendisinin bu manevi hazdan yoksun olmasıdır. Ancak bu manzarayı görmek bile onu mutlu etmeye yetmiştir.

Hayâl gücü insandaki kötümserliğin de iyimserliğin de kaynağıdır. Yahya Kemal Beyatlı, şanlı geçmişin varlığını her an duyumsayarak şimdiki zamanda hiçbir zaman kötümserliğe kapılmaz. Şehir fizikî olarak değişse bile şair, onu var eden gerçek ruhu mekânda görür. Bir kültür ve sanat insanı olan Yahya Kemal, kültürün simgeleriyle dolu bu şehre bedenle değil duyguları ile bağlıdır. Bu nedenle İstanbul, Yahya Kemal'in görmeden de varlığını gönlünde hissettiği bir şehirdir. Çünkü İstanbul, mimarisi, tarihi ve kültürü ile şairi sürekli kendisine çeken bir şehirdir. Özellikle mensubu olduğu milletin öz değerlerini hatırladığı bu şehri gurbette daha çok hatırlar. İstanbul sevdalısı olan şair, gurbette olduğu zamanlar şehir gözünden kaybolursa bile gönlünden kaybolmasına izin vermez. Şair *Hüzün ve Hatıra* adlı şiirinde şehrin kültürümüzde önemli yeri olan değerlerini hatırlar:

“Aksetti bir dakika uzaktan hayalime

Tenha Emirgân'ın Çınaraltı'nda kahvesi,

Poyrazla söyleşir gibi yaprakların sesi.

Hem başka hem de hayli yakın karşı mabede,

Mermerle kaplı çeşmede, mevzun kitâbede,

Baktım Yesâri hatlarının bir nefisine,

Daldım coşup giden denizin mûsikîsine.” (Beyatlı, 2014: 67)

Yahya Kemal’e göre kültürümüzün önemli taşlarından biri musikidir. “Şiirde bir kelimenin, bir dil ve medeniyetin bütün tarihine ışık tuttuğu anlar vardır.” (Eliot,1983: 132). Bu nedenle kültürümüzün taşıyıcılarından olan musiki, onun şiirinin anahtar kavramları arasındadır. “Bizim romanımız şarkılarımızdır.” (Tanpınar, 2014: 29) sözü şairin musikiye verdiği değeri gösterir. Onun İtrî (Buhurî- zâde Mustafa Çelebi Efendi) hayranı olduğu bilinir. Musikimizde özel bir yeri bulunan bu bestecinin “mahur beste”leri şairin manevi duygularla temasını sağlar. “Bizim türkülerimiz müzik olmaktan öte, notaya dökülmüş tarihtir, yanına saz katılmış romandır.” (Tunceroğlu, 2008: 55). *Yol Düşüncesi* adlı şiirinin aşağıdaki dizelerinde musiki ile ezan sesinin şairin iç dünyasında bütünleştiği görülür:

“İçimde dalgalı Tekbir’i en güzel dinin

Zaman zaman da Nevâ-Kâr’ı doğsun İtrî’nin.” (Beyatlı, 2014: 48)

Ezan sesinde ve İtrî’nin musikisinde kendi medeniyetimizin ve kültürümüzün sesini duymak şaire sonsuz bir neşe verir. Ahmet Hamdi Tanpınar; şairin İtrî’nin “Nevakâr” makamına karşı özel bir ilgisi olduğunu; “Eser çalındığı müddetçe genişçe bir koltukta, sol eli her zaman olduğu gibi kalın bastonuna dayanmış ve bütün vücuduyla çok büyük bir ağacın önünde, akan suya eğilmiş gibi musikiyi ve onu bize acayip cüssesinden gönderen gramofona eğilmiş, sessiz sedasız dinledi.(...) ‘Eser bitince bir daha çal Selahattin Bey’ dedi. Ve tekrar aynı dikkatle dinledi. Odayı İtrî’nin musikisi ve onun dikkati beraberce doldurmuştu.” (Tanpınar, 2006: 380) şeklindeki cümlelerle anlatır.

Şehir, kimlik ve mekân demektir. “Mekân, sadece üzerinde yaşanılan alan değildir. Mekân da canlıdır; toplumsal olarak üretilir ve kendisi de anlam- değer üretir. Bu yönüyle mekân, üzerinde hatıraları taşır, hafıza ile iç içedir.” (Salman, 2015: 221). Paris’te Batılı sanatçıların kültür bağlamında “köklerine dönme”yi çok önemsediklerini gören Yahya Kemal, bu anlayışı benimseyerek İstanbul’a döner. “Mektepten memlekete dönmek” olarak adlandırılan bu anlayışın asıl amacı kültürde sürekliliği sağlamak ve gelenekle bağları koparmamaktır. Yahya Kemal, tarih ve kültüre gelenek ve medeniyet esaslı baktığından şiirlerinde mekânın tartışılmaz bir yeri vardır.

Özellikle dinî mekânlarda tarihimizi, kültürel estetiğimizi ve manevi değerlerimizi bir arada görür. Şair, *Süleymaniye’de Bayram Sabahı* adlı şiirinde, “*İslam dünyasının dinî egemenlik sembolü*” (Tuluk, 2009: 73) olan bu tarihsel yapıda kültürel belleği görmenin hazzını metne taşır. Kültürel bellek görevi gören ve şehrin anlam haritasında tartışılmaz bir öneme sahip olan Süleymaniye Camii, fiziksel bir yapı olmaktan çok “*toplumsal mekânla toplumsal zamanın*” (Lefebvre, 2014: 22) bütünleştiği bir mekândır. Osmanlı Devleti’nin “altın çağ” denilen döneminin de simgesi olan bu yapı, maddeden çok mananın yaşadığı bir kimlik mekânıdır. Şairin, şehirde manevi imajıyla bir simge olan bu mekân karşısında tarih, kültür ve dini anlamda heyecanın doruğuna çıktığı görülür:

*“Kimi gökten, kimi yerden üşüşüp her kapıya,
Giriyor, birbiri ardınca, ilâhî yapıya.
Tanrının mabedi her bir tarafından doluyor,
Bu saatlerde Süleymaniye tarih oluyor.”* (Beyatlı, 2014: 3)

Süleymaniye Camii, zamanın mekân içerisinde yaşamaya devam ettiği bir mekândır. Mekân karşısında büyük bir vecd yaşayan şairin odaklandığı asıl şey; tarihi ve kültürel geçmiştir. Şanlı geçmişin millî romantik bir dille yansıdığı yukarıdaki dizelerde mekân, zamana tanıklık etmektedir. Şimdiki zamanın geçmişin üzerinde yükseldiğini düşünen şair, kültürel devamlılığın bu yapı aracılığıyla yaşadığını hissetmektedir. Mekân aracılığıyla geçmişin inşasında yer alan değerleri hatırlamanın zevkini duyan şair, bu maddi ve manevi yapıda vatani ve milleti temsil eden değerleri birlikte görür. “*Yahya kemal tarih içinde Türklüğü ararken bu tekevvünün coğrafyayı vatan halin getirdiği, farklı unsurların da kolektif ruhun varlığında eridiğini şair hassasiyetiyle sezen ve gören insandır. (...) İstanbul’dan hareketle hem kolektif ruhun tezahürlerini hem de bize has sesi ve duyarlılığı mısralaştırır. Mekânın sunduğu çağrışımlardan hareketle Ahmet Yesevi’den günümüze Türkiye Türklüğünün tekevvününü modern destan şairi hassasiyetiyle yorumlar. Onun için, mekân tekevvününün sahnesidir.*” (Aktaş, 2011: 325). “Bizi biz yapan değerler”i temsil eden bu yapı, aynı zamanda toprağı vatan yapan ve bir insan topluluğunun millet olmasını sağlayan sınırları da içermektedir.

Türk-İslam estetiğinin ve kültürünün mekândaki yansıması olan minare ve kubbeler, İstanbul’un görsel ve manevi çehresine anlam katan başlıca dini sembollerdir. Bu semboller, İstanbul sevgisinin dile getirildiği birçok şiirin merkezi motifleri olarak şehirdeki Türk-İslam medeniyetinin canlı bir tanığıdır. Türk-İslam medeniyetinin önemli şehirlerinden biri olan İstanbul, minare ve kubbeleriyle bu kültür ve estetiğin bir parçasına dönüşmüş, böylece anlam ve değer alanını genişleten bir mekân haline

gelmiştir. Nevzat Yalçın'ın *İstanbul'a Doğru* adlı şiirinde minare ve kubbeler, şehrin Türk-İslam kimliğinin temel sembolleri konumundadır:

“Hilâlli kubbeler, eski saraylar ve dualarla bütün

İstanbul, minarelerle elif elif, Türkün” (Kabaklı, 2004: 335)

Minare ve kubbeler, Türk-İslam dünyasında şehir dekoruna anlam katan dinî sembollerden biridir. İslami gücün göstergesi olan ve şehrin dini simgeleri arasında yer alan minare ve kubbeler, birçok şairin İstanbul'da manevi değerlerle bağ kurmalarını da sağlar. Yukarıdaki dizelerde şairin bu dinî sembollere odaklanmış olması şehirle kurduğu manevi bağın da göstergesidir. Tarihi, kültürel, mimari, estetik ve dini boyutta İstanbul'un Müslüman-Türk kimliğinin asli simgesi olan “elif elif minareler”, şiirde “*sonsuzun sembolü*” (Ayvazoğlu, 2015: 111) durumundadır. Faruk Nafiz Çamlıbel'in *İstanbul* adlı şiirinde de şehrin görüntüsünde odaklandığı şey minarelerdir. Minareler, bu şiirde de “sonsuzluğun sembolü” özelliğiyle karşımıza çıkar. Çamlıbel, şehri süsleyen minarelerin ruhani boyutuyla bütün beldeyi çepeçevre sardığını düşünür:

“*Tasavvur ettiği gökler kadar beyaz, nârin*

Minarelerle müzeyyen, sevimli bir belde” (Ercan, 2010: 47)

Baştan sona İstanbul'un tarihi, kültürel ve doğal sembolleriyle dolu Necip Fazıl Kısakürek'in *Canım İstanbul* başlıklı şiiri İstanbul sevgisini dile getiren şiirler arasında çok özel bir yere sahiptir. Bu şiirde de Müslümanlar'ın İlahî güç karşısındaki aciziyetini ve ona ulaşma arzusunu da ifade eden minareler, İstanbul'un silüetinin dikkat çeken sembolüdür. Minarelerin, İslam dininin şehirdeki temel sembollerinden biri olduğu şiirdeki “şahadet parmağıdır göğe doğru minare” dizesiyle sezdirilir:

“*Pırlantadır kubbeler, belki bir milyar kırat...*

Şahadet parmağıdır göğe doğru minare;

Her nakışta o mânâ: Öleceğiz ne çare?

(...)

Gecesi sümbül kokan

Türkçesi bülbül kokan,

İstanbul,

İstanbul... ” (Ercan, 2010: 52)

Necip Fazıl, *Canım İstanbul*'da “yedi tepe” imgesi ile Eyüp, Adalar, Topkapı, Kadıköy, Boğaz, Çamlıca, Üsküdar, cumbalı evler, ahşap konaklar gibi mekân ve varlıkları bir arada anarak İstanbul'u adeta kalemiyle ölümsüzleştirmiştir. Şaire göre şehrin en farklı kültür öğelerinden biri de burada konuşulan Türkçe'dir. “*İstanbul Türkçesi; Türkçenin hası, imparatorluğun edebî ve resmî dili olarak kabul edilir.*” (Ortaylı, 2019: 31). Mehmet Kemal de İstanbul'a olan hayranlığını şehrin çok kültürlü yapısına yer vererek dile getirir. *Der Vâsıf-ı Sitâyîş-i İstanbul* şiirinde şehrin kurşun kubbeler, güvercinler, serviler, minareler, şarkılar, aşklar ve gemiciler şehri olduğundan bahsederek şehirdeki kültür çeşitliliğine vurgu yapar. Şehirdeki farklılıkları bir güzellik_olarak gördüğü gibi olumsuzluklara da iyimser bakan şair, bu şehirde bir insanın hüznünlü olmasının mümkün olamayacağını düşünür. Şehri “mamur” bir belde olarak gören şair, “Sakinleri kâfir olmuş İslam olmuş ne çıkar” diyerek insanlarına da hiçbir ayırım gözetmeden sevgi duyar. Semtleri, halkı, evleri ve sokaklarıyla İstanbul'un yaşanılabilir bir şehir olduğunu şöyle ifade eder:

*“Yolları var kaldırımın parke asfalt dolanır
Sakinleri kâfir olmuş İslam olmuş ne çıkar
Hepsi insan hepsi cana yakındır
Ben ol şehre hayran oldum tutuldum
Zira İstanbul büyüktür.”* (Ercan, 2010: 75)

Yavuz Bülent Bakiler de *İstanbul* başlıklı şiirinde masal güzelliğindeki bu “sular şehri”ne canevinden bakarken gözü ve kalbi İstanbul'daki Eyüp Sultan, minare ve dua gibi İslamî mekân ve semboller üzerindedir:

*“Can evimden baktım sana İstanbul!
Rüzgârların anamın duası kadar serin.
Beyaz şamdanlar gibi yükseliyordu
İnce kalem kalem minarelerin
Dualarda sımsıcak Eyüp Sultan”* (Kabaklı, 2004: 353)

İstanbul'a nostaljik bakan şair, şehri bütün unsurlarıyla adeta “masal güzelliği”ne sahip bir mekân olarak tasvir eder. “*Nostalji, var olandan ve şimdiden geçmişe yönelen ve geçmişi yaratan bir aşkınlığı öne sürer.*” (Dursun, 2000: 204). Mekânda maddî ve manevî olana bir bütün olarak bakan şair, Türklüğün ve İslamiyet'in izlerini taşıyan simgeleri metne taşıyarak şehrin kimliğindeki temel taşları vurgulamak ister. Eyüp Sultan,

Bayezid Camii, Üsküdar, Emirgan, saraylar, yalılar, türküler şehrin tarihi ve kültürel kimliğinin en önemli parçalarıdır. Yavuz Bülent Bakiler’in “yurdun bu destan şehri”ne olan sevgisi o kadar büyüktür ki çeşmelerinin taşını öperek sevgisini dışa vurur. Mustafa Necati Karaer’de *İstanbul Olmak* adlı şiirinde İstanbul’u sevgilisi olarak hayâl eder. Şehrin doğal güzellikleriyle bütünleştiği sevgilinin ellerini Bebek’te, yüzünü ise Küçüksu’da görür. Sevgilinin üzerindeki bluz da İstanbul’un denizinin rengini almış haldedir:

“Bebek’te ellerin, Küçüksu’da yüzün,

Sırtında deniz mavisi bluzun:

Kavak ağaçlarınca ince uzun

Bir İstanbul sabahında seni buluyorum” (Ercan, 2010: 91)

Atilla İlhan, *İstanbul Ağrısı* (Behramoğlu, 1997b: 566-568) başlıklı şiirinde çelişkili duygular yaşayan bir ruh haliyle şehrin olumsuzluklarını dile getirir de, şiirdeki “Sana taptık ulan / unuttun mu / sana taptık” ifadeleri gizli bir İstanbul hayranlığının diyalektik ifadesidir. Gültekin Samanoğlu ise *İstanbul Aşkına* (Kabaklı, 2004: 333) adlı şiirinde “İstanbul’u sevmek Tanrı saygısı” diyerek şehre olan sevgisine kutsi bir özellik katar.

Şair Sefa Kaplan, *İstanbul’u Yaşamak* adlı şiirinde şehre tarih ve kültür penceresinden baktığında; odaklandığı şeyler yine şehrin tarihi ve kültürel sembolleridir. Ona göre gönül köprüleri kurmak şehrin insanının en temel özelliği olmakla beraber şehrin asıl sembolleri Mimar Sinan’ın minareleri ile kubbeleri ve Boğaz Köprüsü’dür. “Yedi tepeli” şehrin her bir tepesinde taş gibi durmakta olan Sinan’ın minare ve kubbeleri, insan elinden çıkmasına rağmen şehrin ruhunu oluşturan yapılardır. “*İnsanlığın gelişiminin devamı için gerekli olan ‘içsellik’ kentte en çok da kutsal bölgede, içsellik hareketine geçirmeye yardımcı olacak kolektif bir biçim bulmuştu(r).*” (Mumford, 2019: 63). Şair, çini, kubbe, musiki ve mimari gibi Türk sanatlarına da göndermelerde bulunarak Yahya Kemal gibi şehri “Türk İstanbul” yapan ruhu dile getirmeye çalışmıştır. Şaire göre kemerli bir taş köprü’nün her bir taşı konumundaki “minare ve kubbeler” şehrin kimliğini hatırlatan, anlam alanını genişleten, kendi düşünüş ve yaşayışımızın sembolleridir. Şiirde tarihsel gerçekliğimizi de yansıtan bu sembollerden başka Türk’ün kültür ve sanat alanındaki macerasını anlatan Yahya Kemal Beyatlı, A. Hamdi Tanpınar, Mimar Sinan ve İtrî de, şehirle bütünleşmiş simge şahsiyetler olarak metne taşınmıştır. Aşağıdaki dizelerde yer verilen “çini”, “kubbe”, “deniz”, “yedi tepe”, “Sinan” ve “İtrî” aynı zamanda şehrin maddi ve manevi harcındaki varlık ve kişilere bir göndermedir:

“Boğaz Köprüsü kurulur Asya ile Avrupa arasında

Ben gönül köprüleri kurarım.

*Çinilerde mermerlerde, kubbelerde, denizlerde
Yürek yürek atan İstanbul'u duyarım.*

*Gerçi görmedim hâtıraların ürkek beldesini
Ama, Yahya Kemal'le, Tanpınar'la Boğaziçi'nde yaşarım*

.....
*Yedi tepeye inat minareler kurmuş Sinan
Sinan'ın dilini İtrî'den sorarım.” (Kabaklı, 2003: 358)*

Görüldüğü gibi şehri kültürel ve estetik boyutta algılayan Sefa Kaplan, şehirdeki birçok mekân ve insanı İstanbul'un tarih ve kültürünün birer parçası olarak görür. İstanbul'un kültür taşıyıcıları olan bu mekân ve insanlar, kent olgusunun getirdiği olumsuzluklara rağmen İstanbul'un şehir kimliğini sürdürmesine yardımcı olmaktadır.

Bütün şehirlerimizde bir parça İstanbul olduğunu düşünen Gürbüz Azak, *İstanbul* başlıklı şiirinde “serviler ve minareleri” şehrin bir parçası olarak görür. Metinde doğal olanı temsil eden serviler, mezarlıkların simgesel ağacıdır. Mezarlıkların sükûneti İstanbul'un tarihi ve kültürel dokusunun bir parçasıdır. İstanbul'un her semtinde yer alan mezarlıklar aslında hayatın ölümle iç içe olduğunun da bir işaretidir. “*En şairâne millî anıt*” olan ve *Türklerin ölümlerine gösterdiği bir işaretin göstergesi olan İstanbul'un her yanına dağılmış Türk mezarlığı dünyanın hiçbir yerinde bulunmaz.*” (Kos, 2019: 207). Şiirde minareler ise, insanın madde yoluyla Allah'ın yönelişini sembolize eder. Minareler, ilahî güce yönelişte “*hem bir iman hem de bir hükmetme organı olan gözler*” (Sennett, 2013: 25) yoluyla insana Allah'a iman etmenin görsel zevkini yaşatır:

“Hangi şehrimize baksam

Yer yer İstanbul

Servilerimiz var, minarelerimiz” (Kabaklı, 2004: 355)

Şehri ruhsal ve doğal yönleriyle bir bütün olarak gören İlhan Geçer de *Yaz Akşamında İstanbul* adlı şiirine ruhsal yapılardaki güzellikleri dile getiren satırlarla başlar:

“Cami avlularında dualar sinmiş kuşlar

Gün vuran kubbeler altın yaldızlı fanus

Tepelerde sarışın bir rüya Temmuz

(...)

Servilerden bir hüznün eser; Eyüb'e” (Ercan, 2010: 64)

İstanbul'un kültür merkezlerinden olan “*Eyüp Sultan, padişahların cülûs merasimlerinin yapıldığı mukaddes bir semt olduğu gibi, ismini aldığı Eyüp Sultan Hazretleri'nin de makamıdır. Çocukların cennet tasavvurunu oluşturan, ümit ve neşelerinin kaynağı oyuncakların üretildiği ve satıldığı bir bayram yeri; gelinlerin ziyaretgâhı, dünyayı güzelleştiren çiçeklerin üretildiği bir çiçekçilik merkezi, saf, temiz geleceğe yönelik ümitleri dolu insanların, gelinlerin, çiçeklerin, safiyetin ve temizliğin merkezi Eyüp Sultan, bu değerleriyle birlikte beş asır yaşamıştır.*” (Cansever, 2011: 49). Ziya Osman Saba'nın *Toprağım* (Saba, 2017: 39) adlı şiirinde, anne ve babasının mezarlarının Eyüp Sultan'da olması, şairin bu semte ruhsal olarak bağlanma sebepleri arasındadır.

Sezai Karakoç, bir yazısında “*şehirlerin kapalı ve kirlenmiş havasına, taze dağ havası getirmek, işte hevesimizin özü.*” (Özdenören, 2016: 199) der. İstanbul, Sezai Karakoç'un yıllarını geçirdiği bir şehir olduğundan burası onun için bir “alinyazısı”na dönüşmüş ve Türk-İslam medeniyetinin yeniden “diriliş”ine tanıklık edeceği bir kültür şehri olarak zihninde yer etmiştir. *Alinyazısı Saati* şiirinin sekizinci bölümü özellikle İstanbul'un kültür katmanlarının ve şehre duyduğu özel ilginin dile getirildiği bir bölümdür. Ona göre İstanbul, acıyı da tatlıyı da içinde barındıran bir şehir olmasına rağmen dünyadaki bütün şehirlerden üstündür. Karakoç İstanbul'u, karanlıklar içerisinde kalmış dünyayı aydınlayabilecek tek şehir olarak gördüğünden şehre, “dirilişin sahnesi” olarak bakar. Ancak o, İstanbul'un eski değerlerini kaybetmesinden de yakınır. Karakoç, sadece İstanbul'un değil, tarihimizin ve ataların manevi mirasını yüklenmiş diğer şehirlerimizin de anlamlarını hızla yitiriyor olmalarından rahatsızlık duyan bir şairdir. (1999: 261). Bu nedenle İstanbul'un silkelenip yeniden eski İstanbul olmasını, böylece şehrin “alinyazısı”nı değiştirmesini ister. Şaire göre İstanbul, şekil olarak bir değişime uğrasa da özünde ve ruhunda bir değişim olmayacak ve hiçbir zaman değerini kaybetmeyecek bir mücevherdir. Şehrin olağanüstü güzelliğini “Yeryüzüne ayı indir o bir şehir olsun” dizesiyle özetleyen şair, “Bağdat'tan dal, Şam'dan yaprak, Diyarbekir'den çizgi” taşıyan İstanbul'un “İslam milletinin dirilişi”ne tanıklık edeceğini düşünmektedir. Karakoç, “Bağdat'ın dervişlik ortağı”, “Şam'ın kılıç kardeşi” bu “başkentler başkenti”nin ve “medeniyetler başşehri”nin, “ölümün ötesindeki güzellik”e sahip güzelliğine duyduğu sevgiyi şöyle dile getirir:

“Kutsallığın ballı biberli çilekli çile kevserini

İstanbul'dur bu otuz yıl kana kana yaşadığım

Taşlarına âdeta resmim işledi

Ben İstanbul’da dağıldım zerre zerre

İstanbul damla damla içimde birikti

Mermer tozu gelip gelip içimde oluştu bir şehir

Bu yeryüzünden ve gökyüzünden ötedeki şehirdir.” (Ercan, 2010: 99)

Sonuçta İstanbul’un, tarih ve kültürü ile birçok şairin ilhamının kaynağı olduğu görülmektedir. Tarihi ve kültürel zenginlik, İstanbul’u maddi bir yapı olmaktan daha ayrıcalıklı bir mekân konumuna taşıyarak sıra dışı bir şehir özelliği kazanmasını sağlamıştır.

2. Yaşanmışlıkların Tanığı İstanbul

Şiir, yaşam ve yaşanmışlıkla sıkı ilişki içerisinde bir sanattır. İstanbul sevgisinin hakim olduğu şiirlerdeki anlam katmanlarından biri de şehirdeki şahsi yaşanmışlıklardır. Kadın, bu şiirlerde şairlerin şehre duyduğu sevgiyi ikiye katlayan ve şehri daha anlamlı kılan bir varlıktır. Sevgiliyle geçirilen özel anlara tanıklık eden İstanbul, bazı şairlerin vazgeçemediği ikinci bir sevgili olur.

İstanbul, Anadolu şehirlerinde doğup büyümüş ve daha sonra bu şehre gelmiş şairlerin gözü bebeği olan bir mekândır. Sivaslı bir şair olan Yavuz Bülent Bakiler’in *Gözlerin İstanbul Oluyor Birden* şiirindeki yoğun İstanbul sevgisinin kaynağında bireysel yaşanmışlıklar etkilidir. Şair, İstanbul’da sevgiliyi sevgilide ise İstanbul’u görür. Öyle ki İstanbul’a bakmak sevgiliye bakmak gibidir. İstanbul’a bakınca yüreğine sevgilinin sevgisinin dolduğunu hisseder. Onun İstanbul’a sevgisi o kadar büyüktür ki sevgilisine baktığında gözlerinde diğer sevgilisi İstanbul’u görür:

“Seninle bir yağmur başlıyor iplik iplik

Bir güzellik doğuyor yüreğime şiirden

Martılar konuyor omuzlarıma

Gözlerin İstanbul oluyor birden” (Ercan, 2010:104)

İstanbul sevgisinin konu edildiği şiirlerde, bu şehrin sevilme nedeni geçmişteki aşklara tanıklık etmesidir. Şehrin kadın özneye hatırlanması ve benimsenmesi, onların kadını şehirde bir tutunma aracı olarak görmesiyle de ilişkilidir. Şehirde tutunma araçları aramak modernleşmenin getirdiği problemlerin bir gereğidir. Şair, modernizmin ürünü olan şehrin baskısından, yabancılığından, verdiği yalnızlıktan ancak şahsi yaşanmışlıkları ile bir nefes alabilir. Bu bağlamda sevgili veya kadın şehirde bir kaçış ve sığınma varlığı

olarak şehre duyulan sevginin bir parçasıdır. Cahit Külebi'nin *İstanbul'daki* adlı şiirinde bu şehir, sevgiliyle yaşanmışlıkların tanığı olduğundan daha anlamlı bir mekâna dönüşmüştür. Külebi, sevdiği kız ile sabah akşam caddelerde gezdiği zamanlara tanıklık eden bu şehirle olan bağını şöyle ifade eder:

“İstanbul'da bir sevdiğim vardı

(...)

Bütün Şehzadebaşı bilir hikâyemizi,

Gülhane Parkı bilir, gemiler bilir,

Gelip geçen bakardı.” (Behramoğlu, 1997a: 439)

İstanbul, Oktay Rıfat'a da acı tatlı birçok duygular yaşatan bir şehirdir. Onun için bu şehri anlamlı yapan asıl sebep, sevgiliyle geçmişte birlikte gezip dolaştığı zamanlara tanıklık etmiş olmasıdır. Şairin, *Anı* adlı şiirinde İstanbul'un güzellikleri ile sevgiliye duyulan aşkın; “sevgili” ve “şehir” bağlamında birbirini tamamladığı görülür:

“Her dakikasını ayrı hatırlarım

Erenköy'de geçen zamanımın

Rüyama girer bir arada

İstanbul bahar ve Türkân'ım

Ağaçlar çiçekteydi

Türkân'ım sağ beraberimde

Kalbim sevda içindeydi

İstanbul bahar içinde” (Kabaklı, 2004: 313)

Görüldüğü gibi güzel ve heyecanlı duyguların yaşandığı zaman dilimlerinde İstanbul, bütün şairlere hep gülümseyen yüzüyle bakar. Sevgili yanında olmasa da İstanbul bütün mekânlarıyla kendisine eski duyguları yaşatmaya devam eder.

Rıfat Ilgaz'ın *Bu Da Bir Özgürlük Şiiridir* adlı şiiri hapisaneden çıktıktan sonra İstanbul'u gözleriyle kucaklamanın sevincini dile getirdiği bir şiirdir. Şiirde hapisaneden çıkmanın sevinci ile İstanbul'a kavuşmanın sevincinin birbirine karıştığı görülür:

“Tepende ne zamandır unuttuğun güneş,

Liman bildiğin gibi yerli yerinde

Hazır Karadeniz seferine şu vapur,

Şu mavna Haliç'ten geliyor.

Poyrazdır bir uçtan bir uca esen

Çekebilirsin ciğerlerine!

Bu ses fren gıcirtısıdır,” (Behramoğlu, 1997a: 290)

Şair, *Parmaklığın Ötesinden* adlı şiirinde de benzer duygular içerisindedir. Çünkü hapishanenin parmaklıklarından dışarıya bakarken İstanbul'un görselliğinden duyduğu zevk, kendisine tutuklu olmanın ızdırabını unutturur. “İçeride” pencere demirlerinden bakarak İstanbul'un havasına ciğerlerine çektiği nefes, onun için bedensel “özgürlük”ten daha önemli hale gelmiştir. Ayrıca “içeride” olmak, İstanbul'un güzelliklerinin öncekinden daha iyi fark edilmesini sağlamıştır. Pencereden gördüğü “Boğaz”, “Üsküdar” ve “Kızkulesi”nin büyüleyici güzelliği karşısında artık ölüm bile kendisini ilgilendirmemektedir. Şair, kendisine ölümü bile unutturan bu şehri gözleriyle yaşamının verdiği sevinci şöyle dile getirir:

“Şu pencereye verdim kendimi

Bütün üzüntülere karşılık

Boğaz sularının üzerinden

Karşı sırtlara açılmış pencereye

Üsküdar'ı bilmezdim önceleri

Burada ısınırverdi kanım

Vurgunum şu Kızkulesi'ne

Ne de şirin görünüyor uzaktan Karacaahmet

Hiç de söyledikleri gibi değil

Düşündürmüyor adama ölümü

Umudumu yitirmedim

Ölüm umutsuzlar için olmalı” (Behramoğlu, 1997a: 292)

İstanbul'un şehir kültürü ve gündelik yaşamındaki renklilik şehrin özelliklerinden biridir. Orhan Veli, şehrin içinde yaşamasa da o şehri içinde taşıyanlardan biridir. İstanbul sevgisini en güzel anlatan şairlerin başında gelen Orhan Veli, şehirdeki yaşama üslûbunu en iyi dile getiren şiirleri yazmış olduğu söylenebilir. Şehre aidiyet duygusu güçlü olan şair, en meşhur metinlerinden olan *İstanbul'u Dinliyorum* şiirinde şehri gündelik

yaşamın birçok pratiğine sahne olan bir mekân olarak tasvir eder. Şiirde sürekli tekrarlanan “İstanbul’u dinliyorum, gözlerim kapalı” dizeleri onun şehre ilişkin yaşanmışlıklardan zevk aldığı somut işaretidir. İstanbul’un, gözler kapalı olarak dinlenmesi, musikinin insan ruhunda bıraktığı etkiyi hatırlatır. Şairin, İstanbul’la gözleriyle değil işitme duyusu aracılığıyla bağ kurması okurun her dizede ses unsuruna odaklanmasını sağlar. Şehrin yaşama kültüründen yana olumlu tavır alan şair, İstanbul’la ilgili yaşanmışlıklarını görsel bir dekor olarak gözümüzde şöyle canlandırır:

“İstanbul’u dinliyorum, gözlerim kapalı;

Bir yosma geçiyor kaldırımdan;

Küfürler, şarkılar, türküler, laf atmalar.

Bir şey düşünüyor elinden yere;

Bir gül olmalı;

İstanbul’u dinliyorum, gözlerim kapalı.” (Kanık, 2015: 115)

Orhan Veli’ye göre İstanbul tabii dekoru ile olduğu gibi içindeki insan dekoru ile de anlamlıdır. Yukarıdaki tabloda şehrin sosyal ve kültürel dokusunu ele veren şair, şehrin yaşama üslûbu içerisindeki farklı insan görüntülerini de ele verir. “*Kent(i) bir farklılıklar sahnesi*” (Alver, 2009: 431) olarak gören şair, İstanbul’un tutkuyla sevdiği taraflarından biri de çarşılarıdır. Bunların başında ise Kapalıçarşı gelir. Kapalıçarşı bir ticari mekân olmaktan çok öte kültürel bir mekân olarak sadece maddi unsurların değil kültürel alışverişin de yeridir. Dünyanın en hareketli çarşılarından birisi olan Kapalıçarşı² serinliğiyle ön plana çıkarken Mahmutpaşa ise canlı, kalabalık, hareketli, neşeli hâlden dolayı cıvıl cıvıldır. Şiirde yaşamın keyifli taraflarını gördüğü İstanbul’un insan tablosu ile şehrin doğasının bütünleştiği görülür:

“İstanbul’u dinliyorum, gözlerim kapalı

(...)

Uzaklarda, çok uzaklarda,

Sucuların hiç durmayan çingirakları

² İstanbul’un en ünlü ve büyük çarşısı, kimlik değiştirse de günümüze kadar gelen Kapalıçarşı’dır. Reşat Ekrem Koçu’ya göre; yirmiden fazla meşhur isimli çarşığı sınırları içinde toplamış olan Büyük Çarşı, yaklaşık 30700 metrekairelik bir alanı kaplar. Bkz., Sezer ve Özyalçınar, 2005, *Bir Zamanların İstanbul’u*, s. 144.

(...)

Kuşlar geçiyor, derken;

Yükseklerden, sürü sürü, çığlık çığlık.

Ağlar çekiliyor dalyanlarda;

Bir kadının suya değiyor ayakları;

(...)

Serin serin Kapalıçarşı

Cıvı cıvı Mahmutpaşa

Güvercin dolu avlular

Çekiç sesleri geliyor doklardan

Güzelim bahar rüzgârında ter kokuları;”

Orhan Veli'nin İstanbul'u birçok zıtlığın da mekânıdır. Çalışan “işçilerin ter kokuları” ile “mis gibi kokular yayan güzelim bahar rüzgârı”nın oluşturduğu zıtlıklara rağmen şehre sevgisinin bitmediği anlaşılır.

İstanbul'da doğup büyüyen ve hayatının tamamına yakını bu şehirde geçiren Ziya Osman Saba da İstanbul sevgisiyle dolup taşan bir şairdir. İstanbul, bütün ömrünü, varlığını içinde tutan bir hazine olduğu için “*İstanbul sevgisi, (onun) ömrü boyunca hiç eksilmeyen bir tutku halinde benliğini sarmış(tır).*” (Duymaz, 2017: 227). Saba'nın *İstanbul* adlı şiirinde, şehrin doğasıyla diğer güzelliklerini içerisine alan bir İstanbul sevgisi hakimdir. Şiirin bütün dizelerinde İstanbul sevgisiyle dolup taşan şiirsel öznenin şehre sevgisi o kadar büyüktür ki, uzakta bile olsa onu gözleriyle kucaklayarak hasret giderir. Orhan Veli İstanbul'u gözleri kapalı dinleyerek hissederken, Saba İstanbul'u gözleriyle kucaklayarak bunu gerçekleştirir:

“Seni görüyorum yine İstanbul

Gözlerimle kucaklar gibi uzaktan

Minare minare, ev ev,

Yol, meydan

Geliyor Boğaziçi'nden doğru,

Bir iskeleden kalkan vapurun sesi,

Mavi sular üstünde yine

Bembeyaz Kızkulesi.”

Deniz ve vapur İstanbul’un doğal görüntüsünün ve gündelik yaşamının olduğu gibi şairin de en sevdiği unsurlardır. İşe giderken sabah akşam vapur yolculuğu yapan Ziya Osman’ın, bu yolculukları sırasında yaşadığı duygularını metne döktüğü anlaşılır. Şairin İstanbul’a duyduğu hayranlığın kaynağında doğal, görsel ve işitsel birçok unsur vardır. Şiirde doğal olanı temsil eden denizle mekanik olanı temsil eden vapur bir araya gelerek şehrin güzelliğine güzellik katmaktadır. Şiirde görsel olanı temsil eden Kızkulesi ise İstanbul’un görsel çekiciliğinde birçok şiirde olduğu gibi en büyük pay sahibidir. Şiirde mavi sular üstündeki Kızkulesi’nin duruşu beyaz elbiseli bir kıza benzetilmektedir. Doğal, kültürel ve tarihi olanı kendisinde barındıran şehir, görsel çekiciliği ile şairin eşsiz sevgisini kazanmıştır.

“Bir yanda, serin sabahlarla beraber,

Doğduğum kıyılar: Beşiktaş’ım.

Baktıkça hep, semt semt, yer yer,

Beş yaşım, on beş yaşım, ah yirmi yaşım!

(...)

Ey doğup yaşadığım yerde her taşını

Öpüp başıma koymak istediğim şehir!” (Saba, 2017: 116)

Yukarıdaki dizelerde Saba’nın, hayatının bütün evrelerini kendisini İstanbullu hissederek geride bıraktığı anlaşılır. Saba, yaşanmışlıklarının hepsine tanıklık eden İstanbul’a duyduğu sevgisini şiirin son dizesinde kutsî bir eylemle dile getirir.

3. Doğal Güzelliklerin Şehri İstanbul

Tarihi ve kültürel dokusu ile şairlere ilham vermede cömert davranan İstanbul, doğal güzellikleriyle de birçok şairin şehre duyduğu sevginin kaynağını oluşturur. İstanbul, iki kıta ile iki denizi birbirine bağlayan bir su yolu üzerine kurulmuş olduğu için doğa, İstanbul’un kimliğinin en önemli paçasıdır. İstanbul sevgisinin hakim olduğu şiirlerde şehir, büyümlü görselliğe sahip doğal görünümüyle birçok şairin ilham tablosudur. Şehrin kalabalığında doğallıktan yoksun insanların, doğal olana sığınması kadar olağan bir şey yoktur.

Şair A. Kadir, baştan sona İstanbul sevgisini dile getirdiği *İstanbul* adlı şiirinde şehri doğal güzellikleri ile algıladığından İstanbul’u bir kartpostal görüntüsü gibi zevkle izlenen bir manzara olarak tasvir eder. Bu

tasvirde Boğaziçi ve Kızkulesi gibi İstanbul'un görsel sembolleri dikkati çeker. Boğaziçi şehrin güzelliğini gösteren en parlak ayna, Kızkulesi ise şehrin güzelliğine güzellik katan doğal olanla yapay olanın birbirini tamamladığı bir mekândır. Kızkulesi'nin İstanbul'un görsel dekorundaki yeri, sanki bir kadının yanağındaki “ben” gibidir. “*İstanbul, seyrine doyum olmayan bir resim*” (Ortaylı, 2019: 17) olduğundan şaire göre “denizi ışıltılı ve berrak”, “mehtabı tatlı” bu şehirde insanların “rüyadaymış gibi yaşamaları”nın asıl nedeni doğal güzelliğidir:

*“Orda, adamı düşündüren
denizler vardır
-ışıltılı ve berrak-,
Sarayburnu,
Kızkulesi
Haydarpaşa...
Bak işte köprü,
Böyle ayak altında bütün gün
İşte yollar gıcır gıcır
İşte Sultanahmet Meydanı şu gördüğün.
Nihayet, ilerde deniz
mis gibi balık kokar.
Daha sonra Adalar
ve hep çam ağaçları.
(...)
Galiba böyle görülür İstanbul,
bir kartpostal önünde durup
iştahla bakarsın.”* (Ercan, 2010: 65)

Görsel imgelerin zenginliğine tanık olduğumuz yukarıdaki şiirde İstanbul meskûn bir mekândan çok doğal bir mekân olarak şairin dünyasında anlam kazanmıştır. Metinde doğa ile kent birbirine karşı konumlanan iki değerdir. Sennett'e göre “*nesneye tapınmanın modern bir ifadesi*” olan kent, “*etrafı bomboş binalar yığındır.*” (2013: 74). Kentin bina yığınları haline gelerek bir apartman ve beton dünyasına dönüşmesi şehir kültürünün de

kaybolmasına neden olur. Özellikle “teknoloji fetişizminin ürünü” (Cansever, 2011: 19) olan apartmanların bu kültürün kaybolmasında rolü büyüktür. Paul Claudel’in “üst üste konmuş kutular” (Bachelard, 2013: 58) olarak tanımladığı apartmanların, yani beton yığınlarının insanı maddi olarak kuşatıp manadan yoksun bırakması, birçok şairi mekânda doğal olana odaklanmayı zorunlu bırakmıştır. Çünkü “kent, doğa gibi hakiki değil, sahtedir, sunidir, Tanrısız değil, şeytanidir.” (Şakar, 2014: 26). Yukarıdaki şiirde şehrin doğal simgelerinden biri de “meydan”lardır. “Meydan”, şehrin toplanma ve toplumsal alanları olarak insanların başkalarını görmek istediği ve görülmek istendiği mekânlardır. Meydanlar, sosyal ve gündelik pratikler açısından “farlılıkların resmi geçidi” olarak zamanın mekân yoluyla biçimlendiği yerlerdir. Şehrin kültüründe özel bir yeri bulunan ve insanların gündelik pratiklerine ilişkin ipuçlarını veren meydanlar, şehrin yaşama üslûbuna ayna tutar.

A. Kadir’in şiirinde deniz, İstanbul açısından gözleri kamaştıran görselliğin vazgeçilmez parçasıdır. İstanbul sevgisini dile getiren şiirlerde Boğaz’ın güzelliği denizle ve denizin rengi olan “mavi” ile beraber anılır. İstanbul sevgisinde denizin “başka”, mavinin ise “bambaşka” bir yeri vardır. İstanbul’un denizini seyretmek şairlerin en büyük görsel zevkleri arasındadır. “İstanbul dünyada içinden deniz geçen tek şehir” (Mesutoğlu, 2012: 30) olma ayrıcalığına sahip olmasından dolayı, bu özelliği onu su içinde yüzen bir açık hava müzesi görünümüne taşımıştır. Şehrin doğasında apayrı bir yeri olan Boğaziçi, İstanbul’un bir deniz şehri olduğunun somut örneğidir. İstanbul’un doğal güzelliğinde en büyük pay şüphesiz Boğaz’a aittir. Ahmet Hamdi Tanpınar, bu eşsiz doğal güzellik için; “dünyanın en uzun caddesi” tanımlamasını yaparken mimar Turgut Cansever de Boğaz’ın, İstanbul’u sıradan bir şehir olmaktan çıkararak “sonsuzluğa çakılı bir yıldız(a)” (2011: 26) dönüştürdüğünü söyler. Şehre en büyük görsel ayrıcalığı veren Boğaziçi, birçok şiirin vazgeçilmez tablosudur. Boğaziçi’nin Servet-i Fünûn’dan beri Türk romanında kişilerin sosyal hayatında işlevsel bir değere sahip olduğu bilinmektedir. Necmettin Halil Onan *Boğaz Rüyası* adlı şiirinde deniz ve Boğaziçi üzerinden İstanbul sevgisini işler. Şair, “eşsiz güzelliğe sahip Boğaz”ı pastoral yönüyle hayâlden çıkmayan bir tablo olarak metne taşır. Boğaz, gerçek İstanbul sevgisinin keşfedildiği bir doğal dekor olurken, yaz mevsimi Boğaz’ın gerçek güzelliğini kazandığı bir zaman dilimi olur:

“Son gül dağıldı, son kuş uçup gitti. Şimdi yaz

Yol yol sürüklenen sarı yaprak sesindedir.

Eşsiz güzelliğiyle hayalimde hep Boğaz;

Gönlüm ya ortasında Bebek bahçesinde.

(...)

Her an, yaz ortasında hayal ettiğim Boğaz

Masmavi, göz kapaklarımın arkasındadır.” (Behramoğlu, 1997a: 201)

İstanbul’un üç tarafının denizlerle çevrili olması, şehrin konu edildiği şiirlerde deniz vurgusunun ve buna bağlı olarak “mavi”nin daha çok öne çıkmasıyla sonuçlanmıştır. İstanbul sevgisini dile getiren bütün şiirlerde denizin renginin “mavi”liği şehri tanıtan bir araç ve şehre olumlu bakışın işaretidir. İstanbul, mavinin/denizin içinde yüzen bir şehirdir. Faruk Nafiz Çamlıbel *İstanbul* adlı şiirinde “*Bu mâi çehreli İstanbul’un beyaz ve uzun ufukları*” dizesiyle şehrin denizle olan ahengini ve denizle iç içe oluşunu dile getirir. Çamlıbel’e göre bu şehir asırlar boyunca doğal güzelliğin şehri olarak anılmış bir şehirdir:

“Dalınca gözlerim ağlar bu hüsn-i sâkinde;

Bu beldenin uyuyan bir başka güzellik var

Bütûn tulû ve gurûbunda, subh u leylinde” (Ercan, 2010: 47)

Şair Nurer Uğurlu da *İstanbul’u Ver Bana* adlı şiirinde “Gelecek sizin olsun İstanbul’u ver bana” dizeleriyle İstanbul sevgisinin yanında yaşamın diğer sevgilerinin çok anlamsız kaldığını vurgulamak ister. Uğurlu, şiirde şehrin doğal güzelliğini sezdirmek için “yedi tepe” simgesinden yararlanır:

“Bu şehrin her tepesi mavi su serin hava

Gelecek sizin olsun İstanbul’u ver bana

Nasıl geçti kim bilir ah o yaz bu Hisar’da

Gelecek sizin olsun İstanbul’u ver bana” (Özkan-Durbaş, 1999b: 843)

İstanbul, toprakla denizin buluşarak görsel şölene dönüştüğü bir mekân olma özelliğinden dolayı “*yedi tepeli şehir*” olarak bilinmektedir. “Yedi tepe” imgesi, şehrin doğal güzelliğine bir göndermedir. Şehrin doğal güzelliğinin zihinlerdeki bir yansıması olan “yedi tepe” imgesinin, İstanbul’un yüzyıllar boyunca bir çekim merkezi olmasında payı vardır.³ “Yedi tepe” imgesinin Roma ve başka şehirler için de geçerli olması, bu

³ İstanbul’un “yedi tepesi” için bkz., Faruk Pekin, 2018, *İstanbul/Şehrin Sırları*, Alfa Yayınları, İstanbul, s. 19-20.

imgenin geçmişten günümüze gelen bir anlayışın sonucu olduğunu gösterir. Turgut Cansever, bu imgenin bütün kültürlerdeki “yedi” sayısının simgesel özelliğinden kaynaklandığını, bu sayının zamana ve mekâna değer kattığını, ancak İstanbul’da “yedi tepe” diye bir durumun söz konusu olmadığını ve bu tanımlamanın imgesel bir duyuştan ibaret olduğunu belirtir. Cansever’e göre “*şehri yedi tepeyle tanımlama teşebbüsü, bir çevreyi idrak teşebbüsüdür.*” (2011: 335). “Yedi tepe”, Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun *Pul Pul* şiirinde de İstanbul’un görsel çekiciliğine göndermede bulunan bir imgedir. Şiirdeki “pul pul” şeklindeki ikileme, şehrin göz alıcı güzelliklere sahip olduğunu sezdirir. Şaire göre “su” ve “ışık” yedi tepeli şehrin güzelliğinin bir başka vazgeçilmez unsurlarıdır:

“Yedi tepeye kurulmuş

Pul pul

Gümüş gümüş balıkları

Pul pul

Işıktan sudan örülmüş

Canım İstanbul” (Eyüboğlu, 2017: 186)

Bedri Rahmi Eyüboğlu, *İstanbul* başlıklı diğer şiirlerinde de şehrin doğal güzelliklerini “deniz” unsuruyla birlikte algılar. *İstanbul Destanı* (2017: 239) şiirinde “balık” ve “martı”larla birlikte zikrettiği şehri, *İstanbul Haritası* (2017: 331) adlı şiirinde ise şehrin doğal güzelliğini gülen bir çehreye benzeterek Kızkulesi’ni bu çehredeki ben olarak kabul eder. Şair şiirde şehrin doğal güzelliklerini adeta “*karnavalesk bir tablo halinde*” (Karadeniz, 2018: 1219) sunar. Şair *Canım İstanbul* şiirinde ise İstanbul’un bir “deniz şehri” olduğunu şöyle hissettirir:

“Canım İstanbul’um nazlı

Deniz elli

Deniz ayaklı

Deniz parmaklı

Taşları altın demişler

Gelip demir atmışlar

(...)

Her taşı deniz” (Eyüboğlu, 2017:386)

Cahit Irgat da “kırk yılını yaşadığım” dediği *İstanbul* adlı şiirinde bu şehre Bedri Rahmi’ye benzer duygularla bakarak en ayrıcalıklı tarafının doğal güzellikleri olduğunu düşünür. Irgat, nereye gitse kime baksa hep İstanbul’un doğal güzelliği aklına gelir. İstanbul, yaşamının da en güzelini insanlara vermiştir. Ona göre yağmurun bile en güzeli İstanbul’a yağar. Irgat, su ve deniz unsurlarıyla beraber andığı şehre doğanın kat kat güzellik kattığını düşünür:

“Balıklar geliyor allı pullu

Gözlerinde görüyorum İstanbul’u

Uçsuz bucaksızlık ortasında

Gözlerinde görüyorum İstanbul’u

Yağmurun en güzeli İstanbul’dadır.

Ağ çektiği saatte balıkçıların

Yağmurun en güzeli İstanbul’dadır.” (Ercan, 2010: 62)

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde ayrıcalıklı bir yere sahip şairlerden olan Necip Fazıl Kısakürek, yaşamının büyük bir bölümünün geçirdiği bu şehirle ilgili birçok yazı ve şiir kaleme almıştır. *Canım İstanbul* adlı şiiri edebiyatımızda İstanbul sevgisini en güçlü dile getiren şiirlerinden biridir. “*Canım İstanbul*” gerçekten bir şehir, adı belirtilmiş bir şehir için yazılmış. İki ayrı dünyanın insanları olmakla beraber Orhan Velinin “*İstanbul’u Dinliyorum...*” şiiriyle duygu bakımından paralellikler taşır.” (Okay, 2014: 153). Şairin İstanbul’a sevgisi o kadar güçlüdür ki şehri canı ve vatani olarak benimser. Kısakürek, “Ana gibi yâr olmaz, Bağdat gibi diyar olmaz” sözünü “Ana gibi yâr olmaz, İstanbul gibi diyar” şeklinde bu şehre uyarlayarak şehre duyduğu sevgisini perçinler. İstanbul’un Fatih, Beyoğlu, Üsküdar, Kadıköy, Eyüp gibi ilçelerini anarak şehre bir bütün olarak bakan şair, İstanbul’un doğasına da büyük bir sevgi besler. Özellikle şehri denizin vatani olarak görür. Şaire göre ay ve güneş ezelden beri iki İstanbullu’dur ve deniz ile güneşin İstanbul’daki yansıması hiçbir şehirdekine benzememektedir. Bu nedenle deniz ve toprağın ahenkle buluştuğu İstanbul bir masal şehirdir. Necip Fazıl, bu şehre tamamen iyimser duygularla bakar. Öyle ki şaire göre bu şehrin ağlayan insanları bile mutludur:

“Ruhumu eritip de kalıpta dondurmuşlar;

Onu İstanbul diye toprağa kondurmuşlar.

İçimde tüten bir şey; hava, renk, edâ, iklim;

O benim, zaman, mekân aşmış sevgilim.

*Çiçeği altın yaldız, suyu telli pulludur;
Ay ve güneş ezelden iki İstanbullu'dur.
Denizle toprak, yalnız onda ermiş visale,
Ve kavuşmuş rüyalar, onda, onda misale.
İstanbul benim canım;
Vatanım da vatanım
İstanbul,
İstanbul...” (Ercan, 2010: 52)*

İlk dizelerden itibaren ruhu İstanbul sevgisiyle dolu olduğu görülen şairin bu sevgisinde oldukça samimi olduğu dikkat çeker.

Görüldüğü gibi mekânın görme duyusu üzerindeki etkisi şehre duyulan sevgiyi farklı boyutlara taşımıştır. İstanbul, doğal güzellikleriyle de şairlerin gönlünde taht kuran ve bu özeliğiyle “biricik” olan bir şehirdir. Şehrin doğal güzelliklerine vurgu yapan bütün şiirlerde İstanbul’un “seyirlik bir metafora dönüşmüş” (Okay, 2012: 12) olduğu görülür.

4. Özlenen Şehir İstanbul

İstanbul; tarih, kültür, geçmiş, kaybolan değerler ve yaşanmışlıklara tanıklık eden mekân olduğu için hep özlenen bir şehir konumunda olmuştur. “Edebiyat, bir şehrin mazesine dair kayıpları gündeme getirirken, (...) şehri oluşturan tarihi süreklilik ve birikimin fark edilmesi amacını taşır.” (Yılmaz, 2019: 376). İstanbul sevgisini dile getiren şiirlerin bir boyutu olan özlem, birçok metinde sonu gelmeyen bir özlemdir. Nurettin Özdemir, *Uzak İstanbul* adlı şiirinde sevgiliden uzak olmakla İstanbul’dan “uzak” olmayı aynı görür. Şairin özlem duyduğu iki varlık vardır: Biri sevgili diğeri ise İstanbul. Ancak ikisi de uzaktadır. Sevgiliyle geçirilen güzel zaman dilimlerine ev sahipliği yaptığı için İstanbul kendisinde unutulmaz hatıralar bırakmıştır. Şiirde şehrin iki simgesi “mavi” ve “yeşil” uzaktaki sevgiliyi de hatırlatan renklerdir:

*“Bu maviyi biliyorum. Boğaz’dan
Ne güzel yakışmış gözlerinize.
Mirgün çınarlarından bu yeşil
Öylesine kanat germiş denize.
Bu içimde büyüyen özlemindir,*

İstanbul gibisin... Uzak... Ve güzel” (Kabaklı, 2004: 339)

İstanbul başlıklı birçok şiiri bulunan Ümit Yaşar Oğuzcan için İstanbul sevgisi sıradan bir sevgi değildir. Şair, *İstanbul’u Sevmek* şiirinde şehre ilişkin duygularını dile getirirken metne İstanbul’u sevmekle başlar. İstanbul’u vefasız ve esrarlı bir sevgili olarak gören şair yine de bu sevgiliyi vazgeçilmez görür. B. Kemal Çağlar’ın *Kalamış* isimli şiirindeki “İstanbul’u sevmezse gönül aşkı ne anlar” dizesinde vurgulandığı gibi İstanbul, sevmeyi de özlemeyi de insana öğreten bir şehirdir. Ümit Yaşar, şiirinde güzel olan her şeyi İstanbul’la özdeşleştirir. Şaire göre, İstanbul ayrılığın, özlemin, yalnızlığın ve ölümün şehridir. Ancak dalgaların hüznünlü bir şarkıyı andırdığı bu şehir kendisi için “vazgeçilmez bir tutku”dur. Bu tutkunun ve özlemin son bulması ise imkânsız gibi görünmektedir:

“Nereye gitsen o vazgeçilmez tutku seninle

Seninle özlem, o aşk, o sevgi

Ne kadar kalsan, bir gün anlarsın

Güzel olan her şey biraz İstanbul gibi” (Özkan-Durbaş, 1999a: 545)

Ümit Yaşar Oğuzcan’ın *İstanbul* adlı bir başka şiirinde de bu şehre olan sevgisi özlem duygusuyla yanyanadır. İstanbul’u bir sevgilisi gibi gören şair, o kadar âşıktır ki nereye gitse, ne yana baksa daima onu görür. Şair, şehre sevgisinden dolayı onsuz yapamayacağını ve özleminin bitmeyeceğinin de farkındadır:

“Evin içinde bir oda, odada İstanbul

Odanın içinde bir ayna, aynada İstanbul

Adam sigarasını yaktı, bir İstanbul dumanı

Kadın çantasını açtı, çantada İstanbul

...

İnsan bir kere sevmeye görsün, anladım

Nereye gidersen git, orada İstanbul” (Ercan, 2010: 84)

Tarihi ve kültürel bağlamda geçmişi içinde barındıran İstanbul, yurt dışında bulunduğu zaman Yahya Kemal içinde özlenen bir şehir olmuştur. Ona göre daha önce bu şehirde yaşayan ve bu şehri yaşayanlar için İstanbul’un dışında olmak; “bitmek bir özleyiş”tir. *Eylül Sonu* adlı şiirinde şehre duyulan özlemi içki motifi ile veren şair bu özlemi “yıllarca kanmadan içilen nadir içki”ye benzetir:

*“Yalnız bu semti sevmek için ömrümüz kısa...
Yazlar yavaşça bitmese, günler kısalmasa...
İçtik bu nâdir içki'yi yıllarca kanmadık...
Bir böyle zevke tek bir ömür yetmiyor, yazık!
Ölmek kaderde var, bize ürküntü vermiyor;
Lâkin vatandan ayrılışın ıztırâbı zor.
Hiç dönmemek ölüm gecesinden bu sâhile,
Bitmez bir özleyiştir, ölümden beter bile.”* (Beyatlı, 2014: 33)

Yağma adlı şiirinde, İstanbul'u bütün olumsuzlukların yaşandığı kent olarak tasvir eden Ahmet Muhip Dıranas, “güneş ve sular mucizesi” şehrin eski değerlerini yitirmesinin hüznünü metne taşır. İstanbul'un çirkinliklerini seyrederken bile muhayyilesi “eski”den kalan “cennet” diye tanımladığı “Boğaz”a odaklanır. Şair, şehrin doğal güzelliğini sonsuza kadar sürdüreceğini, “körelen insan kalbi”ne karşılık İstanbul'un her zaman asaletini koruyacağına inanır. Şiirdeki;

*“Uzanıp yıldızları tutsa elim
Bulur muzun yeniden o cenneti?”* (Ercan, 2010: 54)

dizelerinde ifadesini bulan İstanbul özlemi şehrin doğal güzelliklerini, “eski”yi, eski değerlerini yeniden yaşamının imkânsızlığına yapılan bir vurguyu içerir. “Tarih, yitirmiş olduğumuz bir gönderenler sistemidir.” (Baudrillard, 1998: 61). İstanbul'un güzelliklerini bütün olarak algılayan şair, şehri insanla değer kazanan bir mekân olarak görür. Ancak “Tanrı ve tarih güzeli” bu şehirdeki bütün insanlar “geçmiş günler”e artık bir yalan gözüyle bakmaktadırlar. Dıranas, tarihi ve kültürel süreçte unutulmuş ve yitirilen değerlere duyduğu özlemi şöyle dile getirir:

*“Mutluluklar şehri bir İstanbul'du,
Şiirler, buluşmalar, aşklar... Şimdi
Akşam olan bir gün gibi son buldu;
Ne şiir kaldı, ne aşk, ne beklenti.
Tığ gibi minareleriyle, kendi
Kendisinde güzel, tek, yüce, kutlu
Bir ölümsüzlükler, zaferler kenti”* (Ercan, 2010: 54)

Tarihi, kültürel, sosyal ve maddi bir yapı olan “şehir, insanlara ait anıların ve geçmişin ambarıdır. Ve ayrıca kültürel simgeler deposu olarak

da işlev görmektedir.” (Urry, 2018: 46). Bu bağlamda şair yukarıdaki dizelerde zaman-mekân ilişkisinden hareketle “sonsuzluğa çakılı” İstanbul’un, temsil ettiği tarih ve kültür ile zamana direndiğini düşünmektedir.

Muzaffer Tayyip Uslu, *İstanbul’a Hasret* şiirinde İstanbul’dan uzak her yeri “gurbet” olarak bildiği için bu şehre özlemi büyüktür. Şehre duyulan bu özlem, şairde bir çaresizliğe dönüştüğü için başka sığınaklar peşindedir:

“Ne iştir ben de bilmem

İçtikçe hatırlıyorum

Hatırladıkça içiyorum

Doldur kadehi anam babam” (Behramoğlu, 1997a: 520)

Bir şairin şehre karşı hislerinde, o şehirde doğup büyümesinin etkisi büyüktür. Şehir ekseninde yaşanmışlıklar şairlerin İstanbul’a ilişkin algılarını belirlese de “yedi tepeli” bu şehir görmeden de birçok şairin dünyasında yer etmiştir. İstanbul’u görmeden seven ve özleyen Sefa Kaplan, *İstanbul’u Yaşamak* adlı şiirinde şehre duyduğu özlemi “gönül susuzluğu”na benzetir. İstanbul’u gönülleri süsleyen bir şehir olarak kabul ettiğinden bu gönül susuzluğunu giderecek günü sabırsızlıkla bekler. Gönül köprüleri ile şehre ulaşmak arzusundaki şair, şehrin sembollerini hatırladıkça İstanbul’a özlemi daha çok büyür:

“Güç yetiririm belki, gönlümün susuzluğuna

Lâkin ‘İstanbul, İstanbul’ diye ağlar şafaklarım.

Ben görmeden yaşadım İstanbul’u

Dilerim görerek yaşasın yavrularım!” (Kabaklı, 2004: 358)

Kemal Or, *İstanbul* (Kabaklı, 2004: 326) adlı şiirinde bu şehrin kendine özgü sırları olduğundan bahsederek “minaresi kalem”den olan bu şehrin asıl isminin “güzelistan” olması gerektiğini düşünür. Şaire göre bu şehrin ekmeğe “zehir” katan yönleri olsa da İstanbul dünyada paha biçilmeyen ve asla vazgeçilemeyen bir şehirdir. Kendisini şehrin uzağında gören şairlerden Mehmet Çınarlı da, *Tepebaşı Bahçesinde* adlı şiirinde bu şehre duyduğu özlemi şöyle dile getirir:

“Nereye gitsem, kışta, ilkbaharda

Yaşamak içimde bir özlemdir” (Kabaklı, 2004: 327)

Nevzat Üstün ise *Yalan Dünya* (Behramoğlu, 1997b: 540) adlı şiirinde özlemle bu şehri anar. Burdur’da yaptığı askerliğinde, Burdur Gölü’nü gördükçe Galata Köprüsü’nü, Arnavutköy, Çengelköy ve Bebek’i hatırlar ve

Boğaz’dan geçen vapurları düşünür. Erol Çankaya’nın *Siren* adlı şiirinde ise; şehrin şimdiki halinin karamsar çizilmesinin nedeni kaybedilen ve geçmişte kalan değerlerin geri gelmesinin imkânsızlığıdır:

“Bana mazinden konuş biraz

Nerde o şıp deyip bacasını kıran mavnalar

Güzel Türkçe’ne ne oldu

Gömdün mü Cadde-i Kebir’i” (Behramoğlu, 1997b: 954)

İlhan Geçer’in *Yaz Akşamında İstanbul* adlı şiirinde de şehirle ilgili hatırlamalarının zamanla bir özleme dönüştüğü görülür. “Akıp giden zaman” ise şairin söz konusu özlemine daha derin hale getirmiştir:

“Köhneleşmiş yahılar uzak özlemler gibi

Mahûr beste duyulur hâlâ odalarından

Korularda bir devrin kaybolmuş saltanatı

Hayal gibi düş gibi akıp gitmede zaman” (Ercan, 2010: 64)

İstanbul, tarihi süreçte farklı kültür, medeniyet ve inancın mirasını kuşaktan kuşağa aktaran bir şehir olmuştur. Bu özelliklerinden dolayı birçok şairin özlemle andığı, özleminin bitmediği ve görmek için can attığı bir şehir konumundadır.

SONUÇ

Edebiyat, şiir yoluyla şehirleri yorumlarken okuruna hem estetik haz verir hem de tarih ve kültür bağlamında şehri tanımamızı ve onu sevmemizi sağlar. Hayatının büyük bölümü şehirde geçen insan, şehirle ontolojik ilişki içindedir. Mekân ve insan arasındaki bağın en güçlü örneği İstanbul sevgisinin dile getirildiği şiirlerde görülür. Bir kültür ve medeniyet şehri olan İstanbul, kendine özgü tarihi, kültürel ve doğal iklimiyle edebiyatımızın olduğu gibi şiirimizin de en ayrıcalıklı şehridir. Türk’ün ruhunu ve İslamiyet’in ruhaniyetini taşıyan bu belde geçmişten günümüze kadar yerli ve yabancı birçok edebiyatçının ilgisini çekmiştir. İstanbullu olan olmayan, İstanbul’u gören görmeyen birçok şair şehirle ilgili şiirler yazmış veya şehrin adını herhangi bir şiirinde zikretmiştir. Türk-İslam medeniyetinin bu gurur beldesi hakkında yazılan şiirler, şehrin şöhretine şöhret katmıştır. Şiirleri ile şehre sahiplik yapan şairler, bir bakıma şehrin kültürüne ve kimliğine katkı sunmuşlardır. İstanbul, fetihden sonraki süreçte kültürel kimliğimizin de sembolü haline gelmiştir.

İstanbul, bu şehre sevgisini dile getiren ilk şiiri yazan Fatih Sultan Mehmet'ten günümüze kadar tarih, kültür, mimari, musiki ve doğası ile birçok şairi kendisine çeken bir şehirdir. Birçok şiirde hem nesne hem de özne konumundaki İstanbul, hayranlık, sevgi ve özlem duyulan çok özel bir mekân olmakla birlikte olumsuzlukları ile dahi yaşanılmak ve görmek istenilen bir şehir olarak tasvir edilir. Şehre sevgisini dile getiren şairlerin gelenekle uyum halinde olması, şehre olumlu yaklaşımlarında belirleyici olmuştur. Hatıralar ve yaşanmışlıklar da birçok şairin bu şehre bağlanma sebepleri arasındadır. Sevgili veya kadın, şahsi yaşanmışlıkların bir parçası olduğundan bu şiirlerde şehre sevginin kaynakları arasındadır. Şehir, yaşanmışlıkların dile getirildiği şiirlerle adeta daha çok güzelleşen bir mekân olmuştur.

Sanat özü itibarıyla maddeye üstün gelen bir özelliğe sahiptir. İstanbul sevgisinin ele alındığı şiirlerde şehir sadece maddi planda bir mekân olarak algılanmaz. Bazı şairler, maddi olanda manevi olana odaklanmış ve bu yapılarla ruhsal olanı sezmişlerdir. Bunun sonucunda şehirdeki birçok mekan, yapı, minare ve kubbe gibi mana aleminin sembolleri bu şiirlerin birçoğunda simgesel bir değer yüklenmiştir. Bu semboller ile Boğaziçi, Kızkulesi gibi doğal sembollerin ruhsal ve estetik manada birer haz mekânına dönüştüğü anlaşılır. Mekân, İstanbul sevgisinin dile getirildiği şiirlerde bir kültürel bellek, millî hafıza ve kimlik görevi taşır.

Dinin ve kültürün sembolleriyle dolu bu şehrin kaderindeki en bilinen şeylerden biri doğasındaki güzelliklerdir. Bazı şairler şehrin tarihi ve kültürel kodlarını öne çıkarırken, bazıları doğal güzellikleriyle şehirle bağ kurarlar. Şiir sanatında bazen bir kaçış olarak görülen doğa, bu şiirlerde şehre duyulan sevgi ve özlemin kaynağı durumundadır. Söz konusu şiirlerde İstanbul; Boğaziçi, Kızkulesi ve deniz gibi doğal simgeleriyle bir “yeryüzü cenneti” olarak tasvir edilir. Özellikle şiirleriyle İstanbul'la özdeşleşen Nedim, Yahya Kemal, Necip Fazıl, Orhan Veli, Ziya Osman gibi şairler kendilerini bu şehrin bir parçası ve manevi mirasçısı hissederler.

İstanbul, kendisine sevgi duyan şairleri sadece bedenle değil psikolojik da olarak bağlayan bir şehirdir. Onların şehre duydukları sevgi ve özleminde hayatlarının büyük bölümünü bu şehirde geçirmiş olmalarının payı vardır. Şehrin dünü ve bugününü bir bütün olarak gören şairlerin, şiirin tanıklığında İstanbul'u tarihi, kültürel, doğal özellikleri ve şahsi yaşanmışlıklarıyla daha anlamlı bir mekâna dönüştürdükleri görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Aktaş, Şerif** (2011), Edebiyat ve Edebî Metinler Üzerine Yazılar, Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Alver, Köksal** (2009), Kent Kültürü Üzerine Notlar, *Hece*, s.150/151/152, s. 428-433.
- Assmann, Jan** (2018), *Kültürel Bellek*, (Çev: Ayşe Tekin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ayvazoğlu, Beşir** (2015), *Aşk Estetiği*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bachelard, Gaston** (2013), *Mekânın Poetikası*, (Çev: Alp Tümertekin), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Baudrillard, Jean** (1998), *Simülarklar ve Simülasyon* (Çev: Oğuz Adanır), İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Behramoğlu, Ataol** (1997a), *Son Yüzyıl Büyük Türk Şiiri Antolojisi 1*. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Behramoğlu, Ataol** (1997b), *Son Yüzyıl Büyük Türk Şiiri Antolojisi 2*. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Beyatlı, Yahya Kemal** (2014), *Kendi Gökkubbemiz*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Buttanrı, M.** (1997). *Atik-Valde'den İnen Sokakta*. Çağdaş Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış/Nevin Önberk Armağanı (Yay. Haz: M. Ölmez), Ankara: Simurg Yayınları. s. 67-81.
- Cansever, Turgut** (2011), *İstanbul'u Anlamak*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Çankaya, Erol** (2016), Payitahttan Metropole: Türk Şiirinde İstanbul, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 25, S. 4, Ekim, s. 87-117.
- Cengiz, Metin** (2010), *Metin, Kültür ve Şiir*, İstanbul: Şiirden Yayınları.
- Çelebi, Asaf Halet** (2002), *Divan Şiirinde İstanbul*, İstanbul: Hece Yayınları.
- Dursun, Çiler** (2000), Zaman: Modern ve Postmodern, *Toplum ve Bilim Dergisi*, S. 84, Bahar, s. 189-211.
- Duymaz, Recep** (2017), *Ziya Osman Saba*, (Haz.: M. Nuri Yardım), *Ziya Osman Saba Sevgisi*, İstanbul: Çağrı Yayınları, s. 226-228.

- Eliot**, Thomas Stearns (1983), *Edebiyat Üzerine Düşünceler*, (Çev.: Sevim Kantarcıoğlu), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Eliot**, Thomas Stearns (2012), *Gelenek ve Şair, Şiir Sanatı*, (Çev.: Sevim Kantarcıoğlu), İstanbul: Varlık Yayınları, s. 171-179.
- Erol**, Murat (2009), İsim Şehir ve Tarih Eşittir Yahya Kemal, *Hece*, s. 145, s. 98-114.
- Eyüboğlu**, Bedri Rahmi (2017), *Dol Karabakır Dol*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Göka**, Şenol (2011), *İnsan ve Mekân*, İstanbul: Pınar yayınları.
- Hançerlioğlu**, Orhan (2017), Ziya Osman Saba, (Haz.: M. Nuri Yardım), *Ziya Osman Saba Sevgisi*, İstanbul: Çağrı Yayınları, s. 103.
- Kabaklı**, Ahmet (2003), *İstanbul Güldestesi*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kanık**, Orhan Veli (2015), *Bütün Şiirleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karadeniz**, Mustafa (2018), *Tuvaldeki İstanbul: Bedri Rahmi Eyüboğlu’da Mekân Algısı*, III. Meslekî Uluslararası Teknik Bilimler Kongresi, Gaziantep, s. 1213-1217.
- Karaca**, Alaattin, (2004), Yahya Kemal’in İstanbul’undan İlhan Berk’in İstanbul’una, *Hürriyet Gösteri*, S. 296, s. 50-57.
- Karakoç**, Sezai (1999), *Günlük Yazılar IV Gün Saati*, İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karataş**, Turan (2019), *Doğunun Yedinci Oğlu/Sezai Karakoç*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kos**, Karoly (2019), *İstanbul/Şehir Tarihi ve Mimarisi*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Lefebvre**, Henri (2014), *Mekânın Üretimi* (Çev: Işık Ergüden), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Mesutoğlu**, Neşe (2012), *İstanbul/Hayalden Gerçeğe Sözden Yazıya Röportajlar*, İstanbul: Pozitif Yayıncılık.
- Okay**, Orhan (2012), *Başka İstanbul Yok Mu?*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Okay**, Orhan (2014), *Necip Fazıl/Sıcak Yarada Kezzap*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ortaylı**, İlber (2019), *İstanbul’dan Sayfalar*, İstanbul: Kronik Yayınları.

- Özbalcı**, Mustafa (1996), *Yahya Kemal'in Duygu ve Düşünce Dünyası*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özdenören**, Rasim (2016), *Ruhun Malzemeleri*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özkan**, Abdullah - Durbaş, Refik (1999a), *Cumhuriyet'ten Günümüze Türk Şiiri Antolojisi 3*, İstanbul: Boyut Dosya Yayınları.
- Özkan**, Abdullah - Durbaş, Refik (1999b), *Cumhuriyet'ten Günümüze Türk Şiiri Antolojisi 4*, İstanbul: Boyut Dosya Yayınları.
- Pala**, İskender (2015), İstanbul: Dizelerin ve Cümlelerin Müstesna Şehri,
(Ed: Ahmet Emre Bilgili), *Şehir ve Kültür/ İstanbul*, İstanbul: Profil Yayınları, s. 191-250.
- Pekin**, Faruk (2018), *İstanbul/Şehrin Sırları*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Saba**, Ziya Osman (2017), *Cümlemiz/Bütün Şiirleri*, İstanbul: Can Yayınları.
- Salman**, Cemal (2015), Didem Madak Şiirinde Zaman ve Mekân (Haz.: Solmaz Zelyut), *Didem Madak'ı Okumak*, s. 217-250, İstanbul: Metis Yayınları.
- Sennett**, Richard (2008), *Ten ve Taş*, (Çev: Tuncay Birkan), İstanbul: Metis Yayınları.
- Sennett**, Richard (2013), *Gözün Vicdanı*, (Çev.: Süha Sertabiboğlu / Can Kurultay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sezer**, Sennur-Özyalçın, Adnan, (2005), *Bir Zamanların İstanbul'u*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Şakar**, Cemal (2014), *Edebiyat Ne Söyler*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Tanpınar**, Ahmet Hamdi (2006), *Yaşadığım Gibi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar**, Ahmet Hamdi (2014), *Yahya Kemal*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Taşdelen**, Vefa (2009), Antik Kentlere Doğru, *Hece*, Sayı 150/151/152, s. 23-36.
- Tuluk**, Ömer İskender (2009), Osmanlı Kent Kimliğinin Mistik Öğeleri: Dini Yapılar ve Mezarlıklar, *Hece*, Sayı 150/151/152, s. 73-87.
- Tunceroğlu**, Ayşe Göktürk (2008), *Gurbet Dediğin*, Ankara: Ötüken Yayınları.
- Urry**, John, (2018) *Mekânları Tüketmek* (Çev: Rahmi G. Ögdül), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Yener, Ali Galip (2009), Şehrin Belleğın ve Edebiyat Tarihinde İzmir, *Hece*, Sayı 150/151/152, s. 400-405.

Yılmaz, Ebru Burcu (2019), *Edebiyat Şehir Hafıza /Türk Romanında Hafıza Mekânı Olarak Şehir (1940-1960)*, Ankara: Kesit Yayınları.

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi-
Kilis 7 Aralık University Journal of Social Sciences
ISSN 2146-4561
Haziran/June 2020, 10 (19): 36-53

Bâkî Divanı'nda Edebî Sanatların Genel Görünümü Üzerine

On The Overview of Literary Arts in The Baki's Divan

Bülent Kaya

Dr. Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Kilis

e-posta: bulentkaya@kilis.edu.tr

Orcid: 0000-0002-7970-5059

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 13 Mart 2020/13 March 2020

Kabul Tarihi/Accepted: 04 Haziran 2020/ June 2020

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Haziran 2020/June 2020

Atıf/Cite as: Kaya, Bülent (2020), Bâkî Divanı'nda Edebî Sanatların Genel Görünümü Üzerine/On The Overview of Literary Arts in The Baki's Divan, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (19), 36-53, doi:<https://doi.org/10.31834/kilissbd.703496>

Rights reserved.
For Permissions
sbedergi@kilis.edu.tr

BÂKÎ DİVANİ'NDA EDEBÎ SANATLARIN GENEL GÖRÜNÜMÜ ÜZERİNE¹

ÖZ

Bu çalışmada XVI. yüzyıl klasik Türk edebiyatı şairlerinden Bâkî'nin divanı, şairin kullandığı kelime ve kavram dünyasından hareketle, edebî sanatlar bağlamında değerlendirilmiştir. Anlam ile edebî sanatların ayrılmaz bir bütün teşkil ettiği düşünüldüğünde, şairin kavram tercihlerinin hangi yönde olduğu ve hangi noktalar üzerinde yoğunlaştığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu tespit, şairin kullandığı kavramların edebî sanatlar sahasındaki iz düşümünün değerlendirilmesinde temel oluşturmaktadır. Edebî sanatlar noktasında kullanılan kavramların çeşitliliği ve yönelimleri şairin üslubu ve şiir dünyası hakkında da bir fikir vermektedir. Çalışmada stilistik temelinde bir amaç güdülmemekle birlikte bu noktadaki tespitlerin dönemin ve Türk edebiyatının en önemli şairlerinden Bâkî'nin anlaşılmasına ışık tutacağı kanaatindeyiz. Bu noktada ortaya konulan veriler, diğer çalışmalar için de kaynak oluşturabilecektir. Divandaki edebî sanatlar söz, anlam, harf ve yazı sanatları muhtevasına uygun biçimde aktarılırken daha çok sanatların divandaki önemli yansımalarından örnekler verilmiş, bütünüyle ayrıntılı bir döküm yapılmamıştır. Edebî sanatların şairin divanındaki çeşitliliği, nicelik ve nitelik bakımından ortaya konulması, onun lâyıkıyla anlaşılması noktasında da önemli olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bâkî Divanı, Edebî Sanatlar, Kavram, Söz Sanatları, Anlam Sanatları.

ON THE OVERVIEW OF LITERARY ARTS IN THE BAKİ'S DİVAN

ABSTRACT

In this study, The divan of Bâkî, one of the poets of classical Turkish literature of the 16th century, was evaluated in the context of literary arts based on the world of words and concepts used by the poet. Considering that literary arts constitute an inseparable whole, it is tried to be determined in which direction the poet's concept preferences and on which points it focuses. This determination is the basis for evaluating the projection of the concepts used by the poet in the field of literary arts. The variety and orientation of the concepts used in the point of literary arts also gives an idea about the style of the poet and the world of poetry. Although we do not pursue a purpose on the basis of stylistics in the study, we believe that the determinations at this point will shed light on the understanding of Baki, one of the most important poets of the period and Turkish literature. The data presented at this point may also be a source for other studies. While the literary arts in the sofa are

¹ Bu çalışma "Bâkî Divanı'nda Edebi Sanatlar" isimli doktora tez çalışmamızdan hareketle oluşturulmuştur.

conveyed in accordance with the content of words, meanings and letters and writing arts, examples of the important reflections of the arts in the sofa are given, and a complete detailed casting is not made. The diversity of literary arts in the poet's divan will be important in terms of quantity and quality, and it is well understood.

Keywords: Bâkî's Divan, Literary Arts, Concept, Metaphor, Couplet

GİRİŞ

Klasik Türk şiirinde beyitlerin layıkıyla anlaşılması ve yorumlanması, edebî sanatların da aynı oranda anlaşılmasına bağlıdır. Düşüncelerin ve meramların anlatılmasını sağlayan en temel araç dildir. Dil vasıtasıyla hem düşünceler aktarılır hem de kültür birikiminin taşınması sağlanır. Kültürün temelinde de var olan dil, edebiyatın en önemli ögesidir. Dilin estetik kurallara dikkat edilerek itinalı bir şekilde kullanımı, hem ifade edilen düşünceyi zenginleştirir ve güzelleştirir, hem de dinleyiciye veya okuyucuya estetik haz verir. Bu noktada Batı'da retorik olarak bilinen edebî sanatlar önemli bir işlev üstlenir. Şiir incelemelerinde ve eski metinlerin şerhinde önemli bir yeri olan edebî sanatlar, bir şiiri veya beyti anlamak için yol gösterici işlev üstlenirler. Edebî sanatların malzemelerini dil, mazmunlar, tarihî olaylar ve şahıslar, psikoloji, sosyoloji, zaman, dinî unsurlar, âdet ve gelenekler teşkil eder. (Macit ve Soldan, 2011: 61).

Edebî sanatların en mükemmel şekilde sergilendiği ve ifade edildiği tarz divan şiirinin ifade tarzıdır. Her şair divan şiirinin geleneksel benzetmelerini ve özgün benzetmeleri kullanır (Keklik, 2006: 56). Divan edebiyatının iyi anlaşılabilmesi ve okunan metnin zevkine erişilebilmesi için edebî sanatların ve divan şiirine ait malzemenin çok iyi tanınması gerekmektedir (Küleççi, 2005: 14).

Klasik Türk şiirinin en büyük şairlerinden olan Bâkî dönemin tezkirelerinde de büyük şair olarak addedilir. Zamanında Sultanü'ş-Şu'arâ olarak tanınmış şairin şiir kabiliyeti yüksektir. Klasik Türk şiirinin nazım tekniğini iyi bilen, Türkçeyi kullanmada usta bir sanatkârdır. Şiirlerinde orijinal bir felsefe yoktur. Genel olarak epiküryen bir şairdir. Hayata sıkı sıkıya bağlı şair, şiirlerinde Fuzûlî gibi ulvî aşkı değil, her an değişebilen beşerî aşkı terennüm etmiştir. Şiirlerinde lirizm coşkun hâlde olmasa bile duygu yönünden zayıf bir şair değildir. Tasavvuf şiirlerinde ağırlıkla yer teşkil etmez. Hikemî manada söylenmiş beyit sayısı da azdır. Şairin mısralarında özellikle renk ve ışık unsurları göze çarpar. Renklerin içerisinde kırmızı ön plandadır. Şiirlerinde edebî sanatları fazlaca kullanmıştır. Kelimelerle ustaca oynamış şairin şiirlerinde yapmacıklık ve zorakılık yoktur. Teşbih, istiâre, tevriye, ihâm-ı tenâsüp, hüsn-i talil ve cinas en çok

rastlanan sanatlardır. Beyitte yer alan kelimeler birbiriyle âhenkli ve anlam bakımından da uyumludur. Bu mısra cümlesinin sağlamlaşmasını getirmiştir (Küçük, 2002: 723-732).

Bu çalışmada edebî sanatların tanımı ve sınıflandırılmasına, çalışmanın sınırlarını aşmamak için girilmemiştir. Bâkî Divanı’nda tespit edilen edebî sanatların şairin tercihlerine göre öne çıkan yönleri nicelik ve nitelik bakımından ortaya konulmuştur. Çalışmada söz sanatları, anlam sanatları, harf ve yazıya dayalı sanatlar hareket noktası olmuş, bu tasnif doğrultusunda tespit edilen bulgular verilmiştir. Çalışmanın boyutlarını aşacağı düşüncesiyle edebî sanatlar tasnifine dayalı alfabetik sırayı esas alan bir yöntem izlenmemiş, yalnızca öne çıkan hususiyetleriyle divandaki edebî sanatların genel görünümü vermeye çalışılmıştır. Her edebî sanatla ilgili divanda tespit edilen örneklerden hareketle yorumlar yapıldıktan sonra öne çıkan örnek beyitler verilmiştir.²

1. BÂKÎ DİVANI’NDA EDEBÎ SANATLARIN GENEL GÖRÜNÜMÜ

XVI. yüzyılın ve klasik Türk edebiyatının önde gelen şairlerinden olan Bâkî’nin şiirlerinde edebî sanatların çeşitliliği ve zenginliği dikkat çeker. Bâkî, söz, anlam, harf ve yazıya dayanan sanatları şiirlerinde başarıyla ve uyum hâlinde kullanmıştır. Bâkî’nin şiirlerini zenginleştiren, mana olarak da onlara derinlik katan, edebî sanatların yerli yerinde kullanılmasıdır.

Divan bütün olarak incelendiğinde şairin şiirlerinde tercih ettiği soyut veya somut kavramların zenginliği ve çeşitliliğine paralel olarak edebî sanatların da bunlarla bir bütünlük arz ettiği görülür. Anlam sanatları içerisinde önemli bir yer tutan *teşbih*’in benzeyen (müşebbeh), kendisine benzetilen (müşebbehün-bih), benzetme yönü (vech-i şebeh) ve benzetme edatı (edat-ı teşbih) olmak üzere dört unsuru vardır. Divan şiirinde yaygın olarak kullanılan *teşbih-i belîğ* sanatıyla ilgili oldukça fazla örnek bulunmaktadır.

Bâkî’nin divanında teşbih sanatı noktasında en fazla benzetme yapılmış kavram “aşk” tır. Birçok teşbih türünde (teşbih-i mücmel, teşbih-i müekked, teşbih-i tafdil, teşbih-i belîğ vb.) aşk kavramının benzetmenin daha çok “benzeyen” unsuru olarak yer aldığı görülür. Aşk, divanda 53 farklı kavrama benzetilmiştir. Bunlardan bazıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

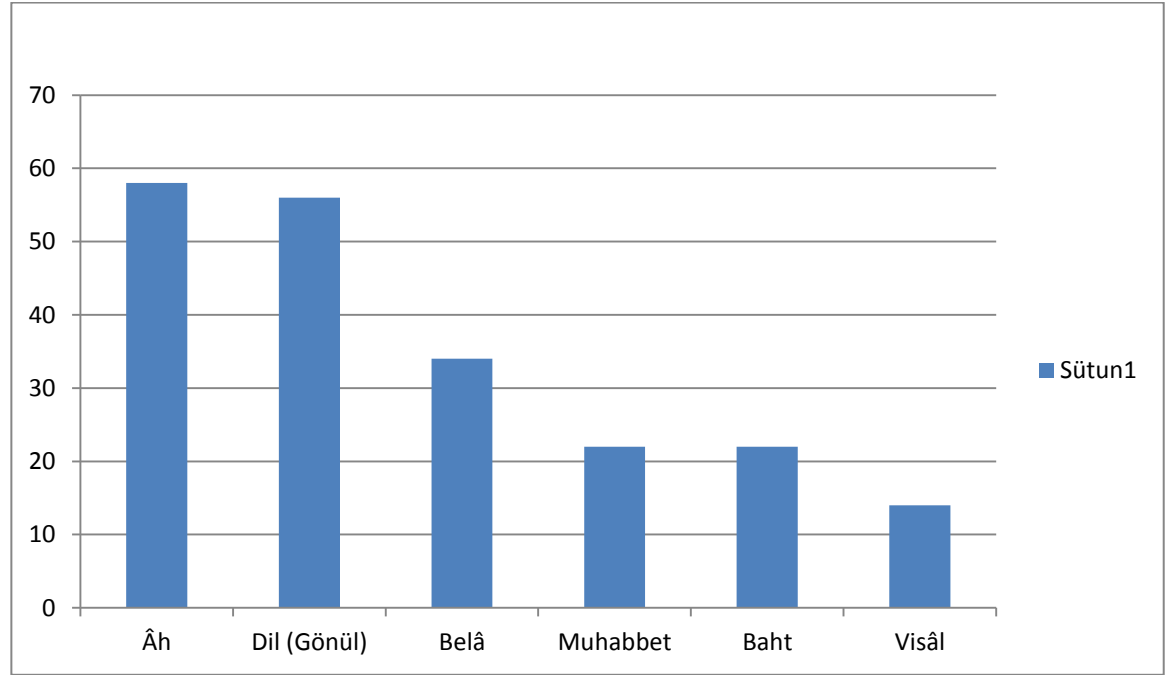
² Çalışmadaki beyitlerde şu eserden istifade edilmiştir: Küçük, Sabahattin, (1994), Bâkî Divanı, 1.Baskı, Ankara: TDK Yayınları.

Tablo 1. *Aşk'ın Benzetildiği Kavramlar*

Benzeyen	Kendisine Benzetilen
Aşk	Binâ
	Câm
	Çerâğ
	Deryâ
	Gülşen
	Kitâb
	Od
	Sultân
	Şemşîr
	Yay

Benzeyen ve kendisine benzetilen unsurlar açısından düşündüğümüzde “aşk” kelimesinden sonra, en fazla kendisine benzetileni olan kavramların öne çıkanları kullanım sıklıklarına göre aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 2. Benzeyen Tablosu

En az benzeyeni olan kavramlar ise şunlardır: Bâde, bâğ, bahr, bahs, Bâkî, bârân, behçet, beniz, beşâret, beyân, bisât-ı ‘işret, cebîn, ciger hûnı, cünûn, çihre, dergâh, dîn, ebyât, edâ, efgân, elem, eltâf, emn, esrâr, evsâf, eyvân, eyyâm, ezhâr, fazîlet, felâket, felâhan, feth, fezâ’il, figân, filori, fîtna, furât, fırsat, fûrkat, gîsû, gurûr, güftâr, güher, gülsitân, gün, hâb, hakâret, hâk-pây, halka, hâme, hançer, harâbât, hasret, hayât, hırmen, hışm, hikmet, hîle, hulk, idrâk, iftihâr, imkân, ışık, ’işve, i’tidâl, ’izzet, kabâ, kabak, kâğid, kâl, kapu, karanfûl, kelle, kemâl, kerâmet, Keyvân, kirâm, kol, lafz, lâle, mekâl, millet, mû, mûm, mülk, mürekkeb, mürüvvet, nâr-ı cahîm, nesîm, nükte-i kalem, penbe, rahmet, rakîb, re’y, rızâ, rindân, rişte-i bârân, riyâz-ı baht, sâgar, sâ’id, satvet, sehâ, selâmet, sıdk, sıhhat, şafak, şeref, su, sûret, şâh, şarâb, şekâ’ik, şîve, şöhet, şükûfe, tâ’at.

Divanda *açık istiâre* sanatına bakıldığında bu sanatın daha çok “âşık-sevgili-rakip” üçlüsü etrafında yer aldığı görülür. Bu durum divan şiiri geleneği içerisinde olağan görülebilir. Ayrıca kaynaklarda mazmun olarak

nitelenen açık istiâre örnekleri de yaygın olarak kullanılmıştır. En çok açık istiâre yapılan kavram “la’l”dir:

Medhûş-ı câm-ı la’lûñ mestânedür sanurlar

Mest-i şarâb-ı ‘aşkuñ dîvânedür sanurlar G. 115/1

Kadehden gayrı bir la’lûñ öper yok

Kemerden gayn bilüñi kucar yok G. 246/1

La’lûñ göricek kana döner gözden akanum

Oynar yüregüm derd ile diñmez hafekânım G. 319/1

La’l’den sonra sırasıyla en çok açık istiâre yapılmış kavramlar şunlardır: Padişah (husrev/pâdişah/padişeh/şâh/şeh), ay (kamer/mâh), ok (hâdeng/peykân), put (sanem/büt). Aşağıdaki tabloda alfabetik olarak divanda tespit edilebilen sayıca fazla açık istiâre örneklerinin kavramlara göre sayısı verilmiştir. Tabloda *kendisine benzetilen* ögenin yanında parantez içerisinde *benzeyen* öge verilmiştir.

Tablo 3. Açık İstiâre Tablosu.

Açık İstiâre Yapılan Unsur	Örnek Sayısı
Âfet (Sevgili)	13
Efendi (Sevgili)	14
Hâdeng/Nâvek/Ok/Tîr (Sevgilinin kirpiği)	19
Husrev/Pâdişâh/Padişeh/Şâh/Şeh (Sevgili)	32
Kamer/Mâh (Sevgili/Sevgilinin yüzü)	23
La’l (Sevgilinin dudağı)	63
Sanem/Büt (Sevgili)	14

Câme-hâb ol âfeti aldukça tenhâ koynına

Sanuram ebrüñ girür mâh-ı şeb-ârâ koynına G. 430/1

Nakş-ı hatuñla yazıludur safha-i derûn

Odlara yakma yazug efendi günâhdur G. 61/2

Zahm-ı hadeng-i yâr sa’âdet nişâmdur

Sînem ideydi ol kaşı ya kâşkî hedef G. 228/4

Husrevâ Bâkî kuluñ nazm içre Selmân olmaga

Hep senüñ lutfuñ mu’în olmuşdur ihsânuñ zahîr G. 145/5

Bâkıyâ pîrehenin sanma o mâhuñ lertzân

Üstine pertev-i hûrşîd-i dırahşân ditrer G. 137/7

La’lûñ göricek kana döner gözden akanum

Oynar yüregüm derd ile diñmez hafekânum G. 319/1

Ser-i kûyuñ sanemâ cennet-i a’lâbilürin

Müntehâ kâmetüñi Sidre vü Tûbâ bilürin G. 175/1

Mecâz-ı mürsel (ad aktarması) sanatı noktasında Bâkî Divanı’nda öne çıkan bazı hususiyetler vardır. Şair, genellikle sevgiliye ait olan; ağız, saç, yanak gibi güzellik unsurlarını bu sanat vasıtasıyla sevgilinin yerine kullanmıştır. Bu türden örnekler divanda geniş yer tutmaktadır.

Mecâz-ı mürselin anlam ilgilerine bakıldığında divanda tespit edilen örneklerden yola çıkılarak; zuhur (mazhariyet), genel-özel, parça-bütün, iç-diş, durum-yer gibi anlam ilgileri öne çıkmaktadır.

Aşağıdaki beyitte “gözler” ifadesi parça-bütün anlam ilgisine sayılı olarak insan manasında kullanılmıştır:

Biñ hicâb-ı kibriyâ ardında göstermez yüzün

Kendüyi gözlerden ol sultân-ı hûbân gizlemiş G. 214/7

Bir kasideden alınan aşağıdaki beyitte, “ka’inât” ifadesi kâinatta yaşayan insanları kastederek kullanılmıştır:

Cümle yek-dildür du’â-yı devletüñde kâ’inât

Halk ikbâl-i cenâb-ı pâk-i Yezdân eyledi K. 7/30

Aşağıdaki beyitte ise “dil” kelimesi, gönle sahip olan insanı karşılamaktadır:

Bir dilde meyl ü mihr ü mahabbet vatan tuta

Kalmaz karârı sabr u sükûn u selâmetüñ G. 280/4

Kinaye sanatı açısından bakıldığında özellikle bu sanatı ihtiva eden deyim örneklerinin divanda geniş yer tuttuğu görülür: Ağzı kara (olmak), alını açık yüzü ak olmak, bağrına basmak, baş eğdirmek, çekip çevirmek,

defterini dürmek, el bağlamak, el bir etmek, el darlığı, eli ermek, elinden tutmak, el vermek, göğüs germek, göz açmak, göz değmek, göz üstünde kaşı olmak, kan ağlamak, kanına girmek, kan içmek, kulak tutmak, kan yutmak, pehluya çekmek, taş atmak, üstüne titremek, yanıp yakılmak, yere geçmek, yüz çevirmek, yüz tutmak, yüzünü eline almak, yüz sürmek, yüz tutmak, yüzü kara olmak, yüzünü ele almak, yüz vermek, yüz yere koymak:

*Nice agyâr gibi **agzı kara** var gerçi*

İlteriniñ seg-i tâzî gibi mümtâzî geçer G. 161/5

***Baş egmezüz** edânîye dünyâ-yı dîn için*

Allâhadur tevekkülümüz i'timâdumuz G.192/2

Defterin bâd-ı sabâ lü'lû-yı lâlânuñ dürer

İlter olsa dişlerüñ vasfın 'Adenden cânibe G. 440/2

Sözüm diñle mugannî nagmesin gûş eyle ey Bâkî

*Garaz sana nasîhatdur **kulak tut** kavî-i üstâda* G. 449/5

Bâkî Divanı'nda *tevriye* sanatının güzel ve orijinal örnekleri yer almaktadır. Aşağıda yer alan beyitte “tolmuş” kelimesi iki anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. O devrin İstanbul’unda sandallar müşteri ile tamamen dolmadıkça kalkmazlar, mütemadiyen, “dolmuşa bir” diye bağırırlardı. Mesela Sirkeci’den kalkan dolmuş sandal Beykoz’a iki saate varacağı için erbâb-ı safâdan olan yolcular her türlü işret levazımıyla yola çıkarlar, demlenerek, okuyup eğlenerek giderlermiş. Bâkî’nin bu beyti bu âlemi anlatıp zevrak denilen kadeh tatlı şarapla dolsa, bu dolu kadehlerle ayş u safâ köşesine geçsek anlamına da gelebilir. Aşağıdaki beytin bu iki yoruma açık olması, “tolmuş” sözcüğünün çokanlamlılığından kaynaklanır (Keklik, 2006: 25):

*Kenâr-ı ayş u safâyâ geçilse **tolmuş** ile*

Yine pür olsa mey-i hoş-güvâr zevrakda G. 444/2

Bâkî’nin şiirlerinde “rûzgâr” kelimesi iki ayrı beyitte birer defa olmak üzere toplam 2 kere kullanılmıştır. Bu kullanımların ikisinde de kelime; yel, zaman ve devir anlamlarına gelecek şekilde kullanılmıştır (Keklik, 2006: 30):

Âhır peyâm-ı vasl ile gülberg-i ter gibi

*İrdi huceste nâmeleri **rûzgâr** ile* G. 416/3

Hâtır kenâra mâil iken bahr-i aşkda

Gird-âba saldı fülk-i dili rûzgâr ise G. 441/3

Örnek olarak alınan bir diğer beyitte ise "ayag" kelimesi, insan vücuduna ait bir organ ve şarap kadehi anlamlarına gelecek şekilde kullanılmıştır:

Meclis-i 'aşka girüp ayagi evvel çekdüm

Mâ-sivâdan götüri âhir-ı kâr el çekdüm G. 327/1

Divanda yer alan tevriye örneklerini çoğaltmak mümkündür. Tevriye sanatı divandaki 27 kasidede toplam 27 kez kullanılmıştır. Bu kasidelerin yalnızca 15 tanesinde tevriye sanatı örneği tespit edilebilmiştir. Divandaki 548 gazelde ise toplam 134 kullanım vardır. Tevriye sanatının yer aldığı beyitlerde genellikle her beyitte 1 defa tevriye yapılmıştır. Bunun yanı sıra beyitte 2 kere tevriye yapılan örnekler de vardır (Kaya, 2016: 102).

Telmih sanatı noktasında şair, döneminde yaşamış Kanunî Sultan Süleyman, Sultan II. Selim, Sultan III. Murad gibi padişahlara zaman zaman telmihte bulunmuştur. Bunların içerisinde yalnızca kasidelerde değil, gazelerde de özellikle Kanunî sık sık anılmıştır. *Telmih* sanatı noktasında sayıca en fazla Leylâ ve Mecnûn ile Ferhad ile Şîrin hikâyelerine gönderme yapılmıştır:

Yakan âb üzre âteş sanmanız keşt-i sahbâyı

Şuâ-i tîğ-i kahrından tutuşdı Şeh Süleymânun G. 279/3

Cihanda 'adl u dâd u fazl u ihsân

Şeh-i 'âdil Süleymân Hâne geldi G. 500/4

Nice yıldur deşt-i gamdur cân-ı mahzûnuñ yiri

Ey saçı Leylâ virildi bana Mecnûnuñ yiri G. 548/1

Cây itmiş idi Leyliye Mecnûn dil içinde

Bir sûret idi cilve kılan mahmil içinde G. 413/1

Bî-sütûnu gülşen itmiş hûn-ı çeşm-i Kûhken

Âşıkâ sevdâ-yı vasl-ı yâr ile tağ üstü bâğ G. 227/2

Bâkî Divanı'ndaki telmihlerde, divan şiiri geleneği içerisindeki klasik gönderme öğelerini dışarıda tuttuğumuzda azımsanamayacak oranda halk inanışlarına ve halk kültürüne yönelik göndermeler vardır. Bu göndermeler divandaki sosyal hayat unsurlarının tespit edilmesi açısından önem taşır. Divanda; akçe dizmek, akçe saçmak, kına yakmak, başlık ve çeyiz âdeti, çengilerin oynatılması, delilerin zincirlenmesi, diş kirası, ejdehanın hazinesine

bekçilik etmesi, göç sırasında davul çalınması, gülün şifalı olması, kabaktan kadeh yapılması, belirli tuzaklarla hayvan avlanması, mektup ve kuşla haber göndermek, yağmurlu havanın uyku getirmesi gibi inanış ve geleneklere göndermeler vardır:

Rişteyle bağlayup lebin ol şûh didi kim

*Mihmân-ı hân-ı vasluma bu **diş kirâsıdur** G. 80/2*

Genc-i visâl tâlibini ejdehâ-sıfat

Ol halka halka zülf-i ham-ender-ham öldürür G. 133/2

Dil-i mecrûha şifâ-bahş ruh u la 'lûndür

Gül-be-şekkerle bulur kuvveti tab'-ı bîmâr K. 18/46

Halk râhatda sehâb-ı keremüñ feyzinden

Belî uyhu getirür tab 'a hevâ-yı bârân K. 2/32

Divan şiirinde neredeyse her beyitte karşımıza çıkan *tenasüp* sanatı çoğu zaman diğer edebî sanatlarla iç içe ve irtibatlı verilmiştir. Bu durum şiirdeki anlamı güçlendirerek pekiştirmektedir. Yine bu sanat özelinde şekilsel olarak beytin birinci ve ikinci mısrasında değişik dizilimleri görmek mümkündür. Tenâsüp sanatına örnek oluşturan kelimelerin beyit içerisindeki dizilimleri ve anlam ilişkilerinin çeşitliliği, şairin şiirlerini güçlü kılması ve sanatçı kişiliğini ön plana çıkarması yönüyle önemlidir.

Aşağıdaki örnek beyitlerde tenasüp sanatı beytin tamamına yayılmıştır:

Şikâr itmek nedür ma'nâ hümâsın

Bulinsa tab'-ı şâhî gibi şâhîn K. 4/15

Bâgbân-ı gülşen-i 'aşkuñ olan 'âşıklara

Dâğı gül dūd-ı kebûdı sünbül ü reyhân gelür K. 6/3

El süvâr oldı kümeyt-i hâmeye şimden girü

Sanma Bâkî gibi şâhâ fâris-i meydân gelür K. 6/18

Yine beytin tamamına yayılan örneklerde ayrı tenasüp grubu oluşturan kelimeler vardır. Örnek olarak aşağıdaki beyitte “nûn, râ, dâl” kelimeleri kendi arasında, “Şa'ban, Ramazan” kelimeleri de kendi arasında tenasüp oluşturmaktadır. Bu kelimeler beyte rastgele serpiştirilmiştir:

Ya nûndur görünür âhırında Şa'bânuñ

Ya râdur ol Ramazân evveline olmuş dâl K. 20/11

Tenasüp oluşturan kelimelerin dağılımı, aşağıdaki örnek beyitlerde görüleceği üzere yalnızca birinci veya ikinci mısradaki yer alacak şekildedir:

Bu göz ü kaş u gamze vü hâl ü hat ile yâr

Âşûb-ı dehr ü fitne-i Devr-i Kamer geçer G. 62/4

Salınan kûyında ol serv-i semen-sîmâ mîdur

Gülşen-i cennetde şâh-ı Sidre vü Tûbâ mîdur G. 120/1

Kimi zaman tenasüp oluşturan kelime ve ifadeler birinci ve ikinci mısradaki ayrı tenasüp grubu oluşturacak şekilde dağılmıştır. Aşağıdaki beyitte 1. mısradaki gökyüzüyle alakalı sipîhr, kevâkib ve hilâl kelimeleri, 2. mısradaki ise takınmak, pây ve hâlhâl kelimeleri kullanılmıştır:

Ne hoş yaraşdı sipîhre kevâkib içre hilâl

Takındı pâyine gûyâ ki cevherî halhâl K. 20/1

Bâkî Divanı'ndaki şekil mükemmelliyetinin tenasüp özelindeki bir başka örneği de aşağıdaki beyittir. Beyitte; nakd, akçe, altun; sefid, zerd ; derd, gam; eşk, ruh kelimeleri arasında ayrı ayrı 4 tenasüp ilgisinden söz edilebilir:

Nakd-i vakt oldı bize eşk-i sefid ü ruh-ı zerd

Derd ü gam tâlibiyüz akçeler altunlar ile Mus. 2/IV/4

Leff ü neşr sanatının şiirlerdeki kullanımlarına bakıldığında *mürettep leff ü neşr*'in *gayr-ı mürettep leff ü neşr*'e göre neredeyse iki katı oranda kullanıldığı görülmüştür. Tespit edilen mürettep leff ü neşr örneği sayısı 222'dir, gayr-ı mürettep leff ü neşr örneği sayısı ise 115'tir. Leff ü neşr sanatı örneklerinin büyük kısmında; ses, anlam ve dizgi bakımından paralelizm vardır. Benzer dilbilgisi yapılarının ve kafiye unsurlarının yerli yerinde ve simetrik kullanımı bu paralelizmi oluşturan taraflardır.

Örnek olan seçilen aşağıdaki beyitlerde *koyu* ve *altı çizili* gösterilen ifadelerde ses ve anlam olarak uyum ve paralellikler vardır. Bu tür kullanımlar Bâkî'nin şiir üstadı olduğunun somut göstergeleridir:

Yârdan cevr ü cefâ lutf u kerem gibi gelür

Gayrdan mihr ü vefâ derd ü elem gibi gelür G. 146/1

Dâne dâne ol 'araklar turra-i pür-tâbda

Katre katre jâlelerdür sünbül-i sîr-âbda G. 442/1

İllere mihr ü vefâsı hoş gelür

Bendeye cevır ü cefâsı hoş gelür G. 148/1

Karşıtlık kavramların ve anlamca birbirinin karşıtı olan ifadelerin bir arada kullanılmasının okuyucu ve dinleyici üzerinde önemli etkisi vardır. Bu karşıtlıklar sayesinde okuyanın ve dinleyenin zihninde metin çözümlenirken bu kavram ve önermelerin ortaya çıkan karşıtlıkla, daha belirgin bir biçimde canlanmalarına olanak sağlanır. Böylelikle zihinde bir hareketlilik oluşur ve metnin etkisi artar (Aksan, 1999: 114).

Bâkî'nin şiirlerinde çok kullanılmış sanatlardan biri de karşıtlık kavramların bir arada kullanıldığı “tezat”tır. Şair, şiirlerindeki duygu ve düşüncelerin ifadesinde anlam karşıtlıklarından sıkça faydalanmıştır: Yaşlılık-gençlik, kavuşma-ayrılık, dert-dermân, dostluk-düşmanlık, tatlılık-acılık, gülmek-ağlamak, bahâr-hazân, bahâr-şitâ, diri (cân)-ölu (mürde), vefâ (lutf/kerem)-cefâ (cevr/kahr), gam (elem/keder)-neşe (safâ), zengin (bay/genc)-fakir vb.

Yaşlılık-gençlik

Hey gice tıfl-ı belâ-engîz olur kim nicesin

Mihnet-i 'aşkı cevân olmazdan evvel itdi pîr G.145/2

Kavuşma-ayrılık

Gehî vuslatda 'âşık gâh mehcûr

Bu dünyâdur gehî mâtem gehî sûr G. 132/4

Gülmek-ağlamak

Yazmış debîr-i hikmet ezel safha-i güle

Bülbül dem- â-dem ağlaya her bâr gül güle G. 441/3

Hayat-ölüm

İltifât ile bulur mürdeleri gerçi hayât

'Âşık-ı haste-dili öldürür istignâsı G. 537/5

Divanda mübalağa sanatının tebliğ, iğrak ve gulüv türünde güzel örnekleri vardır. Tebliğ türünde değerlendirilebilecek aşağıdaki beyitte şair kadehe bakmaktan gözlerinin kamaştığından söz eder:

Cilâ vir çeşme ey sâkî mey-i sâf-ı muravvakdan

Kamaşdı gözlerüm câm-ı hilâl-i ‘ıda bakmakdan G. 366/1

Kânûnî Sultan Süleyman’ın övüldüğü aşağıdaki beyit, mübalağa sanatının güzel örneklerinden biridir. Şair, Aristo gibi bir âlim ve İskender gibi büyük bir hükümdarın, Sultan Süleyman’ın divitini ve silahını nereye buyursa oraya getirmeye layık olduklarını söyleyerek, onları padişaha hizmet etmeye uygun şahsiyetler olarak göstermiştir. Buradaki abartma akla uygun, göreneğe uygun olmadığı için *iğrak* tarzında bir mübalağa olarak nitelenebilir. Şair, övdüğü kişinin etkisini ve gücünü daha iyi gösterebilmek için böyle bir mübalağaya başvurmuştur (Çetinkaya, 2011: 62):

Ne yaña buyursa revâdur getürmek

Devâtın Aristô silâhın Sikender K. 3/13

Guliv türündeki mübalağa örnekleri divanda sayıca daha fazladır. Aşağıdaki beyitte; sevgili, şairin gözünde o kadar nazlıdır ki naz uykusuna yatmıştır. Bu uyku o kadar derindir ki dünya halkı bağırıp çağırsa da sevgili uyanmaz:

Şöyle nâz uyhusına varmış o yâr ey Bâkî

Ki cihân halkı figân eylese bî-dâr olmaz G. 194/5

Şair sevgilinin aşkıyla o kadar yanmaktadır ki denizlerin bütün suyunu bile içse, bu yangın sönmez:

Bir harâret bagladum tâb-ı teb-i ‘aşkuñla kim

Süzümü def’ eylemez nûş eylesem deryâyı ben G. 381/3

İrâd-ı mesel adıyla da bilinen *irsâl-i mesel*, bir fikri ispat için bir atasözünü veya hikmetli bir sözü delil olarak getirmektir. Bu sanatta çoğu zaman *temsîlî teşbih* de bulunur. Atasözü olmasa da, atasözü değerinde olan, atasözü gibi ifade edilen hikmetli düşünceler de bu sanata dâhil edilebilir (Saraç, 2006: 277).

Bâkî Divanı’nda çok fazla olmamakla birlikte tespit edilebilen bazı *irsâl-i mesel* örnekleri şu şekildedir:

“Sarhoşluğun sonunda elbette uyku gelecektir”:

Derd-i aşkun âşık-ı miskîni âhur öldürür

Mestlik pâyâne yitse irüşür elbette hâb G. 20/5

“Eski dost düşman olmaz, yenisinden vefa gelmez” (Aksoy, 2007):

Dil-i mahzûna vuslatdan firâk-ı dil-rübâ yigdür

Cihânda yâr-i hâdisden kadîmî âşinâ yigdür G. 186/1

“Gönülden gönüle/kalpten kalbe yol vardır” (Parlatır, 2008: 247):

Gözdeki hûn-âbe-i âlüm görüp rahm itmediñ

Yollar üzre cism-i pâ-mâlüm görüp rahm itmediñ

Bu perîşan olmuş ahvâlüm görüp rahm itmediñ

Dermend-i ‘aşkuñam hâlüm görüp rahm itmediñ

Yol olur dilden dile dirlerdi hod vardur mesel Thm³. 2/VI/5

“Hayır işi uzat şerre dönsün, şer işi uzat hayra dönsün” (Parlatır, 2008: 276):

Beni öldürmege gel ey püser ihmâl itme

Atalar dimediler hayr işi tehir ideler G. 177/4

“Kurunun yanında yaş da yanar”(Parlatır, 2008: 413):

Tâb-ı dilden ahker-i sûzâna döndi gözlerüm

Bu meseldür kim yanar huşküñ yanınca ter bile K.10/7

Söz ve sözün yapısıyla ilgili sanatlardan cinas sanatı örneklerinin divanda oldukça geniş yer tuttuğu görülür.⁴ Birçok cinas türüyle ilgili çok sayıda örnek yer alır. Bunların içerisinde örnek sayısı bakımından; cinas-ı merfû, cinas-ı mutarraf, gayr-ı mürettep cinas, cinas-ı müzeyyel, cinas-ı lâhik, cinas-ı mükerrer öne çıkmaktadır (Kaya, 2008: 255-267). Divanda cinas sanatının yoğunluğu ve hacimce önemli bir yere sahip olması, şairin kelime seçimi ve şiiri kurgulamadaki titizliğinin de göstergesi sayılabilir. Bâkî’deki ses ve anlam arasındaki ilişki ve bu ilişki sonucunda ortaya çıkan âhenkle ilgili cinas sanatının önemli bir katkısının olduğu söylenebilir.

Söz sanatlarından *akis, kalb, iştikak, îade, müşakale, irsâd, reddü’l-acüz ale’s-sadr, tarsi* ve *tedricin* divanda örnekleri yer almaktadır. Aynı kökten türeyen kelimelerin bir arada kullanıldığı iştikak sanatının divandaki çeşitliliği dikkat çekicidir.

Bâkî Divanı’nda iştikaka dair çok fazla örnek olmakla birlikte bunların hepsi aynı derecede ahenk taşımazlar. Bunlar arasında ses dağılımını yönlendiren iştikaklar dikkat çekicidir. İştikakın başarısı aynı

³ Thm.: Tahmis

⁴ Söz ve sözün yapısıyla ilgili sanatlar için bkz.: Kaplan, 2017: 135-142.

kökten türeyen kelimelerin ses ve anlam bakımından diğer kelimelerle olan uyumuyla ortaya çıkar (Macit, 2005: 18).

Divandaki iştikaklar kimi zaman kafiyede yer alarak matla beytinde kafiyeyi oluşturmuştur. Kafiyeye sağlanan ses birlikteliği, kökteş kelimelerin ortak sesleriyle desteklenerek daha güçlü bir ses tekrarı ortaya çıkmıştır (Kaplan, 2017: 135).

Aşağıdaki örnek beyitlerde *koyu* gösterilen, kafiyeyi oluşturan gaffâr-istiğfâr, nâzil-menzil, kâmet-kıyâmet kelimeleri aynı zamanda kökteştir:

Geliñüz yüz tulum bâr-geh-i Gaffâre
Cân u dilden geleliim tevbe vü istîgfâre G.

426/1

Her tîr-i belâ kavs-i kazadan k'ola nâzil
Sahâ-yı dil-i ehl-i vefâdur aña menzil

G. 298/1

Kaçan kim nâz ile refât iderler serv-kâmetler

Kopar câşıklarauñ başına ol demde kıyâmetler G. 166/1

Yalnızca iki kelime arasında yapılan iştikaklar sayıca 3'lü, 4'lü olanlara göre fazladır. Arapça, Farsça ve Türkçe kelimeler arasında yapılan iştikaklar içerisinde şairin en çok kullandığı kelimeler şunlardır: cân-cânân, gül-gülşen-gülzâr-gülnâr, Bâkî-bekâ.

Cân la'lin eyler ârzû yâr içmek ister kanumu

Yâ Rab ne vâdîdür bu kim cân teşne cânân teşnedür G. 69/2

Safâ gülzârıdur sînem gül-i bî-hârdur dâgum

Mahabbet gülşeninde açılan gülnârdur dâgum G. 335/1

Gam degül Bâkî bekâ semtine kılsa irtihâl

Nice şehler bu fenâ mülkinde bâkî kalmadı G. 533/5

SONUÇ

Genel olarak bakıldığında, edebî sanatların divanda kullanım çeşitliliği ve sayı açısından zenginlik arz ettiği söylenebilir. Bu durumun somut verilerle saptanması, benzer çalışmaların diğer divanlarda da ayrıntılı olarak yapılmasıyla daha iyi anlaşılacaktır. Bu noktada yapılacak karşılaştırmalı çalışmalar, edebî sanatların şairin şiire yaptığı katkıların anlaşılmasını sağlayacaktır.

Bâkî'nin şiirlerinde ses ve anlam arasındaki uyuma dikkat edilmiştir. Özellikle söze dayanan edebî sanatların anlama dayalı edebî sanatlarla paralel bir biçimde kullanılması ayrıca dikkat çekicidir. Belâgat kitaplarında ismi zikredilen edebî sanatların neredeyse hepsiyle ilgili divanda örnek bulmak mümkündür. Şiirlerde daha çok; açık istiâre, kapalı istiâre, teşbih-i belîğ tevriye, tezat, hüsn-i talil ve tekrar sanatlarının ön planda olduğu görülür.

Söz sanatları mısra ve beyit dikkate alındığında zengin çeşitlenme ve dizilimlerle yer almaktadır. Bu şekilde şair şiirdeki tekdüze ve monoton yapıyı kırarak ses ve anlam açısından aynı sanat dâhilinde farklı görünümler ortaya koymuştur.

Baki Divanı'nın edebi sanatlar açısından değerlendirilmesi, elde edilen bilgilerin yorumlanması ve verilere dair istatistiğin detaylı bir şekilde çıkarılması Baki'nin sanat anlayışı ve üslubunun anlaşılmasına katkılar saylayacaktır. Ayrıca elde edilen verilerin başka şairlerin divanları üzerine yapılacak benzer araştırmalarla karşılaştırılması da Baki'nin üslubu hakkında söz söyleme imkanı verecektir

KAYNAKLAR

- Aksan**, Doğan, (1999), *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Ankara: Ender Yayınları.
- Aksoy**, Ömer Asım, (2007), *Atasözü ve Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Çetinkaya**, Ülkü, (2011), Divan Şiirinden Örneklerle Mübalağa Sanatının Mizahla İlişkisi, *Turkish Studies* 6 (2), 59-94.
- Kaplan**, Hasan, (2017), *Bâkî'nin Ses Dünyası*, İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Kaya**, Bülent, (2016), *Bâkî Divanı'nda Edebî Sanatlar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Keklik**, Murat, (2006), *Bâkî'nin Gazellerinde Anlam Çerçevesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Küçük**, Sabahattin, (1994), *Bâkî Divanı*, 1.Baskı, Ankara: TDK Yayınları.
- Küçük**, Sabahattin, (2002), “*Bâkî*”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 11, s.723-732, Ankara.
- Külekcî**, Numan, (2005), *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, İstanbul: Akçağ Yayınları.

Macit, Muhsin, (2005), *Divan Şiirinde Âhenk Unsurları*, İstanbul: Kapı Yayınları.

Macit, Muhsin, **Soldan** Uğur, (2011), *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.

Mengi, Mine, (2016), *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Parlatır, İsmail, (2008), *Atasözleri ve Deyimler-1*. Ankara: Yargı Yayınevi.

Saraç, Yekta, (2006), *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, İstanbul: Gökkuşbe Yayınları.

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Kilis 7 Aralık University Journal of Social Sciences
ISSN2146-4561
Haziran/June 2020, 10 (19): 54-83

Denizli İlinde Yer Alan Bir Grup Köy Camiilerindeki Kâbe
Tasvirleri

A Group Kaabe Depictions in The Denizli Mosques

Akın TERCANLI

Akın TERCANLI Arş. Gör., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Kilis/TÜRKİYE e-posta: akintercanli@kilis.edu.tr Orcid: 0000-0002-8736-0126

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Articletypes: Araştırma Makalesi/ResearchArticle

Geliş Tarihi/Received: 14 Nisan 2020/14 April 2020

Kabul Tarihi/Accepted: 6 Haziran 2020/6 June 2020

Yayın Sezonu/PubDateSeasonHaziran 2020/June 2020

Atıf/Cite as: Tercanlı, Akın (2020), Denizli İlinde Yer Alan Bir Grup Köy
Camiilerindeki Kâbe Tasvirler/ Kaabe Depictions in a Group of Village
Mosques in The Province of Denizli, *Kilis 7 Üniversitesi Sosyal Bilimler*
Dergisi, 10 (19),54-83, doi:<https://doi.org/10.31834/kilissbd.720133>

Rightsreserved.
ForPermissions
sbedergi@kilis.edu.tr

DENİZLİ İLİNDE YER ALAN BİR GRUP KÖY CAMİİLERİNDEKİ KÂBE TASVİRLERİ¹

ÖZ

18. yüzyılın ikinci yarısında Topkapı Sarayı'nın duvarlarına daha önceleri Osmanlı resminde, yazmalarda ya da albümlerde görmeye alışık olduğumuz birtakım resimler çizilmeye başlanır. Çoğunlukla sanatçısı bilinmeyen bu resimlerde ana tema doğanın ya da bilinen bir mekânın tasviridir. Saraydaki ilk resimler, figürsüz manzara betimlemeleridir. Kalem işi tekniğiyle Barok ya da Rokoko kartuşlar içinde yapılmış bu manzara resimlerine de “Duvar Resimleri” adı verilmektedir. 18. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı resim sanatının bir türü olan duvar resimleri, saray dışında da ilgi görmeye başlar. Anadolu’da duvar resimli yapıların özellikle Ege Bölgesi’nde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu yapılar, genellikle dış cephelerinde herhangi bir süslemesi olmayan, ahşap destekli “Köy Camiileri”dir. Bu çalışmanın konusunu da Denizli ilçelerinde yer alan; Baklan Boğaziçi Kasabası, Akköy Belenardıç, Çivril Bulgurlar ve Akköy Yukarı Mahalle Camii’ndeki “Kâbe” tasvirleri oluşturmaktadır. İncelediğimiz yapılardaki “Kâbe” tasvirlerini, mimari tasvir geleneği içinde ele alarak, söz konusu yapıların çağdaşlarıyla olan ilişkisini başta duvar resimli yapılar olmak üzere, farklı sanat eserlerindeki örneklerini irdelemek ve değerlendirmek bu çalışmanın sonunda ulaşılmak istenen amaçların başında gelir.

Anahtar Kelimeler: Denizli, Duvar Resimleri, Tasvir, Kâbe Tasvirleri, Çini, Seccade

KAABE DEPICTIONS IN A GROUP OF VILLAGE MOSQUES IN THE PROVINCE OF DENİZLİ

ABSTRACT

In the second half of the 18th century, some paintings that we are accustomed to seeing in the Ottoman paintings, manuscripts or albums are started to be drawn on the walls of Topkapı Palace. In these paintings, whose artist is mostly unknown, the main theme is the depiction of nature or a known site. The first depictions in the palace are depictions of landscape without figures. These landscape paintings made in Baroque or Rococo cartridges with the hand-drawn technique are so called “Wall

¹Bu makale, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı’nda 2015 yılında tamamlanan *Denizli Camilerindeki Mimari Betimlemeler* isimli yüksek lisans tezimizden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Paintings”.In the second half of the 18th century, murals, a type of Ottoman painting art, started to attract attention outside the palace. It can be seen that buildings with wallpaintings in Anatolia are concentrated especially in the Aegean Region. These structures are predominantly wooden-supported “Village Mosques” which do not have any ornamentation outside. The subject of this study is the depictions of “Kaaba” in Baklan Boğaziçi Town, Akköy Belenarıç, Çivril Bulgurlar and Akköy Yukarı Mahalle Mosquelocated in Denizli districts. Considering the “Kaaba” depictions in the structures we have studied in the tradition of architectural depiction, examining an devaluating the relationship of these structures with their contemporaries in different works of art, especially sites with “wallpaintings”, is one of the main aims to be achieved at the end of this study.

Keywords: Denizli, Wallpaintings, Depictions, Kaaba Depictions, Tile, Prayer Rug

GİRİŞ

Osmanlı Devleti’nde 18. yüzyılın ilk yarısı, geniş kapsamlı birçok değişimin yaşandığı bir zaman dilimidir. Özellikle diplomatik ilişkilerde yaşanan gelişmeler hiç kuşkusuz yüzyılın en önemli olayıdır. İlk defa üst düzey bir Osmanlı bürokrati, yani bir Osmanlı elçisi geçici süreliğine de olsa yabancı bir ülkede devleti temsil etmiştir. Bu anlamda Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi (öl. 1741), 7 Ekim 1720-8 Ekim 1721 yılında Fransa’ya yaptığı gezi ile Osmanlı diplomasi tarihinde ilk elçi olarak yerini almıştır². Paris’i Avrupa’nın diğer şehirleri izler. Viyana ve Londra geçici elçiliklerin kurulduğu diğer merkezlerdir (Arıkan, 2013: 551-552).

III. Ahmed (1703-1730) ve sadrazamı Nevşehirli Damad İbrahim Paşa’nın (1660-1730) saltanat yıllarını (1712-1730) kapsayan ve “Lâle Devri” (1718-1730) olarak adlandırılan dönem, Osmanlı sanatında batılılaşmanın başlangıcı olarak kabul edilir (Eyice, 2002: 284; Özcan, 2003: 81-84). Bu zaman dilimi kimi araştırmacılar tarafından, “Osmanlı üst sınıfının Avrupa’nın varlığını kabul ettiği dönem” olarak da adlandırılmaktadır (Yenişehirlioğlu, 1993: 69). Avrupa devletleri ile kurulan diplomatik ilişkilerin şekli değişmiş ve 18. yüzyılda Batı’ya elçiler gönderilmiştir (Germaner, 2000: 116). Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi’nin 7 Ekim 1720-8 Ekim 1721 yılında Fransa’ya yaptığı gezi, batıya açılan ilk pencere olarak kabul edilmektedir (Akyavaş, 1993: 5-60). Başta

²Osmanlı elçileri ve raporları hakkında son zamanlarda yapılan çalışmalar diplomatik ve kültürel ilişkilerin yeniden okunması ve anlamlandırılması bakımından oldukça önemlidir. 18. yüzyıl Osmanlı elçileri, raporları ve bu raporların yönetici seçkinler tarafından yorumlanması hakkında daha detaylı bilgi için bkz (Faroghi, 2016: 64-72).

Fransa olmak üzere Avrupa devletleriyle kurulan siyasi ve ekonomik ilişkiler, imparatorluğun kültürel ortamını büyük ölçüde etkilemiştir. Önceleri Osmanlı saray çevresinde merakla izlenen Avrupa yaşantısı ve kültürü giderek saray dışında da ilgi görmeye başlamıştır (İrepoğlu, 1986: 56). Günlük kullanım eşyasından mutfak eşyasına, mimari dekorasyondan süsleme sanatına kadar birçok alanda Batı etkisi Osmanlı toplumunda yoğun olarak hissedilmeye başlamıştır (Arık, 1998: 424). Resim sanatında da bu değişimin etkilerini görmek mümkündür. Lâle Devri’nde, dönemin ileri gelen devlet adamlarının yabancı resamlara kendi portrelerini yaptırdıkları söylenir. Böylece 18. yüzyıl boyunca ülkeye gelen Batılı sanatçıların, ülkede gelişecek yeni sanat beğenisine önemli katkısı olduğu ileri sürülebilir (Bağcı, vd., 2006: 226). Özellikle, 16. yüzyılın ortalarından beri var olan kıyafet albümlerinin, bu dönemde yoğunlaştığı dikkat çeker. 18. yüzyılda, İstanbul’da bulunan birçok Avrupalı diplomatın yanında gelen ressamların Osmanlı toplumunu yakından tanımak amacıyla farklı etnik ve meslek grubundaki insanların kıyafetlerinin yer aldığı kıyafet albümleri hazırladıkları ifade edilmektedir. Bu albümlerde İstanbul’un çeşitli semtlerinin tasvirleri de bulunur. 18. yüzyılda, Boğaziçi ve çevresini çokça resmettiklerinden dolayı “Boğaziçi Ressamları” olarak tanınmış bir sanatçı topluluğu vardır. Bu sanatçılardan Jean Baptiste Vanmour (1671-1757), 17. yüzyılda da Fransız elçisinin himayesinde İstanbul’a gelmiş ve uzun süre kalmıştır. Bu ressamın eserlerinde İstanbul manzaraları geniş yer tutmaktadır (Boppe, 1998: 14), (Resim 1). 17. yüzyıl sonlarına kadar Osmanlı yapılarının iç mekânlarında genellikle kalem işi tekniğiyle yapılmış, bitkisel ve geometrik süslemelerin yer aldığı bilinmektedir. 18. yüzyılın ilk yarısından itibaren bu süsleme programının da değiştiği görülmektedir. Kalem işi tekniğinde yapılan bitkisel ve geometrik süslemeler, yerini Barok ve Rokoko kartuşların içindeki manzara kompozisyonlarından oluşan resimlere bırakır (Bağcı, vd., 2006: 739-740). Bu anlamda ilk örneklerini 18. yüzyılın ikinci yarısında veren “Duvar Resmi” denilen bir resim türü oluşmaya başlar. Bu resimlerin genellikle duvar yüzeylerini yatay ve dikey şeritlere bölen, kare ya da dikdörtgen şekilli panoların içerisinde yer aldığı görülür. İstanbul ve Anadolu’daki duvar resimleri batıdaki gibi fresko tekniğiyle yapılmamış olup, yaş siva üzerine kalem işi tekniğiyle uygulanmıştır (Erzen, 1997: 488-489). Topkapı Sarayı’nda tarihlenebilen en eski duvar resimleri Harem Dairesi’ne I. Abdülhamid döneminde (1774-1789) eklenmiş bölümlerde bulunur. Cevri Kalfa ya da Gözdeler Dairesi üst katındaki büyük odada duvarları kaplayan resimlerin birinde 1779 tarihinin bulunuşu bir grup resmin bu dönemde yapıldığını ortaya çıkarmıştır. Resimlerin hepsinde mimari çizimler çok başarılıdır. Yer yer dar cepheli, çok katlı, kuleli ve yabancı mimari öğeler taşıyan yapıların görüldüğü bu resimlerde sadece açık

ve koyu kırmızı boya kullanılmıştır. Yalnız iki rengin kullanıldığı manzara resimlerine başka yerlerde de rastlanılacaktır. Bunlar I. Abdülhamid (1774-1789) ve III. Selim dönemlerinde (1789-1807) yaygınlaşacak olan duvar süsleme türünü oluşturmaktadır (Renda, 1977: 83). 18. yüzyılın ikinci yarısında bir resim türü olarak İstanbul’da başlayan ve yaygınlaşan duvar resimlerinin, kısa zamanda Anadolu ve Rumeli’de de benimsendiği görülür (Renda, 1977: 84). III. Selim döneminde duvar resimlerinin Anadolu’ya yayılmasında bu dönemde güç kazanan ve Sened-i İttifak (24 Eylül 1808) ile resmi bir kurum haline gelen “âyanların” payı büyük olmuştur. İstanbul’dan Anadolu’ya doğru yayılan duvar resimli yapıların cami, türbe, konak, ev ve şadırvan gibi birbirinden farklı yapılarda genellikle iç mekân süslemesi olarak yer aldığı görülür. Camii, Kâbe, cennet-cehennem, ikonografik öğeler (keşkül, teber ve tesbih) ve şehir manzaraları bu resim türünde işlenen konuların başında yer alan temalardır. Çoğunlukla sanatçısı bilinmeyen bu tasvir geleneğinin 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar sürdürüldüğü anlaşılmaktadır.

Yapılan araştırmalar göstermiştir ki Kâbe tasvirlerinden oluşan mimari betimlemeler, başta duvar resimleri olmak üzere, birbirinden farklı çok sayıda sanat eserine de konu olmuştur. Halı, seccade ya da cam altı resimlerdeki örnekler bu farklılığın görüldüğü küçük bir alanı ifade eder. Bu çalışmamızda camiilerdeki Kâbe tasvirleri hakkında geniş kapsamlı bilgi verilmiş, duvar resmi, el sanatı ve farklı nitelikteki ürünlerde görülen Kâbe tasvirleriyle incelediğimiz yapılardaki tasvirler karşılaştırılmış, bu tasvirlerin Denizli camiilerindeki örneklerine benzeyen ve ayrılan yanları da saptanmaya çalışılmıştır.

1. DENİZLİ CAMİİLERİNDEKİ TASVİRLER

Bu çalışmanın konusunu, Denizli ilindeki bir grup köy camiilerinde yer alan Kâbe tasvirleri oluşturmaktadır. Kâbe tasvirleri; Baklan Boğaziçi Kasabası (1876), Akköy Belenardıç (1885), Çivril Bulgurlar (19. yüzyılın ikinci yarısı) ve Akköy Yukarı Mahalle Camii (1909)’nde görülür. Bu bölümde ilk olarak yapıların tarihi, planı ve süsleme özellikleri hakkında kısaca bilgi verilecek, ardından Kâbe tasvirleri üzerinde durulacaktır. Bu bilgilendirmeyi tasvirlerin; motif, üslup ve teknik açıdan karşılaştırılması izleyecektir.

1.1. Yapıların Tanıtımı

İlk yapımız olan Baklan Boğaziçi Kasabası Camii’nin inşa kitabesi yoktur. İnşa kitabesi olmayan camii’nin birçok yerinde tarih hakkında bilgi verilir. Bu tarihlerden ilkinde harimde rastlanır. Burada ahşap kemerin üzerinde 1774-1775 tarihi yer alır. Bu tarih, muhtemelen harim örtüsündeki

ahşap kalem işi ve süslemelerin yapıldığı tarihtir. Mahfil katında bulunan süslemesi tamamlanmamış bir panoda “boyanışı 1293” diye bir ibare yer alır. Buradaki 1876 tarihi, yapıdaki süslemelerin ya da son cemaat yerine eklenen süslemelerin boyanış tarihi olmalıdır. Camiideki diğer tarih, doğu duvarında sembolik objelerin üzerindeki bozuk iri sülüs ile yazılmış yazı şeridinin sonunda bulunur.

Banisi ve sanatçısı hakkında da herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız Baklan Boğaziçi Kasabası Camii, uzunlamasına dikdörtgen planlıdır. Harim, mihraba dik uzatılmış sekiz ahşap destek tarafından üç sahına ayrılmıştır. Ahşap örtüyü taşıyan bu direklerin altı tanesi serbest, iki tanesi kuzey duvarın sağ ve sol tarafına duvara bitişik olarak yerleştirilmiştir.

Harim duvarları, minber ve tavanda yoğunlaşan süslemeleri ahşap ve kalem işi süslemeler olmak üzere iki gruba ayırabiliriz. Harim duvarlarında yer alan bitkisel süslemeler, mimari tasvirler ve sembolik objeler panoların içerisine işlenmiştir.

Banisi ve sanatçısı bilinmeyen Akköy Belenardıç Camii’nin de inşa kitabesi yoktur. Ancak iki yerde tarih kaydı vardır. Bu tarihlerden ilki, son cemaat yerinin batısındaki camii tasvirinin üzerinde yer alan kitabenin sonunda bulunur. Kitabeden yapının Ekim 1884 tarihinde tamamlandığını, kitabeyi yazanın da Denizlili Hâfız Ağazâdelerden Ali oğlu Mehmed adlı bir kişi olduğu anlaşılmaktadır. Yapıdaki bir başka tarihe de mihrab duvarında rastlanır. Burada, bir kısmı bozulmuş ve tahrip olmuş 1885-1886 tarihi zorlukla okunur. Son cemaat yerinin batısındaki 1884 tarihi camiinin inşa, mihrab duvarındaki 1885-1886 tarihi ise kalem işi süslemelerin tarihi olmalıdır (Çakmak, 1994: 26).

Camiinin kareye yakın bir harimi vardır. Mihrab duvarına dik uzatılmış dört sahından oluşan harimde, örtü ahşap direkler tarafından taşınır. Kuzeydeki son cemaat yerinin ortasından açılan kapıdan ibadet mekânına ulaşılır.

Harime giriş kapısı, minber, vaaz kürsüsü ve tavanda yoğunlaşan ahşap süslemelerin büyük bir çoğunluğu kazıma tekniğiyle yapılmıştır. Harim duvarlarında yer alan bitkisel, geometrik, mimari ve sembolik tasvirlerden oluşan süslemeler dama motifleriyle sınırlandırılan panoların içerisine işlenmiştir.

Çivril Bulgurlar Camii’nin inşa kitabesi olmadığı gibi, camiinin herhangi bir yerinde yapının tarihi hakkında bir bilgi de yer almaz. Camii, süsleme özelliklerinden dolayı, 18. yüzyılın üçüncü çeyreği ile 19. yüzyılın sonlarına tarihlendirilir (Tercanlı, 2015: 130).

Camiinin harimi, kareye yakın dikdörtgen bir plana sahiptir. Mihraba dik üç sahından oluşan harimin kuzeyinde, üç gözlü son cemaat yeri vardır. Harim duvarlarındaki bitkisel süslemeler, mimari ve sembolik tasvirler kare ve dikdörtgen şekilli panoların içerisine yerleştirilmiştir. Ahşap süslemeler, minber ve vaaz kürsüsünde yer alır.

Son tasvirimizin yer aldığı Akköy Yukarı Mahalle Camii'nin de inşa kitabesine rastlanılamamıştır. Harimdeki kubbe eteğinde, 16 Cemaziyülevvel 1327/4 Haziran 1909 tarihi bulunur. Bu tarihin, yapının inşa ya da süsleme tarihi olduğunu ileri sürmek için yeterli bilgi yoktur (İnce, 2001: 65; Tercanlı, 2015: 135).

Sanatçısı ve banisi hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadığımız camii, kareye yakın dikdörtgen bir plana sahiptir. Ahşap tavanlı harimin ortasında dört ahşap destek tarafından taşınan bir kubbe bulunur. Ahşap kubbe destekler tarafından taşındığı için, iç mekân üç sahına ayrılmış gibidir.

Camideki ahşap süslemelere; harime giriş kapısı ve minberde rastlamaktayız. Orijinal olduğu düşünülen giriş kapısının yüzeyi farklı geometrik şekillerle tanzim edilmiştir. Harim duvarlarında yer alan süslemeler diğer camiilerde olduğu gibi panoların içerisine yerleştirilmiştir.

1.2. Kâbe Tasvirleri

Baklan Boğaziçi Camii'nde, güney duvarda mihrabın solunda yer alan Kâbe tasvirinin tamamı günümüze ulaşamamıştır. Muhtemelen pencere genişlemesi esnasında tasvirin bir kısmı yok olmuştur. Kâbe yeşil, mavi ve kırmızı rengin dönüşümlü olarak kullanıldığı revaklı bir avluyla çevrilmiştir. Avlunun etrafında üçerli ve ikişerli gruplar halinde düzenlenmiş yeşil ve kırmızı renkli minareler sıralanır. Minarelerin ortasında da 12 kollu yıldız andıran geometrik bir süsleme kompozisyonu vardır. Kutsal mekân, yeşil renkli hilal şeklinde bir yay ile kuşatılmıştır. Bu yayın üstüne farklı uzunlukta ve konumda şeritlerin çekildiği görülür. Kâbe'nin önünde, bulunduğu alana ve coğrafyaya özgü çeşitli binalar ve hurma ağacı gibi farklı tipte ağaçlar yer alır. Bu kutsal mekânın ön kısmında zemzem kuyusu, çeşitli yapılar ve minber gibi mimari elemanlar da bulunur. Bu mekânların duvarları turuncu, örtüsü ise yeşile boyanmıştır. Kâbe tasvirinin etrafındaki diğer yapılar, ters ya da eğik olarak yerleştirilmiştir (Resim 2).

Akköy Belenardıç Camii'nde “Kâbe” tasviri mihrabın sağında güney duvarda yer alır. Kâbe'nin çevresinde yedi minare bulunur. Buradaki minareler, hem üç şerefeli olarak yapılmış hem de kahverengi minarenin karşısına kahverengi yeşil minarenin karşısına da yeşil minare yapılarak

61/ Akın Tercanlı “Denizli İlinde Yer Alan Bir Grup Köy Camiiindeki Kâbe Tasvirleri” (54-83)

renklerde bir düzene gidilmiştir. Kâbe'nin etrafı dört yönden de revaklarla kuşatılmıştır. Revaklı kısımlar sarı ile gösterilmekte olup, kubbelerinde ise birbirini takip eden mavi, yeşil ve kahverenginin kullanımı dikkat çeker. Kutsal mekân, kendisini dört yönden çevreleyen revaklı alanın ortasına denk gelecek şekilde yerleştirilmiş ve yeşil renkli bir yay ile de üç yönden çevrilmiştir. Kâbe'yi çevreleyen bu yayın revaklarla birleşen noktalarına da kahverengi tonlarında şeritler çekildiği görülür. Uzun kenarlardaki şeritlerin üzerinde hurma ağaçları vardır. Kâbe'nin etrafında kubbeleri yeşile, duvarlarıysa kahverengiye boyanmış kapı açıklığı bulunan ve dört mezhebi simgeleyen yapılarla, minber ve su kuyusu gibi mimari elemanlar yer alır (Resim 3).

Çivril Bulgurlar Camii'ndeki Kâbe tasviri, batı duvarındaki geniş bir pano içerisinde yer almaktadır. Tasvirin tamamı günümüze gelebilmiştir. Kâbe'nin çevresinde beş minare görülür. Güney yöndeki minarelerin aralarına iki grup halinde düzenlenmiş üç kandil asılmıştır. Burada da doğu duvarındaki cami tasvirinde olduğu gibi bir düzenleme mevcuttur. Minareler, hem üç şerefeli olarak yapılmış hem de kahverengi minarenin karşısına kahverengi, yeşil minarenin karşısına ise yeşil minare yapılarak renklerde bir düzene gidilmiştir. Kâbe'nin etrafı üç yönden revaklarla çevrelenmiştir. Revaklı kısımlar siyah ile gösterilmekte olup, kubbelerinde de birbirini takip eden mavi, sarı ve yeşil rengin kullanımı dikkat çeker. Kutsal mekân, dört yönden çevreleyen revaklı alanın ortasına denk gelecek şekilde yerleştirilmiş ve yeşil renkli bir yay ile de üç yönden kuşatılmıştır. Bu yayın, revaklarla birleşen noktalarına da kahverengi tonlarında şeritler çekildiği görülür. Kâbe'nin etrafında dört mezhebi simgeleyen yapılarla, minber ve su kuyusu gibi mimari unsurlar yer alır (Resim 4).

Akköy Yukarı Mahalle Camii'nde Kâbe tasvirine doğu duvarında rastlanır. Doğru duvarındaki cennet tasvirinin sağında küçük bir pano içerisinde “Kâbe” betimlemesi vardır. Kâbe'nin etrafında yeşil, kırmızı ve mavi renkte yapılmış iki şerefeli yedi minare görülür. Kâbe, dört yönden revaklı bir avlu ile çevrelenmektedir. Revaktaki kubbeler yeşil, mavi ve kırmızı renkten yapılmış olup, dönüşümlü olarak birbirlerini takip ederler. Kutsal mekân, içi yeşile kenarları ise kırmızıya boyanmış yay şeklinde bir hilal ile kuşatılmıştır. Yayın üzerinde farklı uzunlukta yapılmış çizgisel hatlar bulunur. Bu tasvirin etrafındaki boşlukta kalan kısımlar, Kâbe'nin bulunduğu coğrafyaya özgü hurma ağacı gibi ağaçlarla doldurulmuştur. Mimari tasvirin yer aldığı bu pano, etrafındaki diğer panolara göre daha fazla hasara uğramıştır (Resim 5).

Bu tasvirler hakkında üzerinde duracağımız ilk nokta süsleme tekniğidir. Camiilerde yer alan bu tasvirler, bitkisel ve geometrik

süslemelerde olduğu gibi kalem işi tekniğinde yapılmış olup, kare ya da dikdörtgen bir panonun içine yerleştirilmiştir. Bir süsleme tekniği olan kalem işi tekniği; camii, türbe, mescid, saray, kasır, köşk, yalı gibi yapıların kubbelerini, tavanlarını ve iç duvarlarını sıva, ahşap, bez, taş, deri gibi elemanlar üzerine renkli boyalar, kabartma ve bazen de altın varak kullanılarak ince uzun kıllı kalem tabir edilen fırçalarla yapılan süsleme sanatına denir. Bu tür işleri yapan sanatkârlara da “kalemkâr” adı verilir (Pakalın, 1983: 145).

Bu betimlemelerin süsleme programı içindeki yeri ve durumu da değişkendir. Baklan Boğaziçi (Resim 2) ve Akköy Belenardıç Camii’nde (Resim 3), Kâbe’nin güney duvarda ve bitkisel süslemelerin arasında yer aldığı görülür. Özellikle bu iki camiideki mimari betimleme, panonun yerleştirilmesinden üslubuna kadar büyük benzerlik göstermektedir. Akköy Yukarı Mahalle (Resim 5) Camii’nde bu tasvirin konumu diğerlerinden farklıdır. Doğu duvarındaki Kâbe tasviri, sembolik tasvirlerin olduğu alanda, yani cennet tasvirin sağında yer alır. Çivril Bulgurlar Camii’nin batı duvarında bulunan Kâbe betimlemesi ise (Resim 4) iki pencerenin arasındaki bir panoda yerini almıştır. Tasvire, bu alanın üstündeki geometrik süslemeler eşlik eder.

Akköy Belenardıç ve Çivril Bulgurlar Camii’nde yer alan Kâbe tasvirinin tamamı günümüze ulaşmamıştır. Akköy Belenardıç Camii’ndeki tasvir, yapıya daha sonra açılan bir pencereden dolayı kesilmiş, Çivril Bulgurlar Camii’nde ise tasvirin bir kısmı yeri sonradan değişen minberin altında kalmıştır.

Tasvirlerin dördü de (Resim 2-5) dikdörtgen bir pano içerisine yerleştirilmiştir. Bu panolar; Baklan Boğaziçi Kasabası ve Akköy Belenardıç Camii’nde dama motiflerinden oluşan bir bordür kuşağıyla sınırlandırılmışken diğer ikisinde ise “s” formu süsleme şeridi ile bölünmüştür.

Camiilerdeki tasvirlerin ortak yönü hepsinin iki boyutlu olarak yapılmış olmasıdır. Bu tasvirler, Osmanlı resim sanatında 17. yüzyılının sonuna kadar egemenliğini sürdüren, iki boyutlu yüzeysel perspektif kurallarıyla yapılmıştır. Üslup olarak ortak olan tasvirlerin bir diğer benzerlikleri de tasvir sanatçılarının bilinmiyor olmasıdır.

Üslup olarak birbirine benzeyen tasvirlerin işlenmesinde de benzerlikler ve farklılıklar vardır. Bu bağlamda Kâbe, incelediğimiz örneklerin hepsinde içi yeşile boyanmış bir yay ile kuşatılmıştır. Yeşile boyanan bu yayın üzerine de dört yöne uzanan yatay ve dikey çizgiler çekilmiştir. Akköy Belenardıç ve Baklan Boğaziçi Kasabası Camii’nde,

yayın boşlukta kalan yüzeylerine hurma ağaçları yerleştirilmiştir. Akköy Yukarı Mahalle Camii’ndeki ağaçlar diğer iki tasvirde sayıca fazladır. Çivril Bulgurlar Camii’nde ise hurma ağacı olmadığı gibi herhangi bir bitki de yoktur.

Baklan Boğaziçi, Akköy Belenardıç ve Çivril Bulgurlar Camii’nde Kâbe’yi kuşatan yayın etrafına ve boşlukta kalan yüzeylere çeşitli yapılar yerleştirilmiştir. Örtüleri yeşile boyanan bu yapıların giriş kısımları da vurgulanmıştır. Kâbe’nin etrafında herhangi bir yapının yer almadığı Akköy Yukarı Mahalle Camii’ndeki tasvir, bu yönüyle diğerlerinden ayrılır.

İncelediğimiz Kâbe tasvirleri hakkında üzerinde durduğumuz bir diğer nokta da Kâbe’nin etrafını kuşatan revaklı alanlardır. Akköy Belenardıç ve Baklan Boğaziçi Kasabası Camii’nde Kâbe, dört yönden revaklı avluyla kuşatılmıştır. Çivril Bulgurlar Camii’nde Kâbe üç yönden kuşatılmıştır. Akköy Yukarı Mahalle Camii’nde ise revaklı avlu bulunmamaktadır.

Kâbe’yi kuşatan ve revaklı avlunun etrafında yerleştirilen minareler de dikkat çekicidir. Baklan Boğaziçi Camii’nde, günümüze ulaşmış dört minare yer alırken bu sayı Akköy Belenardıç ve Akköy Yukarı Mahalle Camii’nde yedi, Çivril Bulgurlar da ise beştir. Minarelerdeki şerefelerin sayısı da değişkendir. Baklan Boğaziçi Camii’nde iki tane üç, iki tane iki şerefeli, Akköy Belenardıç’ta dört tane üç, üç tane iki şerefeli, Çivril Bulgurların hepsi üç şerefeli son olarak Akköy Yukarı Mahalle Camii’ndeki minarelerin ise hepsi iki şerefelidir. Çivril Bulgurlar Camii’nde minareler arasında mahya yer alırken, Baklan Boğaziçi ve Akköy Belenardıç’ta geometrik kompozisyonlu madalyon bulunur. Akköy Yukarı Mahalle Camii’ndeki minarelerin arası boştur.

Minarelerdeki renk çeşitliğinde de bir düzene gidildiği görülür. Baklan Boğaziçi ve Akköy Belenardıç Camii’ndeki minarelerde, yeşil ve kırmızı, Çivril Bulgurlar Camii’nde ise koyu yeşil ve toprak tonu dönüşümlü olarak kullanılmıştır. Akköy Yukarı Mahalle Camii’nde yeşil ve kırmızının yanında mavi rengin de eklenmesiyle üç renk elde edilmiştir. Bu nedenle Yukarı Mahalle Camii’ndeki minareler renk çeşitliliği açısından diğerlerinden ayrılır.

İncelediğimiz yapılardaki Kâbe tasvirleri, Mekke şehri ile birlikte gösterilmeyip, salt Kâbe’nin bulunduğu Mescid-i Harâm tasvirleri olarak karşımıza çıkar.

Benzer ve farklı yönlerini saptamaya çalıştığımız bu mimari betimlemeleri tarihsel bir bağlam içine yerleştirmek için, aynı dönemde yapılmış farklı sanat eserleri üzerindeki örneklerine bakmak faydalı olacaktır.

2. FARKLI SANAT ESERLERİNDE YER ALAN KÂBE TASVİRLERİ

İncelenen yapılarda olduğu gibi bu dönem duvar resimlerinde de “Kâbe” tasviri sıklıkla işlenmiştir. Bu resimler: Baklan Boğaziçi (Resim 2), Akköy Belenardıç (Resim 3), Çivril Bulgurlar (Resim 4) ve Akköy Yukarı Mahalle Camii’nde (Resim 5) olduğu gibi çoğunlukla iki boyutlu olarak çizilmiş tasvirlerden oluşur.

Bu çalışmada incelenen Denizli camiileri ile yaklaşık aynı dönemde yapılmış çok sayıda Kâbe tasvirli eser bulunmaktadır. Bu eserlere başta duvar resimli camiiler olmak üzere türbelerde ve çini, seccade, cam altı resimler ve taş baskılar gibi el sanatları ürünlerinde rastlanır.

Bu bölümde, incelenen yapılar ile yaklaşık aynı dönemde yapılmış Kâbe’yi konu alan duvar resimleri ve el sanatı ürünleri ile karşılaştırılacaktır.

2.1. Duvar Resimleri

Bu çalışmada ulaşılabildiği kadarıyla, Kâbe’yi konu alan duvar resimli yapıların, diğer bölgelere nazaran Ege’de daha fazla olduğu görülür. Batı Anadolu’daki bu tasvirler: Soma Hızır Bey Camii (1791-1792) son cemaat yerinin batısında (Resim 6), (Arık, 1988: 10-30), Eski Mordoğan (İzmir) Camii (18. yüzyıl sonları) mihrab nişinde (Resim 7), (Çağlıtütüncigil, 2012: 151) Aydın Koçarlı Cihanoglu Camii (1834-35) mihrab üzerinde (Resim 8), (Yurtsal, 2009: 85), Muğla Kurşunlu Camii kubbe eteğinde (1853-1901), (Resim 9), (Arık, 1998: 53) ve İzmir Ödemiş Bademli Kılıczade Mehmet Ağa Camii (1898) harime girişin sağında rastlanır (Resim 10), (Kuyulu, 1994: 152-153) İç Anadolu Bölgesi’ndeki bu tasvire sadece bir türbede rastlanır. Tokat Zile Musa Fakih (Beyazıd-ı Bestami) Türbesi (19. yüzyıl sonu) güney duvarında, Mekke’yle birlikte Mescid-i Harâm tasvir edilmiştir (Resim 11), (Çantay, 1980: 490; Çal, 1987: 437-438).

Makedonya Üsküp Kalkandelen Alaca Camii (1830) batı duvarında bulunan Kâbe tasviri (Resim 12), (İbrahim, 1995: 289-290) Anadolu dışında Balkanlar’da da bu betimlemenin resmedildiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Görüldüğü gibi, özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren pek çok duvar resimli yapıda “Kâbe” tasvirinin yoğun olarak işlendiği dikkat çeker. Duvar resimlerindeki bu betimlemelerle ilgili üzerinde durulacak ilk nokta, tasvirlerin camii içerisinde hangi duvarda yer aldığıdır. Camiilerde

bulunan Kâbe tasvirlerinin, genellikle mihrab nişinde ya da mihrab duvarında yer aldığı, bu nedenle kompozisyon olarak yeri belirlenmiş tek tasvir türü olduğu ifade edilmektedir. Ancak bu çalışma boyunca incelenen bazı örneklerde bu durum değişir. Örneğin Akköy Yukarı Camii doğu ve Çivril Bulgurlar Camii batı duvarındaki Kâbe tasvirleri bu genellemenin dışında kalan örneklerdendir. Aynı zamanda, Soma Hızır Bey Camii (1791-1792) son cemaat yerinin batısında, Muğla Kurşunlu Camii kubbe eteğinde (1853-1901), İzmir Ödemiş Bademli Kılıczade Mehmet Ağa Camii (1898) harime girişin sağında ve Makedonya Üsküp Kalkandelen Alaca Camii (1830) batı duvarında yer alan betimlemeler de genellemenin dışında kalan örnekler arasındadır.

Baklan Boğaziçi (Resim 2), Akköy Belenardıç (Resim 3), Akköy Yukarı Mahalle (Resim 4) ve Çivril Bulgurlar Camii’ndeki (Resim 5) duvar resimleri, sadece Kâbe’nin bulunduğu alanının tasvirleridir. Bu yapılarıdaki resimlerde, Harim-i Şerif revaklarla kuşatılmış alanın ortasında bulunur. Bu anlamda sadece Kâbe’yi konu alan tasvirlerle incelenen yapılar arasında benzeyen tek örnek, Eski Mordoğan (İzmir) Camii (18. yüzyıl sonları) mihrab nişinde bulunur. Bu bakımdan camiinin mihrab nişindeki betimleme, sadece Kâbe’yi konu almasıyla değil üslup özelliğiyle de incelenen yapılarıdaki Kâbe tasvirlerine benzer.

Duvar resimlerinde bu kutsal mekânın Mekke şehri ile birlikte gösterilmesi, tek başına Kâbe tasvirinden daha fazladır. Bu örneklerde Kâbe, etrafında bulunan diğer mimari unsurlarla betimlenerek coğrafi özelliklerine uygun olarak gösterilmiştir.

Genellikle Mekke şehriyle birlikte tasvir edilen örneklerde, üslubun da değiştiği görülür. Bu resimlerde üçüncü boyutun, perspektifin, ışık ve gölgenin uygulanmaya çalışıldığı dikkatlerden kaçmaz. Özellikle Aydın Koçarlı Cihanoğlu Camii, İzmir Ödemiş Bademli Kılıczade Mehmet Ağa Camii ve Soma Hızır Bey Camii’ndeki tasvirlerde bu durum çok daha belirgindir. Bu nedenle üslup özellikleri yönünden Mekke şehri ile birlikte gösterilen Kâbe tasvirleri, çalışma konumuzdaki örneklerden ayrılır.

2.2. El Sanatı Ürünlerindeki Kâbe Tasvirleri

İslam âleminin en kutsal yeri olarak kabul edilen Mekke şehrindeki Kâbe, resim sanatının çokça işlediği konuların başında gelir (Erken, 1970: 297). El sanatı ürünlerindeki bu tasvirler, yazmalardan seccadelere ve çinilere kadar farklı birçok sanat eserlerinde görülür. Özellikle kutsal yerlerin kontrolünün 16. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti’ne geçmesiyle bu eserlerin yapımının hız kazandığı dikkat çeker (Aldoğan, 1997: 164). Kutsal kentleri konu edinen el sanatı ürünlerinin erken örneklerine 15. ve 16.

yüzyılda rastlansa da, yaygın örnekleri 17. ve 19. yüzyıl arasında görülür. Bu bölümde seccade, çini ve taş baskı eserlerdeki Kâbe tasvirleri hakkında bilgi verilerek, bu örneklerin camiilerdeki tasvirlerle benzeyen ve ayrılan yönleri üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda, öncelikle dokuma sanatındaki Kâbe betimlemeleri incelenecek, bu sırayı çini ve taş baskı eserler izleyecektir.

Günümüze ulaşmış seccade üzerinde görülen Kâbe tasvirlerinin büyük çoğunluğu, başta İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi olmak üzere, Konya Etnografya Müzesi ve özel koleksiyonlarda bulunur (Bayraktaroğlu, 2010: 22). Bu eserlerin günümüze ulaşan en erken örneğine, 15. yüzyıla tarihlenen bir seccade üzerinde rastlanılır (Envanter no. 287, Resim 13), (Erken, 1970: 297). Ölçüleri hakkında herhangi bir bilgiye sahip olunamayan bu seccadede Kâbe, dört sütunla taşınan üç kemerli mihrab nişinin ortasında ve kare bir mekânın içinde gösterilmiştir. Erken döneme tarihlenen bir başka örnek ise, Konya Etnografya Müzesi'ndedir (Envanter no. 848, Resim 14). 111x112 cm., ölçülerine sahip bu dokuma, 16. yüzyıla tarihlendirilmektedir (Bayraktaroğlu, 2010: 22). Kahverengi zemine sahip seccadenin kenarlarında, ince bordürler dolaşır. Ayak kısmı eksik olan eserin üzerinde, mihrab nişi niteliğinde düzenlenmiş ince bir çizgi dikkat çeker. Sivri kemerli mihrab nişinin içinde tasvir edilen Kâbe'nin etrafı revaklarla kuşatılmıştır. Bu alanın sağ ve sol tarafında birer asma kandil bulunur. Mihrab nişinin içindeki kutsal mekânın sağ ve solunda birer asma kandil, alt tarafında ise bir minber vardır. Bu örnek istisna olup, 15. ve 16. yüzyıldan günümüze ulaşan çok fazla sayıda Kâbe tasvirli seccade bilinmemektedir³. Ancak, bu tarzdaki seccadelerin erken örneklerinde uygulanan bu kalıp, uzun yıllar genel hatları ile devam etmiştir.

İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde 140x130 cm., ölçülerinde, 17. yüzyıla tarihlenen Kâbe tasvirli bir seccade vardır (Envanter no. 287, Resim 15), (Aldoğan, 1997: 161-163). Bu eserin kenarlarında ince bordürler dolaşır. Ana kompozisyonun bulunduğu alan beyaz ile gösterilmiş olup, sütunlu bir revakla da kuşatılmıştır. Tasvirin sağ ve solunda birer asma kandil, altında da oldukça detaylı işlenmiş bir minber görülür. Bu eser üzerindeki Kâbe betimlemesi, yukarıda değinilen Konya Etnografya Müzesi'nde bulunan ve 16. yüzyıla ait olduğu düşünülen örnekle büyük benzerlik göstermektedir.

³Sabih Erken, Kâbe tasvirli seccadelerin bu dönemlerden günümüze ulaşmış örneklerin sınırlı olmasında, Kütahya halıcılarına gelen ve bu tarzdaki tasvirlerin yasaklanmasını içeren bir fermanın etkili olduğunu söylemektedir. Bu konu hakkında daha detaylı bilgi için bkz (Erken, 1970: 297).

İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi’nde 159x111 cm., ölçülerinde, 18. yüzyıla tarihlendirilen bir seccade daha bulunmaktadır (Envanter no. 760, Resim 16). (Aldoğan, 1997: 161). Kâbe, sivri kemerli mihrab nişinin ortasında gösterilerek, üzerindeki siyah örtü “Kisve” ile birlikte betimlenmiştir. Seccade, daha önce değinilen 15. yüzyıla ait örneğin neredeyse birebir aynısıdır.

Seccadelerde sadece Kâbe’nin bulunduğu Mescid-i Harâm tasvirleri yanında, çok fazla örneği bulunmamakla birlikte, Mekke şehriyle birlikte betimlenen örnekler de vardır. Özel bir koleksiyonda bulunan ve “Hereke Seccadesi” adı verilen bir eser, konumuz açısından aydınlatıcıdır (Resim 17). Dekoratif bir kemerin üzerinde asılı bulunan bu dokumanın alt kısmında, 1909 tarihi yer alır⁴. Revaklı avlunun ortasındaki kutsal mekân, etrafında çeşitli binalar ve zemzem kuyusu ile tasvir edilmiştir. Resmin arka fonunda üstünde bir bayrak bulunan Kale, Mekke’deki çeşitli yapılar ve şehrin fiziki özellikleri gösterilmiştir.

Görüldüğü gibi seccadeler üzerinde yer alan Kâbe betimlemeleri, Osmanlı sanatında uzun bir geleneğe sahiptir. Müslümanların en kutsal mekânının seccadeler üzerinde tasvir edilmesi bu yerin kutsallığıyla ilişkili olmalıdır.

Bu bölümde incelenen örnekler içinde (Hereke Seccadesi dışında) benzer özelliklerin tekrar ettiği dikkat çeker. En erken Kâbe tasvirli seccadede uygulanan üslup özellikleri, tanıtılan diğer örneklerde de neredeyse birbirinin aynısı olarak tekrar edilmiştir. Örneklerdeki kutsal mekân, mihrab nişi içerisinde kare ya da dikdörtgen bir alanın ortasında tasvir edilmiştir. Aynı zamanda, Kâbe’nin altında detaylı olarak işlenmiş bir mihrab, köşe noktalarda ise birer asma kandil bulunur.

Kâbe’nin seccadeler üzerinde tasvir edildiği yer oldukça dikkat çekicidir. Bu bağlamda incelenen seccadelerdeki betimlemeler, ince bir şeritle belirlenmiş mihrab nişinin içinde gösterilmiştir. Bir başka ifadeyle seccadenin kendisi, camiinin içi olarak düşünülmüş ve Kâbe mihrab duvarında yer alacak şekilde tasvir edilmiştir. Bu anlamda incelenen seccadelerle, (Hereke Seccadesi hariç) Baklan Boğaziçi (Resim 2) ve Akköy Belenardıç Camii (Resim 3)’indeki Kâbe tasvirlerinin yeri benzemektedir.

⁴1909 tarihi, Sultan V. Mehmed Reşad’ın (sal.1909-1913) tahta çıkış tarihidir. Aynı zamanda kemerin üst kısmında sultanın tuğrası da yer alır. Bu nedenlerle, Ayşen Aldoğan, bu seccadenin V. Mehmed Reşad’ın tahta çıkışının onuruna dokunduğunu söylemektedir. Bu konu hakkında daha detaylı bilgi için bkz (Aldoğan, 1997: 164).

Hereke Seccadesi, bu bölümde tartışılan Kâbe tasvirli seccadelerden oldukça farklıdır. Bu farklılık ilk olarak tasvirin üslubunda göze çarpar. Bu örnek, özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı resim sanatını etkileyen Batılılaşma'nın etkilerini taşır (Arık, 1983: 23-25; Bilgün, 1979: 18-22; Bayraktaroğlu, 1989: 76-78). Kâbe ve etrafındaki diğer mimari birimlerde perspektifin verilmeye çalışılması, tasvirin tıpkı bir tablo gibi işlenmiş olması bu etkilerin göstergeleridir. Seccadenin, diğer tasvirli seccadelerden ayrılan bir başka özelliği ise Mescid-i Harâm'ın Mekke şehriyle birlikte verilmiş olmasıdır. Bu yönüyle Hereke Seccadesi çalışma konumuzdaki örneklerden ayrılır.

Çiniler üzerinde, Mekke ve Kâbe'yi konu alan kutsal kent tasvirleri yanında, az sayıda olmakla beraber Medine'yi konu alan örnekler de vardır (Dönmez, 1996: 109-114). Çiniler üzerinde yaygın olarak görülen Kâbe tasvirleri, ya tek başına ya da Mekke'yle birlikte gösterilmiştir. Panolar üzerindeki bu betimlemeler, başta Türk ve İslam Eserleri Müzesi olmak üzere, Topkapı Sarayı Harem Dairesi, Topkapı Sarayı Çini Koleksiyonu, çeşitli camiiler, özel koleksiyonlar, Mısır, İngiltere, Fransa ve Almanya'daki çeşitli müzelerde bulunur.

Önceki bölümlerde değinildiği gibi, Kâbe tasvirli çinilerin bilinen en erken örneğine Topkapı Sarayı Çini Seksiyonu'nda, 1640 yılına tarihlenen bir çinide rastlanılmaktadır (Resim 18). Bu tarihten sonra da tasvirli çiniler devam etmiştir.

Özel bir koleksiyonda bulunan bir pano, 17. yüzyılın ilk yarısından itibaren kutsal kent betimlemelerinin saray içinde ya da dışında yapıldığını göstermesi bakımından ilgi çekicidir (Resim 19). Dış çerçevede mavi renkli palmet dizilerinin yer aldığı çini, 37x61 cm. ebatlarındadır. İç kısımdaki kompozisyon, iki bölümden oluşur. Üst bölümde dikdörtgen bir çerçevede, Bakara Suresi'nden iki ayet yer alır⁵. Levhanın ortasında yer alan kutsal mekân, revaklarla kuşatılmıştır. Revaklı alanın olduğu yerde Kâbe kapılarının isimleri sıralanmaktadır. Soldan sağa sırayla bu isimler: Bab-ı Ümmehani, Bab-ı İbrahim, Bab-ı Medve, Bab-ı Ukeyl, Bab-ı Serac, Bab-ı Süleyman, Bab-ı Selam, Bab-ı Nebi, Bab-ı Ali, Bab-ı Zekeriya, Bab-ı Necla, Bab-ı Sefa'dır. Revaklı avlunun ortasındaki Mescid-i Harâm'ın sağ ve sol tarafında mezhepleri temsil eden çeşitli yapılar yer alır. Bu yapıların her birinin üzerine de ait oldukları mezheplerin isimleri yazılmıştır. Bu anlamda, sağ taraftaki yapı Hanefî mezhebine ait bir eserdir (Erken, 1970: 301). Bu yapının yanında aynı formda ama daha küçük olarak yapılmış, Şafii

⁵Erken, bu ayetlerin hangileri olduğu hakkında bilgi vermemiştir. Bu konu hakkında daha detaylı bilgi için bkz (Erken, 1970: 301).

mezhebine ait bir bina bulunur. Sol tarafta Hanbelî, üst kısımda ise Malikî mezhebine ait makamlar görülür. Bu binalar, diğerlerinden daha küçük ve sadedir. Kâbe'nin alt kısmında Tak (Kapı) ile büyük bir minber vardır. Bu kısmın altında Çak-ı Zemzem (Zemzem Kuyusu) ve diğer birimler, Kubbe-i Abbas ve Mizan-ı Şems görünür. Dikdörtgen çerçevenin alt kısmında ve ters olarak yapılmış şeklin yanında, Medrese-i Süleymaniye ibaresi yazılıdır.

Detaylı olarak açıklanan Kâbe tasvirli bu çini pano, uzun yıllar bir kalıp olarak tekrar edilmiştir. İstanbul Topkapı Sarayı I. Ahmed Kütüphanesi'nde bulunan çini panoda (Resim 20), Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde bulunan ve 17. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen iki çini panoda (Envanter no. 827-828, Resim 21), İstanbul Topkapı Sarayı Çini Seksiyonu'nda bulunan ve 17. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen çini panoda, 1666 yılına tarihlendirilen Londra Victoria and Albert Müzesi ile Paris Louvre Müzesi'nde bulunan iki çini panoda (Envanter no. 427-1900, 3919, Resim 22) yer alan Kâbe tasvirleri, resim 19'daki örneğin neredeyse birebir aynısıdır (Erken, 1970: 303).

İstanbul Topkapı Sarayı Harem Daireleri'nde bulunan Kâbe tasvirli üç çini pano, diğer tasvirlerden farklı özellikler gösterir. Bu farklılığın en belirgin özelliği, eserlerin üzerinde usta ismine rastlanılmasıdır (Erken, 1970: 303). Aynı usta tarafından 1666 yılında yapılmış olduğu bilinen bu eserlerin ikisinde usta ismi olarak “Teberdar Keşşah Ali İskenderiye” imzasının bulunması oldukça dikkat çekicidir. Sarayda bulunan ve 24x24 cm. ölçülerindeki bu çiniler Kara Ağalar Mescidi'nin mihrab nişinde (Resim 23), Şehzadeler Mektebi'nde ve Valide Sultan İbadet odasında yer alır (Erken, 1970: 304).

Bu bölümde incelenen diğer tasvirli çini panolardan farklı olarak saraydaki bu örneklerde, Kâbe'nin etrafı çifte revakla çevrelenmiş olup, revakların sağ ve sol tarafına da ince uzun birer minare yerleştirilmiştir. Bu özellikler dışında Harem Dairesi'ndeki panolar neredeyse birbirinin aynısıdır. Bu betimlemelerde de kutsal mekân revaklı avlunun ortasında bulunur. Tasvirlerin hepsinde iki boyutlu üslubun egemen olduğu görülür. Bu eserlerdeki tek fark, Mescid-i Harâm'daki kapıların isimlerinde görülür.

Bursa Müzesi'nde, 35x35 cm., ölçülerindeki levha, üzerindeki kitabeye göre 1674 yılında yapılmıştır (Resim 24). Genel kurgusu bakımından incelenen diğer tasvirli çinilerde olduğu gibi, burada da kompozisyon iki kısımdan meydana gelir. Üst bölümde firuze zemin üzerine sağ ve sol tarafta iki minare görülür. Alt kısımda bulunan Kâbe, beyaz zemin üzerinde gösterilmiştir. Bu alanın köşelerinde de iki minare olmak üzere toplam altı minarenin varlığı dikkat çeker. Bu panonun diğerlerinden farkı, mezheplere ait yapıların Kâbe'ye dikey ve yatay hatlar şeklinde

yerleştirilmiş olmasıdır. İki boyutlu ve diğer örneklere göre daha genel hatlarla çizilmiş bu panoya benzer çok sayıda örnek vardır.

17. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen İstanbul Üsküdar Solak Sinan Camii mihrabında ve 1666 yılında İstanbul Rüstem Paşa Camii son cemaat yerindeki çini pano, İstanbul'daki örneklerdir (Resim 25). Bursa Müzesi'nde 17. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen çini pano, Kastamonu Küre Hoca Şemseddin Camii'nin mihrab duvarına 1676 yılında ekletilen çini pano (Yaman, 1996: 187-195) ve Niğde Muratlı Paşa Camii güney duvarındaki çini pano (Resim 26) Anadolu'da da Kâbe tasvirli çinilerin bulunduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Berlin Ulusal Müzesi'nde bulunan ve 1662 yılına tarihlenen çini pano ile Kahire Arap Müzesi'ndeki tasvir aynı üslubun devam ettiği örnekler arasındadır (Erken, 1970: 313).

Kâbe tasvirli çinilerin son örneklerine Tekfur Sarayı'nda yapılmış çinilerde rastlamaktayız⁶. Bu guruptaki çini panolar diğer örneklerden üslup özellikleriyle ayrılır. Şimdiye kadar incelenen tasvirli çinilerin genel olarak iki boyutlu yapıldığı görülür. Ancak Tekfur Sarayı'nda üretilen Kâbe konulu panolarda, özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı resim sanatında görülmeye başlanan Batı resim sanatının etkileri dikkat çeker. Bu örneklerdeki tasvirlerde perspektif denemeleri gözden kaçmaz. Ayrıca bu gruptaki çinilerin bir başka özelliği de Kâbe'nin Mekke şehri ile birlikte gösterilmiş olmasıdır. Bunlarda Kâbe, etrafındaki diğer mimari binaların yanı sıra, Mekke şehrinin dağları ile betimlenmiştir (Tercanlı, 2015: 87-88).

Bu gruptaki örneklerin birbirine yakın tarihli olduğu görülür. Kahire Arap Müzesi'nde bulunan ve kitabesinden 1726 tarihinde yapıldığı anlaşılan Kâbe tasvirli çini pano, Tekfur Sarayı'nda üretildiği bilinen en erken örnektir (Resim 27). Panoda, üstte iki sıra halinde Mekke şehrindeki Cebeli Arafat, Cebeli Sevr ve Cebeli Kubeyş dağları gösterilmiştir. Panonun en sağ köşesinde bulunan yapı, Mescid-i İbrahim'i temsil eder. Tasvirin geri kalanında hurma ağaçları, çeşitli bina ve yapılar yer alır. Tekfur Sarayı çinilerinin erken ürünü olan Kâbe betimlemeli bu çini pano kalıbı, kendinden sonraki örneklerde az bir farkla tekrar edilerek uygulanmıştır.

⁶Tekfur Sarayı Çinileri, İstanbul'da III. Ahmed (1703-730) döneminde, dönemin sadrazamı Damat İbrahim Paşa tarafından Türk Çini Sanatı'nı tekrar eski günlerindeki başarılarına kavuşturmak ve İznik çiniciliğini canlandırmak amacıyla Tekfur Sarayı'nda çini atölyelerinde üretilen çinilere verilen isimdir. 1725-1735 yılları arasında faaliyet gösteren bu çinilerin ortak özelliği, mavimsi beyaz zemin üzerinde görülen yeşil, mavi, kiremit kırmızısı ve sarı rengin kullanımınıdır. Daha detaylı bilgi için bkz (Yenişehirlioğlu, 2007: 351-361).

İstanbul Yeni Valide Camii'nin⁷ kubbeyi taşıyan kuzeybatı payesinde bulunan çini panoda, İstanbul Hekimoğlu Ali Paşa Camii'nin güney duvarına 1734 yılında eklenen çini panoda ve İstanbul Eyüp Cezeri Kasım Paşa Camii, mihrabın soluna 1736 tarihinden eklenen çini panoda (Resim 28), (Eyice, 1993: 507; Cantay, 2001: 119-120; Özsayiner, 2004: 85; Sönmez, 2005: 408-417) Kahire Arap Müzesi'ndeki örneğin tekrar edildiği görülür.

İslam âleminin en kutsal mekânı olarak kabul edilen Kâbe'nin, çiniler üzerinde birbirinden farklı üslupta ve şekilde tasvir edildiği anlaşılmaktadır. Topkapı Sarayı Çini Koleksiyonu'nda bulunan ve 1640 yılına tarihlenen en erken tarihli tasvirin bir kalıp olarak uzun yıllar tekrar edildiği görülür. Genel kurgusu bakımında pek fazla değişmeyen bu betimlemelerin detaylarında farklı özellikler göze çarpar. Daha önce de ifade edildiği gibi Tekfur Sarayı üretimindeki örneklerde Kâbe'nin Mekke ile birlikte gösterilmesi bu farklılığın en büyük belirtisidir.

Topkapı Sarayı Harem Daireleri'nde bulunan Kâbe konulu panolar, diğer örneklerden ayrı bir önem taşımaktadır. Bu panoların sarayın en özel bölümünde bulunması ve çinilerin kaliteli oluşu bunların önemli kişiler tarafından sipariş edildiğini düşündürür (Kocaaslan, 2014: 146-147). Son zamanlarda yapılan çalışmalar bu konuda oldukça aydınlatıcıdır. Araştırmacılar, bu bölümdeki çinilerin yapılmasında hayır işleriyle uğraştıkları bilinen, oldukça güçlü politik nüfuza sahip olan ve Kara Ağalar adı verilen, Dârüssade Ağaları'nın etkili olduğunu düşünmektedirler.

17. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen bir grup çini olarak belirtilen ikinci gruptaki örnekler, konu açısından ayrı bir öneme sahiptir. Bu gruptaki çiniler de diğerleri gibi iki boyutlu olarak yapılmıştır. Bunlarda, Kâbe'ye yatay ve dikey olarak yerleştirilmiş yapılar vardır. Aynı zamanda bu çinilerde sadece Kâbe'nin bulunduğu alan yani Mescid-i Harâm tasvir edilmiştir. Bu nedenlerle Baklan Boğaziçi (Resim 2), Akköy Belenardıç (Resim 3), Çivril Bulgurlar (Resim 4) ve Akköy Yukarı Mahalle Camii (Resim 5)'ndeki Kâbe tasvirleri, ikinci gruptaki çinilerle hem üslup hem de yalnızca Mescid-i Harâm'ın işlenmesiyle benzerlik gösterir. Bu iki farklı sanat eseri üzerinde yer alan betimlemelerin tek farkı, çini panolardaki tasvirlerde minarelerin iç kısmında verilmiş olmasıdır.

Son bölümde ifade edilen Tekfur Sarayı üretiminde yapılan panolarda, perspektif denemelerinin yanı sıra Kâbe'nin Mekke'yle birlikte verildiği

⁷İstanbul Yeni Valide Camii, 1597-1663 yılları arasında Valide Turhan Sultan tarafından yaptırılmıştır. Buraya eklenen çini pano 1725-1735 yılları arasında eklenmiş olmalıdır. Daha detaylı bilgi için bkz (Erken, 1970: 313-317).

görülür. Çinilerdeki bu özellikler, tasvirleri, incelenen yapılardan daha çok Soma Hızır Bey Camii’ndeki Mekke tasvirine benzemektedir (Resim 6).

Halk sanatının bir ürünü olan taş baskılar, 19. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın ilk yarısına kadar üretilmiştir. Bu ürünlerin sanatçısı genellikle bilinmez. Bu tarzdaki eserlerin konuları genellikle Ferhad ile Şirin gibi halk arasında popüler olan hikâyeler, çeşitli yazılardan meydana gelen tasvirler, çeşitli yapılar ve Kâbe betimlemeleridir.

Eserlerdeki çizimler karakalem ile yapılmıştır. 1894-1895 yılına tarihlenen *Muhammediye* adlı çalışma konumuz açısından ilgi çekicidir. Kitapta Hz. Muhammed’in hayatına ilişkin bilgiler, dini açıklamalar ve kutsal yerlerin karakalem tekniğinde yapılmış çeşitli tasvirleri bulunur. Resimlerin altında betimlenen yere ilişkin bilgiler yer alır. Örneğin, “Eshab-ı Kiram’ın Kâbe-i Şerif’te müctemi olduklarıdır” notunun düğüldüğü resimde, sadece Kâbe’nin tasvir edildiği görölür (Resim 29). Aynı konuda yapılmış bir diğer örnek oldukça dikkat çeker (Resim 30). Tasvirin altında, “Resul’ü Ekrem’in mağaradan çıkıp Kâbe’ye gelmesi (Büyük beyaz halka Peygamberimiz’dir)” şeklinde bir açıklama bulunur (Aksel, 1974: 14-16; 2020: 150-156). Kâbe’ye girişin olduğu yerde çok sayıda küçük yuvarlak halka bulunur. Resmin altındaki açıklamaya göre bu küçük halkalar insanları, en büyüğü ise Hz. Muhammed’i sembolize eder. Bu iki resimdeki ikonografi diğer Kâbe tasvirlerine göre daha zengindir.

Özetle, farklı sanat eserleri üzerinde görölen kutsal kent tasvirleri, Osmanlı resim sanatının yoğun olarak işlediği konulardan biridir. Bu kutsal kentlerden özellikle Kâbe’nin bulunduğu Mekke, Medine’ye göre daha fazla tasvir edilmiştir. İncelenen örneklerde Kâbe: Mekke şehri ile birlikte ya da tek başına betimlenmiştir. Örneklerin genelinde üslubun çok fazla değışmediği görölür. Bu anlamda panolarda Osmanlı resim sanatının üslubu egemendir. Kâbe’nin Mekke şehri ile birlikte gösterildiği çinilerde perspektifin denenmeye çalışıldığı da görölür.

Elyazmalarında başlayan kutsal yerlerin tasviri geleneği, duvar resimlerinden taş baskılara kadar değışerek devam etmiştir. Özellikle duvar resimlerindeki örneklerin, çinilerdeki Kâbe tasvirlerine çok benzediği de anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle, Kâbe tasvirli çini ve duvar bezemesi arasında ortak bir üslup ve ikonografi gelişerek devam etmiştir. Taş baskılardaki örneklerde ise, ikonografinin daha da çeşitlendiği dikkat çeker. Kâbe tasvirlerinin farklı sanat eserleri üzerinde bu denli yoğun işlenmesinde kuşkusuz sahip olduğu kutsallığın etkisi vardır.

3. DEĞERLENDİRME

Yapılardaki Kâbe tasvirlerinin, camii tasvirlerinde olduğu gibi Osmanlı resim sanatında uzun bir geleneğe sahip olduğu anlaşılmıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi, kutsal kentleri konu alan ilk eser Matrakçı Nasuh'un *Mecmu-i Menâzil* adlı eseridir (Tanındı, 1983: 407-408). Hac töresi ve yöntemlerini anlatan eserlerde de bu tasvirler görülür. 16. yüzyılın ilk yarısındaki bu eserlerde yer alan Kâbe tasvirleri, kare bir mekân şeklinde gösterilmiş olup, dört yönden de revakla çevrelenmiştir. Erken örneklerde uygulanan bu tasvir kalıbının, uzun yıllar çok az farkla değişerek, farklı sanat eserleri üzerindeki örneklerde de devam ettiği görülür. 17. yüzyılın ilk yarısından itibaren üretilen çinilerde ve 18. yüzyılın ikinci yarısındaki duvar resimlerinde, yazmalardaki üslubun neredeyse tekrar ettiği görülür. Çalışma konumuz içindeki Baklan Boğaziçi ve Akköy Belenardıç Camii'nde güney duvarda Çivril Bulgurlar batı ve Akköy Yukarı Camii doğu duvarındaki Kâbe tasvirlerinde de yazmalardaki üslubun devam ettiği dikkat çeker (Tercanlı, 2015: 95).

İncelenen yapılar başta olmak üzere, karşılaştırma bölümünde de gördüğümüz gibi Kâbe tasvirli duvar resimlerinin, Anadolu ve Balkanlar dışında İstanbul'daki bir örneğine ulaşamadık. İstanbul'daki duvar resimli eserlerde Kâbe tasvirlerinin yer almaması hakkında, başkentteki üslubun Anadolu'ya nazaran daha ağır başlı bir üslup olduğu yönünde açıklamalar ileri sürülmektedir (Okçuoğlu, 2000: 77). Bu görüşe katılmakla beraber, bu konuda şöyle bir yorum da yapılabilir. Camii ve Kâbe'yi konu alan duvar resimleri Anadolu ve Balkanlar'da yaygın olarak görülmüştür, çünkü bu tasvirler saray dışındaki kesimin, bir ürünü olarak kabul edilmiştir. Bu camiielerin genellikle buldukları bölgelerde varlıklı kişiler tarafından yaptırıldığı düşünüldüğünde, saray dışındaki etki daha da belirginleşir. Her ne kadar burada tartışılan bir konu olmasa da, bilindiği kadarıyla, İstanbul'da Kâbe ve camii betimlemeleri yanında, cennet-cehennem ve mizan tasvirlerini konu alan yapılar da yoktur (Tercanlı, 2015: 95).

İncelediğimiz yapılardaki Kâbe tasvirleri hakkında üzerinde durulan bir başka nokta da bu betimlemelerin camii içerisinde yer alma nedenleri ile ilgilidir. Daha önceki bölümlerde de görüldüğü gibi özellikle bu tasvirler Denizli camiieleri başta olmak üzere duvar resimlerinde en çok işlenen temalardır. Bu tasvirlerin camii içinde yer alma nedenlerini belirlemek için daha detaylı bir çalışmaya ilgi duyulmakla beraber bu konuda bazı yorumlar da yapılabilir.

Bilindiği gibi Kâbe, İslam inancına göre en kutsal mekân olarak kabul edilmektedir⁸. Bir diğer kutsal mekân ise camiilerdir. Bu açıdan bu tasvirlerin camii içerisinde yer almaları bu kutsal mekânlara yüklenen simgesel anlamlarla ilişkili olmalıdır. Duvar resimlerindeki bu tasvirlerle sanatçı/sanatçılar kutsal bir mekân içerisinde kutsal mekânları göstererek Kâbe'nin kutsallığına gönderme yapmak istemiş olabilirler. Aynı zamanda bu tasvirlerin yer aldığı caminin popüleritesinin arttırılacağına olan inanç da bu tasvirlerin yapılmasında etkili olmuş olmalıdır.

Denizli'nin tasvirli camiileri birçok çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmalardan biri de Charles Texier'in (1802-1871) eseridir. Fransız bilim adamı Charles Texier'in (1802-1871), 19. yüzyıl ortalarında Osmanlı coğrafyasında gerçekleştirdiği ilmi araştırma gezisinde elde ettiği bilgiler, *Küçük Asya* adlı eserine konu olmuştur (Texier, 2002: 370-395). Texier'in "Denizli'nin etrafı direklerle çevrili büyük camiilerin çoğu ahşaptandır ve içinde şehirler, gemiler, kaleler ve bir takım hayali resimler vardır", şeklindeki açıklamaları, şehirde farklı konularda tasvir edilmiş, birçok duvar resimli caminin olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Daha yakın tarihte Aksel'in, Denizli'de günümüze ulaşamamış Fatma ve Topraklık camiilerinde de tasvirlerin bulunduğunu söylemesi Texier'in görüşünü doğrular niteliktedir (Aksel, 2010: 135). Günümüze ulaşamayan eserler dışında, günümüze ulaşan ama insan tahribatı nedeniyle tahrip olmuş, tanınmaz hale gelmiş mimari tasvirli yapıların da var olduğu son zamanlarda yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır⁹.

İncelenen yapıların tasvirlerini yapan sanatçı ya da sanatçılara dair herhangi bir bilgi ulaşılamamıştır. Ancak, Baklan Boğaziçi Kasabası (1876), Akköy Belenardıç (1884) ve Akköy Yukarı Mahalle Camii (1909) süslemelerinde bazı ortak noktaların olduğu görülür. Bu yapılardaki süslemelerin birbirlerine yakın tarihlerde yapılması, mimari betimlemeler ve bitkisel süslemelerin neredeyse birbirlerinin aynı olması bu eserlerde aynı sanatçı/sanatçıların çalışmış olabileceğini düşündürür. Bu durum, İzmir ve çevresindeki duvar resimli yapılarda olduğu gibi bu camiilerin de, Denizli ve çevresinde etkinlikte bulunan gezici bir sanatçı ya da sanatçı grubu tarafından yapıldığını düşündürür.

⁸Kâbe ile ilgili ayetler için bkz (*Kur'an-ı Kerim Meâli*, 2009: 18, 61, 335).

⁹19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Denizli Tavas Aydoğdu Köyü Camii'nin hariminde bitkisel ve geometrik süslemelerin yanında, mimari tasvirlerin de bulunduğu, ancak 2004 yılında çıkan bir yangın sonucu tanınmaz hale geldiği ifade edilmektedir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz (İnce, 2006: 164-166; Tercanlı, 2015: 96).

SONUÇ

Sonuç olarak, bu çalışmada da görülmüştür ki kutsal mekânlar yüzyıllar boyunca ilgi çekici olmuş ve sanatın pek çok alanında kendine yer bulmuştur. Özellikle görsel sanatlarda bu tasvirlerin diğerlerine nazaran daha fazla konu edildiği bilinmektedir. İslâm dinin en kutsal mekânı olarak kabul edilen Kâbe’de bu bağlamda, minyatürlerden duvar resimlerine kadar Osmanlı resim sanatında sıklıkla işlenen konuların başında gelmiştir. Duvar resimlerinde karşımıza sıkça çıkan İstanbul Süleymaniye (1551-1557) ya da Sultan Ahmet (1609-1617) Camii tasvirleri payitahtın simgesel argümanları haline gelerek, halkın görsel kültür hafızasında nasıl yer aldıysa Kâbe tasvirleri de bir yandan kutsallığın görsel kültürdeki tezahürü olarak meydana gelmiş diğer yandan da manzara resimlerinin en belirgin mekânı olarak kabul edilmiştir. İnancın simgesel çağrışımları kutsal bir mekân olan Kâbe’yi yine kutsal mekânlar olarak kabul edilen camiilerin içine yerleştirmiştir. Bu durum ise şöyle bir yorum yapmamızı olanaklı kılar: Farklı sanat eserleri üzerinde Kâbe’nin görsel betimlemesinin benzer bir şekilde karşımıza çıkması, kutsallık imgesinin Müslüman inancında ortak görsel bir algı yarattığını ortaya koyar.

KAYNAKLAR

- Aksel**, Malik, (1974), “Bir Halk Ressamı Mehmet Hulusi”, *Türkiyemiz*, (13), s. 14-16.
- Aksel**, Malik, (2010), *Anadolu Halk Resimleri*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Aldoğan**, Ayşen, (1997), “Kâbe Tasvirli Osmanlı Seccadeleri”, *Antik Dekor*, (42), s. 162-164.
- Arık**, Rüçhan, (1976), “Yozgat’ta Resimli Bir Cami ve Bir Ev”, *Sanat Dünyamız*, (7), s. 24-29.
- Arık**, Rüçhan, (1983) Manzaralı Halılar, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Cilt: 5, Ankara
- Arık**, Rüçhan, (1988), *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Arık**, Rüçhan, (1998), “Osmanlı Sanatında Duvar Resimleri”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt: 11, s. 423-435, Ankara.
- Arıkan**, Zeki, (2013), “Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDVİA)*, Cilt: 43, s. 551-552, İstanbul.

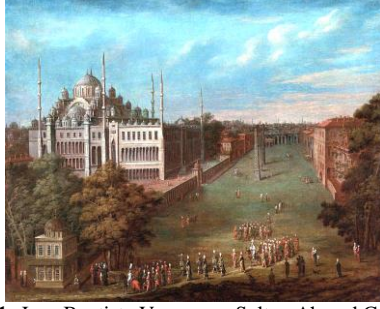
- Bağcı**, Serpil, vd., (2006). *Osmanlı Resim Sanatı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Bağcı**, Serpil, (2012), “Simply Sufi”, *Cornucopia*, (48), s. 92-95.
- Bayraktaroğlu**, Suzan, (1989), “Manzaralı ve Kuşlu Halılar”, *Kültür ve Sanat*, (2), s. 76-78.
- Bayraktaroğlu**, Suzan, (2010), “Türk Halılarında Görülen Mimari Betimlemeler”, *Vakıflar Dergisi*, (32), s. 21-36.
- Bilgün**, Ülkü, (1979), “XIX. Yüzyıl Seccâdeleri”, *Sanat Dünyamız*, 6/17, s. 18-22.
- Boppe**, Auguste, (1998), *XVIII. Yüzyıl Boğaziçi Ressamları*, (Çev.:Nevin Yücel-Celbiş), İstanbul: Petra Turizm ve Ticaret Yayıncılık.
- Cantay**, Gönül, (1980), Zileli Emin Ustanın Bilinmeyen İki Eseri, *Bedrettin Cömert’e Armağan*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, s. 497-507.
- Cantay**, Gönül, (2001), Cezeri Kasım Paşa Külliyesi, *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla V. Eyüp Sultan Sempozyumu (Tebliğler)*, İstanbul.
- Çağlıtütüncigil**, Ersel, (2012), “Eski Mordoğan (İzmir) Köyü Camii Süslemeleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (25), 139-162.
- Çakmak**, Şakir, (1994), Belenardıç (Torapan) Köyü Camii (Güney/Denizli), *Sanat Tarihi Dergisi*, (7), s. 19-26.
- Çakmak**, Şakir, (1994), “Belenardıç (Torapan) Köyü Camii (Güney/Denizli)”, *Sanat Tarihi Dergisi*, (7), s. 19-26.
- Çakmak**, Şakir, (1995), Boğaziçi Kasabası Eski Camii (Baklan/Denizli), 9. *Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi*, Ankara.
- Çal**, Halit. (1987), Şeyh Nasreddin (Nusret) Türbesi, Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı** (2009), *Kur’an-ı Kerim Meâli*, Ankara.
- Dönmez**, Emine, (1996), “Nevşehir Müzesi’nde Bulunan Medine Tasvirli Bir Levha”, *Prof. Dr. Şerare Yetkin Anısına Çini Yazıları*, İstanbul, s. 109-114.
- Erken**, Sabih, (1970), “Türk Çiniciliğinde Kâbe Tasvirleri”, *Vakıflar Dergisi*, (9), s. 298-320.

- Erzen, J. N.**, (1997), “Duvar Resmi”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt: 1, s. 488-490, İstanbul.
- Eyice, Semavi**, (1993). “Cezeri Kasım Paşa Camii”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDVİA)*, Cilt: 7, s. 507-508. İstanbul
- Eyice, Semavi**, (2002), “Batı Sanatı Akımlarının Değiştirdiği Osmanlı Dönemi Türk Sanatı”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 15, s. 284-333, Ankara.
- Faroghi, Suraiya**, (2016), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yollara Düşenler: Zanaatkârlar, Köylüler, Tacirler, Sığınmacılar, Elçiler 16-18. Yüzyıllar*, (Çev.: Zülal Kılıç). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Germaner, Semra**, (2000), “XIX. Yüzyıl Sanatından İki Etkileşim Örneği: Oryantalizm ve Türk Resminde Batılılaşma”. Sanatta Etkileşim Sempozyumu, İstanbul.
- İbrahim, Mehmet**, (1995), Makedonya’da Türk İslâm Mimarisinde Görülen Duvar Süsleme Örnekleri, 9. *Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi*, Cilt: 3, İstanbul.
- İnce, Kasım**, (2001), Yukarı Cami/ Akköy Denizli, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2), s. 65-79.
- İnce, Kasım**, (2006), Tavas ve Çevresindeki Osmanlı Mimari Eserleri, *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*, Cilt: 2, Denizli.
- İrepoğlu, Gül**, (1986), Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kütüphanesi’ndeki Batılı Kaynaklar Üzerine Düşünceler, *Topkapı Sarayı Müzesi Yıllığı* (1), s. 56-72
- Kocaslan, Murat**. (2014). *IV. Mehmed Saltanatında Topkapı Sarayı Haremi, İktidar Sınırlar ve Mimari*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Kuyulu, İnci**, (1994). “Bademli Kılıczade Mehmet Ağa Camii (Ödemiş/İzmir)”, *Vakıflar Dergisi*, (24), s. 147-158.
- Kuyulu, İnci**, (1998), İzmir ve Çevresindeki Bir Grup Duvar Resminin İncelenmesi, *II. Uluslararası İzmir Sempozyumu (Tebliğler)*, İzmir.
- Okçuoğlu, Tarkan**. (2000). *18. ve 19. Yüzyıllarda Osmanlı Duvar Resimlerinde Betimleme Anlayışı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Orhun, B.**, Feryal, (1997), Baklan Boğaziçi Eski Cami, *PAÜ. Eğitim Fak. Dergisi*, (2), s. 73-74.

- Özcan,** Abdülkadir, (2003), “Mahmud I”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDVİA)*, Cilt: 27, s. 348-352, Ankara.
- Özsayın,** C., Zübeyde, (2004). Eyüp Cezeri Kasımpaşa Camii’ndeki Kâbe Tasvirli Çini Pano Bağlamında Kâbe Tasvirleri, *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla VIII. Eyüp Sultan Sempozyumu (Tebliğler)*, İstanbul.
- Pakalın,** Z., Mehmet, (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt: 1, İstanbul.
- Renda,** Günsel, (1977). *Batılılaşma Dönemi Türk Resim Sanatı 1700-1850*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Renda,** Günsel, (2002), “Yenileşme Döneminde Kültür ve Sanat”, *Türkler Ansiklopedisi* Cilt: 15, s. 101-103, Ankara.
- Sönmez,** Zeki, (2005), “Eyüp’te Cezerî Kasım Paşa Camii ve Çinileri”, *İzzet Gündoğdu Kayaoğlu Hatıra Kitabı-Makaleler*, İstanbul, s. 408-417.
- Tanırdı,** Zeren, (1983), “İslam Resminde Kutsal Kent ve Yöre Tasvirleri”, *Journal of Turkish Studies*, Orhan Şaik Gökyay Armağanı, Cilt: 2, s. 407- 411.
- Tercanlı,** Akın, (2015), *Denizli Camilerindeki Mimari Betimlemeler*, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- Texier,** Charles, (2002), *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi* Cilt: 1-2, (Çev.: Ali Suat), Ankara: Enformasyon ve Doküman Hizmetleri Vakfı.
- Toprak,** Süleyman, (2005), “Mîzan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDVİA)*, Cilt: 30, s. 211-212, İstanbul.
- Yaman,** Zühtü, (1996), “Küre Hoca Şemseddin Cami’nde Kâbe Tasvirli Çini Pano”, *Prof. Dr. Şerare Yetkin Anısına Çini Yazıları*, İstanbul, s. 187-195.
- Yenişehirlioğlu,** Filiz, (1993), *Sanatta Osmanlı İmparatorluğu Fransa Etkileşimi*, Osman Hamdi Bey Sempozyumu, İstanbul.
- Yenişehirlioğlu,** Filiz, (2007), “Tekfur Sarayı Çinileri ve Eyüp Çömlekçiliği”, *Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, (Ed.: Gönül Öney-Zehra Çobanlı), Ankara, s. 351-361.
- Yurtsal,** Tuğçe, (2009), *Aydın ve Denizli Camilerinde Duvar Resimleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

79/ Akın Tercanlı “Denizli İlinde Yer Alan Bir Grup Köy Camiilerindeki Kâbe Tasvirleri” (54-83)

RESİMLER

Resim 1: Jean Baptiste Vanmour, Sultan Ahmed Camii ve At Meydanı , 18. Yüzyılın İlk Yarısı, Tuval Üzerine Yağlı boya, 61x84 cm., (<http://tr.wikipedia.org>'dan).

Resim 2: Denizli, Baklan Boğaziçi Camii, 1774-1876, Güney Duvar, Kâbe Tasviri Detayı

Resim 3: Denizli, Akköy Belenardıç Camii, 1884-1885, Güney Duvar, Kâbe Tasviri Detayı

Resim 4: Denizli Çivril Bulgurlar Camii, 18.Yüzyılın Üçüncü Çeyreği-19.Yüzyılın Sonları, Batı Duvarı, Kâbe Tasviri, Detay.

Resim 5: Denizli, Akköy Yukarı Mahalle Camii, 1909,

Resim 6: Manisa, Soma Hızır Bey Camii, 1791-1792, Son

Doğu Duvarı, Kâbe Tasviri

Resim 7: İzmir, Eski Mordoğan Camii, 18. Yüzyıl Sonları, Mihrab Nişindeki Kâbe Tasviri (Ersel Çağrıttütüncigil'den).

Cemaat Yerindeki Mekke Tasviri (Rüçhan Arık'tan).

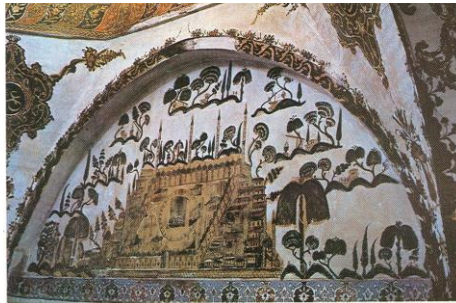
Resim 8: Aydın, Koçarlı Cihanoğlu Camii, 1756, Mihrab Üstündeki Mekke Tasvirinden Detay (Tuğçe Yurtsal'dan).

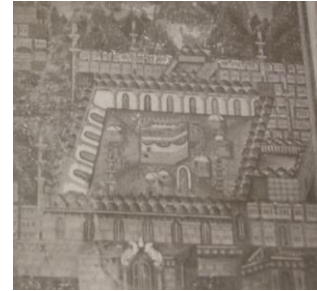
Resim 9: Muğla, Kurşunlu Camii, 1853-1901, Kubbe Eteğindeki Mekke Tasviri (Rüçhan Arık'tan).

Resim 10: İzmir, Ödemiş Bademli Kılıczade Mehmet Ağa Camii, 1898, Harime Girişin Sağındaki Mekke Tasviri (İnci Kuyulu'dan).

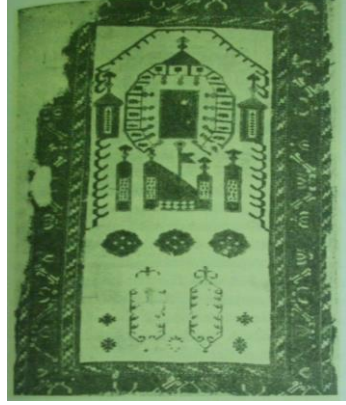

Resim 11: Tokat, Zile Musa Fakih Türbesi, 19. Yüzyılın Sonları, Güney Duvardaki Mekke Tasviri Detayı (Halit Çal'dan).

Resim 12: Makedonya, Üsküp Kalkandelen Alaca Camii, 1830, Batı Duvarındaki Mekke Tasviri Detayı (Mehmet İbrahimgil'den).

81/ Akın Tercanlı “Denizli İlinde Yer Alan Bir Grup Köy Camiilerindeki Kâbe Tasvirleri” (54-83)

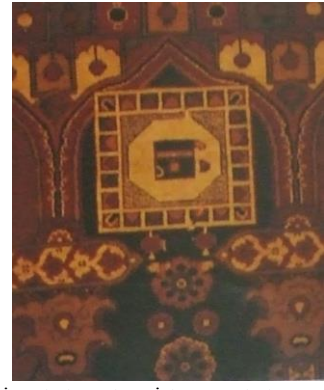
Resim 13: Kâbe Tasvirli Seccade, 15. Yüzyıl (Envanter no. 287, Sabih Erken'den).

Resim 14: Konya, Mevlana Müzesi, 16. Yüzyıl, Kâbe Tasvirli Halı Seccade (Envanter no. 848, Suzan Bayraktaroğlu'ndan).

Resim 15: İstanbul, Türk ve İslam Eserleri Müzesi, 17. Yüzyıl, Kâbe Tasvirli Seccade (Ayşen Aldoğan'dan).

Resim 16: İstanbul, Türk ve İslam Eserleri Müzesi, 18. Yüzyıl, Kâbe Tasvirli Seccade Detay (Envanter no. 760, Ayşen Aldoğan'dan).

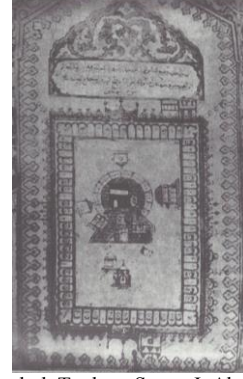
Resim 17: Özel Koleksiyon, 1909, Hereke Seccadesi Üzerindeki Mekke Tasviri (Ayşen Aldoğan'dan).

Resim 18: İstanbul, Topkapı Sarayı Çini Seksiyonu, 1640, Kâbe Tasvirli Çini Pano (Sabih Erken'den).

Resim 19: Özel Koleksiyon, 17. Yüzyılın İlk Yarısı, Kâbe Tasvirli Çini Pano (Sabih Erken'den).

Resim 20: İstanbul, Topkapı Sarayı I. Ahmed Kütüphanesi, 17. Yüzyılın İlk Yarısı, Kâbe Tasvirli Çini Pano (Sabih Erken'den).

Resim 21: İstanbul, Türk ve İslam Eserleri Müzesi, 17. Yüzyılın İlk Yarısı, Kâbe Tasvirli Çini Pano (Envanter no. 829, Sabih Erken'den).

Resim 22: Londra, Victoria and Albert Müzesi, 1666, Kâbe Tasvirli Çini Pano (Envanter no. 427-1900, Sabih Erken'den).

Resim 23: İstanbul, Topkapı Sarayı, Harem, 1666, Şehzadeler Mektebinde Bulunan Kâbe Tasvirli Çini Pano (Sabih Erken'den).

Resim 24: Bursa Müzesi, 1674, Kâbe Tasvirli Çini Pano (Sabih Erken'den).

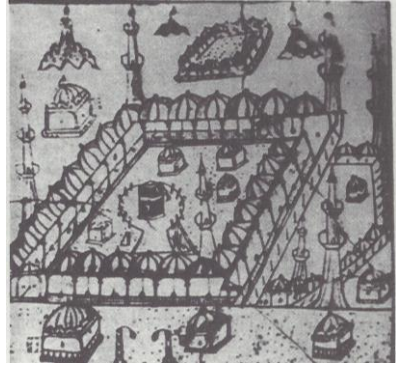
83/ Akın Tercanlı “Denizli İlinde Yer Alan Bir Grup Köy Camiilerindeki Kâbe Tasvirleri” (54-83)

Resim 25: İstanbul, Rüstem Paşa Camii, 17. Yüzyılın İkinci Yarısı, Son Cemaat Yerindeki Kâbe Tasvirli Çini Pano (<http://wowturkey.com>'dan).

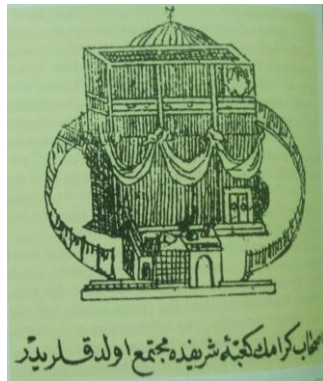
Resim 26: Niğde, Muratlı Paşa Camii, 17. Yüzyılın İkinci Yarısı, Güney Duvardaki Kâbe Tasvirli Çini Pano (Sabih Erken'den).

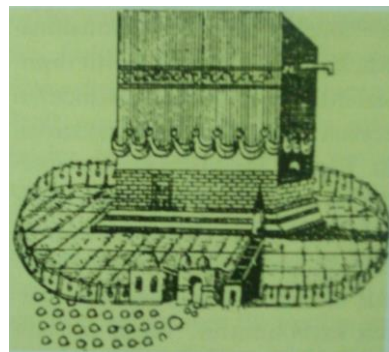
Resim 27: Kahire, Arap Müzesi, 1726, Kâbe Tasvirli Çini Pano (Sabih Erken'den).

Resim 28: İstanbul, Eyüp Cezeri Kasım Paşa Camii, 1736, Mihrabın Solundaki Kâbe Tasvirli Çini Pano (<http://www.turizmnsesi.com>'dan).

Resim 29: Taş Baskı Eser, 19. Yüzyılın Sonu, Kâbe Tasviri (Malik Aksel'den).

Resim 30: Taş Baskı Eser, 19. Yüzyılın Sonu, Kâbe Tasviri (Malik Aksel'den).

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi-
Kilis 7 Aralık University Journal of Social Sciences
ISSN 2146-4561
Haziran/June 2020, 10 (19): 84-108

Muhasebe Eğitimi Alan Öğrencilerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algıları:
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İİBF Örneği

Corporate Social Responsibility Perceptions of The Students Receiving
Accounting Education: The Example of Agri Ibrahim Cecen University
FEAS

Fatma TEMELLİ

Doç.Dr. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Ağrı TÜRKİYE
e-posta: ftemelli@agri.edu.tr, Orcid: 0000-0001-7436-5289

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article types: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received: 26 Nisan 2020/26 April 2020
Kabul Tarihi/Accepted: 04 Haziran 2020/04 June 2020
Yayın Sezonu/Pub Date Season: Haziran 2020/June 2020

Atıf/Cite as: Temelli, Fatma (2020), Muhasebe Eğitimi Alan Öğrencilerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algıları: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İİBF Örneği/Corporate Social Responsibility Perceptions of The Students Receiving Accounting Education: The Example of Agri Ibrahim Cecen University FEAS, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (19), 84-108, doi:<https://doi.org/10.31834/kilissbd.727237>

Rights reserved.
For Permissions
sbedergi@kilis.edu.tr

MUHASEBE EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK ALGILARI: AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ İİBF ÖRNEĞİ

ÖZ

Küreselleşmenin etkisiyle beraber yoğun rekabet ortamının yaşanmaya başladığı günümüz koşullarında işletmeler, hem ayakta kalabilmek hem de varlıklarını devam ettirebilmek maksadıyla topluma karşı bir kısım sosyal amaçlar edinmeye başlamışlardır. Bu sayede işletmeler gerek çevreye gerekse topluma karşı daha fazla duyarlılık kazanmışlardır. Bu noktada Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) kavramı ortaya çıkmış ve bu kavramın önemi, tüm işletme paydaşlarını etkilemesi bakımından her geçen gün artmıştır. İşletmelerin finansal durumları, söz konusu sorumlulukların yerine getirilmesi noktasında önemli bir belirleyici olmaktadır. Bundan dolayı, finansal bilgilerin üretilmesi ve karar alma konusunda yardımcı olması sebebiyle muhasebe önemli rol oynamaktadır. İşletmelerle ilgili finansal bilgilerin kamuya doğru ve güvenilir şekilde aktarılmasının, kurumsal sosyal sorumlulukların yerine getirilmesi hususunda taşıdığı önem çok büyüktür. Ortaya çıkan durum, muhasebenin işletmeler açısından öneminin daha da artmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, muhasebe eğitimi alan İİBF İşletme bölümü öğrencilerinin KSS algılarını tespit etmek ve KSS algıları ile demografik özellikleri arasında anlamlı farklılıkların olup olmadığını araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İİBF’de 2018-2019 Bahar döneminde İşletme Bölümü’ne kayıtlı üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerine anket uygulanarak araştırma verileri elde edilmiştir. Verilerin analiz edilmesinde SPSS 22 paket programı kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda; katılımcı öğrencilerin KSS genel algı düzeylerinin yüksek olduğu saptanmış ve öğrenciler tarafından yasal sorumlulukların en önemli KSS boyutu olarak algılandığı tespit edilmiştir. Ayrıca, katılımcıların demografik özellikleri ile KSS algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS), Muhasebenin Sosyal Sorumluluğu, Muhasebe Eğitimi, Üniversite Öğrencileri, KSS Algısı.

CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY PERCEPTIONS OF THE STUDENTS RECEIVING ACCOUNTING EDUCATION: THE EXAMPLE OF AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN UNIVERSITY FEAS

ABSTRACT

With the impact of globalization, it is present in today's conditions, where an intense competition environment begins, in order to survive and continue its evaluations to the society. In this way, businesses have gained more sensitivity both

to the environment and to the society. At this point, the concept of “Corporate Social Responsibility-(CSR)” has emerged, and the importance of this concept has increased day by day as it affects all business stakeholders. The financial status of businesses is an important determinant in fulfilling these responsibilities. Therefore, accounting plays an important role as it helps in generating financial information and making decisions. The importance it has in transferring financial information about businesses to the public accurately and reliably and fulfilling corporate social responsibilities is very important. The emerging situation leads to an increase in the importance of accounting for businesses. In this context, the aim of this study is to determine the perceptions of CSR among the students of the “Faculty of Economics and Administrative Sciences- (FEAS)” Business Administration department who received accounting education and to investigate whether there are significant differences between their perception of CSR and their demographic characteristics. In line with this purpose, a survey was administered to the 3rd and 4th grade students attending the Department of Business Administration in the spring semester of 2018-2019 at Ağrı İbrahim Çeçen University, Faculty of Economics and Administrative Sciences. SPSS 22 package program was used to analyze the data. As a result of the study, the overall perception levels of the participants' CSR were determined to be high and it was determined that the legal responsibilities were perceived by the students as the most important CSR dimension. In addition, there was no significant difference between participants' demographic characteristics and CSR perceptions.

Keywords: Corporate Social Responsibility (CSR), Social Responsibility of Accounting, Accounting Education, University Students, CSR Perception.

GİRİŞ

Küreselleşmeyle birlikte artan rekabet ortamında işletmeler, kâr odaklı bir yaklaşımla birlikte sosyal konulara odaklı bir yaklaşıma doğru geçmeye başlamıştır. İşletmeler ekonomik performanslarıyla birlikte sosyal ve çevresel performanslarını da ortaya koymaya gayret göstermektedir. Çünkü toplum, belirgin bir şekilde iş dünyasından insan haklarına saygı duymasını, çevresel konulara hassasiyet göstermesini, hayvan haklarını gözetmesini, yolsuzlukla mücadele etmesini, yasalara uygun davranmasını, tüm faaliyetlerinde hesap verebilir olmasını ve şeffaflık ilkesiyle hareket etmesini istemektedir. Sosyal konulara yönelik toplumsal bilincin artmasıyla beraber, üretilen ürünlerin nitelikleriyle birlikte işletmelerin sosyal konularla ilgilenmesi, başta müşteriler ve yatırımcılar olmak üzere tüm paydaşların işletmeye olan bakış açısını etkilemiştir (Varol, 2019: 15). Küreselleşmenin etkisiyle beraber yoğun rekabet ortamının yaşandığı günümüzde işletmeler, ayakta kalabilmeleri ve varlıklarını sürdürebilmelerine yönelik olarak topluma karşı çeşitli sosyal amaçları edinmeye başlamışlar ve böylece çevreye, etik ilkelere ve topluma karşı daha duyarlı bir hale gelmişlerdir.

Buradan hareketle Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) kavramı ortaya çıkmış ve bu kavram önemini ve güncelliğini daima korumuş ve korumaya da devam etmektedir.

1960'lı yıllarda KSS, işletmelerin hem ekonomik hem de teknik gereksinimlerinin en azından kısmen ötesine geçen kararlar ile faaliyetleri şeklinde tanımlanmaktaydı (Davis, 1960: 70). Bugün geldiğimiz noktada ise KSS, yalnızca ekonomik büyümenin sağlanması değil aynı zamanda hem sosyal hem de çevresel gelişimlerin sürekliliğinin sağlanabilmesi açısından da etkinliklerin etik yollar ile gerçekleştirilebilmesi olarak ifade edilmektedir. Bu açıdan KSS, günümüzün iş dünyası açısından yeni olmamakla birlikte giderek önemi artan bir kavram haline gelmiştir (Hennigfeld vd., 2006: 117). 1970'li yıllardan beri KSS, gerek yönetim gerekse ekonomi literatürü içerisinde tartışılmalı olan önemli konular arasında yer almakla birlikte, uygulamada da işletmeler tarafından daha fazla önem verilmeye başlanmış bir alana dönüşmüştür. Günümüzde giderek artan sayıda işletmenin KSS olgusunu kendi işletmelerine entegre edebilmek amacıyla gayret göstermeye başladığı açıkça görülmektedir (Ghoul vd., 2011: 2388). Rekabet ortamının yaşanmakta olduğu günümüz koşullarında KSS faaliyetleri, işletmelerin önemli bir çoğunluğu tarafından stratejik bir zorunluluk olarak görülmekle birlikte, farklı paydaşların birbirine bağlanmasında kullanılan etkili bir araç olduğu da kabul edilmektedir (Alper ve Aydoğan, 2018: 186).

Bu çalışmanın amacı, muhasebe eğitimi alan İİBF İşletme bölümünde öğrenim gören öğrencilerin KSS algılarını ölçmek ve KSS algılarıyla demografik özellikleri arasında anlamlı farklılıkların olup olmadığını araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İİBF'de 2018-2019 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde İşletme bölümüne kayıtlı üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerine anket uygulanarak araştırma verileri elde edilmiştir. Verilerin analiz edilmesinde SPSS 22 paket programı kullanılmıştır. Dört bölüm halinde hazırlanmış olan çalışmanın giriş bölümünden sonraki birinci bölüm içerisinde kurumsal sosyal sorumluluk kavramına, önemine ve boyutlarına değinilmiş, ikinci bölümde muhasebenin sosyal sorumluluğu kavramına değinilmiş, üçüncü bölümde literatür taramasına yer verilmiş, dördüncü bölümde araştırma yöntemi, analiz ve bulgulara yer verilmiş, sonrasında ise sonuç bölümünde genel bir değerlendirme yapılarak çalışma tamamlanmıştır.

1. KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK KAVRAMI

KSS'nin modern dönemi Howrad Bowen'in 1953 tarihli ve dönüm noktası olan kitabı "Responsibilities of the Businessman" ile başlamıştır. 1950'li yıllarda iş gücünün artmasıyla birlikte sosyal sorumluluk düşüncesi de giderek yaygınlaşmıştır. KSS, bu erken döneminde genellikle "sosyal sorumluluklar" olarak adlandırılmıştır. Bunun nedeni, Bowen'in fikrinin ilk çıkış noktasının iş dünyasının toplum tarafından arzu edilen politikalar, eylemler ve kararlar oluşturmak adına yükümlülükleri olmasıdır (Carroll, 2015: 87). Bu bağlamda Bowen KSS kavramını, iş adamlarının toplumsal hedefler ile değerler bakımından istenilen politikaları izleme, uygun kararları alma veya ilgili faaliyetleri izleme yükümlülükleri olarak tanımlamaktadır (Bowen, 1953: 6'dan aktaran; Carroll, 1999: 270).

1950'li yıllar ve öncesinde KSS'ye ilişkin tanımların sayısı az iken, 1960'lı yıllarda KSS kavramını daha belirgin olarak ifade etme girişimlerinde artış görülmüştür (Carroll, 1999: 270). 1980'li yıllarda KSS kavramı ile ilgili yeni tanımlarla birlikte daha çok ampirik araştırmaların ve alternatif temaların arttığı görülmüş ve 1990'lı yıllarda KSS kavramı önemli ölçüde paydaş teorisi, iş etiği teorisi, kurumsal sosyal performans ile kurumsal vatandaşlık şeklinde alternatif temalara dönüşmüştür (Carroll, 1999: 292; Carroll ve Shabana, 2010: 88).

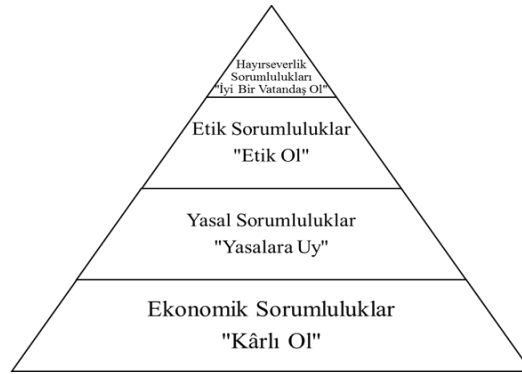
KSS kavramının başlangıcı Sanayi Devrimi'ne dayandırılmakla birlikte, bu kavramın günümüzdeki anlamıyla ortaya çıkışı ekonomik küreselleşme ve bunun sonucunda ortaya çıkan küresel ekonomideki yönetim boşluğu ile yakından ilişkilendirilmektedir (Gjolberg, 2009: 607). Dolayısıyla KSS kavramının özellikle 1980'li ve 1990'lı yıllarda önem kazanmaya başladığı söylenebilir.

Frankental (2001: 18), bir uygulamanın KSS uygulaması olarak nitelendirilebilmesi için bazı hususlara sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Bu hususlar; uygulamanın kuruluşun tüm paydaşlarını kucaklaması, kuruluş hukuku ile güçlendirilmesi, finansal pazarlar tarafından ödüllendirilmesi, sosyal ve ekolojik sürdürülebilirlik hedefleriyle ilgili olması, kıyaslanabilir ve denetlenebilir olması, kamusal incelemeye açık olması, uygunluk mekanizmaları olması, yatay ve dikey olmak üzere kuruluşun tüm bölümlerine işleme şeklinde sıralanmaktadır. Ural (2016: 36), KSS kavramının başarısının sürdürülebilirlik ve hesap verebilirlik kavramlarında yattığını vurgulamaktadır. Çünkü hesap verebilirlik, kuruluşların hem soruşturmaya hem de araştırmaya açık olmaları, kendi çıkarları ve yakın çevrelerinin çıkarları yerine toplumsal çıkarları gözeterek hareket ettiklerini

düzenli olarak kamuoyuna açıklamaları, yani kamuoyuna hesap vermeleri olarak tanımlanmaktadır.

Kotler ve Lee (2005: 3), KSS’yi “işletmelerin faaliyetleri ve kurumsal kaynakları aracılığıyla toplum refahının artırılması için gönüllü olarak üstlenmiş oldukları yükümlülükler” olarak tanımlamıştır. Bir başka tanıma göre KSS; işletmelerin kendi çıkarları ötesinde daha çok sosyal faydayı ortaya çıkartılabilmeleri amacıyla yasal zorunluluklarından da fazla bir şekilde gerçekleştirdikleri faaliyetleridir. Dolayısı ile kurumsal sosyal sorumluluk, kurallara uygun davranmaktan da daha fazlasının yapıldığı anlamını taşımaktadır (McWilliams ve Siegel, 2001: 117; McWilliams vd., 2006: 1). Bir başka tanıma göre KSS; bir kuruluşun sosyal, etik ve ekolojik çevresi ile arasındaki etkileşimlerini inceleyerek kuruluşun ekonomik hedeflerini sosyal, etik ve çevresel hususlarla bağdaştırmaya çalışan kilit bir kavramdır (Diawara ve Lavallee, 2014: 40). Bir başka tanıma göre ise KSS; kurumların kendi çıkarları ile birlikte toplumun çıkarlarını ve refahını koruması, faaliyetlerini gerçekleştirirken toplum üzerindeki etkilerini değerlendirmesini öngören uygulamalar olup, yalnızca sosyal sorumluluk projelerini değil aynı zamanda kurum ve işletmelerin ekonomik, ahlaki ve yasal sorumluluklarını da içeren bir kavramdır (Peltekoğlu, 2007: 188). Dolayısıyla KSS; bir işletme tarafından paydaşları durumunda olanlara karşı hem ekonomik hem yasal hem de ahlaki ve gönüllü sorumluluklarının yerine getirilmesi biçiminde de tanımlanmaktadır (Maignan ve Ferrell, 2000: 284). Bu hususta Carroll (1991) tarafından KSS’nin dört temel boyutunun bulunduğu ifade edilmiştir. Söz konusu boyutlar; ekonomik sorumluluklar, yasal sorumluluklar, ahlaki sorumluluklar ve gönüllü sorumluluklardan oluşmaktadır (Carroll, 1991: 40-41). Carroll (1991) tarafından geliştirilmiş olan kurumsal sosyal sorumluluk piramidi Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1: Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) Piramidi

Kaynak: Carroll, 1991: 42.

Şekil 1’de yer verilen KSS Piramidi birinci basamağında, işletmelerin kâr elde etmesi üzerine olan ekonomik sorumluluklar yer almaktadır. İkinci basamakta, işletmenin yasalara uygun davranması olarak ifade edilen yasal sorumluluklar bulunmaktadır. Üçüncü basamakta, işletmenin faaliyetlerinde doğru olanı yapmasını ve adil davranmasını esas alan etik sorumluluklar bulunmaktadır. Dördüncü basamakta ise, toplumdaki yaşam kalitesini yükseltmek üzere yerine getirilmesi gereken ve iyi bir kurumsal vatandaş olmayı gerektiren hayırseverlikle ilgili sorumluluklar bulunmaktadır (Carroll, 1991: 42).

Ekonomik sorumluluk; bir kurum veya işletmenin üzerine düşen ekonomik sorumlulukları yerine getirmeden diğer sorumluluklarını yerine getiremeyeceğini savunmaktadır. Bir kurum veya işletmenin var olmasının temel gayelerinden birisi mal veya hizmet üretmek suretiyle kâr elde edebilmektir. Kurum veya işletmeler, hedef müşteri kitlelerinin talep ve ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla mal veya hizmetlerin üretilmesini sağlamak durumundadırlar (Özalp vd., 2008: 73). Yasal sorumluluk; kurum veya işletmeler faaliyetlerine devam ederken, en temel seviyedeki etik değerlerin de içerisinde yer aldığı yasal düzenlemelerle uyumlu olma anlamına gelmektedir (İlic, 2010: 309). Bu düzenlemelerin içerisinde ahlak, süreç ve yapısal yasal düzenlemeler yer almaktadır (Özalp vd., 2008: 73). Etik (ahlaki) sorumluluk; kurum veya işletmelerin hedeflerini ve bu hedeflerine ulaşabilmek amacıyla tercih ettikleri yol ve metotların toplumun siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel refah düzeyine herhangi bir zarar vermeden uygulayıp uygulamadıklarını ele almaktadır (Yönet, 2005: 247). Ahlaki sorumluluk; kurum veya işletmelerin yasalar kapsamında bulunmayan fakat toplum tarafından benimsenen ahlaki değerler çerçevesinde uygun hareket edilmesini gerektirmektedir (Özdemir, 2009: 59). Hayırsever (gönüllü) sorumluluk; toplum tarafından kurum veya işletmelere yönelik olarak net bir mesaj verilmediği, etik sorumluluklar ile kıyaslandığında daha az beklentinin bulunduğu sorumlulukları ifade etmektedir. Bu konu daha çok kişisel değerlendirme ve seçime bırakılmış durumdadır. Bu roller bütünüyle gönüllülük esasına dayanmakta ve bunları üstlenme kararı kurum veya işletmelerin sosyal rolleri üstlenme isteklerine bağlı bulunmaktadır (Carroll, 1979: 500). Gönüllü sorumluluklar, arzu edilen ve ödüllendirilen faaliyetler olmalarına karşın, diğer üç sorumluluk boyutu ile kıyaslandığında daha az önemli olarak görülmektedir (Carroll, 1991: 42).

2. MUHASEBENİN SOSYAL SORUMLULUĞU KAVRAMI

Muhasebenin temel kavramlarından birisi durumundaki sosyal sorumluluk kavramı; muhasebenin fonksiyonunu yerine getirmesindeki sorumluluğunu ifade etmekte ve muhasebenin kapsam, anlam ve amacını yansıtmaktadır. Sosyal sorumluluk kavramı; muhasebenin organizasyonunda, muhasebe uygulamalarının yürütülmesi ve mali tabloların düzenlenmesinde ve sunumunda; belirli kişiler ya da gruplara yönelik değil, toplumun bütününe çıkarlarının gözetilmesine yönelik olarak, dolayısı ile bilginin üretilmesinde gerçeğe uygun, tarafsız ve dürüst davranılmasının gerekli olduğu anlamına gelmektedir (Yükçü, 2014: 180).

Muhasebenin esasında olan sosyal sorumluluk kavramı, muhasebe fonksiyonun uygulandığı küçük veya büyük bütün işletmelerde bulunmaktadır. Bundan dolayıdır ki muhasebe fonksiyonu, işletmelerin kurumsal manada sosyal sorumlu olmalarının hem teşvikçisi hem de denetleyicisi durumundadır (Sevilengül, 2005: 23; Hacırüstemoğlu, 2009: 19).

Yaşanan finansal skandalların neticesinde bilginin değer kazanmaya başlamasıyla birlikte, işletmelerin tüm fonksiyonlarında olduğu gibi muhasebe fonksiyonunda da önemli değişiklikler oluşmuştur. İşletmelerin etkin bir yönetimi sağlayabilmeleri açısından belli ilkeler ve kurallar çerçevesinde hareket etmeleri ve faaliyetlerini de bu kurallara uygun olarak biçimlendirmeleri gerekmektedir. Bu yaklaşım, kurumsal yönetim anlayışını ortaya çıkaran temel unsur niteliği taşımaktadır (Dinç ve Abdioğlu, 2009: 158).

Muhasebedeki sosyal sorumluluk kavramı ile kurumsal sosyal sorumluluk olgusunun bir amaç birliğinin içerisinde bulduklarını söylemek mümkündür. Gerek muhasebenin sosyal sorumluluk kavramında gerekse kurumsal sosyal sorumlulukların odak noktasında, toplum ve toplumun içerisinde işletme ile ilgili çıkar grupları yer almaktadır. Toplumsal çıkarların her zaman işletmelerin çıkarlarının üstünde tutulması, yapılan işlemler ile ilgili olarak gerçeğe uygun beyanlar yapılması, raporlamanın temelini şeffaflık ve hesap verebilirlik anlayışının oluşturması her iki kavramın müşterek amacı olarak ifade edilebilir. Bir kurum veya işletmenin, kurumsal sosyal sorumlulukları bağlamında gerçekleştirmekte oldukları faaliyetlere ilişkin raporlamanın gerekliliği günümüz koşullarında kaçınılmaz bir durum haline gelmiştir. Söz konusu raporlama faaliyetinin yapılabilmesi ise muhasebe sistemi aracılığı ile gerçekleştirilmektedir (Daştan ve Bellikli, 2015: 186; Doğan, 2018: 104). Muhasebenin sosyal

sorumluluğu muhasebe sürecindeki yalnızca belirli bir nokta ile sınırlı kalmayıp, muhasebe organizasyonunun gerek kurulması gerekse sunumu aşamasında özetle muhasebe sürecindeki tüm aşamalarda kendisini göstermektedir (Erol vd., 2010: 62).

Sosyal sorumluluk muhasebesi, işletmelerin şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerinin bir neticesi olarak aynı zamanda, işletmelerin topluma karşı sorumluluklarının da bulunduğu bilincinden hareket ederek, raporlamanın kapsamı içerisine hem toplumu hem de tüm paydaşlarını da dahil etmiştir. Bundan dolayı işletmeler sürdürülebilirliklerini sağlamak istiyorlarsa, geleneksel muhasebe anlayışının yerine sosyal sorumlu muhasebe anlayışını benimsemeleri ve raporlamanın kapsamını da bu istikamette genişletmeleri gerekmektedir (Daştan ve Bellikli, 2015: 186).

Başlangıçta muhasebe, daha çok işletme sahiplerinin finansal varlık ve kaynaklarında ortaya çıkan değişimleri hesaplamaya dönük nicel bir yapıyla öne çıkmakta iken, gerek kurumsal sosyal sorumluluk gerekse kurumsal yönetimler gibi konuların etkisiyle birlikte artık muhasebe, işletmeyle ilgili çıkar grupları ile bu grupların beklentilerinde artışların olmasıyla beraber sosyal bir içeriğe ve daha analitik bir yapıya bürünmüştür. Muhasebe kavramının yapısı ve içerisinde ortaya çıkan bu gelişmelerin neticesinde, muhasebe eğitiminin de giderek artan bu ihtiyaçlara cevap verebilecek duruma gelmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Söz konusu gerekliliğin doğal bir neticesi olarak, muhasebe eğitimi esnasında sadece niceliksel değil aynı zamanda niteliksel eğitim araçlarından yararlanılması da zorunlu hale gelmiştir (Daştan ve Bellikli, 2015: 187-188).

3. LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde katılımcıların KSS algılarını ölçmeye yönelik olan çalışmalardan bazıları aşağıda özetlenmiştir:

Özalp vd. (2008), İİBF öğrencilerinin KSS algılamaları üzerine yaptıkları çalışmada anket uygulamışlar ve İşletme bölümünde öğrenim gören öğrencilerin sosyal sorumluluk algılamalarının daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca, cinsiyet değişkenine bağlı olarak kız öğrencilerin KSS algılama düzeylerinin tüm bölümlerde erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Erol vd. (2010), yaptıkları çalışmada sosyal sorumluluk anlayışının işletmelerde algılanma düzeylerini belirlemek için anket uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda; araştırmaya katılan işletmeler tarafından sosyal sorumluluk anlayışının benimsendiği tespit edilmiştir. Bunun yanında, anket

kapsamında verilen yanıtlardan sosyal sorumluluk olgusunun işletmelerde yerleştiği de anlaşılabilmektedir.

Hotamışlı vd. (2010), yaptıkları çalışmada Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF ile Eğitim Fakültesi (EF) öğrencilerinin KSS algılamalarına etki eden faktörlerden hangilerini daha fazla önemsediklerini belirlemek amacıyla anket uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda; özellikle iş tecrübesi değişkeni bağlamında tam zamanlı işte çalışan bireylerin daha yüksek düzeyde sorumluluk puanları aldığı görülmüştür. Bunun yanında, cinsiyet ile aktif bir biçimde kulüplerde görev alma değişkenleri bağlamında hem İİBF hem de EF'leri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Wong vd. (2010), yaptıkları çalışmada ABD, Hindistan ve Çin'de İşletme alanında yüksek lisans eğitimi yapan öğrencilerin KSS'ye yönelik bakış açılarının değerlendirilmesine yönelik olarak öğrencilere anket uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda; ABD'li ve Hintli öğrenciler açısından sosyal sorumluluğun ekonomik olmayan boyutlarının, Çinli öğrencilere kıyasla daha çok önem taşıdığı, Hintli öğrenciler tarafından gönüllü sorumluluklara daha çok önem verilirken, ABD'li öğrenciler tarafından yasal sorumluluklar konusuna daha çok önem verildiği tespit edilmiştir.

Akbaş vd. (2012), İşletme ve İktisat bölümleri bünyesinde öğrenim gören öğrencilerin KSS algılarını ölçmek için anket yaptıkları çalışmada, öğrenciler tarafından yasal sorumlulukların en önemli KSS unsuru olarak algılandığı ve bunun ardından sırası ile ekonomik sorumluluklar, etik sorumluluklar ve gönüllü sorumlulukların geldiği bulgusu elde edilmiştir. Bunun yanında, öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümlere, sınıflarına ve meslek tercihleri (muhasabe mesleğini seçecekler ve seçmeyecekler) bağlamında KSS algıları arasında anlamlı bir farklılığın bulunmadığı, yalnızca cinsiyet değişkenine göre gönüllü sorumluluklar boyutunda anlamlı bir farklılığın bulunduğu belirlenmiştir.

Aslantaş Ateş ve Senal (2012) tarafından gerçekleştirilmiş olan çalışma kapsamında, Süleyman Demirel Üniversitesi bünyesinde önlisans ve lisans düzeyinde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin muhasebenin sosyal sorumluluğu ile kurumsal sosyal sorumluluk kavramlarına bakış açılarının belirlenmesi amaçlanmış ve bu amaç doğrultusunda öğrencilere anket uygulanmıştır. Çalışmanın neticesinde; genel anlamda öğrencilerin hem kurumsal sosyal sorumlulukla ilgili hem de muhasebenin sosyal sorumluluğuyla ilgili olarak bilgiye sahip oldukları ve bu bilgilerin önlisans ve lisans düzeylerindeki eğitimler açısından herhangi bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Fitzpatrick (2013), çalışmasında İşletme bölümünde öğrenim gören öğrencilerin KSS algılarını ölçmeyi ve KSS algıları ile cinsiyet, iş deneyimi ve maneviyat arasında bulunan ilişkilerin incelenmesini amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda ABD Suny Fredonia Üniversitesi'nde lisans düzeyinde öğrenim gören öğrencilere anket uygulanmıştır. Çalışma neticesinde; kız öğrencilerin erkek öğrencilere kıyasla daha fazla KSS duyarlılığının bulunduğu, iş deneyimlerinin KSS algılarının biçimlenmesinde önem kazandığı ve maneviyatın KSS algı düzeylerine pozitif yönde etki ettiği tespit edilmiştir.

Bayraktar ve Güvenç (2014), çalışmalarında meslek yüksekokulu öğrencilerinin KSS algılarını belirlemek için Kocaeli Üniversitesi Kandıra Meslek Yüksekokulu bünyesinde eğitimlerini sürdüren öğrencilere anket uygulamışlardır. Çalışma neticesinde; öğrencilerdeki KSS algılarının yüksek olduğu ve cinsiyetin KSS algılaması üzerine etkisi olmadığı tespit edilmiştir.

Köroğlu ve Ersöz (2015), yaptıkları çalışmada Manisa ili Akhisar ilçesinde çalışan muhasebe meslek mensuplarının hizmet verdikleri işletmelerin KSS'sine yönelik algılamalarının belirlenmesi ve muhasebe meslek mensuplarının bakış açılarından KSS ile muhasebe arasındaki ilişkinin saptanması amacıyla anket uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda; muhasebe meslek mensuplarının hizmet verdikleri işletmelerin KSS'nin en çok ekonomik boyutuna önem verdikleri tespit edilmiştir. Ayrıca, muhasebe meslek mensuplarına göre muhasebe fonksiyonunun en çok KSS'nin ekonomik boyutuna katkı sağlarken, en az katkının hayırseverlik boyutunda sağlandığı tespit edilmiştir. Yine, muhasebe meslek mensuplarının hizmet sundukları işletmelere yönelik KSS algılamalarında yaş ve eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Fatoki (2016) tarafından yapılmış olan çalışma kapsamında, İşletme bölümünde öğrenim gören öğrencilerin KSS algılarının belirlenmesi amacıyla, Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki bir üniversitenin lisans düzeyindeki son sınıf öğrencilerine anket uygulamıştır. Çalışmanın sonucunda; öğrenciler tarafından hissedar (klasik) yaklaşımdan ziyade paydaş yaklaşımının daha çok benimsenmekte olduğu ve kız öğrencilerin KSS duyarlılıklarının erkek öğrenciler ile kıyaslandığında daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Koçoğlu ve Saraç (2016), yaptıkları çalışmada turizm eğitimi alan lisans öğrencilerinin KSS algı düzeylerini tespit etmek için Kastamonu Üniversitesi Turizm Fakültesi'nde öğrenim gören öğrencilere anket uygulamışlardır. Çalışmanın neticesinde; öğrencilerin KSS algılama düzeyleri yüksek olarak belirlenmiştir. Bunun yanında, öğrenciler tarafından turizm işletmelerinin yasal sorumluluk faaliyetlerine uygun hareket ettikleri,

ancak gönüllü sorumluluk faaliyetlerine nispeten önem vermedikleri şeklinde algılandığı saptanmıştır. Yine, öğrencilerdeki KSS algı düzeylerinin yaşa, sınıfa ve KSS konusunda sahip oldukları bilgiye göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Anbar vd. (2017), yaptıkları çalışmada Uludağ Üniversitesi İİBF'nin İşletme, İktisat, Kamu Yönetimi ve Maliye bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerin KSS algılarını belirlemek ve öğrencilerin KSS algı düzeyleri ile bazı demografik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek için öğrencilere anket uygulamışlardır. Çalışma neticesinde; öğrencilerdeki KSS algı düzeyleri yüksek olarak bulunmuş ve yasal sorumlulukların en önemli KSS boyutu şeklinde algılandığı tespit edilmiştir. Ayrıca, yalnızca yaş değişkeniyle öğrencilerin KSS algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilirken, diğer demografik değişkenler ile KSS algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Koçoğlu ve Aksoy (2017), yaptıkları çalışmada KSS algısının demografik değişkenlere göre değişim gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla TR81 Düzey 2 bölgesi olarak isimlendirilen Zonguldak, Karabük ve Bartın illerindeki bir otomobil markası kullanıcılarına anket uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda; katılımcı bireylerin gelir durumu, eğitim durumu ve mesleklerine dayalı olarak KSS algılamalarının farklılık gösterdiği saptanmıştır. Bu çerçevede, işletmelerin KSS faaliyetlerini gerçekleştirirken demografik değişkenlere de dikkat etmesinin KSS'nin daha olumlu olarak algılanmasını sağlayacağını belirtmişlerdir.

Ayhan ve Güneş (2018), yaptıkları çalışmada farklı kuşaklardaki kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri hakkındaki tutumların belirlenmesi amacıyla X ve Y kuşaklarıyla ilgili betimsel bir analiz gerçekleştirmişlerdir. Çalışma neticesinde; kişilerin KSS faaliyetlerine yönelik tutumlarında ait oldukları kuşakların belirgin bir etkisinin olmadığı ancak, cinsiyetin, eğitim seviyesinin, gelir düzeyinin ve yeni iletişim teknolojilerinin kullanım seviyelerinin etkili olduğu tespit edilmiştir.

Battal ve Duyen (2018), çalışmalarında Bayburt Üniversitesi İİBF öğrencileri, akademik ve idari personeli ile Vietnam'daki Can Tho Üniversitesi Ekonomi bölümü öğrencileri, akademik ve idari personelinin KSS algılarını belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın sonucunda; her iki ülkenin de KSS algılarının anlamlı, ancak zayıf olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, her iki ülkede de kadın bireylerin KSS algılarının erkek bireylere nazaran daha yüksek olduğu bulunmuştur.

4. ÖĞRENCİLERİN KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK (KSS) ALGILARININ BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İİBF İşletme bölümünde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin KSS algılarını tespit etmek ve KSS algıları ile demografik özellikleri arasında anlamlı farklılıkların olup olmadığını araştırmaktır.

4.2. Araştırmanın Yöntemi

Anket yönteminin uygulandığı bu araştırma ile İşletme bölümü öğrencilerinin KSS algıları belirlenmeye çalışılmıştır. Öğrencilerin KSS algılarının belirlenmesi amacıyla, Carroll (1991) tarafından KSS boyutlarının ortaya koyulması amacıyla önerilen ifadelerin oluşturduğu bir ölçekten yararlanılmıştır. Carroll (1979, 1991) tarafından KSS boyutları; ekonomik, yasal, ahlaki ve gönüllü sorumluluklar olarak dörde ayrılmış ve her bir KSS boyutu ile ilgili olarak beş ifade verilmiştir. Dolayısı ile KSS algısının değerlendirilmesi için toplam 20 ifade vardır ve bu ifadeler Türkçe diline tercüme edilmiştir. Beşli Likert tipi ölçekten yararlanılmıştır. Söz konusu ölçekte; 1: Kesinlikle Katılmıyorum, ..., 5: Kesinlikle Katılıyorum şeklinde puanlama yapılmıştır. Ölçeğin tamamı ve alt boyutları için güvenilirlik analizi yapılmış ve Cronbach Alpha değeri hesaplanmıştır. Buna göre 20 maddeden oluşan ölçeğin tamamı için Cronbach Alpha değeri 0,86; ekonomik sorumluluk boyutu için 0,81; yasal sorumluluk boyutu için 0,64; ahlaki (etik) sorumluluk boyutu için 0,81 ve gönüllü/hayırsever sorumluluk boyutu için 0,75 olarak bulunmuştur. Ölçeğin tamamı ve alt boyutları olan ekonomik sorumluluk, ahlaki (etik) sorumluluk ve gönüllü/hayırsever sorumluluk için Cronbach Alpha değerinin 0,70'den büyük olması, ölçeğin iyi derecede güvenilir olduğunu ifade etmektedir. Ölçeğin diğer bir alt boyutu olan yasal sorumluluğun güvenilirliğinin ise kabul edilebilir derecede güvenilir olduğu görülmektedir (Kalaycı (Ed.), 2010: 405; Güriş ve Astar, 2015: 283).

Araştırmada ulaşılan verilerin analizi SPSS 22 paket programı ile yapılmıştır. Elde edilen bu verilerin değerlendirilmesinde ise tanımlayıcı istatistik yöntemler olarak frekans, ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. Ölçeğin boyutları noktasında alınan puanlar 1 ile 5 arasında değerlendirilmiştir. Dağılım aralığının hesaplanmasında ise “dağılım aralığı=en büyük değer-en küçük değer/derece sayısı” formülü uygulanmıştır. Elde edilen aralık değeri ise 4 puanlık genişliğe sahiptir. Beş

eşit parçaya bölünen bu genişlik de değerleri belirlenmiştir. Buna göre; 4.20-5.00 arası çok yüksek, 3.40-4.19 arası yüksek, 2.60-3.39 arası orta, 1.80-2.59 arası düşük ve 1.00-1.79 arası çok düşüktür (Sümbüloğlu, 1993: 9).

Normallik testleri birçok istatistiksel test için ön gerekliliktir. İstatistiksel birçok testin yapılabilmesi için dağılımlarının normal ya da normale yakın olması gerekmektedir (Kalaycı (Ed.), 2010: 54). İlgili literatürde, değişkenlerin basıklık ve çarpıklık değerlerine ilişkin sonuçların +1.5 ile -1.5 (Tabachnick ve Fidell, 2013), +2.0 ile -2.0 (George ve Mallery, 2010) arasında olması normal dağılım olarak kabul edilmektedir. Araştırmada elde edilen Skewness (Çarpıklık) ve Kurtosis (Basıklık) değerleri incelendiğinde verilerin normal dağıldığı gözlenmiştir. Bu nedenle, birbirinden bağımsız gruplar arasındaki verilerin karşılaştırılmasında t-testi ve tek yönlü Anova testi uygulanmıştır. Buna göre t-testi, iki bağımsız grup arasındaki niceliksel verilerin; tek yönlü Anova testi ise ikiden fazla bağımsız grup arasındaki niceliksel sürekli verilerin karşılaştırılması esnasında kullanılmıştır.

4.3. Anakütle ve Örneklem

Araştırmanın ana kütlesi; Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi 2018-2019 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde İİBF İşletme bölümünde aktif olarak öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır. Çalışmanın örnekleme basit tesadüfi örnekleme metoduna göre oluşturulurken, ana kütle içerisindeki öğrenci sayısı 82'dir; ana kütle temsil etmek üzere örnek büyüklük, bu sayı doğrultusunda aşağıdaki formülle hesaplanmıştır (Yamane, 1973: 133):

$$n = \frac{NP(1-P)Z^2}{(N-1)d^2 + P(1-P)Z^2}$$

Yukarıdaki formüldeki; N: Evren büyüklüğü, n: Örnek kütle büyüklüğü, (1-P) : Olayın gerçekleşmeme olasılığı, P: Olayın gerçekleşme olasılığı, Z : % (1- α) düzeyinde d: Hata payı, α : Önem düzeyi, Z test değerini göstermektedir. Ana kütle temsil edecek olan örnek büyüklüğü P=0,50 ve % 5 hata payı ile 68 olarak hesaplanmıştır. Analiz için dağıtılan anketlerden 71'i cevaplanmış ve 1 anketin hatalı doldurulmasından dolayı geriye kalan 70 anket değerlendirmeye alınmıştır. Bu sayı, örneklem büyüklüğü için yeterlidir.

4.4. Araştırmanın Varsayımları

Bu araştırmada; görüşlerine başvuru alan öğrencilerin anketteki sorulara verdiği cevaplarda samimi oldukları ve bu nedenle ankete verdikleri cevapların KSS ile ilgili algılarını yansıttığı varsayılmıştır.

4.5. Araştırmanın Sınırları

Araştırma, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü 2018-2019 eğitim-öğretim yılı bahar dönemi üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileriyle sınırlıdır. Araştırmanın İşletme bölümü öğrencileriyle sınırlı tutulmasının nedeni, İİBF bünyesinde muhasebe derslerinin en yoğun olduğu bölüm olmasıdır. Araştırmanın birinci ve ikinci sınıf öğrencilerine uygulanamamasının nedeni ise sayıca çok az olmalarıdır.

4.6. Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi ve Verilerin Toplanması

Anketin ilk bölümünde katılımcılara yönelik “Demografik Bilgiler”, ikinci bölümünde “Kurumsal Sosyal Sorumluluk-(KSS)” ile ilgili algılarını tespit etmeye yönelik ifadeler (20 madde) bulunmaktadır. Söz konusu bölümde eğitim gören öğrencilerle yüz yüze görüşme yapılmış ve uygulanan anketin 70 tanesi analiz için elverişli bulunmuştur.

4.7. Araştırmanın Bulguları ve Yorumları

Araştırmanın bu bölümünde, anket yöntemi ile elde edilen verilerin analizi neticesinde ulaşılan bulgulara yer verilmiştir. Bu bulgular doğrultusunda çeşitli yorum ve açıklamalar yapılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özellikleri ile ilgili bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Demografik Özellikler

Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	41	58,6
Erkek	29	41,4
Yaş		
20-22	41	58,6
23 ve Üzeri	29	41,4
Mezun Olunan Lise Türü		
Düz Lise	31	44,3
Anadolu Lisesi	23	32,9
Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	10	14,3
Diğer Liseler	6	8,6
Sınıf		
3.sınıf	30	42,9
4.sınıf	40	57,1
Şimdiye Kadar Aldığınız Muhasebe Dersleri		

Genel Muhasebe	68	97,1
Maliyet Muhasebesi	69	98,6
Yönetim Muhasebesi	49	70,0
Mali Tablolar Analizi	30	42,9
Dönemsonu Muhasebe İşlemleri	61	87,1
Muhasebe Denetimi	37	52,9
Diğer	3	4,3
KSS Kavramı Hakkında Bilgi Sahibi Misiniz?		
Evet	50	71,4
Hayır	20	28,6
Aldığınız Muhasebe Derslerinde KSS Kavramı Hiç Geçti mi?		
Evet	21	30,0
Hayır	49	70,0

Tablo 1’de de görüldüğü üzere, araştırmaya katılan öğrencilerin 41’i (%58,6) kadın, 29’u (%41,4) erkektir. Öğrencilerin 41’i (%58,6) 20-22, 29’u (%41,4) 23 ve üzeri yaş aralığındadır. Öğrencilerin 31’i (%44,3) düz lise, 23’ü (%32,9) anadolu lisesi, 10’u (%14,3) mesleki ve teknik anadolu lisesi, 6’sı (%8,6) diğer liselerden mezundur. Öğrencilerin 30’u (%42,9) 3.sınıf, 40’ı (%57,1) 4.sınıfta öğrenim görmektedir. Şimdiye kadar aldıkları muhasebe dersleri sorulduğunda öğrencilerin 68’i (%97,1) genel muhasebe dersini aldığını, öğrencilerin 69’u (%98,6) maliyet muhasebesi dersini aldığını, öğrencilerin 49’u (%70,0) yönetim muhasebesi dersini aldığını, öğrencilerin 30’u (%42,9) mali tablolar analizi dersini aldığını, öğrencilerin 61’i (%87,1) dönem sonu muhasebe işlemleri dersi aldığını, öğrencilerin 37’si muhasebe denetimi dersini aldığını ve öğrencilerin 3’ü (%4,3) diğer muhasebe derslerini aldıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilere KSS kavramı hakkında bilgi sahibi olup olmadıkları sorulduğunda, öğrencilerin 50’si (%71,4) bilgi sahibi olduğunu ve 20’si (%28,6) bilgi sahibi olmadığını belirtmişlerdir. Öğrencilere şimdiye kadar aldıkları muhasebe derslerinde KSS kavramı ile karşılaşma durumları sorulduğunda, öğrencilerin 21’i (%30,0) karşılaştığını, 49’u (%70,0) karşılaşmadığını belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin KSS algılarına yönelik puan ortalamaları Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: KSS Algısı Puan Ortalamaları

	N	Ort	Ss	Min.	Max.
Ekonomik Unsurlar	70	4,054	0,571	1,600	5,000
Yasal Unsurlar	70	4,091	0,425	3,000	5,000
Ahlaki Unsurlar	70	4,054	0,579	2,200	5,000
Gönüllü/Hayırsever Unsurlar	70	3,940	0,576	2,400	5,000
Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısı (Genel)	70	4,035	0,392	3,000	5,000

Tablo 2’de de görüldüğü üzere, öğrencilerin KSS’nin alt boyutlarından biri olan “Ekonomik Unsurlar” algıları ortalamasının yüksek düzeyde $4,054 \pm 0,571$ (Min=1.6; Maks=5), “Yasal Unsurlar” algıları ortalamasının yüksek düzeyde $4,091 \pm 0,425$ (Min=3; Maks=5), “Ahlaki Unsurlar” algıları ortalamasının yüksek düzeyde $4,054 \pm 0,579$ (Min=2.2; Maks=5), “Gönüllü/Hayırsever Unsurlar” algıları ortalamasının yüksek düzeyde $3,940 \pm 0,576$ (Min=2.4; Maks=5) ve “Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısı (Genel)” ortalamasının yüksek düzeyde $4,035 \pm 0,392$ (Min=3; Maks=5) olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin KSS algısı puanlarının demografik özelliklerine göre farklılaşma durumu Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3: KSS Algısı Puanlarının Demografik Özelliklere Göre Farklılaşma Durumu

Demografik Özellikler	n	Ekonomik Unsurlar	Yasal Unsurlar	Ahlaki Unsurlar	Gönüllü ve Hayırsever Unsurlar	Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısı (Genel)
Cinsiyet		Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS
Kadın	41	4,029±0,451	4,054±0,405	4,107±0,526	3,985±0,530	4,044±0,374
Erkek	29	4,090±0,714	4,145±0,453	3,979±0,649	3,876±0,640	4,022±0,424
t=		-0,434	-0,883	0,910	0,781	0,224
p=		0,666	0,380	0,366	0,437	0,823
Yaş		Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS
20-22	41	4,083±0,504	4,068±0,397	4,078±0,555	3,922±0,562	4,038±0,392
23 ve Üzeri	29	4,014±0,661	4,124±0,467	4,021±0,620	3,966±0,605	4,031±0,399
t=		0,497	-0,539	0,406	-0,310	0,071
p=		0,621	0,592	0,686	0,758	0,944
Mezun Olunan Lise Türü		Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS

101/ Fatma Temelli, “Muhasebe Eğitimi Alan Öğrencilerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algıları: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İİBF Örneği” (84-108)

Düz Lise	31	4,084±0,539	4,019±0,436	4,019±0,483	3,974±0,505	4,024±0,404
Anadolu Lisesi	23	4,000±0,703	4,096±0,395	4,113±0,518	3,887±0,611	4,024±0,341
Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	10	4,080±0,444	4,240±0,460	3,940±0,919	4,000±0,712	4,065±0,476
Diğer Liseler	6	4,067±0,450	4,200±0,438	4,200±0,669	3,867±0,677	4,083±0,468
F=		0,101	0,830	0,363	0,164	0,061
p=		0,959	0,482	0,780	0,920	0,980
Sınıf		Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS
3.sınıf	30	4,080±0,435	4,067±0,342	4,040±0,593	3,993±0,532	4,045±0,320
4.sınıf	40	4,035±0,659	4,110±0,481	4,065±0,575	3,900±0,611	4,028±0,443
t=		0,324	-0,420	-0,178	0,668	0,183
p=		0,747	0,676	0,860	0,506	0,855
KSS Kavramı Hakkında Bilgi Sahipliği		Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS
Evet	50	4,128±0,473	4,056±0,392	3,996±0,562	3,888±0,564	4,017±0,368
Hayır	20	3,870±0,746	4,180±0,498	4,200±0,609	4,070±0,599	4,080±0,453
t=		1,733	-1,105	-1,340	-1,198	-0,604
p=		0,088	0,327	0,185	0,235	0,548
Muhasebe Derslerinde KSS Kavramı İle Karşılaşma Durumu		Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS
Evet	21	4,057±0,364	4,048±0,368	4,076±0,382	3,895±0,535	4,019±0,296
Hayır	49	4,053±0,643	4,110±0,449	4,045±0,648	3,959±0,597	4,042±0,430
t=		0,027	-0,562	0,206	-0,423	-0,221
p=		0,973	0,576	0,803	0,674	0,826

Tablo 3’de de görüldüğü üzere, araştırmaya katılan öğrencilerin KSS’nin alt boyutları olan; “ekonomik unsurlar”, “yasal unsurlar”, “ahlaki unsurlar”, “gönüllü ve hayırsever unsurlar” algısı ve “genel kurumsal sosyal sorumluluk” algısı puanları ile cinsiyetleri arasından anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Yine, öğrencilerin “ekonomik unsurlar”, “yasal unsurlar”, “ahlaki unsurlar”, “gönüllü ve hayırsever unsurlar” algısı ve “genel kurumsal sosyal sorumluluk” algısı puanları ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Yine, öğrencilerin “ekonomik unsurlar”, “yasal unsurlar”, “ahlaki unsurlar”, “gönüllü ve hayırsever unsurlar” algısı ve “genel kurumsal sosyal sorumluluk” algısı puanları ile mezun oldukları lise türü arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Yine, öğrencilerin “ekonomik unsurlar”, “yasal unsurlar”, “ahlaki unsurlar”, “gönüllü ve hayırsever unsurlar” algısı ve “genel

kurumsal sosyal sorumluluk” algısı puanları ile okudukları sınıf arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Yine, öğrencilerin “ekonomik unsurlar”, “yasal unsurlar”, “ahlaki unsurlar”, “gönüllü ve hayırsever unsurlar” algısı ve “genel kurumsal sosyal sorumluluk” algısı puanları ile KSS hakkında bilgi sahibi olma durumları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Son olarak, öğrencilerin “ekonomik unsurlar”, “yasal unsurlar”, “ahlaki unsurlar”, “gönüllü ve hayırsever unsurlar” algısı ve “genel kurumsal sosyal sorumluluk” algısı puanları ile şimdiye kadar aldıkları muhasebe derslerinde KSS kavramı ile karşılaşma durumları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$).

SONUÇ

İşletmelerin en temel amaçları varlıklarını sürdürülebilmek ve kârlarını maksimize etmektir. İşletmeler bu amaçlarını yerine getirmeye çalışırken, aynı zamanda toplumsal sorumluluklarının da farkında olmaları gerekmektedir. Toplumun çıkarlarını dikkate almayıp sadece kendi kârına odaklanan işletmeler, kısa dönemde kâr elde etseler bile uzun dönemde varlıklarını ve hayatlarını tehlikeye atmaktadırlar. İşletmelerin sadece kendi kârlarına odaklanmayıp aynı zamanda toplumun çıkarlarını da gözeten yaklaşım Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) olarak tanımlanmaktadır. KSS ile işletmeler hem kendi varlıklarını korumakta hem de toplum ve müşterileri tarafından olumlu bir imaja sahip olmaktadır.

KSS kavramının öneminin artmasıyla birlikte akademik literatürde, üniversite öğrencilerinin KSS algıları ve KSS algıları ile çeşitli demografik özellikleri arasında bulunan ilişkileri araştıran çalışmalar yer almaktadır. Bu çalışmanın yapılmasındaki amaç; Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi’nde muhasebe eğitimi alan İİBF İşletme bölümü öğrencilerinin KSS algılarının ölçülmesi ve KSS algıları ile demografik özellikleri arasında anlamlı ilişkilerin olup olmadığının belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda, öğrencilere uygulanan anket vasıtasıyla veriler toplanmış ve analizleri yapılmıştır. Çalışma kapsamında elde edilen bulgulara göre, genel anlamda öğrencilerin KSS algı düzeylerinin yüksek olduğu, öğrencilerin en fazla önem verdikleri KSS boyutunun yasal sorumluluklar olduğu, bunu sırasıyla ekonomik ve ahlaki sorumluluklar, sonrasında ise gönüllü/hayırsever sorumlulukların izlediği görülmüştür. Bu sonuçlar, özellikle, öğrencilerin işletme veya kurumların faaliyetlerini yasalara ve etik mevzuatlara uygun biçimde sürdürmelerini istediklerini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle öğrenciler, işletmelerin faaliyetlerini sürdürübilmesinde kâr elde etmelerinin yanında, öncelikle yasalara ve sonrasında etik kurallara uygun bir biçimde hareket etmeleri gerektiği algısı sergilemişlerdir.

Çalışmada öğrencilerin çoğunluğu KSS kavramı hakkında bilgi sahibi olduklarını belirtmesine rağmen ve yine çoğunluğu, muhasebe derslerinde KSS kavramı ile karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir. Bu durum, öğrencilerin aldıkları muhasebe derslerinde temel ve önemli bir konu başlığı olan sosyal sorumluluk kavramını KSS kavramından bağımsız bir konu olarak düşünmüş olabileceklerinden kaynaklanabilir. Araştırmaya katılan öğrencilerin KSS algısı puanlarının demografik özelliklerine göre farklılaşma durumuna bakıldığında anlamlı farklılıklar tespit edilememiştir.

Çalışmanın tek bir fakülte kapsamında ve İşletme bölümünde öğrenim gören öğrenciler üzerinde yapılmış olması, bu çalışmadaki en önemli kısıt olarak görülmektedir. Dolayısı ile muhasebe eğitiminin verildiği farklı fakülteler bünyesinde öğrenim gören öğrencilere yönelik çalışmaların yapılması, fakülteler arasındaki farklılıkların da ortaya konmasına ve daha genellenebilir sonuçların ortaya çıkmasına olanak sağlayacaktır. Bu çalışmanın kapsamında sadece İşletme bölümü lisans öğrencileri yer almaktadır. Bu nedenle muhasebe eğitimi alan önlisans, lisans ve lisansüstü düzeyde öğrencilere yönelik daha geniş kapsamlı çalışmalar yapılarak, eğitim düzeyinin KSS algısı üzerinde oluşturduğu etki üzerine incelemeler yapılabilir. Bahsedilen hususlar dikkate alınarak bundan sonra yapılacak çalışmaların ilgili literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak; geleceğin işletme sahibi, ortağı veya yöneticileri olacak, lisans düzeyinde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin, KSS kavramı hakkında bilgi sahibi olmaları ve bilinç kazanmaları, işletmelerinin KSS'yi uygulamaları bakımından önem kazanmaktadır. Öğrencilerin KSS konusu hakkında bilgi sahibi olmalarının KSS algı düzeylerini etkilediği düşünülmekle birlikte bu çalışmada böyle bir etki tespit edilememiştir. Bu etkinin tespit edilememesinde, çalışmanın kısıtlarının olması ve öğrencilerin KSS hakkında bilgi sahibi olup olmadıkları sorusuna gerçekten bilinçli olarak cevap verip vermediğinin bilinmemesi etken olarak gösterilebilir. Yine, muhasebe eğitimi açısından bir değerlendirme yapılacak olursa çalışmanın bulgularına göre öğrencilerin muhasebe eğitimi/muhasebe dersleri almalarının KSS algılamaları üzerinde herhangi bir etkisinin olduğu söylenememektedir. Ayrıca, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İİBF İşletme bölümü ders müfredatı kapsamında “Kurumsal Sosyal Sorumluluk” dersi ya da benzeri içeriklere sahip bir dersin olmaması önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda İİBF’lerin ilgili bölümlerinde en azından müfredatta seçmeli bir ders olarak yer alması, geleceğin işletme sahipleri, ortakları ya da yöneticileri olacak öğrencilerin KSS hakkında bilgi sahibi olmalarına ve bilinçlenmelerine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbaş,** Halil Emre, **Özsözgün Çalışkan,** Arzu ve **Esen,** Emel (2012), An Investigation on Turkish Business and Economics Students' Perceptions of Corporate Social Responsibility, *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 3, s.69-80.
- Alper,** Değer ve **Aydoğan,** Ebru (2018), Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Firma Performansına Etkisi: Türkiye Örneği, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(34), s.185-214.
- Anbar,** Adem, **Anbar,** Deniz ve **Çorak,** Sinem (2017), Üniversite Öğrencilerinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algılarının Ölçülmesi: Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Örneği, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15(2), s.119-139.
- Aslantaş Ateş,** Burcu ve **Senal,** Serpil (2012), Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kapsamında Muhasebenin Sosyal Sorumluluğu: Süleyman Demirel Üniversitesi'nde Bir Araştırma, *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 16(1), s.71-85.
- Ayhan,** Ahmet ve **Güneş,** Selda Saral (2018), Farklı Kuşakların Kurumsal Sosyal Sorumluluk Faaliyetlerine Yönelik Tutumları: X ve Y Kuşakları Üzerine Betimsel Bir Analiz, *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 29, s.161-182.
- Battal,** Fetullah ve **Duyen,** Chau Thi Le (2018), Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısı Üzerine Bir Çalışma: Türkiye ve Vietnam Örneği, *Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42, s.225-244.
- Bayraktar,** Tülin ve **Güvenç,** Dilay (2014), Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısını Belirleme Üzerine Bir Araştırma: Kandıra Meslek Yüksekokulu Örneği, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 5(2), s.40-50.
- Carroll,** Archie B. (1979), A Three-Dimensional Conceptual Model of Corporate Performance, *Academy of Management Review*, 4(4), s.497-505.
- Carroll,** Archie B. (1991), The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders, *Business Horizons*, 34(4), s.39-48.
- Carroll,** Archie B. (1999), Corporate Social Responsibility: Evolution of a Definitional Construct, *Business and Society*, 38(3), s.268-295.

- Carroll**, Archie B. ve **Shabana**, Kareem, M. (2010), The Business Case for Corporate Social Responsibility: A Review of Concepts, Research and Practice, *International Journal of Management Reviews*, s.85-105.
- Carroll**, Archie B. (2015), Corporate Social Responsibility: The Centerpiece of competing and Complementary Frameworks, *Organizational Dynamics*, 44(2), s.87-96.
- Daştan**, Abdulkерim ve **Bellikli**, Uğur (2015), Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Muhasebe Etkileşimi: Türkiye’de Kurumsal Yönetim Endeksine Dâhil İşletmelerde Bir Araştırma, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(1), s.177- 208.
- Davis**, Keith (1960), Can Business Afford to Ignore Social Responsibilities?, *California Management Review*, 2(3), s.70-76.
- Diawara**, Karounga ve **Lavallee**, Sophie (2014), Corporate Social Responsibility (CSR) in the Ohada Law, *Journal of Business Law and Ethics*, 2(2), s.39-62.
- Dinç**, Engin ve **Abdioğlu**, Hasan (2009), İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı ve Muhasebe Bilgi Sistemi İlişkisi: İMKB-100 Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), s.157-184.
- Doğan**, Saime (2018), Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Muhasebenin Sosyal Sorumluluğu, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), s.100-107.
- Erol**, Mikail, **Elagöz**, İsmail ve **Şahbaz**, Ahmet (2010), Sosyal Sorumluluk Anlayışının İşletmelerde Algılanma Düzeylerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 46, s.58-65.
- Fatoki**, Olawale (2016), Gender and the Perception of Corporate Social Responsibility by University Students in South Africa, *Gender & Behaviour*, 14(3), s.7574-7588.
- Fitzpatrick**, Julie (2013), Business Students’ Perceptions of Corporate Social Responsibility, *College Student Journal*, 47(1), s.86-95.
- Frankental**, Peter (2001), Corporate Social Responsibility- a PR Invention?, *Corporate Communications: An International Journal*, 6(1), s.18-23.
- George**, Darren ve **Mallery**, Paul (2010), *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 Update*, Boston: Pearson.

- Ghoul**, Sadok El vd. (2011), Does Corporate Social Responsibility Affect the Cost of Capital?, *Journal of Banking&Finance*, (35), s.2388-2406.
- Gjolberg**, Maria (2009), The Origin of Corporate Social Responsibility: Global Forces or National Legacies?, *Socio-Economic Review*, 7(4), s.605-637.
- Güriş**, Selahattin ve **Astar**, Melek (2015), *Bilimsel Araştırmalarda SPSS İle İstatistik*, İstanbul: Der Yayınları.
- Hacırüstemoğlu**, Rüstem (2009), Muhasebede Uzmanlaşma, *Mali Çözüm Dergisi*, 93, s.17-28.
- Hennigfeld**, Judith, **Pohl**, Manfred ve **Tolhurst**, Nick (2006), *The ICCA Handbook on Corporate Social Responsibility*, West Sussex, England.: John Wiley & Sons Ltd.
- Hotamışlı**, Mustafa, **Çağ**, Aydan, **Menteşe**, Asuman ve **Yörük**, Emine (2010), Kurumsal Sosyal Sorumluluk Bilinci: Afyon Kocatepe Üniversitesinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(34), s.280-299.
- İlic**, Derya Kelgökmen (2010), İşletmelerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Literatür Taraması, *Ege Akademik Bakış*, 10(1), s.303-318.
- Kalaycı**, Şeref (Ed.) (2010), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Ankara: Asil Yayınları.
- Koçoğlu**, Cenk Murat ve **Saraç**, Ömer (2016), *Turizm Eğitimi Alan Lisans Öğrencilerinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısı Düzeyleri: Kastamonu Üniversitesi Turizm Fakültesi Örneği*, ICPESS 2016, İstanbul.
- Koçoğlu**, Cenk Murat ve **Aksoy**, Ramazan (2017), Demografik Değişkenlerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısı Üzerindeki Etkilerine Yönelik Bir Araştırma, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(1), s.89-116.
- Kotler**, Philip ve **Lee**, Nancy (2005), *Corporate Social Responsibility: Doing the Most Good for Your Company and Your Cause*, Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.
- Köroğlu**, Çağrı ve **Ersöz**, Hüseyin Önlem (2015), Muhasebe Meslek Mensuplarının Bakış Açılarında Kurumsal Sosyal Sorumluluk

Muhasebe İlişkisi, *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 1(3), s.123-153.

Maignan, Isabelle ve **Ferrell**, O.C. (2000), Measuring Corporate Citizenship in Two Countries: The Case of the United States and France, *Journal of Business Ethics*, 23(3), s.283-297.

McWilliams, Abigail ve **Siegel**, Donald (2001), Corporate Social Responsibility: A Theory of the Firm Perspective, *Academy of Management Review*, 26(1), s.117-127.

McWilliams, Abigail, **Siegel**, Donald S. ve **Wright**, Patrick M. (2006), Corporate Social Responsibility: Strategic Implications, *Journal of Management Studies*, 43(1), s.1-18.

Özalp, İnan, **Tonus**, H. Zümrüt ve **Sarıkaya**, Muammer (2008), İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algılamaları Üzerine Bir Araştırma, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), s.69-84.

Özdemir, Hilal (2009), Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Marka İmajına Etkisi, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(15), s.57-72.

Peltekoğlu, Filiz Balta (2007), *Halkla İlişkiler Nedir?*, İstanbul: Beta Yayınevi.

Sevilengül, Orhan (2005), *Genel Muhasebe*, Ankara: Gazi Kitabevi.

Sümbüloğlu, Kadir (1993), *Biyostatistik*, Ankara: Özdemir Yayıncılık.

Tabachnick, Barbara G. ve **Fidell**, Linda S. (2013), *Using Multivariate Statistics*, London: Pearson Education.

Ural, Ebru Güzelcik (2006), *Stratejik Halkla İlişkiler Uygulamaları*, İstanbul: Birsen Yayınevi.

Varol, Aslı (2019), *Tüm Boyutlarıyla Kurumsal Sosyal Sorumluluk*, İstanbul: Cinius Yayınları.

Wong, Alan, **Long**, Fu ve **Elankumaran**, S. (2010), Business Students' Perception of Corporate Social Responsibility: The United States, China, and India, *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 17(5), s.299-310.

Yamane, Taro (1973), *Statistics: An Introductory Analysis*, New York: Harper & Row.

Yönet, Ender (2005), Kurumsal Sosyal Sorumluluk Anlayışında Son Dönemeç: Stratejik Sorumluluk, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(13), s.239-264.

Yükçü, Süleyman (2014), *Yeni TTK Uyumlu TMS ve UFRS Örneklı Genel Muhasebe*, İzmir: Altın Nokta Yayınevi.

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Kilis 7 Aralık University Journal of Social Sciences
ISSN 2146-4561
Haziran/June 2020, 9 (18): 109-126

Sınıf Öğretmeni Adaylarının Değer Yönelimleri: Bir Durum Çalışması

Value Aspects of Pre-Service Elementary Teachers: A Case Study

Esat YILDIRIM

Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
İstanbul/TÜRKİYE e-posta: esatyldm@gmail.com
Orcid.org/0000-0002-2292-4277

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 29 Nisan 2020/ 29 April 2020

Kabul Tarihi/Accepted: 11 Haziran 2020/11 June 2020

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Haziran 2020/June 2020

Atıf/Cite as: Yıldırım, Esat (2020), Sınıf Öğretmeni Adaylarının Değer Yönelimleri: Bir Durum Çalışması/ Value Aspects Of Pre-Service Elementary Teachers: A Case Study, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (19), 109-126, doi:<https://doi.org/10.31834/kilissbd.728884>

Rights reserved.
For Permissions
sbedergi@kilis.edu.tr

SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ DEĞER YÖNELİMLERİ: BİR DURUM ÇALIŞMASI¹

ÖZ

Bu çalışma, öğrencilerin yaşadığı çevreye yönelik görüşlerinin oluşmasında ve yaşamın bir parçası olan değerlerin kazandırılmasında doğrudan etkili olacak sınıf öğretmeni adaylarının görüşleri doğrultusunda, müfredatta öncelikle hangi değerlerin verilmesine yönelik görüşlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu araştırma nitel araştırma desenlerinden durum çalışması desenine göre tasarlanmış nitel bir çalışmadır. Araştırmanın çalışma grubunu 2017-2018 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde bir devlet üniversitesinin üçüncü ve dördüncü sınıflarında okuyan 99 sınıf öğretmeni adayı oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde ölçüt örneklemeden faydalanılmıştır. Bu araştırma da sınıf öğretmeni adaylarının üçüncü ve dördüncü sınıftan seçilmesinde, öğretmen adaylarının genellikle sosyal bilgiler öğretimi, okul deneyimi ve öğretmenlik uygulaması gibi birçok dersi almış olmalarının yanında ayrıca araştırmaya gönüllü olarak katılmaları da ölçüt olarak alınmıştır. Araştırmada öğretmen adaylarının müfredatta öncelikle yer verilmesini istedikleri değerler ile ilgili olarak görüşleri yarı yapılandırılmış görüşme formu ile belirlenmiştir. Katılımcılara yöneltilen açık uçlu sorular sonucunda elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Araştırma bulgularına göre sınıf öğretmeni adaylarının müfredatta özellikle yer almasını istediği ve benimsedikleri değerlerin sırasıyla en çok “Vatanseverlik” değeri ve “Bağımsızlık” değerlerinin olduğu görülmüştür. Ayrıca öğretmen adayları “Adalet” ve “Adil olma” değerlerine de önem verdiklerine ulaşılmıştır. Bunun yanında “Sorumluluk”, “Alçakgönüllülük” ve “Estetik” değerleri ise en az benimsenen değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu verilerden hareketle ilgili kurum ve kuruluşlara önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Değer, Değer eğitimi, İlkokul, Öğretmen adayı, Müfredat, Sınıf öğretmeni adayı

VALUE ASPECTS OF PRE-SERVICE ELEMENTARY TEACHERS: A CASE STUDY

ABSTRACT

This study aims to reveal the perceptions of which values should be in the updated curriculum for the classroom teacher candidates who will be directly influential in gaining values and creating an opinion world. This research is a qualitative study designed in a qualitative pattern. The study group of is composed of 99 class teacher candidates who are studying in the third and fourth grade in the spring semester of 2017-2018 academic year. The study group were determined according to criterion sampling method which is in purpose sampling methods.

¹ Bu çalışmanın kısa özeti; 6. Uluslararası Eğitim Bilimleri Kongresi, 3-5 Mayıs 2018, Alanya’da sunulmuştur.

Within the scope of this research, in the third and fourth grades of teacher candidates, teacher candidates should have taken many courses such as social studies education, school experience and teaching practice and they were taken as voluntary participation in the research. The data obtained as a result of open-ended questions asked to participants were evaluated by Content Analysis Method. The research data in accordance with the technique of open-ended questions were collected by using a semistructured interview consisting of questions. According to research findings, classroom teacher candidates have reached the most important results in their values of patriotism, independence, justice, fairness, equality, honesty and respect. In addition, "Responsibility", "Humility" and "Aesthetics" are mentioned as the least important values. Proposals will be made to relevant institutions and organizations by going out of these data.

Keywords: Value, Value education, Elementary school, Teacher candidate, Curriculum, Pre-service elementary

GİRİŞ

“Değer” nesnelere, kişileri, düşünce zincirini, durumları ve hareketleri iyi ya da kötü; istenen veya istenmeyen yargılarımızı sağlayan ilkeleri ifade etmektedir (Halsted and Taylor, 2000:169) Değer yargıları, bir şeyin istenilen iyi ya da istenilmeyen kötü olduğunu vurgulayan söyleyişler (Güngör, 1998); nelerin doğru olabileceğini, nelerin yanlış olabileceğini, neyin iyi olup neyin iyi olmadığını belirlemeyi amaçlayan ölçütler (Şişman, 2002); paylaşılan ve genellenabilir tutumlardır (Yapıcı ve Zengin, 2003).

Son yüzyılda vatandaş yetiştirilmesiyle ilgili yapılan çalışmalarda ülkelerin belli başlı değerlerle donanmış vatandaşlar yetiştirme çabaları gözlenmektedir. Eğitimciler yetiştirilecek vatandaşların bazı evrensel ve yerel değerlerle donanmasının önemine değinmişlerdir. Artan toplumsal problemlerden (saygısızlık, hoşgörüsüzlük ve şiddet eğilimi) yetişkinlere nazaran çocukların, daha fazla etkilendiği bilinmektedir. Birçok ülkedeki aileler bu sorunların değer öğretimiyle çözüme kavuşacağı yönünde fikir beyan etmişlerdir (Tilman, 2000). Değer eğitiminin öncelikli olarak iki hedefi bulunmaktadır. Bu hedeflerden ilki; insanların ve gençlerin yaşamdan daha fazla tat alması ve karakterli olmalarına yardımcı olmaktır. İkinci amacı ise; toplumun iyiliğine katkı sağlamaktır (Akbaş, 2011:348). Değerlerin kazanılmasında hiç şüphesiz aileler, içinde bulunduğumuz çevre ve eğitim kurumu ile ilgili kuruluşlar çok önemli bir rol üstlenmektedir. Değerler eğitimi ilk olarak ailede başlamakta ve aileye bu konuda önemli sorumluluklar düşmektedir (Aydın, 2005; Balat ve Dağal, 2006; Doğanay, 2006; Vrasmas, 2001). Aileden sonra bu misyonu önemli ölçüde eğitim kurumlarına yüklenilmiştir. Bu bağlamda eğitim kurumları değerlerin kazandırılmasında çok önemli görev ve sorumluluk taşımaktadır. Okullar

aileden alınan değerleri pekiştirmekte ve eğitim programı doğrultusunda öğrencilere yeni değerler kazandırmaktadır (Keskin, 2008; Hökelekli ve Gündüz, 2007). Okullar çocukların aile ve çevresinden edindikleri yanlış ve eksik öğrenmeleri düzelterek çocukları hayata hazırlayan faydalı kurumlardır (Küçükahmet, 2004:2). Eğitim kurumları, değerlerin yeni kuşaklara aktarılmasında önemli bir basamak olarak görülmekte (Akbaş, 2011:348), bu görevi öğretmenler üstlenmekte (Bacanlı, 2011:18) ve bu görevinin yanında öğretmenler, davranışları ile öğrencilerine örnek olmaktadır. Öğretmenin sözünde duran güvenilir kişi olması, derslerine hazırlanarak girmesi, giyim kuşamında tertip ve düzene dikkat etmeleri, değerlerin kazandırılması ve özümsemesinde öğrencilere önemli katkılar sağlamaktadır (Balcı, 1991:58; Şen, 2007:15). Tyree ve Vence (1997) değer öğretiminde öğretmen; rol model olmanın yanı sıra, sınıf ortamı içerisinde öğrencileri ortak bir payda da buluşturmalı, her öğrenciye görev sorumluluğu verip onların kişisel gelişimlerine katkı sağlayabilmelidir. Bununla birlikte öğrencileri birçok konuda cesaretlendirerek yaşamın bir parçası olan değerleri benimsetmelidir. Bu bağlamda öğretmen, öğrencileri ortaklaşa çalışmaya teşvik edip tartışma ve paylaşım ortamları oluşturmalıdır (Akt. Dilmaç, 1999:23). Kazandırılması hedeflenen değerlerin belirlenmesi konusunda Dünyada yapılan çalışmalara bakıldığında, 12 eğitimcinin katılımıyla 1926 yılında New York'ta hazırlanan Yaşayan Değerler Eğitim Programında tespit edilen değerler; barış, işbirliği, saygı, mutluluk, sevgi, sorumluluk, tolerans, sadelik, dürüstlük, özgürlük, alçakgönüllülük (tevazu), dayanışma (birliktelik)'dir (Tillman, 2000). Bununla birlikte Türkiye'de ise MEB'in 2013 yılında yayınladığı değerler eğitimi yönergesinde belirlenen değerler; “sevgi, sorumluluk, saygı, hoşgörü, duyarlılık, özgüven, empati, adil olma, cesaret, liderlik, nazik olmak, dostluk, yardımlaşma, dayanışma, temizlik, doğruluk, dürüstlük, aile birliğine önem verme, bağımsız ve özgür düşünebilme, iyimserlik, estetik duyguların geliştirilmesi, misafirperverlik, vatanseverlik, iyilik yapmak, çalışkanlık, paylaşımcı olmak, şefkat - merhamet, selamlaşma, alçakgönüllülük, kültürel mirasa sahip çıkma, fedakârlık 'tır” (MEB Değerler Eğitimi Yönergesi, 2013). Toplumun büyük bir hızla değişim ve gelişim gösterdiği günümüzde durağan bir yapıda olmayan değerlerde de birtakım değişiklikler olmuştur. Toplumlarda meydana gelen değişimler toplumun bir parçası olan kurum ve kuruluşlarla birlikte değerler de buna paralel olarak değişecektir (Pighin, 2005:8). Nitekim 2017 müfredat programında da değerlerle ilgili bazı değişikliğe gidilmiştir. Müfredatta özellikle aile birliğine önem verme ve bağımsızlık değerlerinin ön planda olduğu görülmektedir. Bunun yanında 2018 müfredatında da 2017 müfredat programı üzerine bazı değişiklikler yapılmış ve eski öğretim programlarında yer alan değerler sadeleştirilip

birleştirilerek kök değer olarak müfredattaki yerini almıştır. Söz konusu kök değerler “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik” olarak sıralanmıştır (MEB, 2018). 2018 müfredatında yer alan kök değerler incelendiğinde de adalet, dürüstlük, saygı, sevgi vatanseverlik gibi değerlerin yer aldığı görülmektedir. Kişinin, benimsediği değerlere yönelik olarak yaptığı sıralama o değerlere olan yaşantısıyla ve o değerleri içselleştirmesi ile doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir. Kişilerin önemsedikleri değerlerin sıralamaları hiç şüphesiz birbirinden farklıdır. Bir kişinin en çok önemsedığı bir değer, bir başkası için çok önemsenmeyebilir (Güngör, 1993:23). Yaşamın her alanında öğrencilerin hayatına dokunan ve öğrencilerin bilgi, beceri, değer gibi bilişsel ve duyuşsal alanların gelişmesinde rolü olan öğretmenlerin önemi hiç şüphesiz yadsınamaz. Bu bağlamda sınıf öğretmeni adaylarının değer öğretimi ve değerlerle ilgili düşünceleri ve görüşleri, ilerde öğretmen olup öğrencilerin yaşamlarına dokunacağından dolayı önemli görülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, sınıf öğretmeni adaylarının müfredatta öncelikle hangi değerlerin verilmesi gerektiğine ilişkin görüşlerini ortaya koymaktır. Bu amaç kapsamında aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Sınıf öğretmeni adaylarının görüşlerine göre, ilkokul müfredatında öncelikle yer verilmesi gereken değerler nelerdir?
2. Sınıf öğretmeni adaylarının görüşlerine göre, ilkokul müfredatında öncelikle yer verilmesi gereken değerlerin gerekçeleri nelerdir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Deseni

Bu çalışma, sınıf öğretmeni adaylarının görüşleri doğrultusunda müfredatta öncelikle hangi değerlerin verilmesi gerektiğine yönelik görüşlerini ortaya koymayı amaçladığından nitel araştırma desenlerinden durum çalışması desenine göre tasarlanmıştır. Nitel araştırmalarda “Durum çalışması, sınırlı bir sistemin ayrıntılı ve kapsamlı bir şekilde betimlenmesi ve incelenmesidir”. Aynı şekilde durum çalışmalarının en belirgin özelliği çalışmanın nesnesi yani vakanın sınırlandırılmasıdır (Merriam, 2013:40). Stake (2005:443)’in de belirttiği gibi durum çalışması, “neyin araştırılacağını seçmekten” daha az metodolojik bir seçimdir. Araştırılacak şey sınırlı bir sistemdir (Smith, 1978). Bu çalışmada da sınırlı sayıda bir grup katılımcının görüşleri bütüncül bir yaklaşımla araştırıldığından durum çalışması niteliğindedir.

2.2. Çalışma Grubu

Bu çalışma, 2017-2018 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Türkiye’de bir Devlet Üniversitesi’nin Sınıf Öğretmenliği Bölümü üçüncü ve dördüncü sınıfında okuyan 99 sınıf öğretmeni adayıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, katılımcıların belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örneklemeden yararlanılmıştır. Bu araştırma kapsamında katılımcıların, üçüncü ve dördüncü sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının seçilmiş olması; sınıf öğretmeni adaylarının genellikle sosyal bilgiler öğretimi, okul deneyimi ve öğretmenlik uygulaması, vatandaşlık bilgisi gibi birçok dersi almış olmaları ölçüt alınmıştır. Ayrıca sınıf öğretmeni adaylarının araştırmaya kendi istekleri doğrultusunda gönüllü bir şekilde katılmaları da ölçüt olarak alınmıştır. Bu örnekleme yöntemindeki temel anlayış, önceden belirlenmiş birçok ölçütü karşılayan durumların çalışılmasıdır (Yıldırım, Şimşek, 2011).

2.3. Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada katılımcılarla görüşmeye geçmeden önce tüm katılımcılar araştırmacının amacı hakkında bilgilendirildi. Araştırma da katılımlarının gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirileceği, araştırmada hiçbir şekilde isim verilmeyeceği ve her bir öğretmen adayına kod isim verileceği açıklanmıştır. Bu bağlamda araştırmacının gizliliği ve güvenliği konusunda öğretmen adaylarına güven verildiği söylenebilir.

Literatüre bakıldığında durum çalışması araştırmalarında, görüşme ve gözlem gibi veri toplama araçlarından yararlanıldığı görülmektedir (Zainal, 2007). Araştırma kapsamında bu çalışmada da veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılmıştır. Görüşme formu hazırlanırken örnekleme dışında olan 7 sınıf öğretmeni adayı ile ön görüşmeler yapılmış ve değer konusu ile ilgili alan yazın incelenmiştir. Elde edilen veriler ışığında görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunu doktorasını yapmış ve değerler eğitimi ile ilgili çalışmaları olan bir öğretim üyesi incelemiş, uzman görüşü ve önerileri doğrultusunda form düzeltilmiştir. Uzman görüşü doğrultusunda görüşme formu üzerinde dil bilgisi ile ilgili düzenlemeler de yapılmış olup daha sonra forma son şekli verilmiştir. Görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde cinsiyet ve sınıf düzeyine ilişkin sorular yöneltilmiştir. İkinci bölümde ise görüşme sorusuna yer verilmiştir. Görüşme formunda sınıf öğretmeni adaylarına müfredatta öncelikle yer verilmesi gereken değerlerin neler olduğu sorulmuştur. Ayrıca sınıf öğretmeni adaylarına, sıraladıkları değerleri nedenleri ile birlikte açıklamaları istenmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin elde edilebilmesi için katılımcıların yarı-yapılandırılmış görüşme formlarını gönüllü bir şekilde doldurmaları sağlanmıştır. Nitel verilerin analizinde içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. İçerik analizi, araştırmada toplanan nitel verileri açıklayabilecek kavramların ve ilişkiler örüntüsünün kodlar ve temalar çerçevesinde anlaşılır bir şekilde düzenlenip yorumlanması sürecidir. Buradaki temel amaç, toplanan nitel verileri okunabilir ve anlaşılır hale getirebilmek için bu verileri açıklayabilecek kavramlara ve içeriklere ulaşmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Ayrıca verilerin analizinde sayı ve yüzdelerden faydalanılarak görsellik sağlanmıştır.

2.5. Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

Araştırma süreci boyunca birtakım güvenilirlik ve geçerlilik süreci de yerine getirilmiştir. Bu amaçla nitel araştırmada güvenilirliği sağlamak amacıyla görüşlerinin doğru olduğundan emin olmak için uygulamadan birkaç gün sonra öğrencilerle tekrar görüşülmüş öğrencilerden doldurdukları yarı yapılandırılmış görüşme formunu tekrar tekrar okumaları ve düşüncelerini onaylamaları istenmiştir. Bu süreç her bir öğrenci için yaklaşık 5 dakika sürmüştür. Böylece bu işlem toplam bir haftalık süre zarfında tamamlanmıştır. Lincoln ve Guba'nın (1985) katılımcı teyidi olarak anladıkları bu yöntem ile bu araştırmada iç geçerliliği ve güvenilirliği sağlama amacı güdülmüştür. Ayrıca iç geçerliliği arttırmak için katılımcıların doğrudan alıntılarına çok sık başvurulmuştur. Doğrudan alıntılara yer verilirken, katılımcılar SÖ1, SÖ2, vb. kod isimlerle gösterilmiştir. Örneğin; SÖ5, Sınıf öğretmeni adayı 5. sıradaki katılımcıyı göstermektedir.

Araştırma süreci içerisinde araştırma deseni, katılımcılar, veri toplama süreci ve analizler ayrıntılı bir şekilde açıklanarak araştırmanın dış geçerliliği artırılmaya çalışılmıştır.

2.6. Araştırma Etiği

Araştırmanın yapılabilmesi için çalışmaya katılan katılımcılardan sözel onay alınmıştır.

3. BULGULAR

Sınıf öğretmeni adaylarının müfredatta öncelikle hangi değerlerin verilmesi gerektiğine yönelik algılarını ortaya koymayı amaçlayan bu araştırmada elde edilen bulgular aşağıda sunulmaktadır. Bulguların sunumunda öğretmen adaylarının görüşlerinden doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Doğrudan alıntılar sunulurken öğretmen adayı (SÖ) biçiminde

kısaltılmıştır. Aşağıdaki Tablo 'da katılımcıların cinsiyete göre dağılımları gösterilmiştir.

Tablo 1: Öğretmen adaylarının cinsiyete göre dağılımı

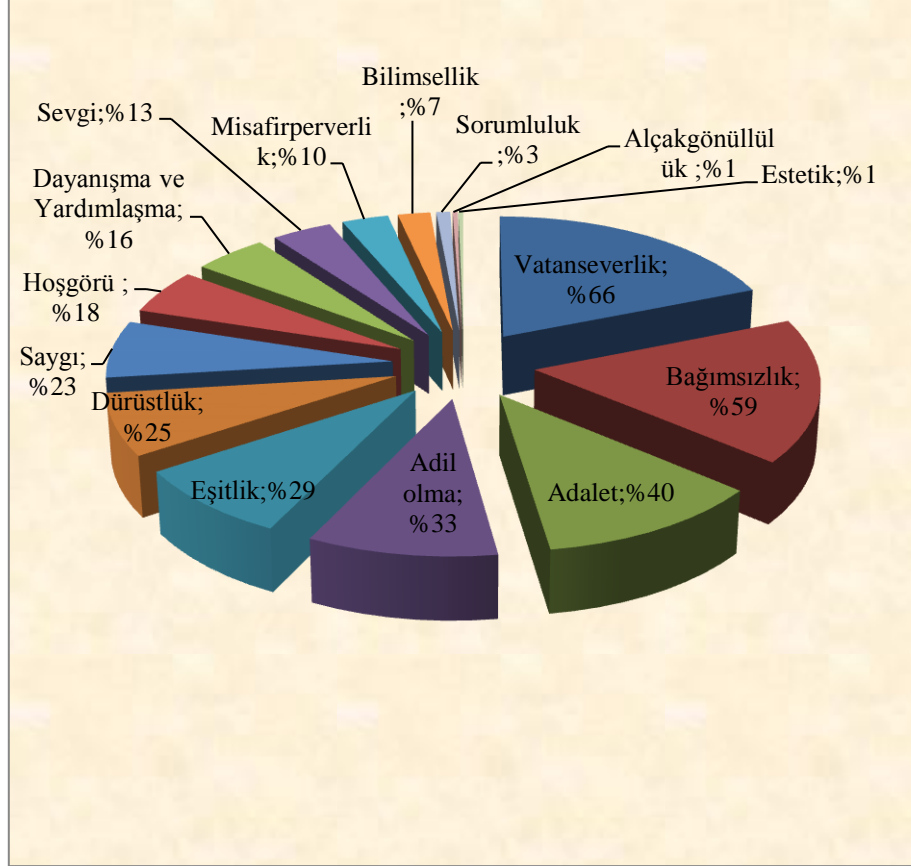
Cinsiyet	n	%
Kadın	52	53
Erkek	47	47
Toplam	99	%100

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan Sınıf öğretmeni adaylarının 52’si kadın, 47’si ise erkek öğretmen adaylarından oluşmaktadır. Öğretmen adaylarının çoğunluğunu kadın öğretmen adayları oluşturmasında, kadın öğretmenlerin bu bölümü daha çok tercih ettiğinden kaynaklandığı söylenebilir.

3.1. Sınıf öğretmeni adaylarının Müfredatta yer almasını istedikleri öncelikli değerler

Sınıf öğretmeni adaylarına müfredatta öncelikle yer verilmesi gereken değerlerin neler olabileceği ile ilgili değerler ve yüzdeleri görsellik açısından aşağıdaki şekilde gösterilmiştir. Aşağıdaki Şekil 1’de sınıf öğretmeni adaylarının müfredatta öncelikle yer verilmesini istedikleri değerlere yönelik pasta grafiği verilmiştir.

Şekil 1: Müfredatta öncelikle yer verilmesi gereken değerlere ait pasta grafiği

Yukarıdaki Şekil 1 incelendiğinde sınıf öğretmeni adayların %66'sı vatansızlık, %59'u bağımsızlık, %44'ü adalet, %33'ü adil olma, %29'u eşitlik ve %25'i ise dürüstlük değerini ön plana çıkarmıştır. Ayrıca aşağıdaki Tablo 2'de de sınıf öğretmeni adaylarının en çok önemsedikleri değerler sırasıyla frekanslarıyla birlikte gösterilmiştir.

Tablo 2: Müfredatta öncelikle yer verilmesi gereken değerler

Değerler	f
Vatanseverlik	65
Bağımsızlık	58
Adalet	40
Adil olma	33
Eşitlik	29
Dürüstlük	25
Saygı	23
Hoşgörü	18
Dayanışma ve Yardımlaşma	16
Sevgi	13
Misafirperverlik	10
Bilimsellik	7
Sorumluluk	3
Alçakgönüllülük	1
Estetik	1

Tablo 2 incelendiğinde sınıf öğretmeni adaylarının önemsedikleri değerlerin başında “vatanseverlik” ve “bağımsızlık” değeri olduğu görülmektedir. Üçüncü sırada “adalet” ve dördüncü sırada “adil olma” beşinci sırada ise “eşitlik” ve “dürüstlük” değerleri öğretmen adaylarının en önemli gördükleri değerler olarak bulunmuştur. Diğer değerlere göre az önemsenen değerlerin ise “estetik” ve “alçakgönüllülük” değerleri olduğu görülmektedir. Sınıf öğretmeni adaylarının öncelikli olarak toplumsal değerlere daha fazla önem verdikleri tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarının toplumsal değerler içerisinde “vatanseverlik” ve “bağımsızlık” değerlerini özellikle ön plana çıkarmasında, ülkemizde ve komşu ülkelerde yaşanan olayların bu duruma önemli derecede etki ettiği söylenebilir.

Sınıf öğretmeni adaylarından 65’i “vatanseverlik” değerini, 58’i ise “bağımsızlık” değerinin ön planda olması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Öğretmen adaylarından SÖ21, SÖ53 ve SÖ92 kodlu sınıf öğretmeni adaylarının konu hakkındaki görüşleri şu şekildedir:

“En önemli değerlerin başında vatanseverlik gelir benim için. Çünkü ülkemiz son yıllarda gerek içte ve gerek dışarda çok fazla olumsuz olaylara maruz kalmıştır. Yakın zamanda hain darbe girişimini vatanını sevenlerle nasıl püskürtüldüğünü gördük. Bizim başka vatanımız yok. Hemen yanı başımızdaki Suriye gibi olmak istemiyorsak vatanımıza devletimize sahip çıkmamız gerekiyor. Bunun yolu da özellikle bir sınıf öğretmeni adayı olarak öğrencilerimize vatan sevgisini aşılamamız gerektiğini düşünüyorum.” (SÖ21-Vatanseverlik).

“Vatanını bayrağını ülkesini seven gençlere ihtiyacımız var. Ülkenin dört tarafı kan gölüne dönmüş durumda. İçimize nifak tohumu sokmak isteyenlerden dolayı böyle bir nesil yetiştirmeliyiz. Bu gençlerle istediğimiz hedeflere ulaşabiliriz” (SÖ92-Vatanseverlik).

“Ulusal değerlerimizin başında bağımsızlık değeri gelmeli bence. Bir ulusun her şeyden önemlisi dışa bağımlı olmadan kendi göbek bağına yine kendisi kesmesi gerekir. Çünkü bağımsız uluslar kendine özgü değerler oluşturabilir. Bağımsızlığını kaybetmiş bir milletin gelenek-görenek ve en önemlisi değerlerinden bahsedilmez ki bunların hiçbir kıymeti de yoktur. ” (SÖ53-Bağımsızlık).

Sınıf öğretmeni adaylarından 40’ı “Adalet” değerini, 33’ü “Adil olma” değeri ve 29’u “Eşitlik” değerini ön plana çıkarmıştır. Öğretmen adaylarından SÖ5, SÖ49 ve SÖ80 kodlu sınıf öğretmeni adaylarının konu ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

“Ulusları ayakta tutan hukuktur. Hukukun üstünlüğüne saygı gösteren milletler tarih boyunca ayakta kalabilmiş ve varlığını günümüze kadar devam ettirebilmişlerdir. Adalet, hukukun ve devletlerin varlık sebebidir. Bundan dolayı devletler adaletli olmalı milletin hakkına gasp etmemeli milletini hak ve özgürlükler çerçevesinde korumalıdır Toplumunu oluşturan bireyleri de adaletli bir şekilde yetiştirirsen geleceğe yönelik zaman zaman toplumlarda meydana gelen adaletsizliğinde önüne geçmiş olursun .” (SÖ5-Adalet).

“Bence en önemli değerlerin başında adil olma gelmelidir. Herkese hak ettiği şekilde yaşam alanı ve imkânlar veren toplumlar hakkaniyetle yaklaşmış olur ve adil olmanın gereğini yapmış olur. Bu şekilde bazı toplumlarda gördüğümüz adam kayırma, rüşvet vb. olumsuz hadiselerin önüne set çekmiş oluruz.” (SÖ49-Adil olma).

“Eşitlik değeri yine evrensel değerlerin başında gelmelidir bana göre. Bu değerle toplumlar gelişimsel olarak yol alır ve insanlığa önem verilmiş olunur. Duygu ve düşüncelerimizi korkusuzca ve özgür bir ortamda anlatabilmemiz ve hakkımızı savunabilmemiz tüm insanlığa belli bir yaşam alanı sağlar. Bu evrensel değerlerin bana göre olmazsa olmazı dil, din, ırk

ayrımı gözetmeksizin tüm insanlığı bir görmesi, insana insan olduğu için değer vermesidir ve onun kutsal yaşam hakkını bazı çıkarlar uğruna yok etmemesidir” (SÖ80-Eşitlik).

Sınıf öğretmeni adaylarından 25’i “Dürüstlük” değerini, 23’ü ise “Saygı” değerinin ön planda olması gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarından SÖ33, SÖ68 ve SÖ70 kodlu sınıf öğretmeni adaylarının konu ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

“Bence en önemli değerdir dürüstlük. Dürüstlük tüm erdemlerin temelidir, insanlar doğruluktan şaşmazlarsa etraflarına güneş misali ışık saçarlar. Dürüst insan hem bedenen hem de ruhen çok rahat olur. Bence İnsana, insanlığa kalabilecek en büyük mirastır. Tolstoy’unda dediği gibi dürüstlük pahalı bir mülktür. Bundan dolayı öğrencilerimizi bu denli hayati bir öneme sahip olan dürüstlük değeri ile büyütmeliyiz ki toplumda kötü ve olumsuz bir durumla karşılaşma olasılığını düşük seviyede tutabilelim.” (SÖ33-Dürüstlük).

“Ulusların kendi hak ve hukukuna ve bağımsızlıklarına saygı gösterdiği gibi diğer bütün uluslarında hakkına hukukuna ve bağımsızlıklarına saygı göstermelidir. Bunun yanında uluslar inanç ve değerlere de saygı duymalı, güçlü olan ulusların diğer ulusların zenginliklerine ve değerlerine saldırmamalıdır. Ayrıca günümüzde en büyük evrensel sorunların nedeni olan ötekileştirme ve sudan sebeplerden dolayı ulusların kültür ve inançlarına saldırılması da evrensel değerlere aykırıdır.” (SÖ70-Saygı).

“Saygı değerini benimseyen ve bunun göstergesi, çok kötü bir durumda olanlara bile ... onun hak hukuk bedensel ve ruhsal alanına girmeden her şeyi ile saygı duymaktır.” (SÖ68-Saygı).

Yine aynı şekilde Balay ve Kaya (2015)’nin çalışmasında araştırmaya katılan öğretmen adaylarının, devam ettikleri programa göre saygı, adalet, sadakat, cesaret, dürüstlük, zarafet ve güven boyutlarındaki ahlaki değer yönelimleri çalışmasında, Sınıf öğretmeni adaylarının, Müzik ve Resim-iş bölümünde okuyan öğretmen adaylarına göre “Saygı” ve “Dürüstlük” boyutunda Sınıf öğretmenliği öğretmen adaylarının lehine anlamlı fark bulunmuştur.

Sınıf öğretmeni adaylarının 16’sı “dayanışma ve yardımlaşma” değerinin ön planda olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu konu ile ilgili SÖ73 kodlu katılımcının görüşü şu şekildedir:

“Biz büyük bir ecdadın torunlarıyız. Nice yoksul, nice mazlum ve daha nice zor durumda kalan ülkelerin imdadına zor günlerinde yetişen ecdadımız, düşmanına dahi merhamet ile yaklaşmış ve yardımda bulunmuştur. Biz de bugün aramıza nifak sokanlara, bizi değerlerimizden ayıranlara en güzel cevabı birbirimize yardımda bulunarak ve dayanışma ruhu içerisinde verebiliriz ancak” (SÖ73-Yardımlaşma-dayanışma)

Sınıf öğretmeni adaylarından 13’ü “Sevgi”, 10’u ise “Misafirperverlik” değerinin ön planda olması gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarından SÖ63 ve SÖ18 kodlu sınıf öğretmeni adaylarının konu ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

“Bana göre hayatın doğduğu kaynak sevgi pınarıdır. Hayatı sevgi ile anlamlı ve mutlu kılabiliriz. Sevgi mutluluk, huzur ve paylaşmaktır. Öğrencilerimize ancak sevgiyi içselleştirirsek gerçek huzuru toplumca yakalayabiliriz. Bu bakımdan sevgi tohumunun atıldığı yerde, mutluluk, barış, huzur meyve verir.” (SÖ63-Sevgi).

“Toplum olarak misafirperverlik değerini önemseyemediğimiz söylenebilir. Nitekim bunu komşumuz olan Suriye’den gelenlere örnek teşkil ettiğimizi tüm dünyaya göstermiş olduğumuzu düşünüyorum. Ne güzeldir ki kendi ülkesini terk etmiş, vatanından yoksun olmuş insanlara kucak açmak, onları tüm farklılıkları ile kabul etmek. Dünya devletlerine örnek olması açısından “misafirperverlik” değerini önemsiyorum.”(SÖ18-Misafirperverlik).

Sınıf öğretmeni adaylarından 3’ü “sorumluluk”, 1’i ise “alçakgönüllülük” değerinin ön planda olması gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarından SÖ5 kodlu sınıf öğretmeni adaylarının konu ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

“Alçakgönüllü olma temel insani davranışlardan biridir, Kişinin tutumlarıyla ilgilidir, kişisel alana girer ve bundan dolayı önemlidir.” (SÖ5-Alçakgönüllülük).

Sınıf öğretmeni adaylarından 1’i ise “estetik” değerinin önemine vurgu yapmıştır. Estetik değerinin az önemsenen değerler arasında yer alması olası bir durumdur. Farklı zamanlarda ve farklı gruplarla yapılan araştırmalarda çıkan sonuçlar da bu durumu destekler niteliktedir. Nitekim Güngör (1993)’ün değer konusuna yönelik yaptığı araştırmada çalışmaya katılan bütün grupların estetik değerinin son sıralarda tercih ettiği görülmüştür. Benzer bir sonuç Sarı (2005)’nin öğretmen adaylarıyla yaptığı araştırmada da ortaya çıkmıştır. Sarı (2005) öğretmen adaylarının değer tercihleri sıralamasında önem derecesine göre son sıralarda estetik değerinin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Toplumların kültürleri, onların değer tercihleri ile kendini göstermektedir. Türk toplumunun kültürü de onların değer tercihleri üzerinde yansımaktadır. Hiç şüphesiz değerlerin kazandırılmasında ve aktarılmasında öğretmenlerin önemi yadsınamaz bir gerçektir. Öğrencilerin öğretmenlerin değer yargılarından etkilendiği de bilinmektedir (Halstead & Taylor, 2000). Bundan dolayı öğretmenlerin sahip oldukları değerlerin anlaşılması ve betimlenmesi önemlidir.

Sınıf öğretmeni adaylarının müfredatta öncelikli olarak hangi değerlerin yer almasına yönelik görüşlerini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada elde edilen bulgular neticesinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Sınıf öğretmeni adaylarının en çok benimsedikleri ve müfredatta yer almasını istedikleri değerler sırasıyla "vatanseverlik", "bağımsızlık", "adalet", "adil olma", "eşitlik", "dürüstlük", "saygı", "hoşgörü", "yardımlaşma ve dayanışma", "sevgi" ve "misafirperverlik" değerlerine önem verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç bütün olarak değerlendirildiğinde sınıf öğretmeni adaylarının önce toplumsal daha sonra bireysel değerlere önem verdikleri söylenebilir. Selvi (2006) ve Kesici (2008) çalışmalarında demokratik değerlerin adalet, eşitlik, hoşgörü olma, farklılıklara saygı ve dürüstlük gibi değerleri kapsadığını belirtmektedir. Benzer şekilde Goss (1997) yaptığı araştırmada en çok tercih edilen değerlerin başında dürüstlük, doğruluk ve saygı değerleri geldiğini belirtmiştir. Buna göre yapılan çalışmada sınıf öğretmeni adaylarının önem sırasına göre yaptığı tercihlerde milli ve demokratik değerlerin ön plana çıktığı söylenebilir.

Yapılan araştırma sonucunda en önemli değer olarak verilen "vatanseverlik"; Sarı (2005)'nin değer tercihleri ile ilgili yaptığı çalışmada öğretmen adaylarının en çok önemsedikleri değer kategorisinin "siyasi" değerler olduğu ve bu araştırmadaki sonuçla benzerlik gösterdiği söylenebilir. Yıldırım (2009) ise sınıf öğretmenlerinin ilköğretim öğrencilerine kazandırılması gereken temel değerler arasında "vatanseverlik" değerini öne çıkardıklarını ortaya koymuştur. Buradan yola çıkarak "vatanseverlik" değerinin kültürel bir miras olduğu ve sonradan kazanılamayacağı varlık sebebimizin olmasının yanında, komşu ülkelerde hala devam eden savaş, terör ve istikrarsızlıktan dolayı bu değer önemi bugün daha iyi anlaşıldığı söylenebilir. Yine aynı şekilde Aktepe ve Yel (2009)'in ilköğretim öğretmenleri ile yaptığı çalışmada öğretmenlerin en çok, adalet, eşitlik, saygı ve dürüstlük gibi değerlere önem verdikleri sonucuna ulaşmışlardır. Nitekim yapılan çalışmamızda da benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Öğretmen adaylarının “dürüst”, “eşitlik ilkesini gözeten”, “adil olma” gibi değerlerin sınıf öğretmeni adayları tarafından temel değerler olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Çelikten ve diğerleri'ne (2005) göre bir öğretilerde bulunması öngörülen özelliklerden biri "öğrencilere karşı açık görüşlü ve objektif olma" özelliğidir. Araştırmada yer alan “eşitlik” ve “adil olma” bulgusunun bu ifadeleri desteklediği söylenebilir. Ayrıca Whitney (1986) tarafından yapılan çalışmada da dürüstlük değerinin eğitim programında ilk sıralarda yer alması gerektiğini ortaya koymuştur.

Araştırmada yer alan “dürüstlük” bulgusunun bu ifadeleri desteklediği söylenebilir.

Türk toplumunun gelenek ve göreneklerinde de çok önemli bir yere sahip olan ve toplum tarafından benimsenmiş "misafirperverlik" değerinin öğretmen adaylarınca çok az sayıda tercih edilmesi, öğretmen adayların bu değeri çok fazla önemsemediği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Yapılan çalışmamıza benzer sonuçlar ortaya çıkaran Acun, Yücel, Önder ve Tarman (2013)'da araştırmalarında öğretmenlerin en az önemsedikleri değerler arasında misafirperverlik değerinin olduğunu ortaya koymuşlardır.

Bu araştırmada Sınıf öğretmeni adayları sırasıyla " sorumluluk", "alçakgönüllülük" ve "estetik" değerlerini en az önemsedikleri değerler olarak ifade etmiştir. Balcı ve Yelken'in (2013) değer ve değerler eğitimi uygulaması ile ilgili öğretmen görüşleri çalışmasında diğer değerlere göre en az önem verilen değer estetik değer olduğu sonucunu ortaya çıkarmışlardır. Ancak bunun yanında alan yazında sorumluluk değerinin bazı çalışmalarda (Damon, 2002; Josephson, 2002) ilk sıralarda yer alan değer olarak da görülmektedir.

Araştırmanın sonuçları neticesinde şu önerilerde bulunulabilir;

Eğitim Fakülteleri programlarında bizzat değerler eğitimi ile ilgili bir ders verilmelidir. Çalışmadan elde edilen bulgular neticesinde ortaya çıkan değer sıralamasında yer bulamayan değerlere yönelik kapsayıcı ve derinlemesine araştırmaların yapılması önerilebilir. Çalışmamıza benzer çalışmalar aile boyutunda da ele alınabilir. Düzeyi düşük ve en az önemsenen değerlerin daha üst seviyede kazandırılabilmesi için bu değerlere yönelik programlarda daha fazla yer verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Acun**, İsmail, **Yücel**, Cemil, **Önder**, Ahmet, ve **Tarman**, Bülent,(2013), "Değerler: Kim Ne Kadar Değer Veriyor?". *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 191-206.
- Akbaş**, Oktay, (2004), "*Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*", Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi Ankara.
- Akbaş**, Oktay, (2011), *Sosyal Bilgilerde Değer ve Öğretimi*. B. Tay & A. Öcal içinde, *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi* (s.343-370). Ankara: Pegem Akademi.

- Aktepe**, Vedat ve **Yel**, Selma, (2009), İlköğretim Öğretmenlerinin Değer Yargılarının Betimlenmesi: Kırşehir İli Örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(3), 607-622.
- Balay**, Refik ve **Kaya**, Ahmet, (2014), Eğitim Fakültesinde Okuyan Öğretmen Adaylarının Ahlaki Değer Yönelimleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(28), 7-45.
- Balcı**, F. Ayşe ve **Yelken**, Tuğba Yanpar, (2013), İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Yer alan Değerler ve Değer Eğitimi Uygulamaları Konusunda Öğretmen Görüşleri. Ahi Evran Üniversitesi *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 195-213.
- Balcı**, Nalan, (2008), "İlköğretim Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Eğitimi Etkililiği" Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Bölümü Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Creswell**, John W, (2007), *Research design. Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Sage publication, California.
- Damon**, William (2002). *Character Education*. Hoover Institution Press: USA [Online] Retrieved on 24-April-2020, at URL: <http://www.hoover.org/publications/books/2993036.html>. and [Online] Retrieved on 19-March-2020, at URL: books.google.com.tr/books?isbn=0817929622.
- Goss**, Robert Pike, (1997). *Norms and Values for a Public Administration Ethics. Unpublished Doctoral Dissertation*, University of Colorado at Denver, Available from <http://proquest.umi.com> adresinden 08/04/2020.
- Güngör**, Erol, (1993), *Değerler psikolojisi*. Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Yayınları.
- Güngör**, Erol, (1998), *Ahlak psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Halstead**, J. Mark and **Taylor**, Monica J, (2000), Learning and teaching about values: a review of recent research. *Cambridge Journal of Education*. 30 (2), 169-202.
- Hökekleli**, Hayati ve **Gündüz**, Turgay. (2007), Üstün Yetenekli Çocukların Değer Yönelimleri ve Eğitimleri. *Eğitim ve Değerler*.
- Josephson**, Michael (2002). *Making Ethical Decision*. [Online] Retrieved on 24-April-2020, at URL: <http://josephsoninstitute.org/MED/index.html>.

- Kesici**, Şahin, (2008), Teacher's Opinions About Building a Democratic Classroom, *Journal of Instructional Psychology*, 35(2),192-203.
- Keskin**, Yusuf ve **Öğretici**, Bekir, (2013), Sosyal bilgiler dersinde “duyarlılık” değerinin etkinlikler yoluyla kazandırılması: Nitel bir araştırma. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 143-181.
- Küçükahmet**, Leyla, (2004), *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Lincoln**, Yvonna and **Guba**, Egon G, (1985), *Naturalistic Inquiry*, Beverly Hills, CA: Sage.
- Merriam**, Sharan B, (2013), *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin bir Rehber*. (Çev.: Selahattin Turan). Ankara: Nobel Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı**, (2013), *Değerler Eğitimi Yönergesi*.
- Pıghın**, Gerda, (2005), *Çocuklara Değer Aktarımı*. İzmir: İlya Yayınları.
- Sarı**, Enver, (2005), Öğretmen Adaylarının Değer Tercihleri: Giresun Eğitim Fakültesi Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3(10), 73–88.
- Selvi**, Kıymet, (2006), Developing a Teacher Trainees' Democratic Values Scale: Validity and Reliability Analyses, *Social Behavior and Personality*, 34(9), 1171-1178.
- Smith**, Louis M, (1978), An Evolving Logic of Participant Observation, Educational Ethnography and Other Case Studies, *Review of Research in Education*, 6(1), 316-377
- Stake**, Robert E, (2005), *Qualitative Case Studies*. In N. K Denzin &YS. Lincoln (Eds), *The Stage Handbook of Qualitative Research* (3 rd ed.) (pp.443-466). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Şen**, Ülker, (2007), “*Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine bir Araştırma*”, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Şişman**, Mehmet, (2002), *Örgüt kültürü*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Tillman**, Diane (2000), *Living Values Activities for Young Adults*. Deerfield Beach-Florida: Health Communications Inc.
- Veugelers**, Wiel and **Vedder**, Paul, (2003), Values in teaching. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 9 (4), 377-389.

Whitney, Iris Bomar, (1986). *The Status of Values Education in The Middle and Junior High Schools of Tennessee* (Doctoral dissertation, Tennessee State University). Retrieved from <http://digitalscholarship.tnstate.edu/dissertations/AAI8802627>

Yapıcı, Asım ve Zengin, Zeki Salih, (2003), İlâhiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Tercih Sıralamaları Üzerine Psikolojik Bir Araştırma: Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4), 173-206.

Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, Kasım, (2009), Values Education Experiences of Turkish Class Teachers. A phenomological approach. *Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research*, 35, 165-184.

Zainal, Zaidah (2007). Case Study as a Research Method, *Jurnal Kemanusiaan*, 9, 1-6.

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Kilis 7 Aralık University Journal of Social Sciences
ISSN 2146-4561
Haziran/June 2020, 10 (19):127-149

Sınıf Öğretmenlerinin Okul Gürültüsüne İlişkin Görüşleri
Primary School Teachers' Opinions on School Noise

Ashhan KENBER ÇİFTÇİ
Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Efeler, AYDIN
e-posta: a.k.ciftci@hotmail.com
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7346-1663>

Bilgen KIRAL
Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Efeler, AYDIN
e-posta: bilgen.kiral@adu.edu.tr
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5352-8552>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article types: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received: 6 Nisan 2020/ 6 April 2020
Kabul Tarihi/Accepted: 6 Haziran 2020/ 6 June 2020
Yayın Sezonu/Pub Date Season: Haziran 2020/ June 2020

Atıf/Cite as: Kenber Çiftçi, Ashhan ve Kiral, Bilgen (2020), Sınıf Öğretmenlerinin Okul Gürültüsüne İlişkin Görüşleri/Primary School Teachers' Opinions on School Noise, Kilis Üniversitesi *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (19), 127-149, doi:<https://doi.org/10.31834/kilissbd.715338>

Rights reserved.
For Permissions
sbedergi@kilis.edu.tr

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN OKUL GÜRÜLTÜSÜNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ¹

ÖZ

Çalışma, ilkokullarda görev yapan sınıf öğretmenlerinin gürültü ve kaynaklarını ve bunun üzerlerindeki etkilerini araştırmak amacıyla yapılmıştır. Araştırma, nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji kullanılarak yürütülmüş olup; 2018-2019 akademik yılında Aydın ilinde çalışmaya katılmaya gönüllü olan 10 sınıf öğretmeni ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenler seçilirken; amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabılır, ölçüt örnekleme ve maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmada veriler görüşme yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Veri toplama aracı olarak sınıf öğretmenlerine yönelik hazırlanan ve sekiz sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre gürültünün düzeyi çok yüksek olup; gürültü kaynağının özellikle öğrenciler olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Genel olarak gürültü; teneffüs saatlerinde, koridorlarda yoğun olarak yaşanmaktadır. Öğretmenler gürültü karşısında sözel ikazlarda bulunmaktadırlar. Öğretmenlerin gürültüden psikolojik, bedensel ve ailevi açılardan etkilendiği sonucu ortaya çıkmıştır. Okul yöneticilerinin gürültüyü azaltmak amacıyla yaptıkları önemli bir çalışma olmadığı tespit edilmiştir. Öğretmenlerin gürültüyü azaltmak amacıyla; okul binalarının fiziki koşullarının iyileştirilmesi, gürültü konusunda öğrencilerin ikaz edilmesi ve enerjilerini boşaltacak aktivitelere yönlendirilmesi, ders saatlerinde değişiklik yapılarak sabah saatlerinde akademik çalışmaların, son saatlerde ise bedensel aktivite ya da sosyal etkinliklerin planlanması, aileler ile eğitim programlarının düzenlenmesi gibi önerilerde bulunmuşlardır.

Anahtar Sözcükler: İlkokul, Sınıf öğretmeni, Gürültü, Okul gürültüsü, Etki

PRIMARY SCHOOL TEACHERS' OPINIONS ON SCHOOL NOISE

ABSTRACT

This study was conducted to research effects of noise on individuals and the sources of it according to primary school teachers. The research was carried out by using phenomenology which is one of the qualitative research designs. 10 volunteer primary school teachers in province at 2018-2019 academic year took part in the study. While selecting the teachers participating in the research, purposive sampling methods convenient sampling, criterion sampling and maximum variation sampling methods was used. Data was collected by interview method. Semi-structured interview form was used to collect data consisting eight questions prepared for

¹ Bu çalışma 1.yazarın Doç. Dr. Bilgen KIRAL danışmanlığındaki tezsiz yüksek lisans projesinden üretilmiştir.

primary school teachers. According the results, it was stated by participants, level of noise in schools is very high and the source of it is especially students. Usually noise is experienced intensely in the school corridors during breaks and teachers give verbal warning against to them. It has been concluded that teachers are affected from noise in psychological, physical and family. It has been determined that there is no significant study conducted by the school administrators to reduce noise pollution. In order to reduce the noise; teachers' advice improvement of the physical conditions of school buildings, warning students about noise and directing them to activities that will discharge their energy, making changes in course hours like academic studies in the morning, physical activities or social activities in the last hours, and organizing educational programs with families.

Keywords: Primary School, Primary School Teacher, Noise, School Noise, Affect

GİRİŞ

İnsanoğlu hayatını sürdürebilmek için toplum içinde yaşamaya mecburdur. Toplumsal yaşam biçiminin; insan hayatına kolaylıklar sağlayan unsurlar içermesinin yanı sıra, insan hayatını güçleştiren tarafları da bulunabilmektedir. Toplumsal yaşama biçimi ile birlikte, giderek artan ihtiyaçlar, insanların çok ileri teknolojiler keşfetmelerine yol açmıştır. Bu da insanların çeşitli ses kaynaklarıyla bir arada kalmalarına sebep olmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak da gereğinden fazla teknolojik sesin bir arada olması gürültüye sebep olmakta; bu da insanları ve insanların bir arada olduğu örgütsel ve toplumsal yaşamı etkilemekte, bireylerde stres oluşturarak iş ve yaşam kalitesini düşürebilmektedir (Kıral, 2016).

Toplumsal yaşamın bir parçası olan okullar, en küçük birimi insan olan örgütlerdir. İnsana doğrudan ya da dolaylı olarak etki eden her şey okul iklimini (Işık, 2015: 69), öğrenci başarısını ve öğretmen performansını olumlu ya da olumsuz olarak etkileyebilmektedir (Adıgüzel, 2011). Bu unsurların en önemlilerinden birisi olarak gürültü sayılabilir. Yapılan araştırmada öncelikle gürültü kavramı, gürültünün birey üzerindeki etkileri, okul ortamında gürültü incelenmiş, ardından öğretmen görüşleri doğrultusunda okulda gürültüye ilişkin elde edilen bulgular açıklanmıştır.

1.1. Gürültü ve Etkileri

Gürültü, teknolojide meydana gelen gelişmeler ve insanların yaşam biçiminde oluşan değişiklikler sonucu negatif fizyolojik ve mental etkiler oluşturan istenmeyen sesler olarak tanımlanabilir (Maraş, Maraş, Maraş ve Alkış, 2011: 52). Gürültünün çeşitli kaynakları bulunmaktadır. Güney (1998) gürültü kaynaklarını, insan davranışlarından kaynaklanan ve kaçınılmaz olan gürültüler olarak ikiye ayırmaktadır. İnsan davranışlarından dolayı olanlar,

yüksek sesle konuşmak, bağırarak, şarkı söylemek, koşmak, müzik dinlemek olarak çeşitlendirilebilir. Kaçınılmaz gürültüler ise kara, deniz ve hava yolu trafiği, inşaat işleri olarak örneklendirilebilir (Alpteker, 2018: 109).

Gürültünün meydana gelebilmesi için sesin kulağa gelmesi gerekmektedir. Gürültü seviyesi desibel (dB) ile ölçülür ve 80 dB üzerindeki gürültü kalıcı sağlık sorunları oluşturabilir (Hayta, 2007: 29). Buna ilişkin Tablo 1’de farklı gürültü aralıklarının insanı nasıl etkilediği verilmiştir (Polat ve Buluş-Kırıkkaya, 2004: 3).

Tablo 1: Gürültü Aralıkları ve Etkileri

Gürültü Seviyesi	Gürültü Etkisi
0-35 dB	Zarar vermeyen gürültü
36-65 dB	Uyku ve dinlenmeyi bozabilen rahatsız edici gürültü
66-85 dB	Rahatsız edici ruhsal yönden zarar veren kulak sorunlarına yol açan gürültü
86-115 dB	Ruhsal ve fiziksel yönden zarar veren psikosomatik rahatsızlıklara yol açan gürültü
116-130 dB	Tehlikeli gürültü, sağırılık ve buna benzer önemli rahatsızlıklara yol açan gürültü
131-150 dB	Çok tehlikeli anında önemli hasar oluşturan gürültü

Tablo 1’e göre zarar vermeyen gürültü seviyesi 0-35 dB arası olarak tespit edilmiştir. 36-65 dB arası gürültü, uyku ve dinlenmeyi bozacak şekilde rahatsız eden gürültü seviyesini, 66-85 dB arası kulak rahatsızlığına neden olabilen gürültü seviyesini oluştururken; 86-115 dB arası gürültü psikosomatik rahatsızlıklara neden olmakta; 116-130 dB arası sağırlığa neden olabilecek seviye olarak belirtilmiştir. 130 dB üstü gürültü ise çok tehlikeli ve kısa zamanda önemli rahatsızlıklara neden olabilecek gürültü seviyesi olarak belirtilmiştir.

1.2. Gürültünün Fiziksel Etkileri

Gürültünün seviyesine bağlı olarak vücutta bazı değişiklikler ve hasarlar meydana gelebilmektedir. Yüksek gürültü düzeylerinde sürekli işitme kaybı gibi önemli sıkıntılarla karşılaşılabilir. Gürültü düzeyindeki artış, kişilerde erken yaşlarda sağırılık ve kulak çınlamaları gibi rahatsızlıklar da ortaya çıkarabilmektedir. Gürültünün hipertansiyon, çarpıntı, adrenalin ve kolesterol seviyesinde yükselme, solunum hızında artış, sindirim sisteminde düzensizlik, uyku bozukluğu gibi rahatsızlıklara neden olmasının yanı sıra stres ve stres kaynaklı hastalıklara da yol açmaktadır (Kırıl, 2016: 11).

1.3. Gürültünün Psikolojik Etkileri

Yüksek düzeyde gürültüye maruz kalmış kişilerin birçoğunun motivasyon ve verimliliğinde düşüş yaşandığı (Kıral, 2016: 11), ayrıca çeşitli psikolojik etkiler gözlemlendiği ve çevresel gürültülerin insanların ruh hastalıklarını hızlandırdığı ve artırdığı gözlemlenmiştir. Gürültü ile stres; var olan duygusal düzensizliği daha da artırmaktadır. Bu; gürültünün yüksekliğine, gürültü kaynağının belirsiz oluşuna ve gerilim oluşturmasının yüksek seviyede oluşuna göre birtakım davranış bozuklukları şeklinde olabilmektedir. Bu bozukluklar; ani parlamalar, öfke, kendini kaybetme, şiddete meyil, kendini suçlama, aşırı sessiz kalma, tartışmacı bir karaktere bürünme, sakinleştirici ilaç kullanma, sosyal iletişimde hoşgörünün azalması, sık sık hastalanma olarak sayılabilir (Şan, 2010).

1.4. Gürültünün Performans Üzerindeki Etkileri

Kişilerin iş verimlerinin gürültüden ne şekilde etkilendiği araştırılmış ve sonuçlar şu şekilde ortaya konulmuştur: Okullarda gerek öğrenci gerekse öğretmenlerin okuma ve anlama oranlarının, sosyal ilişkilerin ve karşılıklı konuşmaların, yapılan işin kalitesinin ve yapılma hızının, dikkat toplamanın ve toparlanan dikkatin süresinin, iş performansı ve veriminin gürültüden olumsuz yönde etkilendiği yapılan bazı araştırmalar (Bulunuz ve Güner, 2017; Evans, Hygge ve Bullinger, 1995; Evans ve Maxwell, 1997 gibi) ile tespit edilmiş olup; bunun dışında karayolları, havaalanları ve demiryollarına yakın mesafelerdeki okullarda eğitim gören öğrencilerin okuma-anlama, derse ilgi ve öğrenme seviyelerinde gerileme yaşandığı da tespit edilmiştir (Şan, 2010: 39).

1.5. Okul Ortamında Gürültü

Okullarda eğitimin kaliteli bir biçimde yapılabilmesi, öğretmen ve öğrencilerin birbirleriyle rahatça iletişim kurmaları için içerisinde buldukları çevrenin akustiğinin buna imkân vermesi gerekmektedir. Gürültü ise öğretmen ve öğrencilerin sağlığını etkileyen, rahatsızlık veren, onların gelişimini etkileyen ve sınıf içerisinde iletişimin kalitesinin bozulmasına neden olan önemli bir çevre kirliliği problemidir (Özbıçakçı vd., 2012: 240).

Okullardaki gürültünün genel anlamda iki kaynağı bulunmaktadır. Bunlardan ilki; kapalı okulda yapılan taşıma, delme, vurma, çakma gibi okul binasına ilişkin işler ile öğrenci sesleri, ikincisi ise; okul dışından kaynaklanan gürültüler olarak sayılabilir. Gürültü, öğrenmeyi olumsuz etkilemektedir. Derslerde, öğretmen ve öğrencilerin dikkatlerini dağıtmakta; zihinsel olarak yorulmaya ve öğrenmeyi güçleştirmeye neden olmaktadır. Sınıfta öğrenmenin oluşabilmesi için gürültü düzeyi değerinin, belirlenen

sınırlar içerisinde olması gereklidir (Bulunuz ve Güner, 2017). Çünkü gürültülü bir ortam, öğrencilerin dikkatini dağıtmakta ve sıkılmalarına yol açmaktadır (Akbaba ve Turhan, 2016). Işık'a (2004) göre sınıf içinde ses emici yüzeyler oluşturma, yerlerin halıyla kaplanması, gerekiyorsa ses düzeneklerinin oluşturulması, havalandırma ve klima gibi araçların seçimi ve kullanımı konusunda dikkatli olunması gürültünün en aza indirilmesinde etkili olabilir.

Son yıllarda gürültünün öğrencilerin öğrenmesi ve okul başarısı üzerindeki etkilerini ve gürültüden rahatsız olma düzeylerini araştırmaya yönelik bir takım çalışmalar ortaya konmuştur. Schick, Klatte ve Meis (2000) yaptıkları çalışmada, evlerindeki gürültüsüz ortamdan çıkıp, gürültülü sınıflarda eğitim gören çocukların, yapılan sınavlarda gürültüsüz sınıflardaki öğrencilerden daha başarısız olduklarını tespit etmişlerdir. Ayrıca Shield ve Dockrell (2004), Londra'da 142 okulda yaptıkları çalışmalarda, arka plan gürültüsünün standart aralıkların üstünde ve sınıfın akustik durumunun bozuk olmasının, öğrencilerin anlama ve konsantrasyon sorunu yaşamalarına sebep olarak bulmuşlardır. Bu araştırmaların sonucunda genellikle öğrencilerin dikkat ve akılda kalma ile ilgili ya da okuduğunu kavrama ve yapılan sınavlarda, akademik başarıları üzerinde olumsuz etkisi olduğu ortaya konulmuştur.

Picard ve Bradley (2001) tarafından, Kanada'nın Quebec bölgesinde üç okulda yapılan araştırmada okullardaki gürültü düzeyi 40 ile 70 dB arasında ölçülmüştür. Dünya Sağlık Örgütü ve Amerika'da öğrenme için ideal değer 35 dB olup, araştırmada ölçülen değerler, belirlenmiş olan standardın çok üstünde çıkmıştır. Araştırmacılar, ilköğretim okulu yıllarında matematik ve okuma parçalarının öğrenilmesini özellikle araştırmış ve yaptığı çalışma ile verimli öğrenme ortamı ile sınıftaki gürültü düzeyi arasında doğrudan ilişki tespit etmişlerdir (Akt. Güremen, 2012).

Gürültünün eğitime yansımalarını değerlendiren araştırmacılardan Maxwell ve Evans (2000), yüksek gürültüye maruz kalan okul öncesi çocuklarıyla, akustik olarak yalıtılmış bir ortamda eğitim gören çocukların erken dönem okur-yazarlık becerilerini karşılaştırmışlardır. Bir yıl süren bu çalışmanın sonucunda, daha az gürültüye maruz kalan çocukların, erken dönemdeki okur-yazarlık becerilerinin, diğer çocuklara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Gürültünün öğrenme süreçleri üzerindeki etkisini değerlendiren araştırmalardaki diğer bir bulgu ise yaş ve gürültü arasındaki ilişkidir. Üçüncü ve dördüncü sınıftan itibaren gürültünün öğrenme üzerinde daha az etkiye sahip olduğu ve dördüncü sınıftan itibaren öğrencilerin gürültüyü daha iyi kontrol edebildikleridir (Imhof, Henning ve Kreft, 2009).

Güremen'in (2012) yaptığı çalışmada ortaya koyduğu ilköğretim okullarındaki gürültü seviyelerinin oldukça yüksek olması, erken yaşlarda öğrencilerin akademik becerileri edinirken zorlanabileceklerini göstermektedir. Stansfeld vd. (2005) yaptıkları çalışmada, gürültünün eğitim üzerindeki olumsuz etkilerini incelemiş, okul dışındaki gürültünün uzun süreli belleği, okuma ve anlamayı, dikkati ve okula devam durumunu olumsuz etkilediğini bulmuşlardır. Tüzel (2013) sınıf içi gürültü seviyelerinin, öğrencilerin anlama ve hatırlamaları üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Araştırmasında 146 kişilik katılımcı grubunu ikiye ayırmış; birine gürültülü sınıf ortamında (79 dBA) diğerine ise ses yalıtımı yapılmış sınıf ortamında (36 dBA) okuma metni dinletmiştir. Bunun sonucunda, ses yalıtımı yapılmış ortamda metni dinleyen öğrencilerin anlama ve hatırlama becerilerinin daha iyi olduğunu tespit etmiştir.

Okullar için öngörülen en yüksek ses düzeyi 35-45 dB' dir. Sınıf içi sesleri azaltmanın en iyi yolu okulun ilk günlerinden itibaren gürültü düzeyinin belirlenip, gerekli önlemlerin uygulanmasıdır. Türkiye'de uygulanmakta olan yönetmeliklerde kabul edilebilir gürültü düzeyi 45 dB olarak öngörülmektedir (Özbiçakçı vd., 2012: 240). Verimli bir öğretim ve öğrenme isteniyorsa, sınıftaki gürültü düzeyinin belli standartlar arasında kalması lazımdır. Gürültü düzeyinin belirlenmiş olan standartları aşması sonucunda algının azalması, dikkatin dağılması, okuduğunu anlama süresinin uzaması, öğrencilerde agresif hareketlerin artması ve derse ilginin azalması, gürültüden dolayı öğretmenlerin erken yorulması gibi istenmeyen durumların oluşması ortaya çıkacaktır. Bu da eğitimin kalitesini olumsuz olarak etkileyecektir (Avşar ve Gönüllü, 2000: 987).

Alan yazında da okul gürültüsüne yönelik çeşitli çalışmalar (Adıgüzel, 2011; Bulunuz ve Güner, 2017; Evans, Hygge ve Bullinger, 1995; Evans ve Maxwell 1997; Güremen, 2012; Polat ve Buluş-Kırıkkaya, 2004; Stansfeld vd. 2005; Şahin, Şahin ve Bağcı, 2014; Şan, 2010; Tuncer, Bal, Özütlü ve Köse, 2012) yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalardan hareketle; okul gürültüsünün sınıf öğretmenlerinin hayatlarını hangi alanlarda ve ne şekilde etkilediğinin ortaya çıkarılması ve bu konuda ilgili okul birimlerinin, ilgili kurum ve kuruluşlar ile kişilerin alabilecekleri önlemlerin tespiti konusunda önemli bir adım olarak kabul edilebilir. Yapılan bu araştırma ile gerek toplumsal hayata gerekse eğitim sistemine yön veren eğitim kurumlarından biri olan ilkokullarda çalışan sınıf öğretmenlerinin; görev saatleri süresince maruz kaldıkları gürültü, bu gürültüden nasıl etkilendikleri, gürültünün kişisel hayatlarına olan etkilerinin tespiti, eğitim çevreleri ve ilgililere bu sorunun çözümü olarak gördükleri önerilerin iletilmesi ve gerekli tedbirlerin alınması bakımından büyük önem taşımaktadır.

1.6. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma ile Aydın ilinde bulunan ilkokullardaki sınıf öğretmenlerinin okul gürültüsü ile ilgili görüşlerini tespit etmek amaçlanmıştır. Bu temel amaçtan yola çıkarak, okul ortamındaki gürültünün kaynaklarına, etkilerine ve kontrol edilmesiyle ilgili yapılması gerekenlerin neler olduğuna ilişkin sorulara cevaplar aranmış, bu sorularla ilgili öğretmenlerin görüşlerinin neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, katılımcıları, veri toplama aracının geliştirilmesi, verilerin toplanması ve analizi, geçerlilik, güvenilirlik, araştırmacıların rolüne yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, nitel araştırma desenlerinden biri olan fenomenoloji desen kullanılarak yürütülmüştür. Burada araştırılacak olan fenomen; “*okul gürültüsü*” şeklinde ele alınmıştır. Fenomenoloji deseni; bir betimleme olmasının yanı sıra, kişilerin bir olguya dair tecrübelerini, algılarını, tutumlarını, bu olgunun bireye çağrıştırdıklarını ve araştırması yapılan olgunun yapısı ve özünü ortaya çıkarmayı hedeflemektedir (Creswell, 2016; Ersoy, 2016; Merriam, 2013; Yıldırım ve Şimşek, 2011).

2.2. Katılımcılar

Araştırma, Aydın ilinde araştırmaya gönüllü olarak katılan 10 farklı okulda görev yapan sınıf öğretmenleri ile yürütülmüştür. Okullar ve öğretmenler, araştırmacının görüşme yapacağı kişilere ulaşması ve görüşmelerini öğretmenlere ve kendisine uygun olan zaman dilimlerinde yapabilmesi adına amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir ve ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Buradaki ölçüt, öğretmenlerin sınıf öğretmeni olması ve 10 yılın üzerinde mesleki kıdemlerinin olmasıdır. Ayrıca araştırmada hem kalabalık hem orta düzeyde hem de mevcudu az olan okullar seçilerek maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi de kullanılmıştır. Katılımcılara ait bilgiler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: Katılımcılara Ait Bilgiler

Kod Adlar	Cinsiyet	Kıdem Yılı	Okuldaki Öğrenci Mevcudu	Okuldaki Öğretmen Mevcudu
Salih	E	24	240	19
Hatice	K	24	240	20
Selim	E	28	235	20
Emre	E	30	500	26
Yusuf	E	20	450	24
Esmâ	K	23	513	26
Elif	K	18	1200	60
Zeynep	K	12	210	24
Eren	E	28	1125	60
Turan	E	25	1000	50

Tablo 2 incelendiğinde, araştırmannın 4’ü kadın, 6’sı erkek olmak üzere toplam 10 öğretmenle gerçekleştirildiği ve katılımcı öğretmenlerin tamamının sınıf öğretmenlerinden oluştuğu görülmektedir. Öğretmenlerin kıdemlerinin ise; 12 ile 30 yıl arasında olduğu, çalışmakta oldukları okullardaki öğrenci sayısının ortalama olarak 200 ile 1200 arasında değiştiği ve okullarının öğretmen sayılarının 19 ile 60 arasında olduğu görülmektedir.

2.3. Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Çalışmada veri toplama aracı olarak sınıf öğretmenlerine yönelik “Okul Gürültüsüne İlişkin Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” kullanılmıştır. Görüşme formunun hazırlanması için alan yazın taraması yapılmış, konuyla ilgili diğer çalışmalar (Adıgüzel, 2011; Bulunuz ve Güner, 2017; Evans, Hygge ve Bullinger, 1995; Evans ve Maxwell 1997; Güremen, 2012; Polat ve Buluş-Kırıkkaya, 2004; Stansfeld vd. 2005; Şahin, Şahin ve Bağcı, 2014; Şan, 2010; Tuncer, Bal, Özüt ve Köse, 2012 vb. gibi) incelenmiştir. Elde edilen verilerden yola çıkarak, taslak bir form hazırlanmış ve uzman görüşü almak üzere üç farklı üniversiteden üç farklı öğretim üyesine e-mail yoluyla taslak form gönderilmiştir. Görüşme formu, “Eğitim Yönetimi” alanında uzman öğretim üyeleri tarafından incelenmiş, onların görüşleri doğrultusunda forma son şekli verilmiştir. Hazırlanan görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde demografik; ikinci bölümde ise okuldaki gürültünün seviyesi, kaynakları, en çok ne zaman ve nerelerde yoğunlaştığı, gürültü karşısında ne tür tepkiler verildiği,

öğretmenleri nasıl etkilediği, okul yöneticilerinin bu konuda ne tür önlemler aldığı ve gürültünün önlenmesine yönelik öğretmenlerin önerilerine ilişkin sorulara yer verilmiştir.

Görüşmeler öğretmenlerin izinleri doğrultusunda ses kaydına alınmıştır. Ses kaydına alınması ile verilerin eksik ya da yanlış olma ihtimali büyük oranda ortadan kaldırmıştır. Ses kaydı sırasında görüşme yapılan sınıf öğretmenlerinin ve okulun isminin belirtilmemesine özen gösterilmiştir. Öğretmenlerden elde edilen verileri kimliklerini açıklamadan sunabilmek ve karışıklığa sebebiyet vermemek için, katılımcılara kod adlar verilerek çalışma yürütülmüştür.

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Veri toplama süreci; öğretmenlerin uygun oldukları farklı zaman dilimlerinde ve yerlerde (öğretmenler odasında, görüşme yapılan kişinin evinde vb. gibi) önceden randevu alınmak suretiyle gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilerden izin alınarak ses kayıt cihazı ile veriler kaydedilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlere araştırma hakkında bilgi verilerek araştırmaya başlanmıştır. Öğretmenler araştırmaya gönüllülük esasına dayanarak, zorlama yapılmaksızın dâhil edilmişlerdir. Ayrıca katılımcıların kendilerini açık bir şekilde ifade edebilmeleri için; çalışmada gerçek isimlerinin kullanılmayacağı ve her katılımcıya farklı bir kod ad verileceği de sık sık tekrarlanmıştır.

Katılımcılarla yapılan görüşmeler ortalama olarak 20 dakika sürmüştür. Görüşme esnasında alınan ses kayıtları dinlenerek, bilgisayar üzerinden yazıya geçirilmiştir. Yazıya geçirilen veriler toplam 62 sayfa tutmuştur. Verilerin çözümlenmesi sırasında, yazılı metin haline getirilen görüşler içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Birbirine yakın veriler, belli başlı temalar dâhilinde bir araya getirilip okuyucunun kolaylıkla anlayabileceği şekilde yorumlanmış ve yazıya geçirilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

2.5. Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

Araştırma kapsamında oluşturulan görüşme sorularının taslağı, geçerliğin sağlanması adına uzman görüşü için üç farklı üniversiteden “Eğitim Yönetimi” alanında uzman hocalara iletilmiştir. Alınan dönütlere göre sorular yeniden düzenlenmiştir. Toplanan veriler içerik analizi yapılarak araştırmacı ile danışman tarafından temalara ve alt temalara ayrılmıştır. Bu ayırım sırasında görüş birliği ve görüş ayrılığı yaşanan kodlar tespit edilmiş ve görüş birliğine varılan kodların sayısı tüm kodların sayısına bölünerek kodlayıcılar arası güvenirlilik hesabı yapılmıştır. Bu işlem sonucunda elde edilen güvenirlilik oranı %98.7 olarak hesaplanmıştır. Yapılan

bu işlem sonucunda oranın %80'den büyük bir oran çıkması o araştırmayı güvenilir kılmaktadır (Miles ve Huberman, 1994). Buna göre araştırma güvenilir kabul edilmiştir.

2.6. Araştırmacıların Rolü

Araştırmada kullanılan yöntem, veri toplama aracı, toplanan veriler açık ve detaylı, önyargısız bir şekilde anlatılmıştır. Kullanılan kaynakların eksiksiz ve kusursuz şekilde belirtilmesi hususunda titiz davranılmış; kaynaklar atıflarla belirtilmiş, gizliliği olan kaynaklar kullanılmamıştır. Çalışmanın başından sonuna kadar objektiflik ilkesine dikkat edilmiş, katılımcıların kişisel bilgileri gizli tutulmuştur. Katılımcılardan alınan veriler kod adlar kullanılarak ilgili bölümlerde doğrudan çalışmaya dâhil edilmiştir. Doğrudan alıntılar verilirken, hiçbir değişiklik yapılmadan yazıya aktarılmıştır. Araştırma süresince, konu dağıtılmadan ve saptırılmadan, bilimsel etik kurallarına dikkat edilerek çalışma noktalanmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde, katılımcıların görüşleri doğrultusunda elde edilen bulgular incelenmiştir.

3.1. Okul Ortamındaki Gürültü

Bu bölüm; sınıf öğretmenlerinin okul ortamındaki gürültü kavramına ilişkin görüşlerini içermektedir. Yapılan içerik analizi sonucu elde edilen bulgular Tablo 3'te verilmektedir.

Tablo 3: Okul Ortamındaki Gürültü (Okul Gürültüsü)

Temalar	Alt Temalar	f
İnsana Ait Sesler	Bir veya birçok kişinin aynı anda, yüksek sesle ya da sürekli konuşması	5
	Öğrencilerin sebepsiz yere bağırarak konuşmaları	3
	Öğrenci sayısı ile orantılı olarak ses seviyesinin yüksekliği	2
İnsan Dışı Sesler	Çocuk sesi dışındaki sesler (Materyallerden kaynaklanan sesler)	3
İnsan ve İnsan Dışı Sesler	Okulun bulunduğu konumun karayoluna yakınlığı ve başka bir okulla aynı bahçeyi paylaşması	3
	İnsanları rahatsız eden tüm sesler topluluğu	2
	Ders esnasında oluşan ve dikkati dağıtan her türlü ses	2
Toplam		20

Tablo 3 incelendiğinde, katılımcı öğretmenlerin okul gürültüsü kavramına ilişkin olarak 3 tema ve 7 alt temada birleştikleri, bu alt temalara yönelik olarak 20 söylemlerinin olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların çoğunun okul gürültüsünü bir veya birçok kişinin aynı anda, yüksek sesle ya da sürekli konuşması olarak tanımladıkları göze çarpmaktadır. Bunun

dışında katılımcılar okul gürültüsünü insanları rahatsız eden sesler, çocuk sesi dışındaki sesler, öğrencilerin sebepsiz yere bağırarak konuşmaları, okulun bulunduğu konumun karayoluna yakınlığı ve başka bir okulla aynı bahçeyi paylaşması, öğrenci sayısı ile orantılı olarak ses seviyesinin yüksekliği, ders esnasında oluşan ve dikkati dağıtan her türlü ses şekillerinde tanımlamışlardır. Katılımcıların okul ortamındaki gürültü kavramına dair görüşlerine örnekler aşağıda verilmiştir.

“Çocuk sesini çok gürültü olarak almıyorum ama sıra sesleri çekiştirme sesleri oradan oraya sıra çekme genelde bu sesler daha fazla rahatsız etme, kapı çarpma, hani benim gürültü olarak algıladığım okulda herhalde çocuk sesi dışındaki sesler.” (Hatice).

“Gürültü denince; birçok öğrencinin veya birçok insanın aynı anda konuşması ve yüksek sesle konuşması ve tabii ki ortam gürültülü olduğu için ister istemez çocuklar biraz daha yüksek sesle konuşma ihtiyacı hissettikleri için ses yükseliyor ve bu da genele baktığımızda gürültü oluşturmuş oluyor.” (Selim).

“Sebepsiz çığlıklar, ders esnasında pet şişelerin sürekli sıkılmasından ortaya çıkan sesler, çocukların işte tık, tık, tık kalem vurmaları rahatsız edici sesler anlamına geliyor aslında.” (Esma).

3.2. Okullardaki Gürültünün Seviyesi

Sınıf öğretmenlerinin çalışmakta oldukları okullardaki gürültünün seviyesine ilişkin görüşleri için yapılan içerik analizi sonucu elde edilen bulgular Tablo 4’te verilmektedir.

Tablo 4: Okullardaki Gürültünün Seviyesi

Tema	Alt Temalar	f
Gürültü Düzeyi	Yüksek düzeyde	7
	Orta düzeyde	2
	Düşük düzeyde	1
	Toplam	10

Tablo 4 incelendiğinde; görüşme yapılan öğretmenlerin çalıştıkları okulların gürültü seviyesine dair yüksek, orta ve düşük olmak üzere 3 alt tema oluşturdukları görülmektedir. Katılımcı öğretmenlerin çalıştıkları okulları büyük oranda yüksek düzeyde gürültülü olarak niteledikleri görülmektedir. Bunun yanında okullarını orta ve düşük seviyede gürültülü bulan öğretmenler de vardır. Katılımcıların çalıştıkları okullardaki gürültünün seviyesine ilişkin görüşleri aşağıda belirtilmiştir:

“Çocuklar belki yaş seviyeleri düştüğü için ilk 4’te olduğumuz için en yetişkin çocuğumuz 10-11 yaşında 4. Sınıf öğrencisi. Onun da ses yükseltip

gürültü oluşturabilecek bir şeyi yok o yüzden rahatız, okulda aşırı derecede rahatsız edici gürültü olmuyor.” (Selim)

“Çok yüksek. Özellikle teneffüslerde tahammül edilemeyecek oranla yüksek sese maruz kalıyoruz.” (Esma)

“Çok aşırı gürültülü bir okul değil, disiplin anlamında sıkıntı yaşanan bir okul değil. Rahat bir okul çok az bir gürültü var diyemem, çok yüksek bir dozda da gürültü var diyemem orta diyebilirim. Sanırım sınıflara göre de gürültü değişiyor. Her sınıfta aynı gürültü yok çünkü.” (Zeynep)

3.3. Okullardaki Gürültünün Kaynakları

Sınıf öğretmenlerinin çalışmakta oldukları okullardaki gürültünün kaynaklarına ilişkin görüşlerini içeren bulgular Tablo 5’te verilmektedir.

Tablo 5: Okullardaki Gürültünün Kaynakları

Temalar	Alt Temalar	f
İnsandan Kaynaklanan	Öğrencilerin gereksiz bağrıışmaları ve çığlıkları	8
	Oyun ve fiziki etkinlikler ile sosyal etkinlikler derslerinin kaliteli işlenmemesi	2
	Okulların çok kalabalık olması	2
	Ders esnasında görüşmeye gelen veliler	1
İnsan Dışı Herseyden Kaynaklanan	Okulun fiziki koşulları	5
	Kullanılan materyallerin gürültüye yakınlığı ve yanlış ve özensiz kullanımı	4
	Okulların konumu	3
	Toplam	2
		5

Tablo 5 incelendiğinde; okulda yaşanan gürültünün en büyük kaynağının öğrencilerin gereksiz bağrıışmaları ve çığlıklarının olduğu görülmektedir. Bunun yanında katılımcı öğretmenler kullanılan materyallerin gürültüye yakınlığını, yanlış ve özensiz kullanımını, okulların konumunu, ders esnasında görüşmeye gelen velileri, oyun ve fiziki etkinlikler ile sosyal etkinlikler derslerinin kaliteli işlenmemesini, okulun fiziki koşullarını ve okulların çok kalabalık olmasını da gürültüye kaynaklık yapan etmenler olarak ortaya koymuşlardır. Katılımcıların çalıştıkları okullardaki gürültünün kaynaklarına ilişkin görüşleri aşağıda belirtilmiştir:

“Okuldaki gürültünün kaynakları yahtılmamış pencereler, ayaklarına plastik takılmamış sandalyeler, sıralar. Benim için gürültünün kaynakları bunlar. Çocuk sesini gürültü olarak kabul etmiyorum....” (Hatice)

“Okuldaki gürültünün kaynakları dersek tek çocuk değildir, bu çevresel etkenlerde olabilir. Yakında büyük bir kara yolunun olması, dış

etkenlerde vardır. Çocukların yüksek sesle konuşmaları da vardır. Ben şunu da belirteyim çocukların yüksek sesle konuşmalarının nedenleri aileden de kaynaklanan bazı sebepler var, bu da belirlendiği takdirde bunun da önüne geçilebilir. “ (Yusuf)

“Bence mesela düşününce velilerin ders esnasında gelip görüşme yapmaları bu sebeplerden biridir. Konuşmak istemeleri, koridorda konuşuyorsun diğer sınıf rahatsız oluyor. Beden eğitimi derslerinde öğretmenlerin başlarında durmayıp öğrencileri serbest bıraktıkları takdirde sınıfa giriş çıkışlar, WC’leri kullanmalar, diğer ders yapan öğretmenleri acayip rahatsız ediyor ve bu beni de rahatsız ediyor.” (Elif)

3.4. Okul Gürültüsünün Yoğunlaştığı Yerler ve Zamanlar

Sınıf öğretmenlerinin çalıştıkları okullardaki gürültünün yoğunlaştığı yerlere ilişkin bulgular Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6: Okullardaki Gürültünün Yoğunlaştığı Yerler

Tema	Alt Temalar	f
Okulda Gürültünün Yoğunlaştığı Yerler	Koridorlarda	4
	Okul binasının içinde	4
	Bahçede	3
	Kantinde	1
	Toplam	12

Tablo 6’ya göre ise katılımcı öğretmenler okul gürültüsünün yaşandığı yerleri ise koridorlarda, bahçede, okul binasının içinde ve kantinde şeklinde belirtmişlerdir. Ancak Tablo 6 incelendiğinde okul gürültüsünün en yoğun yaşandığı yerlerin koridorlar ve okul binasının içi olduğu göze çarpmaktadır. Sınıf öğretmenlerinin çalıştıkları okullardaki gürültünün yoğunlaştığı zamana ilişkin bulgular Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7: Okullardaki Gürültünün Yoğunlaştığı Zamanlar

Tema	Alt Temalar	f
Gürültünün Yoğunlaştığı Zamanlar	Tenefüslerde	5
	Öğle arasında	3
	Beslenme teneffüsünden sonraki saatlerde	2
	Dersten çıkış ve derse giriş sırasında	2
	Öğleden sonraki saatlerde	1
	Öğretmenler toplantıda iken	1
	Öğrenci zili ile öğretmen zili arasındaki sürede	1
Toplam	15	

Tablo 7’ye göre katılımcı öğretmenler okul gürültüsünün yaşandığı zamanları; öğleden sonraki saatler, beslenme teneffüsünden sonraki saatler,

dersten çıkış ve derse giriş sırası, teneffüsler, öğle arası, öğretmenler toplantıda iken ve öğrenci zili ile öğretmen zili arasındaki sürede şeklinde belirtmişlerdir. Ancak Tablo 7 incelendiğinde okul gürültüsünün en yoğun yaşandığı zaman teneffüsler olarak dikkat çekmektedir. Katılımcıların çalıştıkları okullardaki gürültünün yoğunlaştığı zaman ve okul bölümlerine ilişkin görüşleri aşağıda belirtilmiştir:

“Gürültü genelde öğleden sonraki saatlerde biraz daha yoğun olarak görüyorum ben. Bir de beslenme 10.30’dan öğle saatine kadar olan sürede çocuklar daha aktif oluyorlar. Sabahları biraz daha uysal oluyorlar gürültü o saatlerde biraz daha az oluyor ama bilhassa öğleden sonra gürültü biraz daha fazla oluyor. Bu da dışarıda oynama beklentisi olduğu için hep de o saatler topladığımız için oyun saatini o yüzden o beklentinin de etkisi ile gürültü biraz daha fazla oluyor.” (Salih)

“Ders sırasında gürültü olayı olmuyor ama teneffüsün başlaması ile birlikte çocukların koridorlara çıkması ile birlikte sanki bir savaş alanına çıkıyormuş gibi ya da kovandan çıkmış arılar gibi düşününün. Aynı o şekilde gürültü oluyor, genellikle teneffüs saatlerinde koridorlarda oluyor. Belki de dışarıda da aynı gürültüyü yapıyorlar ama ses dağıldığı için bu kadar yüksek düzeyde olmuyor ve rahatsız edici olmuyor.” (Yusuf)

3.5. Okul Gürültüsünün Öğretmenler Üzerindeki Etkileri

Okul gürültüsünün öğretmenlerin özel hayatlarında ne şekilde etkilediğine yönelik öğretmen görüşleri Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8:Okul Gürültüsünün Öğretmenlere Etkileri

Temalar	Alt Temalar	f
Bedensel	Yoğun bir yorgunluk hissi bırakması	7
	Sağlığı olumsuz etkilemesi	4
Psikolojik	Sese tahammülün azalması	6
	Yaşam kalitesinin azalması	1
Eğitsel	Eğitsel performansın düşmesi	3
Ailesel	Aileye nitelikli zaman ayırmakta zorlanması	6
Etkilememe	Özel hayatı etkilememesi	1
Toplam		28

Tablo 8 incelendiğinde; gürültünün görüşmecilerin özel hayatlarına etkisine yönelik 28 görüş olduğu göze çarpmaktadır. Bu söylemler; eğitsel performansı düşürme, sağlığı olumsuz etkileme, yoğun bir yorgunluk hissi bırakma, özel hayatı etkilememe, sese tahammülün azalması, yaşam kalitesini azaltması, aileye nitelikli zaman ayırmakta zorlanma şeklinde alt temalar halinde belirlenmiştir. Belirlenen bu alt temaların içinde

142/ Aslıhan Kenber Çiftçi, Bilgen Kural, “Sınıf Öğretmenlerinin Okul Gürültüsüne İlişkin Görüşleri” (128-149)

katılımcıların yoğunlukla vurgu yaptığı etki ise gürültünün yorgunluk hissi bıraktığı yönündeki alt temadır. Katılımcıların okullardaki gürültüden özel hayatlarındaki etkilerine ilişkin görüşleri aşağıda belirtilmiştir:

“Bana en büyük etkisi evde çocuklarıma karşı sabırsız olmam ve artık sürekli ses olduğu için anne demeleri bile bazen beni rahatsız ediyor. TV izlemiyorum bir süre, müzik dinlemiyorum. Okuldan geldiğim belli bir saat diliminde biraz dinlenmek istiyorum.” (Elif)

“Mutlaka her insanı gürültü etkiler hani bazen kendinizi çok yorgun, gürültü en çok insanı psikolojik olarak zihin olarak yorar. Kendinizi sürekli yorgun hissetmenize neden olabilir.” (Eren)

“Kesinlikle etkiliyor. Az önce dediğim gibi sağlık sorunları başlamaya başladı. Eve gittiğim zaman kendimi çok yorgun hissediyorum. Kendimi atıyorum bir yerlere kanepeye atıyorum, uzanıyorum. Gürültüye tahammül edemiyorum çoğu zaman...” (Turan)

3.6. Okul Yönetiminin Gürültüyü Azaltmak ya da Yok Etmek Amacıyla Yaptığı Çalışmalar

Okul yöneticilerinin var olan gürültünün azaltılmasını veya yok edilmesini sağlamak amacıyla yaptığı çalışmalara yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşleri Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9: Okul Yönetiminin Gürültü İçin Yaptığı Çalışmalar

Tema	Alt Temalar	f
Okul Yönetiminin Gürültü İçin Yaptığı Çalışmalar	Herhangi bir çalışma yapılmaması	3
	Toplantıların yapılması	2
	Müdürün öğrencileri ikaz etmesi	2
	Nöbetçi öğretmenlerin uyarılması	2
	Aynı bahçeyi paylaşan okulların teneffüs saatlerinin düzenlenmesi	2
	Müdürün öğretmenleri uyarması	2
	Öğretmenlerin derse giriş ve dersten çıkış saatlerinin idarece takip edilmesi	1
Toplam		14

Tablo 9 incelendiğinde; okul idarecilerinin gürültüye yönelik olarak yaptıkları çalışmalar 14 söylemde dile getirilmiştir. Bunlar “toplantılar yapılması, herhangi bir çalışma yapılmaması, müdürün öğrencileri ikaz etmesi, nöbetçi öğretmenlerin gürültü hassasiyeti konusunda uyarılması, müdürün öğretmenleri sınıfta gürültü kirliliği konusunu işlemesi konusunda uyarması, aynı bahçeyi paylaşan okulların teneffüs saatlerini düzenlemesi ve öğretmenlerin derse giriş ve dersten çıkış saatlerinin idarece takip edilmesi” şeklinde belirlenmiştir. Katılımcı öğretmenlerin büyük çoğunluğu okul idarelerin gürültü konusunda herhangi bir çalışma yapmadıklarını beyan

etmiştir. Katılımcıların çalıştıkları okulların yöneticilerinin var olan gürültüyü azaltmak ya da yok etmek adına yaptıkları çalışmalara ilişkin görüşleri aşağıda belirtilmiştir:

“Okul yöneticimiz daha çok öğretmenlerin sınıflarda bu konuyu işlemeleri yönünde telkinde bulunuyor, kendisi ekstra bir çaba sarf etmiyor, diyor ki biz bu işi öğrencilerimi derste bu konu hakkında bilgilendirerek yapabiliriz. Çünkü öğrenciler ile muhatap olan öğretmenler o yüzden bizlere atıyor topu daha çok biz işte dediğim gibi dersler, teneffüslerde çocuklara uyararak azaltmaya çalışıyoruz ama çokta azaldığını söyleyemem yani, çocuk neticede o sesi çıkaracak o enerjiyi atacak. Bizim için rahatsız edici, onlar için enerjiyi boşaltma yolu.” (Esma)

3.7. Gürültünün Azaltılmasına veya Yok Edilmesine Yönelik Sınıf Öğretmenlerinin Önerileri

Okullarda var olan gürültünün azaltılmasına veya yok edilmesine yönelik sınıf öğretmenlerinin öneri ve görüşleri Tablo 10’da verilmektedir.

Tablo 10: Gürültü İçin Öğretmenlerin Önerileri

Temalar	Alt Temalar	f
Öğrenci dışındaki unsurlara yönelik çalışmalar	Sınıfların, okulların ve okul bahçelerinin fiziki koşullarının iyileştirilmesi	5
	İlk 4 saat akademik, son iki saat beceri ve sosyal etkinliklerin olması	2
	Teneffüs sürelerinin uzatılması	2
	Teneffüslerde okulda ve bahçede müzik yayını yapılması ve zillerin dinlendirici müziklerden seçilmesi	1
Öğrencilere yönelik çalışmalar	Öğrencilerin ikaz edilmesi	3
	Beden eğitimi ve serbest etkinlikler dersi daha verimli işlenmesi	2
	Öğrenciler enerjilerini boşaltabilmek için sokak ve bahçe oyunlarına yönlendirilmesi	2
	Öğretmenler model olması	2
	Öğretmenlerin de öğrenci oyunlarına katılım olumsuzluklara anında müdahale etmesi	1
	Gürültünün zararlarının derslerde işlenmesi	1
	Öğrencilere sesini ortama ve amaca göre ayarlamasının öğretilmesi	1
	Öğrencilerin fazla enerji veren gıdalardan uzak tutulması	1
	Öğle aralarında okulda öğrenci kalmaması, evine gitmesi	1
	Öğrenciye boş zaman bırakılmaması	1
	Öğrencilere öğretmen sınıfa gelene kadar oynayabilecekleri küçük gruplu sınıf içi oyunlar öğretilmesi	1
	Gürültü kirliliğini anlatan etkinliklerin düzenlenmesi, filmlerin izletilmesi	1
	Toplam	27

Tablo 10 incelendiğinde; var olan gürültünün azaltılması veya yok edilmesi adına görüşmeciler öğretmenlerin 27 söylemi olmuştur. Katılımcıların

çalıştıkları okullardaki gürültünün azaltılmasına veya yok edilmesine yönelik önerilerinin yer aldığı görüşleri aşağıda belirtilmiştir:

“Önce çocuğu karşımızda bir birey olarak düşünüp onunla konuşurken sakın konuşup örnek olup ona ve sınıf olarak da yüksek sesle konuşmaması gerektiğinin anlatmak istediklerini daha sakın anlattığında daha iyi amacına ulaşacağını söylediğimizde gürültü olayının daha azalacağını düşünüyorum. “ (Yusuf)

“Beden eğitimi derslerinde sorun olarak dile getirdiğim çocukların serbest bırakılması durumu, diğer öğrenciler için gürültü kirliliği olduğu anlamında öğretmenler öğrencilerin başında olup etkinlik yaptırabilirler” (Elif)

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Yapılan çalışmada gürültü, gürültünün seviyesi, kaynakları, yoğunlaştığı yer ve zamanlar, gürültünün etkileri, okul yönetiminin gürültü ile ilgili çalışmaları ve gürültünün azaltılması için yapılması gerekenler öğretmen görüşleri doğrultusunda incelenmiştir. Öncelikle öğretmenler gürültü kavramını birden çok kişinin konuşması, bağırması yüksek sesler, materyal sesleri olarak tanımlamışlardır. Bu tanımlar alan yazında geçen gürültünün tanımı ile benzerlik göstermektedirler (Polat ve Buluş-Kırıkkaya, 2004).

Yapılan çalışmada gürültü seviyesi ile ilgili elde edilen bulgular daha önce yapılan çalışmalarla da benzerlik göstermektedir. Bulunuz ve diğerlerinin (2015) araştırmasında da öğretmenler okullarındaki gürültü seviyesinin yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmenler, gürültü kaynaklarına ilişkin; öğrencilerin gereksiz bağırımları, okulun fiziki koşulları ve okulda kullanılan araç-gereçlerin sesleri olduğunu ifade etmişlerdir. Okullardaki gürültü kaynakları ile ilgili öğretmen görüşlerinin Bulunuz ve diğerlerinin (2015) yaptığı çalışmada elde ettikleri sonuçlarla benzerlik gösterdiği belirlenmiştir.

Öğretmenlerin okullardaki gürültünün yoğunlaştığı zamanlar ve yerler konusundaki görüşleri; gürültünün teneffüs, öğle arası ve ders giriş çıkışlarında, ayrıca okul koridorları ve bina içinde gürültünün yoğunlaştığı yönündedir. Gürültünün öğretmenlere olumsuz etkisi ile ilgili görüşler, gürültünün öğretmenlerde yorgunluk hissi oluşturduğu, tahammül sınırlarını azalttığı, aile ile kaliteli vakit geçirme süresini azalttığı ve sağlık problemlerine yol açtığı şeklindedir. Öğretmenlerde meydana gelen olumsuz değişimler eğitim kalitesini de azaltacaktır. Gürültülü bir ortamda işlenen dersin öğretmenlerin öğretme ve eğitme performanslarını olumsuz

etkileyeceği düşünülmektedir. Bu noktada öğrencilerin akademik başarısını yükseltmek için okullardaki gürültünün engellenmesi iyi bir çözüm olabilir. Okulda günlerinin büyük bir bölümünü geçiren öğretmen ve öğrencilerin hem psikolojik hem de fizyolojik olarak daha sağlıklı olmaları için de okullarda var olan gürültünün seviyesinin düşürülmesi ve önlenmesinin çok önemli olduğu söylenebilir. Alan yazının da bu sonucu destekler nitelikte olduğu görülmektedir (Güremen, 2012; Hayta, 2007; Şahin, Şahin ve Bağcı, 2014).

Öğretmenlerin okul yönetiminin çalışmaları ile ilgili görüşleri büyük oranda gürültü ile ilgili çalışma yapılmadığı yönündedir. Yapılması gereken çalışmalar ile ilgili öğretmenler; özellikle idarecilerin bu konuda uyarılarda bulunmaları ve bu problemi ciddiye almaları gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca ortak bahçe kullanan okulların teneffüs saatlerinin ayarlanması gerektiğini ve nöbetçi öğretmenlerin teneffüs saatlerinde meydana gelen gürültüye karşı hassas olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Son olarak öğretmenlerin gürültünün engellenmesi ya da azaltılmasına yönelik görüşleri şu şekildedir: Okul binalarının fiziki koşullarının iyileştirilmesi, öğrencilerin ikaz edilmesi ve enerjilerini boşaltacak aktivitelerin düzenlenmesi şeklinde sıralanabilir. Ayrıca ders saatlerinde değişiklik yapılarak sabah saatlerinde akademik çalışma, son saatlerde bedensel aktivite ya da sosyal etkinlikler düzenlenmelidir. Öğretmenler bu düşünceleri ile gürültünün okullarda azaltılabileceğine inanmaktadırlar. Gürültü, öğretmen ve öğrenci arasındaki iletişimi bozarak eğitim-öğretimin verimin düşmesine yol açmaktadır. Gürültü sebebiyle öğrenci başarısı olumsuz olarak etkilenmektedir. Bunun yanı sıra; öğrenci ve öğretmenlerin ruhsal ve fiziksel olarak daha çabuk tükenmesine sebep olan gürültü, derse ilgiyi azaltan ve okul iklimini bozan önemli bir faktördür. Gürültü aynı zamanda duyu organlarına zarar verebilmekte, öğrenmenin daha etkili ve verimli gerçekleşebilmesi için gerekli olan beden ve ruh sağlığı uyumunu bozabilmektedir. Ortaya çıkan bu sağlık sorunları ise öğrenme performansında verimin düşmesine sebep olmaktadır (Bulunuz vd., 2018). Yapılan araştırmalar (Güremen, 2012; Şan, 2010; Şahin, Şahin ve Bağcı, 2014; Bulunuz ve Güner, 2017) gürültü ile öğrencilerin okuma, okuduğunu anlama, dikkat süresi, bilişsel işlem yapabilme becerisi ve bilgilerin uzun süreli belleğe aktarımının olumsuz yönde etkilendiğini tespit etmiştir.

Öğretmenlerin performansının artması ve daha kaliteli eğitim için okulda gürültü sorununun giderilmesine yönelik ulusal çapta araştırmalar yürütülebilir. Öğretmen yetiştiren kurumlarda gürültü kavramı üzerinde durularak ve öğretmen adaylarında gürültü ile mücadele bilinci yerleştirilebilir. Öğrenciler için de gürültü konusunda dersler verilir; gürültü

ile mücadele bilinci oluşturulabilir. Okul binalarında akustik iyileştirmeler yapıp; gürültü oluşturan materyaller ses yalıtımı yapılmış sınıflar dizayn edilebilir. Okullardaki rehberlik servisleri gürültü konusunda öğrencilerle etkileşimde olabilir. Veliler de dâhil olmak üzere tüm okul bireyleri gürültü konusunda bilgilendirilip; gürültünün azaltılması konusunun önemi anlatılabilir. Aynı çalışma özel okullarda çalışan öğretmenlerle de yapılabilir. Ortaokul, lise, özel eğitim okulları gibi farklı eğitim kademelerinde benzer araştırmalar yapılabilir. Geliştirilecek olan ölçekle öğretmenler üzerinde gürültünün etkileri araştırılarak sonuçlar genellenebilir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel**, Abdullah (2011), Okul Değişkenlerinin Eğitimde Verimliliğe Etkisi, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 45-64.
- Akbaba**, Ahmet ve **Turhan**, Mehmet (2016), İlköğretim Okul Binalarının Fiziksel Sorunlarına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi (Van İli Örneği), *KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 341-357.
- Alpteker**, Hacer (2018), Okullarda Güvenlik Kültürünün Gelişmesinde Sağlık Eğitiminin Önemi, *Uluslararası Güvenli Okullar, Çalışan Sağlığı ve İş Güvenliği Sempozyumu*.
- Avşar**, Yaşar ve **Gönüllü**, M. Talha (2000), İstanbul İli Örneğinde Bazı Okullarda İç ve Dış Ortam Gürültülerinin Eğitim Kalitesi Açısından Değerlendirilmesi, *GAP Çevre Kongresi*, Şanlıurfa.
- Bulunuz**, Mızrap, **Bulunuz**, Nermin, **Tavşanlı**, Ömer F., **Orbak**, Ali Y. ve **Mutlu**, Nejla (2018), İlkokullarda Gürültü Kirliliğinin Düzeyi, Etkileri ve Kontrol Edilmesine Yönelik Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerinin Değerlendirilmesi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(3), 661-671.
- Bulunuz**, Mızrap, **Bulunuz**, Nermin, **Tavşanlı**, Ömer F. ve **Orbak**, Ali (2015), Okulda Gürültü Kirliliğine Yönelik Geçerli ve Güvenir Veri Toplama Araçları Geliştirme Çalışması: Öğrenci ve Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi, *Bildiri Özetleri Kitabı*, Ankara: Anı Yay.
- Bulunuz**, Mızrap ve **Güner**, Fatih (2017), Öğretmen Görüşlerine Göre Okulda Gürültü Düzeyinin Değerlendirilmesi: Fransa ve Türkiye Örneği, *Turkish Studies*, 12(35), 69-87.

- Creswell**, John W. (2016), *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, M. Bütün ve S. B. Demir (Edt.), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ersoy**, A. Figen (2016), *Fenomenoloji*, Saban, A. ve Ersoy, A. (Edt.), *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri*, Ankara: Anı yayıncılık.
- Evans** , Gary W. ve **Maxwell**, Lorraine (1997), Chronic Noise Exposure and Reading Deficits: The Mediating Effects of Language Acquisition, *Environment and Behaviour*, 29(5), 638-656
- Evans**, Gary W., **Hygge** Staffan ve **Bullinger** Monika (1995), Chronic Noise and Psychological Stress, *Psychological Science*, 6(6), 333-338.
- Güney**, Emrullah (1998), *Çevre Sorunları*, Ankara: Hatipoğlu.
- Güremen**, Lale (2012), Amasya Kentinde İlköğretim Okullarında İç ve Dış Çevre Gürültü Koşullarının Değerlendirilmesi, *Engineering Sciences*, 7(2), 415-435.
- Hayta**, Ateş B. (2007), Çalışma Ortamı Koşullarının İşletme Verimliliği Üzerine Etkisi, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 21-41.
- Imhof**, Margarate, **Henning**, Nadine ve **Kreft**, Susanne (2009), Effects of Background Noise on Cognitive Performance in Elementary School Children, *Listening Education*.
www.researchgate.net/publication/307856096_Effects_of_Background_noise_on_cognitive_performance_in_elementary_school_children.
- Işık**, Halil (2004), *Öğrenme Ortamlarının Fiziksel Sınıf Yönetimi*, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Işık**, Halil (2015), Öğrenme Ortamlarının Fiziksel Düzeni. Şişman, M., Turan, S., (Editörler), *Sınıf Yönetimi* içinde (61-76), Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Kıral**, Bilgen (2016), *Stres ve Okul Yönetimi*, Ankara: EYUDER yayınları.
- Maraş**, Erdem E., **Maraş**, Hadi H., **Maraş**, S. Sırrı, ve **Alkış**, Zübeyde (2011), CBS Verilerinden Çevresel Gürültü Haritalarının Hazırlanmasında Kullanılan Tahmin Yönteminin Analizi, *Harita Dergisi*, 145, 52-60.
- Maxwell**, Lorraine ve **Evans** , Gary W (2000), The Effects of Noise Pre-School Children's Pre-reading Skills, *Journal of Environmental Psychology*, 20, 91-97.

- Merriam**, Sharan B. (2013), *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, S. Turan (Ed.), Ankara: Nobel Yayın.
- Miles**, Matthew B. ve **Huberman**, A. Michael (1994), *Qualitative Data Analysis*, Thousand Oaks, Sage.
- Özbiçakçı**, Fatma Ş., **Çapık**, Cantürk, **Gördes**, Nihal, **Ersin**, Fatma ve **Kıssal**, Aygöl (2012), Bir Okul Toplumunda Gürültü Düzeyi Tanılaması ve Duyarlılık Eğitimi, *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 37(165), 237-245.
- Polat**, Soner ve **Buluş-Kırıkkaya**, Esmâ (2004), Gürültünün Eğitim-Öğretim Ortamına Etkileri, 13. *Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, Malatya.
- Schick**, August, **Klatte**, Maria, ve **Meis**, Markus (2000), Noise Stress in Classrooms. 8. *Oldenburg Symposium on Psychological Acoustics*, Almanya.
- Shield**, Bridget ve **Dockrell**, Julie (2004), External and Internal Noise Surveys of London Primary Schools, *Journal of the Acoustical Society of America*, 114, 730-800.
- Stansfeld**, Stephen A., **Berglund**, Britt, **Clark**, Charlotte, **Barrio**, L., **Fischer**, P., **Öhrström**, E., **Heines**, M. M., **Head**, J., **Hygge**, S., **Van Kamp**, I. ve **Berry**, B.F. (2005), Aircraft and road traffic noise and children's cognition and health: A cross national study, *The Lancet*, 365(9475), 1942-1949.
- Şahin**, Kemalettin, **Şahin**, Alattin ve **Bağcı**, Harun R. (2014), Sinop Şehri Yakın Çevresindeki Bazı Okullarda Gürültü Kirliliği, *Studies of Ottoman Domain*, 4(6), 20-31.
- Şan**, Bilge (2010), İlköğretim Okullarında Gürültüden Rahatsızlığın Alan Araştırması ile Belirlenmesi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Tuncer**, Murat, **Bal**, Sevil, **Özüt**, Aytaç ve **Köse**, Nihat (2012), Ortaöğretim Kurumları Öğrenme Ortamlarının Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 85-101.
- Tüzel**, Sait (2013), Sınıf İçi Gürültünün Öğrencilerin Dinlenme Sürecindeki Bilişsel Performansına Etkisi, *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 9(4), 363-378.

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi • Cilt, 10–Sayı 19 • Haziran 2020

Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2011), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Kilis 7 Aralık University Journal of Social Sciences
ISSN 2146-4561
Haziran/June 2020, 10 (19): 150-163

Adalet Değeri Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

The Reliability and Validity of the Justice Value Scale

Tuğba KARADAVUT

Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Çayeli Eğitim Fakültesi
e-posta: tugba-mat@hotmail.com
Orcid: 0000-0002-8738-7177

Serdar KARADAĞ

Milli Eğitim Bakanlığı, Musabeyli İlçe Milli Eğitim Müdürü
e-posta: srdkrd@gmail.com
Orcid: 0000-0003-1522-3031

Bilgehan NACAR

Milli Eğitim Bakanlığı, Afşin İMKB Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Adalet
Öğretmeni
e-posta: bilgehannacar@hotmail.com
Orcid: 0000-0002-6244-6521

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 06 Mart 2020/06 March 2020

Kabul Tarihi/Accepted: 06 Haziran 2020/06 June 2020

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Haziran 2020/June 2020

Atıf/Cite as: Karadavut TuğbaKaradağ, Serdar ve Nacar, Bilgehan (2020),
Adalet Değeri Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması/ The Reliability and
Validity of the Justice Value Scale, Kilis 7 Üniversitesi *Sosyal Bilimler*
Dergisi, 10 (19),150-163, doi:<https://doi.org/10.31834/kilissbd.699877>

Rights reserved.
For Permissions
sbedergi@kilis.edu.tr

ADALET DEĞERİ ÖLÇEĞİ GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

ÖZ

Bu araştırmada, Milli Eğitim Bakanlığı (2018)'nin belirlediği on kök değerden birisi olan adalet değeri ile ilgili olarak okullarda uygulanan eğitimin etkililiğinin sınıf ve okul bazında değerlendirilmesi amacıyla bir “Adalet Değeri Ölçeği” geliştirilmiştir. Adalet Değeri Ölçeği'nin psikometrik özelliklerinin değerlendirilmesi için 13'ü ilkök ve 8'i ortaokul olmak üzere toplam 21 okuldan veri toplanmıştır. Bu okullarda görev yapan 66 öğretmen, derslerine girdikleri sınıfları Adalet Değeri Ölçeği maddelerine göre değerlendirmiştir. Bu şekilde, toplamda 99 sınıf değerlendirilmiştir. Adalet değeri ölçeği 5'li Likert tipi ölçek şeklinde hazırlanmıştır. Kayıp verilerin tamamlanmasında beklenti maksimizasyonu (expectation maximization) yöntemi kullanılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğinin test edilmesi için açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri kullanılmıştır. Toplanan veriler rassal olarak iki ayrı veri setine ayrılmıştır. Bu veri setlerinin birinde açımlayıcı faktör analizi, diğerinde ise doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Geliştirilen 8 maddeli ölçek için iç tutarlık katsayısı (Cronbach'ın alfa katsayısı) .87 olarak bulunmuştur. Maddelerin her birinin madde toplam korelasyonları .45'ten büyük bulunmuştur. Tek boyutlu bir yapı olarak ele alınan adalet değerinin ölçülmesi için yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonuçları, model uyum indekslerinin oldukça yüksek olduğunu göstermiştir.

Anahtar sözcükler: Değerler eğitimi, Adalet değeri, Ölçek geliştirme, On kök değer, Adalet değeri ölçeği

DEVELOPMENT OF THE JUSTICE VALUE SCALE FOR THE PRIMARY AND THE MIDDLE SCHOOLS

ABSTRACT

In this study, the “Justice Value Scale” was developed for evaluating the effectiveness of the education regarding the justice value which is one of the ten root values determined by MEB (2018). The evaluation by the developed scale can be done at the class and the school level. In order to evaluate the psychometric properties of the scale, data were collected from 21 schools in total that included 13 primary schools and 8 middle schools. Sixty-six teachers from these schools evaluated the classes they were teaching on the Justice Value Scale. By this way, 99 classes were evaluated in total. Expectation maximization method was used for imputation of the missing values. The data set was randomly divided into two data sets. An exploratory factor analysis was conducted using one of the data sets, and a confirmatory factor analysis was conducted using the other data set. The Cronbach's alpha for the eight-item scale was .87. Each of the item-total correlation values were higher than .45. A confirmatory factor analysis was conducted to verify the

unidimensional structure of the justice construct that was being measured by the scale. The model fit indices were found to be sufficiently high.

Keywords: Values education, Justice value, Scale development, Ten root values, Justice value scale

GİRİŞ

Bir toplumun geleceği, sahip olduğu değerleri bireylerine aktarabilmesine bağlıdır (Gökalp, 1992: 62). Değerler eğitimi, öğrencilere toplumsal ve evrensel değerlerin ve bu değerlerin gerektirdiği davranışların kazandırılması açısından önem taşımaktadır. Değerler eğitiminin okullarda öğretim programlarına yerleştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Çünkü kimi çocuklar için değerleri ve erdemleri öğrenecekleri tek yer okuldur (Kagan, 2001: 51). Okulların başlıca sorumluluğu öğrencileri sadece akıllı olarak yetiştirmek değil, aynı zamanda iyi birer insan olarak yetiştirmek olmalıdır (Thomas, 1991: 51). Öğrencilerin okullarda öğrendikleri davranışlar, tekrarlandığında alışkanlıklara dönüşür. Bu alışkanlıklar zaman içerisinde öğrencilerin iyi bir karakter geliştirmesine olanak sağlar (Stone & Dyal, 1997: 22). Öğrencilerin değerleri kazanabilmesi ve davranışa dönüştürebilmeleri için, değerlerin öğretim programında yer almalarının yanı sıra, sınıf içi yaşantılarının ve okul kültürünün de bir parçası olması gerekir. Öğretmenler yaptıkları öğretime değerler eğitimi yerleştirdiklerinde, sınıf öğrencilerin birbirlerini önemsedikleri, birbirlerine saygı gösterdikleri, birbirlerini benimsedikleri bir topluluk haline dönüşür (Kagan, 2001: 50). Ergenlik döneminde artış göstermekle birlikte, çocukluk döneminde akran etkisi bireylerin sosyal ve ahlaki gelişimini şekillendirir (Berkowitz, 2002: 54). Okuldaki sosyal etkileşimlerle öğrenilen değerler, öğretim programlarıyla öğretilen değerlerden daha etkili ve kalıcı olur (Thomas, 1991: 53). Okulda değerler eğitiminin odağı kaliteli yaşantılar ve deneyimler olmalıdır. Okul ve sınıf ortamı sosyal ilişkileri teşvik edici, benimseyici ve önemseyici olmalıdır (Berkowitz, 2002: 59).

Türk eğitim sisteminin temel amacı, öğrencilere değerler ve yetkinliklerle özdeşleştirilmiş bilgi, beceri ve davranışlar kazandırmaktır. Değerler, geçmişten gelen ve geleceğe aktarılacak olan milli ve manevi unsurlardır. Yetkinlikler ise değerlerin hayata geçirilmesini sağlayan eylemlerdir. Bir toplumun geleceği değerlerini benimsemiş ve onları yetkinliklerle hayata geçirmiş bireylere bağlıdır. Eğitim sistemleri toplumun değerlerini özümsemiş ve bu değerleri davranışa dönüştürebilen bireyler yetiştirmelidir. Bu nedenle değerler eğitim sistemimizde bir konu ya da ünite olarak ele alınmayıp eğitim sistemimizin nihai bir hedefi olarak görülmüştür. Değerler eğitimi öğretim programlarının her birine ve her birimine

yerleştirilerek toplumun değerlerini özümsemiş bireylerin yetiştirilmesi hedeflenmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018).

Öğretim programlarına yerleştirilmiş on adet kök değer bulunmaktadır. Bunlar adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverliktir (MEB, 2018). Değerlerin öğretim programında ayrı bir konu ya da ünite olarak ele alınması, değerlerin kalıcı olarak kazanılmasına bir katkı sağlamamaktadır. Bu yüzden belirlenen kök değerler öğretim programlarına aheni olarak yerleştirilmenin yanı sıra örtük olarak da yerleştirilmiştir. Bu şekilde, okullarda uygulanan öğretim programları ve okullardaki sosyal yaşam bir bütün olarak öğrencilerin bir değerler sistemi geliştirmelerine olanak sağlamalıdır (MEB, 2017).

Değerler eğitimine verilen önemin artması, yapılan değerler eğitiminin ya da öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerinin değerlendirilmesi gerekliliğini de beraberinde getirmiştir. Yapılan değerler eğitiminin değerlendirilmesi ve elde edilen geri dönütlerin yapılan eğitimi geliştirmekte kullanılmasıyla değerler eğitimi ile ilgili olarak yapılan girişimlerin etkililiği artırılabilir (Berkowitz & Bier, 2005: 21). Değerler eğitiminin değerlendirilmesi, bireysel olarak öğrenci bazında değil, sınıf seviyesinde olmalıdır. Sınıf seviyesinde yapılan bir değerlendirme ile öğretim programındaki değerler eğitiminin ve öğretmenlerin değerler eğitiminde kullandığı yöntemlerin etkililiği ile ilgili olarak bilgi sağlanabilir (Veugelers & Vedder, 2003: 381). Dolayısıyla, bir bütün olarak değerler eğitimi veya daha özgül olarak belirli bir değer edinilme durumunu değerlendirmek amacıyla geliştirilen ölçeklerin sınıf bazında değerlendirme yapmaya yönelik hazırlanmasında fayda vardır.

Bu çalışmada, MEB (2018)’in belirlediği on kök değerden birisi olan adalet değerinin kazanılma durumunu değerlendirmek için bir ölçek geliştirilmiştir. Alanyazında Türkçe olarak geliştirilmiş bir adalet değeri ölçeğine rastlanmamaktadır. Bu çalışmada geliştirilen ve “Adalet Değeri Ölçeği” ismi verilen ölçek ile öğretmenlerden derslerine girdikleri sınıfları değerlendirmeleri istenmiştir. Öğretmenlerin, derslerine girdikleri her bir sınıf için ayrı bir değerlendirme yapmaları sağlanmıştır. Sonuç olarak, öğretmenlerin adalet değeri ile ilgili olarak yaptıkları değerler eğitiminin etkililiğini değerlendirebilecekleri bir ölçme aracı geliştirilmesi amaçlanmıştır. Benzer şekilde, okullarda bu ölçme aracının kullanılmasıyla, okul genelinde yapılan adalet değeri eğitiminin etkililiğinin değerlendirilmesi mümkün olabilecektir. Alanyazında adalet kavramının

okullarda sosyal adalet (örn., Torres-Harding, Siers, & Olson, 2012), okullarda örgütsel adalet (örn., Hoy & Tarter, 2004), öğretmenlerin öğrencilere adaletli davranması (örn., Ehrhardt-Madapathi, Pretsch ve Schmitt, 2017; Molinari, Speltini & Passini, 2013) vb. konular şeklinde ele alındığı görülmektedir. Ancak, öğrencilerin davranışlarında adalet değerinin gözlemlenme sıklığına yönelik geliştirilmiş bir ölçeğe rastlanmamaktadır.

Adalet, Türk Dil Kurumu sözlüğünde “Herkes kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme, doğruluk” (Türk Dil Kurumu [TDK], 2020) şeklinde tanımlanmaktadır. Adalet değerine ilişkin bazı tutum ve davranışlar MEB (2017) tarafından adil olma, eşit davranma ve paylaşma olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda adalet kavramı bu çalışmada tek boyutlu bir yapı olarak ele alınmıştır. Bu yapının, arkadaşlarına tarafsız davranmak, arkadaşlarının hakkını gözetmek, arkadaşlarına eşit olarak paylaşmak, haklı olanın yanında olmak ve hatalı davranışlarının sorumluluğunu almak temaları çerçevesinde ölçülmesi öngörülmüştür. Bu temalar sınıf içinde gözlemlenebilecek çeşitli bağlamlar içerisinde ifade edilerek adalet ölçeğinin aday maddeleri yazılmıştır.

2. YÖNTEM

2. 1. Ölçek Geliştirme Süreci

Adalet değeri ölçeği geliştirme süreci adalet değerinin tanımının belirlenmesi ile başlamıştır. Ardından, adalet değerinin tanımından yola çıkarak, adalet değerinin sınıf içerisinde hangi öğrenci davranışları şeklinde gözlemlenebileceği belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun için bu çalışmanın yazarlarının öğretmenlik deneyimlerinden faydalanılmıştır. Çalışmanın yazarlarının tamamı eğitim fakültesinden mezun araştırmacılardan oluşmaktadır. Yazarlardan ikisinin ilköğretim kademesinde öğretmenlik deneyimi bulunurken, bunlardan birisinin aktif olarak devam eden yöneticilik görevi bulunmaktadır. Çalışmanın yazarlarının deneyimleri doğrultusunda, adalet değerinin sınıf ortamında arkadaşlarına tarafsız davranmak, arkadaşlarının hakkını gözetmek, arkadaşlarına eşit olarak paylaşmak, haklı olanın yanında olmak ve hatalı davranışlarının sorumluluğunu almak davranışları şeklinde gözlemlenebileceğine karar verilmiştir. Belirlenen bu temalar çerçevesinde 12 adet madde yazılmıştır.

Adalet değeri ölçeği 5’li Likert tipi ölçek şeklinde hazırlanmıştır. Ölçek “Hiçbir zaman”, “Nadiren”, “Bazen”, “Sıklıkla” ve “Her zaman” şeklinde bir derecelendirme ölçeği ile puanlanmıştır. Bu beş nokta dışında ayrıca “Fikrim yok” seçeneği kullanılmıştır. Bu sayede, öğretmenlerin ders verdikleri sınıflarda gözlemlene fırsatı bulamadıkları öğrenci davranışlarını belirtmelerine olanak sağlanmıştır.

2. 2. Kapsam Geçerliği

Adalet değeri ölçeğinin 12 maddesi yazıldıktan sonra, 10 öğretmenden maddelerin her birini adalet kavramını temsil etmedeki uygunluğu açısından değerlendirmeleri istenmiştir. Bu öğretmenlerin 5’i sınıf öğretmeni, 2’si ilköğretim matematik öğretmeni, 1’i rehberlik öğretmeni, , 1’i fen bilgisi öğretmeni ve 1’i okul öncesi öğretmenidir. Öğretmenler maddeleri “Uygun değil”, “Biraz uygun”, “Oldukça uygun”, ”Çok uygun” şeklinde değişen 4’lü bir ölçek üzerinden değerlendirmişlerdir. Öğretmenlerin değerlendirmeleri sonucunda her bir madde için madde kapsam geçerlik indeksi hesaplanmıştır. Bir madde için madde kapsam geçerlik indeksi, o maddenin kapsam geçerliğini sağladığı yönünde değerlendirme yapan (“Oldukça uygun” ya da ”Çok uygun” cevabını seçenler) öğretmenlerin oranı şeklinde hesaplanmıştır. Buna göre, madde kapsam geçerlik indeksi her bir madde için 0.90 veya 1 olarak bulunmuştur. Bu değerler, .05 manidarlık seviyesinde kapsam geçerliğinin sağlanması için gerekli minimum değer olan .80’den büyüktür (Lynn, 1986). Dolayısıyla, kapsam geçerliği analizi sonucunda, yazılan aday maddeler içerisinde gözden geçirilmesi ya da elenmesi gereken madde bulunmamaktadır.

2. 3. Verilerin Toplanması ve Veri Seti

Adalet değeri ölçeğinin geliştirilmesi için 13’ü ilkokul ve 8’i ortaokul olmak üzere toplam 21 okuldan veri toplanmıştır. Bu okullarda görev yapan 66 öğretmen, derslerine girdikleri sınıfları adalet ölçeği maddelerine göre değerlendirmiştir. Bu şekilde, toplamda 99 adet sınıf değerlendirilmiştir. Faktör analizinde örneklem büyüklüğünün madde sayısına oranının kabul edilebilir düzeyde olması gerekir. Bu oran, Cattell’e (1978) göre 3 ile 6 arasında olmalı, Gorsuch’a (1983) göre en az 5 olmalı, Everitt’e göre en az 10 olmalıdır. Bu çalışmada, toplanan veriler açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizlerinin uygulanması için rassal olarak iki veri setine bölünmüştür. Dolayısıyla, örneklem büyüklüğünün madde sayısına oranı yaklaşık olarak 4’tür. Bu oran, faktör analizi için yeterli olan örneklem büyüklüğünün sağlandığını göstermektedir. Çalışmaya katılan öğretmenler uygun

örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Çalışmaya katılımda gönüllülük esas alınmıştır. Öğretmenlere, ölçeğin amacı ve uygulanışı sözlü olarak açıklanmıştır. Ayrıca öğretmenlere ölçeğin başında adalet değerinin tanımı, ölçeğin amacı ve nasıl uygulanacağı ile ilgili bilgilerin yer aldığı bir yönerge sunulmuştur. Değerlendirmeyi yapan öğretmenlerin alanlarına göre dağılımları Tablo 1 ile ve değerlendirilmesi yapılan sınıfların sınıf seviyesine göre dağılımları Tablo 2 ile gösterilmiştir.

Tablo 1: Sınıfları Değerlendiren Öğretmenlerin Alanlarına Göre Dağılımı (N=99).

Branş	Frekan s	Branş	Frekans
Beden eğitimi	6	İngilizce	7
Bilişim teknolojileri	2	Matematik	19
Din kültürü	7	Sınıf	24
Fen bilimleri	9	Sosyal bilgiler	9
Görsel sanatlar	2	Türkçe	14

Tablo 2: Değerlendirilmesi Yapılan Sınıfların Sınıf Seviyesine Göre Dağılımı (N=99)

İlkokul sınıf seviyesi	Frekans	Ortaokul sınıf seviyesi	Frekans
1	3	5	22
2	8	6	17
3	8	7	18
4	5	8	18
Toplam	24	Toplam	75

Adalet değeri ölçeği 5’li Likert tipi ölçek şeklinde hazırlanmıştır. Ölçek “Hiçbir zaman”, “Nadiren”, “Bazen”, “Sıklıkla” ve “Her zaman” şeklinde bir derecelendirme ölçeği ile puanlanmıştır. Bu beş nokta dışında

ayrıca “Fikrim yok” seçeneği kullanılmıştır. Öğretmenlerin soru bazında verdikleri cevaplar tablo 3 ile gösterilmiştir.

Tablo 3A: Öğretmenlerin Adalet Ölçeğine Verdikleri Cevapların Dağılımı

	Soru 1	Soru 2	Soru 3	Soru 4	Soru 5	Soru 6
Hiçbir zaman	2 (2.0)	1 (1.0)	0 (0.0)	1 (1.0)	1 (0.0)	0 (0.0)
Nadiren	18 (18.2)	11 (11.1)	6 (6.1)	18 (18.2)	3 (3.0)	10 (10.1)
Bazen	36 (36.4)	26 (26.3)	20 (20.2)	31 (31.3)	12 (12.1)	23 (23.2)
Sıklıkla	37 (37.4)	44 (44.4)	53 (53.5)	31 (31.3)	62 (62.6)	54 (54.5)
Her zaman	6 (6.1)	17 (17.2)	20 (20.2)	18 (18.2)	21 (21.2)	12 (12.1)
Fikrim yok	0 (0.0)	0 (0.0)	0 (0.0)	0 (0.0)	0 (0.0)	0 (0.0)
Toplam	99 (100.0)	99 (100.0)	99 (100.0)	99 (100.0)	99 (100.0)	99 (100.0)

Tablo 3B: Öğretmenlerin Adalet Ölçeğine Cevaplarının Dağılımı

	Soru 7	Soru 8	Soru 9	Soru 10	Soru 11	Soru 12
Hiçbir zaman	1 (1.0)	0 (0.0)	3 (3.0)	1 (1.0)	0 (0.0)	0 (0.0)
Nadiren	10 (10.1)	6 (6.1)	7 (7.1)	5 (5.1)	8 (8.1)	8 (8.1)
Bazen	31 (31.3)	16 (16.2)	30 (30.3)	25 (25.3)	24 (24.2)	30 (30.3)
Sıklıkla	39 (39.4)	38 (38.4)	44 (44.4)	46 (46.5)	48 (48.5)	40 (40.4)
Her zaman	18 (18.2)	39 (39.4)	13 (13.1)	22 (22.2)	19 (19.2)	21 (21.2)
Fikrim yok	0 (0.0)	0 (0.00)	2 (2.0)	0 (0.0)	0 (0.0)	0 (0.0)
Toplam	99 (100.0)	99 (100.0)	99 (100.0)	99 (100.0)	99 (100.0)	99 (100.0)

“Fikrim yok” seçeneği kayıp veri olarak kodlanmıştır. Tablo 3B’de görüldüğü üzere kayıp veri yalnızca Soru 9 için gözlenmiştir ve oranı %2.0

dir. Kayıp verilerin tamamıyla rassal olduğu hipotezi Little (1998)'in MCAR testi ile sınanmıştır. Bu testin sonuçlarına göre kayıp verilerin tamamıyla rassal olmadığı sonucuna varılmıştır ($\chi^2(11)=32.309$, $p<.01$). Bu yüzden verilerin listesel olarak silinmesi yöntemine başvurulmamıştır. Kayıp verilerin oranı %5'ten az olduğu için, kayıp verilerin tamamlanmasında beklenti maksimizasyonu (Expectation Maximization: EM) yöntemi kullanılmıştır.

2. 4. Güvenirlik ve Yapı Geçerliği

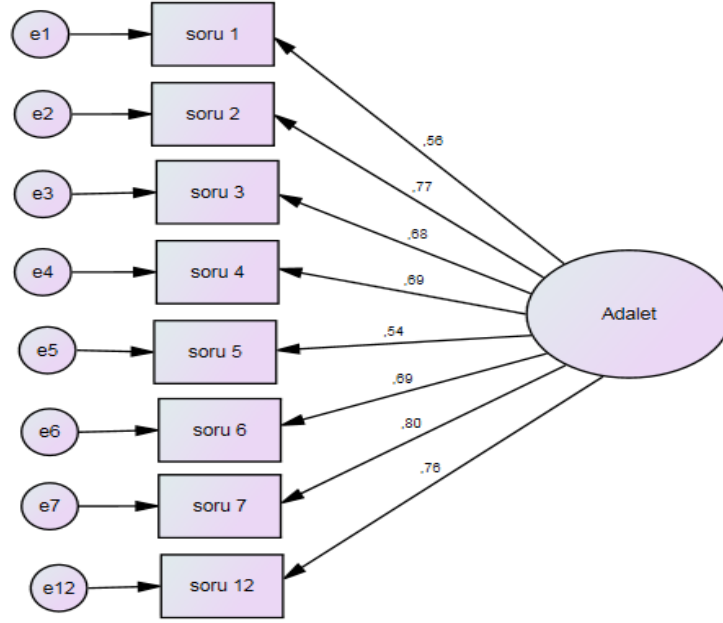
Ölçeğin yapı geçerliğinin test edilmesi için açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri kullanılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi ile ölçekteki maddelerin bir bütün olarak arka planda ölçtüğü örtük yapı belirlenmeye çalışılır. Doğrulayıcı faktör analizi kullanılarak ise, açımlayıcı faktör analizi ile ortaya konan örtük yapı test edilir. Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri iki farklı örnekleme uygulanmıştır. Bunun için, %50 olasılıkla rastgele seçim yöntemi kullanılarak 62 ve 37 büyüklüğünde iki örneklem elde edilmiştir. Açımlayıcı faktör analizlerinin uygulanmasında SPSS, doğrulayıcı faktör analizlerinin uygulanmasında ise AMOS kullanılmıştır.

3. BULGULAR

3. 1. Güvenirlik ve Yapı Geçerliğine İlişkin Bulgular

İlk örneklem ile yapılan güvenirlik analizi, Madde 8 için hesaplanan düzeltilmiş madde toplam korelasyonu değerinin, düzeltilmiş madde toplam puan korelasyonları için kabul edilebilir alt değer olan .30'dan küçük olduğunu ortaya koymuştur (Nunnally & Bernstein, 1994). Bu yüzden Madde 8 ölçekten çıkarılmıştır. Madde 8'in ölçekten çıkarılmasının ardından elde edilen Cronbach'ın alfa katsayısı .89'tur. Bu değer alpha katsayısı için kabul edilebilir alt değer olan .70'ten büyüktür (Nunnally, 1978). Ölçek maddeleri adalet değerini ölçmek için yazılmıştır. Başka bir deyişle geliştirilen ölçeğin tek faktörlü örtük bir yapıyı ölçmesi amaçlanmıştır ve maddelerin bu yapıyı ölçebilirliği test edilmek istenmiştir. Bu amaçla ilk olarak, elde edilen ikinci örneklem üzerinde doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır (bknz. Şekil 1). Tek faktörlü modelde standartlaştırılmış regresyon ağırlıkları en düşük olan maddeler olan Madde 9, Madde 10, ve Madde 11 sırasıyla ölçekten çıkarılmıştır. Elde edilen 8 maddeli ölçek için tek faktörlü modelin verilere kabul edilebilir düzeyde uyum gösterdiği görülmüştür ($\chi^2(20)=20.202$, $p>.05$, $\chi^2/df=1.010$, TLI=.996, CFI=.997, RMSEA=0.017, SRMR=.077, RFI=.710, NFI=.793, IFI=.997).

Şekil 1: Doğrulayıcı Faktör Analizi Standartlaştırılmış Regresyon Ağırlıkları

Elde edilen 8 maddeli ölçekle diğer örnekleme yapılan açımlayıcı faktör analizi, özdeğerleri 1’den büyük olan tek faktörün varlığını ortaya koymuştur. Bu bulgu, örtük yapının tek boyutlu olduğu sonucunu vermektedir (Kaiser, 1960). Benzer şekilde yamaç birikinti grafiği sonucu da tek faktörlü çözümü desteklemektedir (Cattell, 1966). Birinci faktör toplam değişkenliğin %52.98’ini açıklamaktadır. Madde 1-7 ve Madde 12 için faktör yükleri sırasıyla .62, .88, .75, .67, .56, .66, .72, .71 olarak bulunmuştur. Faktör yüklerinin her biri .45’ten büyük oldukları için maddelerin adalet değerini ölçtükleri sonucuna ulaşılmıştır (Büyüköztürk, 2019 :134). Elde edilen 8 maddeli ölçek için Cronbach’ın alfa katsayısı .87 olarak bulunmuştur. Maddelerin her birinin madde toplam korelasyonları .45’ten büyük bulunmuştur.

3. 2. Türüne Göre Okullar ve Puanlayıcılar Arası Tutarlılığa İlişkin Bulgular

Adalet ölçeği toplam puanlarının, okul türünün ilkökul ya da ortaokul olmasına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Adalet

ölçeği, ilkokul ve ortaokul seviyesinde kullanılmak üzere tasarlandığından, adalet ölçeği puanlarının okul türüne göre anlamlı bir farklılık göstermemesi beklenmektedir. Benzer şekilde, bir okul içindeki sınıfların, o sınıflarda derse giren öğretmenlerce adalet ölçeği maddeleri açısından değerlendirilmesi istenmiştir. Böylelikle aynı sınıf birden fazla öğretmen tarafından değerlendirilmiştir. Farklı puanlayıcıların (yani, öğretmenlerin), aynı sınıf için benzer puanlamalarda bulunması beklenmektedir. Bu amaçla, aynı sınıfı değerlendirmek amacıyla elde edilen adalet ölçeği puanlarının, puanlayıcı kimliğine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği, başka bir deyişle puanlayıcılar arası tutarlığın sağlanıp sağlanmadığı araştırılmıştır.

Araştırmada puanlayıcıların (yani, öğretmenlerin) değerlendirdiği sınıflar, okullar içinde kümelenmiştir. Bu nedenle iki düzeyli bir regresyon modeli kullanılmıştır. Puanlayıcı kimliği birinci düzey bir bağımsız değişken, okul türü ise ikinci düzey bir bağımsız değişken olarak modellenmiştir. Puanlayıcı kimliği değişkeni için ortalama regresyon katsayısı 0.014 ($p > .010$) bulunmuştur ve eğitim değişkenliği 0.004 bulunmuştur. Dolayısıyla, puanlayıcılar arasında aynı okul içinde ya da okullar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Başka bir deyişle, sınıfların değerlendirilmesinden elde edilen adalet ölçeği toplam puanlarındaki değişkenlik puanlamayı yapan öğretmenlerin farklı olmasından kaynaklanmamaktadır. Okul türünün adalet ölçeği toplam puanı üzerindeki etkisi -0.904 ($p > .010$) olarak bulunmuştur. Dolayısıyla, adalet ölçeği toplam puanındaki değişkenlik, okul türünün ilkokul ya da ortaokul olmasına bağlı değildir. Bu bulgu, adalet ölçeğinin ilkokul ve ortaokul seviyesinde kullanılabilirliğini desteklemektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmada MEB (2018)'in belirlediği on kök değerden biri olan adalet değerinin değerlendirilmesi için “Adalet Değeri Ölçeği” adıyla bir ölçek geliştirilmiştir. Bu ölçeğin maddeleri, öğretmenlerin derslerine girdikleri sınıfları genel olarak değerlendirmeleri için geliştirilmiştir. Öğretmenler, her bir ölçek maddesinin sınıfta gözlenme sıklığını belirtirler. Böylelikle öğretmenler, adalet değerinin öğrenciler tarafından kazanılma durumunu belirlerken, adalet değeri ile ilgili olarak uygulanan eğitimin etkililiğini de sınıf ve okul bazında değerlendirmiş olurlar. Çünkü öğretim programındaki değerler eğitiminin ve öğretmenlerin değerler eğitiminde kullandığı yöntemlerin etkililiğinin değerlendirilmesi öğrenci bazında değil, sınıf bazında olmalıdır (Veugelers & Vedder, 2003: 381). Geliştirilen ölçeği oluşturan sekiz madde Ek-1’de verilmiştir.

Adalet Değeri Ölçeği tek boyutlu bir ölçek olarak geliştirilmiştir. Ölçek 8 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte olumsuz ifade içeren ve ters yönde puanlanması gereken bir madde bulunmamaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 40, en düşük puan 8’dir. Ölçekten alınan yüksek puan, değerlendirilmenin yapıldığı sınıftaki öğrencilerin adaletli davranışlar sergilediklerine işaret eder. Ölçekten alınan düşük puan ise öğrencilerin adalet değerini davranışa dönüştüremediklerine işaret eder. Bu çalışmada yapılan geçerlik ve güvenirlik çözümlenmeleri, ölçeğin psikometrik özelliklerinin sınıfları adalet değeri ile ilgili olarak değerlendirmek için yeterli olduğunu göstermektedir.

İyi bilgiye olduğu kadar kötü bilgiye de erişimin kolay ve hızlı olduğu günümüzde, değerler eğitimi duyulan ihtiyaç artmıştır. Buna bağlı olarak değerler eğitimi okullarda ve öğretim programlarında daha çok önem kazanmıştır. Adalet Değeri Ölçeği ile okulların kendi okullarında uyguladıkları adalet değeri eğitiminin etkililiğini değerlendirebilecekleri düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Berkowitz**, Marvin W., (2002), The science of character education. In W. Damon (Ed.), *Bringing in a New Era in Character Education* (pp. 43-63), Palo Alto, CA: Hoover Institution Press.
- Berkowitz**, Marvin W. ve **Bier**, Melinda C., (2005), *What works in character education: A Research-driven Guide for Educators*, Washington, DC: Character Education Partnership.
- Büyüköztürk**, Şener, (2019), *Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni, SPSS Uygulamaları ve Yorum*, Ankara: Pegem Akademi.
- Cattell**, Raymond B., (1978)., *The Scientific use of Factor Analysis*, New York: Plenum
- Cattell**, Raymond B., (1966), The Scree Test For The Number of Factors. *Multivariate Behavioral Research*, 1(2), 629-637.
- Ehrhardt-Madapathi**, N., Pretsch, J. ve Schmitt, M. (2017). Effects of Injustice in Primary Schools on Students’ Behavior and Joy of Learning. *Social Psychology of Education*, 20, 1-33.
- Everitt**, B. S. (1975), Multivariate Analysis: The Need For Data, and Other Problems, *British Journal of Psychiatry*, 126, 237-240.

- Gorsuch**, Richard L., (1983), *Factor analysis* (2nd ed.), Hillsdale,NJ: Erlbaum.
- Gökalp**, Ziya, (1992), *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri*, İstanbul: MEB.
- Hoy**, W. K. & Tarter, C. J. (2004). Organizational Justice in Schools: No Justice Without Trust. *International Journal of Educational Management*, 18, 250-259.
- Kagan**, Spencer, (2001), Teaching for Character and Community, *Educational Leadership*, 59(2), 50-55.
- Kaiser**, Henry F., (1960), The Application of Electronic computers to factor analysis, *Educational and Psychological Measurement*, 20(1), 141-151.
- Little**, Roderick, (1988), A Test of Missing Completely At Random For Multivariate Data With Missing Values, *Journal of the American Statistical Association*, 83(40), 1198-1202.
- Lynn**, Mary R., (1986), Determination and Quantification of Content Validity, *Nursing Research*, 35, 382–385
- Milli Eğitim Bakanlığı**, (2017), *Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine*, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_a_ciklamasi-program.pdf , (Erişim tarihi: 06.02.2020).
- Milli Eğitim Bakanlığı**, (2018), *Matematik dersi öğretim programı*, <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=329> , (Erişim tarihi: 05, 02, 2020).
- Molinari**, L., Speltini, G. ve Passini, S. (2013). Do Perceptions of Being Treated Fairly Increase Students' Outcomes? Teacher-Student Interactions and Classroom Justice in Italian Adolescents. *Educational Research and Evaluation*, 19, 58-76.
- Nunnally**, Jum, (1978), *Psychometric theory*, New York, NY: McGraw-Hill.
- Nunnally**, Jum. ve Bernstein, Ira H., (1994), *Psychometric theory*, 3rd ed., New York: McGraw-Hill.
- Stone**, Carolyn, ve Dyal, Marry Ann, (1997), School Counselors Sowing The Seeds of Character Education, *Professional School Counselling*, 1(2), 22-24.

Thomas, Ronald S., (1991), Assessing Character Education: Paradigms, Problems, and Potentials, *The Clearing House*, 65(1), 51-55.

Torres-Harding, S. R., Siers, B., & Olson, B. D. (2012). Development and Psychometric Evaluation of the Social Justice Scale (SJS). *American Journal of Community Psychology*, 50, 77-88.

Türk Dil Kurumu, (2019), *Güncel Türkçe Sözlük*, <http://sozluk.gov.tr/>, (Erişim tarihi: 05.02.2020).

Veuglers, Wiel ve **Vedder**, Paul, (2003), Values in Teaching, *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 9(4), 377-389.

EK-1

Ölçek Maddeleri

1. Öğrenciler arkadaşları arasında çıkan anlaşmazlıklarda tarafsız karar verir.
2. Öğrenciler sınıfta diğer arkadaşlarının hakkını gözetir.
3. Öğrenciler okul araç gereçlerini gerektiğinde eşit olarak paylaşır.
4. Öğrenciler oynayacağı oyunlarda cinsiyet, yaş, yakınlık ayrımı yapmaksızın eşit olarak görev dağılımı yapar.
5. Öğrenciler haklı olan arkadaşlarının yanında olur.
6. Sorumluluk alan öğrenciler herkese tarafsız davranır.
7. Öğrenciler sırayla yapılan etkinliklerde sırasını bekleyerek ön sıradaki arkadaşının hakkını gözetir.
8. Öğrenciler grup çalışmalarında görev dağılımında eşit iş bölümü yapar.

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Kilis 7 Aralık University Journal of Social Sciences
ISSN 2146-4561
Haziran / June 2020, 10 (19): 164-178

Yabancı Portföy Yatırımlarının Borsa Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği
The Effect of Foreign Portfolio Investments on The Exchange: The Case of Turkey

Ahmet ŞİT

Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu,
Kilis, TÜRKİYE, e-posta: ahmetsit@kilis.edu.tr
Orcid: 0000-0002-0257-9023

CebraİL TELEK

Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu,
Kilis, TÜRKİYE, e-posta: cebrailtelek@kilis.edu.tr
Orcid: 0000-0002-4541-3402

Mehmet Cem DANACI

Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Malatya, TÜRKİYE, e-posta: memetcem.danaci@inonu.edu.tr
Orcid: 0000-0003-0930-7909

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 09 Nisan 2020/09 April 2020

Kabul Tarihi/Accepted: 04 Haziran 2020/04 June 2020

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Haziran 2020/June 2020

Atıf/Cite as: Şit, Ahmet ve Telek, CebraİL (2020), Yabancı Portföy Yatırımlarının Borsa Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği/The Effect of Foreign Portfolio Investments on The Exchange: The Case of Turkey, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (19), 164-178, doi:<https://doi.org/10.31834/kilissbd.717388>

Rights reserved.
For Permissions
sbedergi@kilis.edu.tr

YABANCI PORTFÖY YATIRIMLARININ BORSA ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ¹

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’ye yapılan yabancı portföy yatırımlarının BIST-100 Endeksi üzerine etkisi olup olmadığının araştırılmasıdır. Ülkelere yapılan yatırımlar doğrudan yabancı yatırım olarak uzun vadeli ve reel yatırımlar olabildiği gibi, yabancı portföy yatırımları olarak kısa/uzun vadeli finansal yatırımlar da olabilir. Bu çalışmada ülkelere yapılan doğrudan yabancı yatırımlar dikkate alınmamaktadır. Sadece yapılan yabancı portföy yatırımları dikkate alınmaktadır. Yabancı portföy yatırımları, ülkede içerisinde fon toplamak amacıyla ihraç edilen para ve sermaye piyasası araçlarına yapılan yatırımları ifade etmektedir. Bu amaçla çalışmada 2005 Q4 – 2019 Q4 dönemine ait 57 çeyrek dönem ele alınmıştır. Çalışmada değişken olarak Türkiye’ye yapılan yabancı portföy yatırımları ve BIST-100 Endeksi kullanılmıştır. Çalışmada yöntem olarak Hatemi-J eşbütünleşme testi ve Hacker ve Hatemi-J Bootstrap Toda-Yamamoto Nedensellik testi kullanılmıştır. Eşbütünleşme testi sonucunda yabancı portföy yatırımları ile BIST-100 endeksi arasında eşbütünleşik ilişki olduğu, nedensellik analizine göre ise hem yabancı portföy yatırımlarından BIST-100 endeksine, hem de BIST-100 Endeksinden yabancı portföy yatırımlarına doğru çift yönlü nedensellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilimler, Finans, Yabancı Portföy Yatırımları, BIST-100 Endeksi, Hatemi-J Eşbütünleşme Testi, Bootstrap Toda-Yamamoto Nedensellik Testi

THE EFFECT OF FOREIGN PORTFOLIO INVESTMENTS ON THE EXCHANGE: THE CASE OF TURKEY

ABSTRACT

The aim of this study was to investigate the foreign portfolio investments in Turkey whether the effect on BIST 100 Index. Investments in countries can be long-term and real investments as foreign direct investments, as well as short / long-term financial investments as foreign portfolio investments. Foreign direct investments to countries are not considered in this study. Only foreign portfolio investments made

¹ *Bu çalışma 26-28 Eylül 2019’da Malatya Turgut Özal Üniversitesi’nin düzenlemiş olduğu 5.Uluslararası Kalkınma Sempozyumu’nda sözlü olarak sunulan bildirinin giriş, literatür ve analiz açısından geliştirilmiş ve değiştirilmiş halidir.

are taken into account. Portfolio investments represent investments in money and capital market instruments issued in the country to raise funds within the country. For this purpose, 57 quarters of 2005 Q4 - 2019 Q4 are discussed in the study. It is used as a variable in Turkey on foreign portfolio investments made and BIST 100 Index. Hatemi-J cointegration test and Hacker and Hatemi-J Bootstrap Toda-Yamamoto Causality Test were used as methods in the study. As a result of cointegration test, there is a cointegrated relationship between portfolio investments and BIST-100 index, As a result of the causality analysis, it is concluded that there is causality from portfolio investments to BIST-100 index and from BIST-100 Index to portfolio investments.

Keywords: Social Sciences, Finance, Foreign Portfolio Investment, BIST-100 Index, Hatemi-J Cointegration Test, Bootstrap Toda-Yamamoto Causality Test

GİRİŞ

Küreselleşme olgusu ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yönleri olan çok boyutlu bir kavramdır. Bununla birlikte ekonomik anlamda gerçekleşen küreselleşme olgusu ise ticari, mali ve üretimin küreselleşmesi olarak üç açıdan düşünülebilir. Bunlardan mali küreselleşme, devletlerin uzun ve kısa vadeli sermaye hareketleriyle ilgili olan engel ve sınırlamaları kaldırmaları sonucu ulusal piyasalarını uluslararası piyasalarla bütünleştirmelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Seyidoğlu, 2015: 229-230). Bu çalışmanın amacı da Türkiye'ye yapılan yabancı portföy yatırımlarının borsa üzerindeki etkisini araştırmak olduğu için mali küreselleşme kavramı ile ilgilidir.

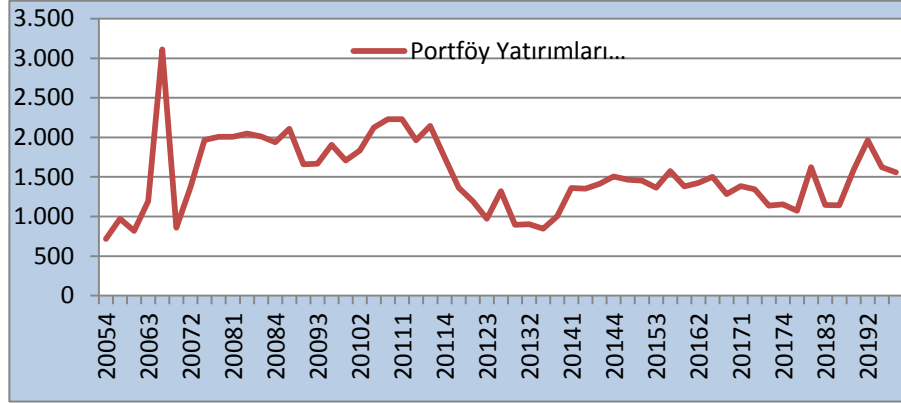
Mali küreselleşme ile birlikte teknolojik gelişim uluslararası piyasalarda yatırım yapmayı daha kolay hale getirmektedir. Örneğin, Japonya'dan Türkiye'de yatırım yapmak isteyen bir yatırımcı BIST'te alış/satış işlemlerini aracı kurumlar vasıtasıyla rahat bir şekilde gerçekleştirebilmektedir. Finansal liberalizasyon süreci sonucunda ulusal piyasalar arasındaki sınırlar ortadan kalkmış ve uluslararası sermaye hareketleri hızlanarak tasarruf fazlası bulunan ülkelerdeki tasarruflar, tasarruf açığı bulunan ülkelere doğru akmaya başlamıştır. Bu sermaye hareketleri yeni bir fabrika kurmak veya bir firma satın almak vb. doğrudan yabancı yatırım şeklinde olabileceği gibi yabancı yatırımcıların incelenen ulusal ülkenin sermaye piyasasında hisse senedi, tahvil gibi mali işlemler için yapılan yabancı portföy yatırımları olarak da gerçekleşebilir.

Uluslararası yabancı portföy yatırımları, ellerinde fon fazlası bulunan yabancı yatırımcıların kur riski, ülke riski, siyasal risk vb. riskleri de dikkate alarak gelir elde etmek için diğer ülkelerin hisse senedi, tahvil ve diğer

sermaye piyasası araçlarına yatırım yapmasıdır. Genellikle ellerinde fon fazlası bulunduranlar gelişmiş ülkeler iken fon ihtiyacı olanlar ise gelişmekte olan ülkelerdir. Yani fon akışının gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru olduğu söylenebilir. Türkiye gibi sermaye sıkıntısı çeken gelişmekte olan ülkeler doğrudan veya yabancı portföy yatırımları vasıtasıyla yabancı sermayeyi ülkelerine çekmeye çalışmaktadır.

Yabancı portföy yatırımları miktarı birçok makroekonomik değişkenden etkilenmektedir. Ancak yabancı portföy yatırımlarını belirleyen en önemli değişkenlerin yatırım yapılacak ülkenin siyasi durumu ve faiz oranları olduğu söylenebilir. Gelişmekte olan ekonomiler için oldukça önemli olan yabancı portföy yatırımlarının Türkiye ekonomisi için genel seyri 2005-2019 dönemi verileriyle hazırlanmış Şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1. Türkiye’de Yabancı Portföy Yatırımları (2005-2019)

Kaynak: TR Investing, 2020

Sermaye hareketleri teknolojik gelişmelerinde etkisiyle ülkelerden ülkelere çok hızlı bir şekilde hareket etmektedir. Bu hızlı hareket gelişmekte olan ülkelerin sermaye yapılarının daha kırılgan hale gelmesine neden olmaktadır. Şekil 1’e baktığımızda yabancı portföy yatırımlarının dalgalı bir seyir izlediği bazı dönemlerde arttığı bazı dönemlerde ise azaldığı görülmektedir. Örneğin Şekilde 2006 yılının 3.çeyreğinde sert bir yükseliş yaşanmışken hemen ertesi çeyrekte düşüş yaşanmıştır.

Yabancı portföy yatırım miktarlarının ülkelerin faiz oranları, döviz kurları, ülkelerin izledikleri çeşitli ekonomi politikaları, siyasi risk gibi birçok değişkenden etkilendiği söylenebilir. Bunun yanı sıra, yabancı portföy yatırım miktarını etkileyen birçok makroekonomik değişken olduğu gibi yabancı portföy yatırımları da şüphesiz ki bazı makroekonomik değişkenleri etkilemektedir. Bu makroekonomik değişkenlerden biri de BIST-100 endeksi olabilir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı Türkiye’ye

yapılan yabancı portföy yatırımlarının BIST-100 endeksi üzerinde etkili olup olmadığı tespit edilmesidir. Bu amacı gerçekleştirmek için 2005-2019 dönemi verileriyle yapısal kırılmalı birim kök testlerinden LS (Lee-Strazicich-2003, 2004), Hatemi-J Eşbütünleşme testi ve değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü tespit etmek için Bootstrap Toda-Yamamoto Nedensellik testi yöntemi uygulanmıştır.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Konuyla ilgili literatür incelendiğinde borsa ve yabancı portföy yatırımları kavramları ayrı ayrı değerlendirildiğinde birçok ulusal ve uluslararası çalışmanın mevcut olduğu görülmektedir. Ancak; borsa ve yabancı portföy yatırımları arasındaki ilişkiyi inceleyen çok az çalışma (Topaloğlu vd., 2019; Şenol ve Koç, 2018; Haider vd., 2017; Albayrak vd., 2012; Wu vd., 2012; Anayochukwu, 2012; Doğukanlı ve Çetenak 2008; Pal, 2006; Lin ve Swanson, 2003; Clark ve Berko, 1996) bulunmaktadır. Literatür incelemesinde öncelikle yurtdışında yapılmış bazı önemli çalışmalara yer verilmiş daha sonra yurtiçindeki çalışmalar açıklanmıştır.

Çin ekonomisi için yapılan bir çalışma Haider vd. (2017) tarafından yabancı portföy yatırımlarının borsa performansı ve enflasyon üzerindeki etkisi tespit etmeyi amaçlamıştır. Yapılan analizlerden elde edilen bulgularda yabancı portföy yatırımlarının borsa performansını artırdığını ve borsa üzerinde olumlu etkisi olduğunu tespit etmişlerdir. Yabancı portföy yatırımlarının Hindistan ekonomisi üzerindeki etkisini Pal (2006) çalışmasıyla araştırmıştır. Ayrıcı yabancı portföy yatırımlarının borsayı etkilediğini ve bunun da reel ekonomi üzerinde oldukça etkili olduğunu belirtmiştir. Uyguladığı analizlerden elde ettiği bulgularda yabancı portföy yatırımlarının borsa üzerindeki ve reel ekonomi üzerindeki etkisinin pozitif anlamda etkili olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Wu vd. (2012) ise korelasyon analizi ile bir ülkenin yönetim yapısı ve çevresi ile ülkeye yapılan doğrudan yabancı yatırım arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışma sonucunda kurallara dayalı yönetim prensibine dayalı ülkelerin doğrudan yabancı yatırımdan diğer ülkelere nazaran daha az pay aldıkları ancak daha iyi kamu düzenine sahip oldukları için diğer ülkelere göre borsalarının daha güçlü olduğu görülmüştür.

Clark ve Berko (1996), Meksika hisse senedi piyasası için yaptıkları çalışmalarında korelasyon analizi yapmışlardır. Elde ettikleri bulgularda yabancı portföy yatırım miktarında meydana gelen %1'lik bir artışın Meksika hisse senedi fiyatlarını %13 artırdığını tespit etmişlerdir. Benzer bir çalışma Tayvan ekonomisi için Lin ve Swanson (2003) tarafından

yapılmıştır. Tayvan menkul kıymetler borsasında işlem gören 60 büyük şirkete yatırım yapan yabancı yatırımcıların davranışları araştırılmıştır. Yabancı yatırımcıların geçmişte kazanan hisseleri satın aldıkları, geçmişte kaybetmiş olan hisseleri ise satarak ivme stratejisi kullandıklarına dair güçlü kanıtlar bulunmuştur.

Anayochukwu (2012), çalışmasında Nijerya'da yabancı portföy yatırımı ile borsa getirisi arasındaki ilişkiyi belirlemek ve yabancı portföy yatırımı ile borsa getirileri arasındaki nedensellik yönünü belirlemeyi amaçlamıştır. Çoklu doğrusal regresyon analizi ve Granger nedensellik testi yapmıştır. Yabancı portföy yatırımının borsa getirileri üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu tespit etmiş ve Nijerya'da borsa getirilerinden yabancı portföy yatırımına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulmuştur. Benzer bir diğer çalışmada Meurer (2016), Brezilya'da yabancı portföy yatırımları, büyüme ve yatırım arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik testi ile değişkenler arasında pozitif ve güçlü bir ilişki olduğunu belirlemiştir.

Türkiye için yapılan çalışmalar incelendiğinde ise Topaloğlu vd., (2019) doğrudan ve yabancı portföy yatırımlarının E7 ülkelerinde borsa getirisine etkisini araştırmışlardır. Panel veri analizi sonucunda doğrudan yabancı yatırım ve borsa endeksi arasında anlamlı ve negatif, yabancı portföy yatırımları ile endeks arasında anlamlı ve pozitif ilişkiye rastlamışlardır. Hisse senedi getirisi ile yabancı portföy yatırımları arasındaki ilişkiyi inceleyen diğer bir çalışma da ise Doğukanlı ve Çetenak (2008), VAR yöntemi ile değişkenler arasında nedensellik ilişkisini tespit etmiş ve İMKB'de yatırım yapan yabancı yatırımcıların fiyat değişikliklerini dikkate alarak alım ya da satım kararı aldığını tespit etmişlerdir. Yabancı portföy yatırımları ile bazı makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi araştıran Şenol ve Koç (2018), VAR modeli ve Granger nedensellik testleri yardımıyla yabancı portföy yatırımlarının BIST, faiz oranı ve döviz kurunun bir nedeni olduğu, döviz kurunun yabancı portföy yatırımlarının nedeni olduğu, yabancı portföy yatırımlarının döviz kuru, borsa ve faiz oranı tarafından açıklandığı sonucuna ulaşmışlardır. Benzer bir çalışmada Albayrak vd. (2012) tarafından Prais-Winston Regresyon analizi yöntemiyle yapılmıştır. Elde edilen bulgularda dolar, altın ve yabancı portföy yatırımlarının İMKB-100 Endeksi üzerinde önemli ve belirgin bir etkisini olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Yabancı portföy yatırımları ile diğer bazı makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit etmeyi amaçlayan birçok çalışma bulunmaktadır. Bunlardan Şimşek ve Behdioğlu (2006), Türkiye ekonomisi için yabancı portföy yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ve Kula (2003)

da doğrudan ve finansal yabancı sermaye yatırımlarının üretim verimliliği ve kaynak dağılımı üzerindeki etkisinin pozitif olduğunu tespit etmişlerdir. Bunların yanı sıra Kaya (2015), çalışmasında Türkiye’de finansal riskin yabancı portföy yatırımlarını olumlu, politik riskin yabancı portföy yatırımlarını olumsuz etkilediğini tespit etmiştir. Diğer bir çalışmada ise Ayhan (2014), BRICS ülkeleri ile Türkiye’yi karşılaştırarak incelenen tüm ülkeler için yabancı portföy yatırımlarının cari açığın bir nedeni olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Yabancı portföy yatırımlarının döviz kurlarıyla ilişkisini inceleyen bir diğer çalışmada Arslan ve Çiçek (2017), yabancı portföy yatırımlarındaki bir birimlik şok reel döviz kurunu negatif etkilemekte, reel kurdaki değişimlerde en büyük payın yabancı portföy yatırımları olduğu, reel döviz kuru ve faiz oranının yabancı portföylerde değişime neden olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Benzer bir çalışma yapan Çilingirtürk ve Çetiner (2018), BRICS ülkelerine yapılan yabancı portföy girişlerinin döviz kurlarını etkilediği, ülkeye nakit girişi için dövize odaklanmak yerine uzun vadede büyümenin gerçekleşmesi gerektiği sonucuna ulaşmışlardır. Son olarak yabancı portföy yatırımlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla Yıldız (2012), tarafından yapılan çalışmada faktör analizi ve regresyon analizi yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgularda Türkiye’ye yapılan yabancı portföy yatırımlarını enflasyon ve büyüme hızı ile İMKB ve Dow Jones endeksinin etkilediği görülmüştür.

Literatür araştırması sonucunda yabancı portföy yatırımlarıyla borsa arasındaki ilişkiyi inceleyen çok az çalışma olması nedeniyle ve incelenen değişkenler, ele alınan dönemler ve uygulanan yöntem açısından bu çalışmanın literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

2. VERİ YÖNTEM VE ANALİZ

Türkiye’ye yapılan yabancı portföy yatırımlarının BIST üzerinde etkili olup olmadığının araştırılmasının amaçlandığı çalışmanın bu bölümünde, değişkenler arasındaki ilişkinin tespiti için incelenen veri ve dönem, uygulanan yöntemler belirtilmiş ve yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

2.1. Veri ve Dönem

Çalışmada kullanılan değişkenler 2005Q4-2019Q4 dönemine ait olup üçer aylık verilerle analize dahil edilmiştir. Analiz için kullanılan değişkenler ve elde edildikleri kaynaklar aşağıdaki gibidir:

Tablo1. Çalışmada Yer Alan Değişkenler ve Kaynakları

Kısaltması	Değişkenler	Alınan Kaynak
Portföy	Türkiye’ye Yapılan Yabancı Portföy Yatırımları	TCMB Evds
Bist	BIST-100 Endeksi	TR Investing

2.2. Çalışmanın Yöntemi

Zaman serileriyle çalışıldığından öncelikle değişkenlerin birim kök taşıyıp taşımadıklarının tespit edilmesi gerekmektedir. Bu sebeple değişkenlerin durağan olup olmadığının yani birim kök taşıyıp taşımadığının araştırılabilmesi için Lee Strazicich (LS) tarafından geliştirilen yapısal kırılmalı birim kök testi uygulanmıştır. Bu yöntemde en önemli husus, eğer dönem içinde birden fazla kırılma olup da tek kırılmalı birim kök testleri kullanılırsa, birim kök testlerinde güç kaybına yol açarak yanlış bulgulara neden olmaktadır (Lee, Strazicich, 2004: 2). Çalışmanın dönemi 2005:4 – 2019:4 olduğu için bu dönem içerisinde bazı finansal krizlerin meydana gelmiş olması ve incelenen dönemin değişkenleri etkileyecek bazı olayları kapsadığı düşünüldüğü için yapısal kırılmalı birim kök testi tercih edilmiştir.

Çalışmada daha sonra değişkenlerin normal dağılım gösterip göstermediği ve frekans değerlerine bakılmıştır. Ardından değişkenler arasında otokorelasyon sorunu olup olmadığının tespiti için LM testine, değişen varyans sorunu olup olmadığının tespiti için White testine ve değişkenler arasında model kurma sorunu olup olmadığının tespiti için Ramsey Reset testine bakılmıştır.

Değişkenler arasında uzun vadeli eşbütünlük ilişki olup olmadığının araştırılması için Hatemi-J tarafından geliştirilen iki yapısal kırılmaya izin veren eşbütünlük testi uygulanmıştır. Bu yöntem Gregory ve Hansen’in 1996 yılında geliştirdiği bir içsel kırılmalı eşbütünlük testini iki içsel kırılma olarak geliştirmiştir. Hatemi- J, 2008 yılında yapmış olduğu çalışmada hem sabit hem de trendde iki içsel yapısal kırılmanın etkisi olduğunu ifade etmiştir (Hatemi-J, 2008; Bozkurt ve Okumuş, 2015).

Son olarak değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin varlığını araştırmak için 2006 yılında geliştirilen Hacker ve Hatemi-J Bootstrap Toda-Yamamoto Nedensellik Testi uygulanmıştır. Bu yöntem 1995 yılında Toda-Yamamoto tarafından geliştirilen nedensellik testine dayanmaktadır. Fakat Toda-Yamamoto tarafından geliştirilen nedensellik testinde kalıntıların normal dağılım göstermediği, ARCH etkisinin var olduğu durumlarda hesaplanan test İstatistiği X^2 dağılımına uymamaktadır. Bu dezavantajı

ortadan kaldırmak için Hacker ve Hatemi-J kendi yöntemlerinde 1979 yılında Efron tarafından sunulan yeniden örneklemeyle dayalı bootstrap simülasyonu ile çözüme ulaşmışlardır. Bu simülasyon sayesinde daha güvenilir kritik değerler tablosu oluşturularak oluşacak sapmaların azalmasını da gerçekleştirebilmişlerdir (Toda-Yamamoto, 1995; Efron, 1979; Hacker ve Hatemi-J, 2006; Pata ve Ağca, 2018).

2.3. Analizlerden Elde Edilen Bulgular

Değişkenlerin durağan olup olmadıklarının araştırılması için yapısal kırılmalı birim kök testlerinde Lee Strazicich Birim Kök testi uygulanmıştır. Elde edilen test sonuçları aşağıdaki Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2. Lee Strazicich Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	λ Değeri	Model	Gecikme	Kırılma Tarihleri	Test İst.	Kritik Değerler *		
						%1	%5	%10
Bist		A	5	2007 4Q 2009 1Q	-2.6891	-4.545	-3.842	- 3.504
	λ : 0.3158	C	5	2008 2Q 2010 1Q	-5.1174	-6.16	-5.59	-5.27
Portföy		A	5	2008 1Q 2010 2Q	-2.4187	-4.545	-3.842	- 3.504
	λ :0.4912	C	5	2009 2Q 2012 3Q	-2.8364	-6.45	-5.67	-5.31

Not: *Kritik değerleri Lee ve Strazicich, 2003 çalışmasından alınmıştır.

Tablo 2’ de görüldüğü üzere gerek BIST değişkeni gerekse portföy değişkeni için hem Model A hem de Model B’de istatistik değeri Kritik değerlerden büyük olduğu için H_0 hipotezi kabul edilir, yani yapısal kırılma olmayan birim kökün reddini ifade etmektedir. Her iki değişken de yapısal kırılma olan birim kök içermektedir (Bozkurt ve Okumuş, 2015: 28). Ayrıca hem Portföy değişkeninde hem de BIST değişkeninde kırılmaların 2008 yılında yaşanan finansal krizden dolayı 2008 yılı etrafında olduğu görülmektedir.

Çalışmada daha sonra değişkenlerin frekans değerlerine ve normallik gösterip göstermediğine bakılmıştır. Elde edilen tanımlayıcı istatistikler Tablo 3’te gösterilmektedir.

Tablo 3. Tanımlayıcı İstatistikler

	Bist	Portföy
Ortalama	4.807243	3.162424
Medyan	4.824158	3.162564
Maksimum	5.071156	3.492900
Minimum	4.402107	2.856124
Std. Sapma	0.160207	0.132576

Çarpıklık	-0.501981	-0.186429
Basıklık	2.393716	2.476989
Jarque-Bera	3.002628	0.577978
Olasılık	0.222837	0.749021
Toplam	274.0129	180.2582
Toplamın Std. Sapması	1.437315	0.984279
Gözlem	57	57

Tablo 3’te hem Jarque-Bera değerinin 0,05’ten büyük olması hem de çarpıklık ve basıklık değerlerinin +2,96 ile – 2,96 arasında seyretmesi verilerin normal dağılım gösterdiğini ifade etmektedir. Çarpıklık ve basıklık değerinin %1 anlamlılık seviyesi için +1,96 ile -1,96 aralığında, %5 anlamlılık seviyesi için +2,58 ile -2,58 aralığında olması beklenmektedir (Liu vd., 2005:297). Buna göre % 5 anlamlılık seviyesinde değişkenler normal dağılmaktadır.

Değişkenler arasında otokorelasyon sorunu olup olmadığının tespiti için LM testine, değişen varyans sorunu olup olmadığının tespiti için White testine ve değişkenler arasında model kurma sorunu olup olmadığının tespiti için Ramsey Reset testine bakılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. Otokorelasyon, Değişen Varyans ve Model Kurma Testleri

	F-statistic	Prob.
Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test	108.0531	0.0000
Heteroskedasticity Test: White	2.022680	0.1422
Ramsey RESET Test	1.669557	0.618

Tablo 4’ten anlaşıldığı üzere, LM testi olasılık değerinin 0,05’ten küçük olması değişkenler arasında otokorelasyon sorunu olduğunu göstermektedir. Otokorelasyon sorununa karşı her iki değişkenin de logaritmaları alınarak analize devam edilmiştir. Değişkenlerin logaritmasının alınması, serilerde bir bilgi kaybına neden olmayacağı gibi otokorelasyon sorununu minimize ederken, serilerin normal dağılım seyretmesini de geliştirmektedir (Dirican ve Canöz, 2017: 383).

White test değerinin 0,05’ten büyük olması değişkenler arasında değişen varyans sorunu olmadığını, Ramsey Reset değerinin 0,05’ten büyük olması da model kurma sorununun olmadığını göstermektedir.

Çalışmada yer alan yabancı portföy yatırımları ve BIST değişkenleri, literatürde birbirini etkileyen değişkenler olarak yer almaktadır. Bu nedenle değişkenler arasında uzun dönemde bütünlük ilişkisi olup olmadığının tahmin edilebilmesi ve bu ilişkinin hangi dönemlerde yapısal kırılmaya

neden olduğu yapısal kırılmalı Hatemi-J Eşbütünleşme testi ile belirlenmiştir. Eşbütünleşme testi sonuçları Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5. Hatemi-J Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Model	Gecikme	Test İst.	Kırılma Tarihleri		Kritik Değerler		
					%1	%5	%10
ADF	3	-6.6783203*	2012 3Q	2014 4Q	-6.503	-6.015	-5.653
Z _t	3	-25.995243*	2013 1Q	2014 3Q	-6.503	-6.015	-5.653
Z _a	3	-68.530626***	2008 2Q	2012 1Q	-90.794	-76.003	-52.232

Not: * %1 anlamlılık düzeyini, ** % 5 anlamlılık düzeyini, *** % 10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Hatemi-J Asimetrik Eşbütünleşme Testi sonuçlarından görüldüğü üzere; ADF ve Phillips Z_t testine göre ise % 1 anlamlılık düzeyinde, Z_a testine göre %10 anlamlılık düzeyinde BIST ile yabancı portföy yatırımları arasında anlamlı bütünleşik bir ilişki görülmektedir. Ayrıca yapısal kırılmaların 2011 küresel finansal krizin etkisi sonrası 2012 yılında ve 17-25 Aralık 2013 Hain Kumpas Girişiminden kaynaklandığı görülmektedir.

Son olarak değişkenlerin birbirlerinde nedensellik etkisi oluşturup oluşturmadığının test edilebilmesi için Hacker ve Hatemi-J tarafından geliştirilen Bootstrap Toda-Yamamoto Nedensellik testi sonuçları Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6. Hacker ve Hatemi-J (2006) Bootstrap Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Model	Test İstatistiği	Gecikme	Kritik Değerler		
			%1	%5	%10
Bist-Portföy	8.788**	4	12.845	8.218	6.440
Portföy-Bist	28.699*	4	11.252	7.716	6.501

Not: * %1 anlamlılık düzeyini, ** % 5 anlamlılık düzeyini anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Hacker ve Hatemi-J Bootstrap Toda Yamamoto Nedensellik Testi sonuçlarına göre BIST'ten Portföy % 1 anlamlılık düzeyinde, Portföyden Bist'e %5 anlamlılık düzeyinde nedensellik bulunmuştur. Yani yabancı portföy yatırımlarındaki değişimin BIST'teki değişime, BIST'teki değişimin yabancı portföy yatırımlarındaki değişime neden olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerde üretim, tasarruf, turizm gelirleri istenilen düzeyde olmadığı durumlarda, ülkelere yatırım yapılması

gerekmektedir. Yatırım doğrudan yabancı yatırım olarak gelebildiği gibi, sıcak para girişi olarak nitelendirilen yabancı portföy yatırımları olarak da gelebilir. Özellikle 20. Yüzyılın sonlarında doğru genel olarak ülkelerde finansal liberalizasyon, teknolojik imkânların gelişmesi ve yatırımcıların farklı finansal yatırım araçları tercihleri ülkelerarası portföy yatırımlarını hareketlendirmiştir. Yabancı portföy yatırımı yapılan ülkeler bu yatırımlarını optimal ve verimli kullandıkları takdirde finansal gelişmişliklerine katkı sağlayacaktır.

Bu amaçla çalışmada, Türkiye’ye yapılan yabancı portföy yatırımlarının bir finansal gelişmişlik barometresi olan Borsa İstanbul’da en fazla işlem gören 100 şirketin yer aldığı BIST-100 Endeksi ile ilişkisi araştırılmıştır. Çalışmada zaman dilimi olarak çeyrek dilimler kullanılmış olup, dönem olarak 2005 Q4 – 2019 Q4 ele alınmıştır. Çalışmada yöntem olarak Hatemi-J Eşbütünleşme Testi ve Hacker ve Hatemi-J Bootstrap Toda-Yamamoto Nedensellik Testi kullanılmıştır.

Analiz sonuçları değerlendirildiğinde; Türkiye’ye yapılan yabancı portföy yatırımları ile BIST-100 Endeksi arasında uzun vadede eşbütünleşik ilişki olduğu yani değişkenlerin birbiriyle ilişkili oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Eşbütünleşme testinde yapısal kırılmaların genellikle 2012-2014 yılları arasında olması 2011 finansal krizinin kalıtsal etkileri, 2013’te bazı Avrupa ülkelerinde yaşanan finansal krizler, Türkiye’de yaşanan Gezi Parkı olayları ve 17-25 Aralık 2013 hain kumpas girişiminden kaynaklandığı söylenebilir.

Son olarak değişkenlerin birbirlerinde nedensellik etkisi oluşturup oluşturmadığının test edilebilmesi için yapılan nedensellik testi sonuçlarına göre; Türkiye’ye yapılan yabancı portföy yatırımlarından BIST-100 Endeksine % 1 anlamlılık düzeyinde çok güçlü bir nedensellik vardır. Yani Türkiye’ye yapılan yabancı portföy yatırımları BIST-100 Endeksindeki değişime neden olmaktadır. BIST-100 Endeksinden Türkiye’ye yapılan yabancı portföy yatırımlarına doğru ise % 5 anlamlılık düzeyinde çok güçlü bir nedensellik vardır. Yani BIST-100 Endeksindeki gelişmeler Türkiye’ye yapılan yabancı portföy yatırımlarına neden olmaktadır.

Analizden elde edilen bulgular Kula (2003); Şenol ve Koç (2018); Şimşek ve Behdioğlu (2006); Meurer (2016) yaptıkları çalışmalarının sonuçlarıyla benzerlik taşıırken, Wu vd. (2012) çalışmasıyla ters bir etki ortaya koymaktadır.

Ülkelerin finansal gelişmişliklerini sağlamaları için borsalarının güçlü olması kaçınılmazdır. Bu sebeple çalışma sonucun bağlı olarak Borsa İstanbul’un gelişmesi için Türkiye’ye daha fazla yabancı portföy yatırımının

girişi sağlanmalıdır. Bu nedenle ülkenin politik, ekonomik, riskleri minimize edilerek uluslararası ilişkilerin geliştirilip daha fazla yabancı yatırımcının ülkeye nakit girişi yapması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Albayrak**, Ali Sait, **Öztürk**, Nurullah, **Tüylüoğlu**, Şevket, (2012), Makroekonomik Değişkenler İle Sermaye Hareketlerinin İMKB-100 Endeksi Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (8), s. 1-22.
- Anayochukwu**, O. B. (2012). The impact of stock market returns on foreign portfolio Investments in Nigeria. *IOSR Journal of Business and Management*, 2(4), 10-19.
- Arslan**, Salih ve **Çiçek**, Macide, (2017), Yabancı Portföy Yatırımları İle Döviz Kuru İlişkisi: Türkiye’de Yabancı Sermayenin Vergilendirilmesi, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, ICMEB17 Özel Sayısı, s. 292-299.
- Ayhan**, Duygu, (2014), BRICS-T Ülkelerine Yönelik Portföy Yatırımlarının Cari Açık Üzerindeki Etkisi: Dinamik Panel Veri Analizi, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7 (1), s. 67-75.
- Bozkurt**, Cuma ve **Okumuş**, İlyas, (2015), Türkiye’de Ekonomik Büyüme, Enerji Tüketimi, Ticari Serbestleşme Ve Nüfus Yoğunluğunun CO₂ Emisyonu Üzerindeki Etkileri: Yapısal Kırılmalı Eşbütünlük Analizi, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (32), s. 23-35.
- Clark**, J., & **Berko**, E. (1997). Foreign investment fluctuations and emerging market stock returns: The case of Mexico. *FRB of New York Staff Report*, (24).
- Çilingirtürk**, Ahmet Mete ve **Çetiner**, Müge, (2018), Gelişmekte Olan Piyasalarda Döviz Kuru-Portföy Yatırımları İlişkisi: BRICS Ülkeleri ve Türkiye Örneği, *Social and Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 4 (8), s. 64-75.
- Dirican**, Cüneyt ve **Canöz**, İsmail, (2017), Bitcoin Fiyatları İle Dünyadaki Başlıca Borsa Endeksleri Arasındaki Eşbütünlük İlişkisi: ARDL Modeli Yaklaşımı İle Analiz, *Journal of Economics, Finance and Accounting*, 4 (4), s. 377-392.
- Doğukanlı**, Hatice ve **Çetenak**, Hüseyin Emin, (2008), Yabancı Portföy Yatırımları İle Hisse Senedi Getirisi Arasındaki İlişki: İMKB’de

Sınama. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(2), s. 37-57.

Efron, Bradley, (1979), Computers and The Theory of Statistics: Thinking the Unthinkable, *SIAM Review*, 21 (4), s. 460-480.

Hacker, R. Scott ve **Hatemi-J**, Abdunnasser, (2006), Tests for Causality Between Integrated Variables Using Asymptotic and Bootstrap Distributions: Theory and Application, *Journal of Applied Economics*, 38(13), s.1489-1500, <https://doi.org/10.1080/00036840500405763>.

Haider, M. A., **Khan**, M. A., **Saddique**, S., & **Hashmi**, S. H. (2017). The Impact of Stock Market Performance on Foreign Portfolio Investment in China. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 7(2), 460-468.

Hatemi-J, Abdunnasser, (2008), Tests For Cointegration With Two Unknown Regime Shifts With An Application To Financial Market Integration, - *Journal of Empirical Economics*, 35, s.497-505, <https://doi.org/10.1007/s00181-007-0175-9>.

Kaya, Emine, (2015), Ülke Riskinin Yabancı Portföy Yatırımları Üzerindeki Etkisi, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29 (4), s. 611-623.

Kula, Ferit, (2003), Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Etkinliği: Türkiye Üzerine Gözlemler, *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4 (2), s. 141-154.

Lee, Junsoo ve **Strazicich**, Mark C, (2003), Minimum Lagrange Multiplier Unit Root Test with Two Structural Breaks, *The Review of Economics and Statistics*, 85 (4), s. 1082-1089.

Lee, Junsoo ve **Strazicich**, Mark C, (2004), Minimum LM Unit Root Test with One Structural Break, *Working Paper* 04-17, <http://econ.appstate.edu/RePEc/pdf/wp0417.pdf>, (Erişim Tarihi: 20.04.2012)

Lin, A. Y., & **Swanson**, P. E. (2003). The Behavior and Performance of Foreign Investors in Emerging Equity Markets: Evidence from Taiwan. *International Review of Finance*, 4(3- 4), 189-210.

Liu, Chang, **Marchewka**, Jack T., **Lu**, June, Yu, **Chun Sheng**, (2005), Beyond Concern: A Privacy-Trust Behavioral Intention Model of Electronic Commerce, *Journal of Information & Management*, 42, s. 289-304.

- Meurer**, Roberto, (2016), Portfolio Investment Flows, GDP, and Investment in Brazil, *International Journal of Economics and Finance*, 8 (12), s. 1-9.
- Pal**, P. (2010). Foreign Portfolio Investment, Stock Market and Economic Development: a Case Study of India. *Capital Without Borders: Challenges to Development*, 1, 121.
- Pata**, Uğur Korkut ve **Ağca**, Alperen, (2018), Finansal Gelişme Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Eşbütünleşme Ve Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği, *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (2), s.115-128.
- Seyidoğlu**, Halil, (2015), *Uluslararası İktisat*, Geliştirilmiş 20.Baskı, İstanbul: Güzem Can Yayınları, no:29.
- Şenol**, Zekai ve **Koç**, Şenol, (2018), Yabancı Portföy Yatırımları, Borsa Ve Makroekonomik Değişkenler Arası İlişkilerin Var Yöntemiyle Analizi: Türkiye Örneği, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 21, s. 1-20.
- Şimşek**, Mevlüdiye ve **Behdioğlu**, Sema, (2006), Türkiye’de Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Uygulamalı Bir Çalışma, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20 (2), s. 47-65.
- Toda**, Hiro Y. ve **Yamamoto**, Taku, (1995), Statistical Inference In Vector Autoregressions With Possibly Integrated Processes, *Journal of Econometrics*, 66 (2), s. 225-250.
- Topaloğlu**, Emre Esat, **Şahin**, Serkan, **Ege**, İlhan, (2019), The Effect of Foreign Direct And Portfolio Investments on Stock Market Returns in E7 Countries, *Journal of Accounting & Finance*, (83), s. 263-278.
- Wu**, Jun, **Li**, Shaomin, **Selover**, David D, (2012), Foreign Direct Investment vs. Foreign Portfolio Investment, *Management International Review*, 52, s. 643-670.
- Yıldız**, Ayşe, (2012), Yabancı Portföy Yatırımlarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26 (1), s. 23-37.

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Kilis 7 Aralık University Journal of Social Sciences
ISSN 2146-4561
Haziran/June 2020, 10 (19): 179-197

Osmaniye İlinde Girişimcilik Destek Programından Faydalanan
Girişimcilerin Karşılaştıkları Finansman Sorunları ve Çözüm Önerileri

Financing Problems and Solution Proposals of Entrepreneurs
Beneficiary from The Entrepreneurship Support Program in Osmaniye

Meryem ORAN

KOBİ Danışmanı, İşletme Sahibi
e-posta: meryem_oran@hotmail.com
Orcid: 0000-0002-4463-1475

Cuma ERCAN

Doç. Dr. Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, TÜRKİYE
e-posta: cercan27@gmail.com
Orcid: 0000-0001-7440-740X

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 21 Nisan 2020/21 April 2020

Kabul Tarihi/Accepted: 04 Haziran 2020/ 04 June 2020

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Haziran 2020/June 2020

Atıf/Cite as: Oran, Meryem, Ercan, Cuma (2020), Osmaniye İlinde Girişimcilik Destek Programından Faydalanan Girişimcilerin Karşılaştıkları Finansman Sorunları ve Çözüm Önerileri/ Financing Problems and Solution Proposals of Entrepreneurs Beneficiary from The Entrepreneurship Support Program in Osmaniye, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (19), 179-197, doi:<https://doi.org/10.31834/kilissbd.723407>

Rights reserved.
For Permissions
sbedergi@kilis.edu.tr

OSMANİYE İLİNDE GİRİŞİMCİLİK DESTEK PROGRAMINDAN FAYDALANAN GİRİŞİMCİLERİN KARŞILAŞTIKLARI FİNANSMAN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ¹

ÖZ

Girişim ve girişimcilik dünyadaki tüm ülkelerin ekonomik varlıklarını sürdürebilmeleri için önemli kavramlardır. Ülke ekonomisinin üretimde ilerlemesi, yeni teknolojilere kavuşması, ülkedeki ihracatın artması, işsizliğin azalması ve ekonomik gelişmişliğin daha hızlı bir şekilde gerçekleşmesi için girişimciliğin desteklenmesi ve özendirilmesi şarttır. Tüm ülkelerde girişimciliği destekleyen çeşitli kurumlar bulunmaktadır. Türkiye’de girişimciliği destekleyen birçok kurum olmasına rağmen bu kurumlardan en çok tercih edileni KOSGEB’dir. Girişimciler iş hayatında, kredi ve finansman sorunları, finansal yönetimde yetersizlik, sermaye piyasasından fon elde edememe, öz sermaye ve işletme sermayesinin yetersizliği gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Bunların en önemlisi kredi ve finansmanda karşılaşılan sorunlardır. Bu çalışmada, Osmaniye ilinde 2016-2019 yılları arasında KOSGEB Girişimcilik Destek Programı’ndan faydalanan girişimcilerin karşılaştıkları finansman sorunları incelenmektedir. 2016-2019 yılları arasında 130 firma destekten faydalanmasına rağmen, bazı firmaların kapanması ve bazı firmaların adres değişikliklerini bildirmemesi sebepleriyle, çalışma 70 firmaya uygulanabilmiştir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, katılımcıların birçoğunun işe başlarken kendi öz sermayelerini kullandıkları ve %48’inin finansal planlama yapmadıkları görülmektedir. Katılımcıların %78,5’inin sermaye yetersizliği sorunu, %75,7’sinin özkaynak artırımı sorunu, %70’inin girdi fiyatlarının sürekli artış göstermesi sorunu, %81,4’ünün alacak tahsilatı sorunu, %54,3’ünün satışların düşük olması sorunu ve %71’inin ise döviz kuru, enflasyon ve faiz oranı belirsizliği sorunu yaşadıkları görülmüştür. Katılımcıların finansman bulma konusunda birçoğunun banka kredilerine başvurduğu tespit edilmiştir. Girişimcileri destekleyen ve uygun şartlarda kredi veren kurumların çoğaltılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: KOSGEB, Girişimcilik Destek Programı, Osmaniye’de Girişimcilik, Finansal Sorunlar, Girişimci.

¹Bu makale, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, SBE’nde hazırlanan “KOSGEB Girişimcilik Destek Programı Kapsamında Kurulan İşletmelerin Karşılaştıkları Finansman Sorunları Üzerine Bir Araştırma: Osmaniye İli Örneği” adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

FINANCING PROBLEMS AND SOLUTION PROPOSALS OF ENTREPRENEURS BENEFICIARY FROM THE ENTREPRENEURSHIP SUPPORT PROGRAM IN OSMANIYE

ABSTRACT

The concepts of entrepreneurship and entrepreneur are important concepts for all countries in the world to maintain their economic assets. Entrepreneurship must be supported and encouraged in order for the economy of the country to progress in production, to gain new technologies, to increase exports in the country, to decrease unemployment and to realize economic development more rapidly. There are various institutions supporting entrepreneurship in all countries. Although many of these institutions are institutions supporting entrepreneurship in Turkey KOSGEB most preferred. Entrepreneurs face problems such as credit and financing problems, inadequacy in financial management, inability to obtain funds from the capital market, inadequacy of equity and working capital. The most important of these are the problems faced in credit and financing. In this study, financing problems faced by entrepreneurs who benefited from KOSGEB Entrepreneurship Support Program in Osmaniye between 2016-2019 are examined. Although 130 firms benefited from the support between 2016-2019, the study could be applied to 70 companies due to the closure of some firms and the fact that some firms did not report their address changes. According to the results of the survey part of this study, it is seen that most of the participants used their own capital while starting to work and 48% did not make financial planning. 78.5% of the participants had capital shortage problem, 75.7% had equity increase problem, 70% had constant increase in input prices, 81.4% had receivables collection problem, 54.3% had low sales and 71% experienced exchange rate, inflation and interest rate uncertainty. It was found that most of the participants applied for bank loans in finding financing. It is recommended to increase the number of institutions supporting entrepreneurs and lending under appropriate conditions.

Keywords: KOSGEB, Entrepreneur, Entrepreneurship Support Program, Entrepreneurship in Osmaniye, Financial Problems, Entrepreneur.

GİRİŞ

Girişim ve girişimcilik kavramları, her ülkenin üzerinde en çok durduğu kavramlar haline gelmektedir. Ülke ekonomisinin üretimde ilerlemesi, yeni teknolojilere kavuşması, ülkedeki ihracatın artması ve işsizliğin azalması için girişimciliğin desteklenmesi ve özendirilmesi şarttır (Aytaç ve İlhan, 2007:101). Girişimcilik; bir ticarethanenin kurulması, her türlü yönetsel adımların sürdürülmesi, pazarlama, üretim ve dağıtım gibi risklerin göze alınması, bir iş projesinin başlangıcından sonuna kadar olan faaliyetlerin tümü olarak nitelendirilebilir (Küçük, 2010:32). Girişimcilik, yeni bir iş yeri açmanın yanında iş yerinin özelliklerinde yeniliklere gitmek

olarak da nitelendirilebilir. Örneğin bir künefe dükkânı veya bir restoran açmak bir girişimcilik olarak gösterilebilir. Bunun yanında açtığımız künefeciyi bir marka haline getirip farklı illere franchise vermek ve kendi markasını yaratmak da girişimcilik örneğidir.

Girişimcilik, ekonominin gelişmesi için dinamik bir güç olmasından dolayı hayati bir öneme sahiptir. Bir işi kurmak ve onu devam ettirmek çok kolay olmamaktadır. Girişimcilerde, cesaret, yetenek ve yaratıcılığın bir arada bulunması gerekmektedir. Buda ancak bu faktörleri bünyesinde barındıran girişimciler sayesinde mümkün olabilmektedir (Bozkurt ve Erdurur, 2013:59). Girişimci olan kişilerin özel yeteneklere sahip ve hırslı olması gerekmektedir. Girişimci hedeflerine ulaşırken güçlü bir şekilde ve hırslı hareket etmek zorundadır. Bu hırs girişimci kişinin yapacağı işle ilgili ileride muhtemel karşılaşacağı olumsuzluklarla baş etmesine ve hedefine ulaşmasına yardımcı olacaktır (Kerr, Kerr ve Xu, 2017:23-36).

Girişimci kişiliğin oluşmasını cinsiyet, yaş, aile, eğitim, girişimcilikten önceki iş deneyimi, kişisel özellikler, sosyal ortam, kültür ve motivasyon gibi faktörler etkilemektedir (Güney, 2002:239).

Girişimcilik bireyi ve çevresini ilgilendiren ve sosyal olarak da büyük önem taşıyan bir faaliyettir. Girişimcilik sonucunda oluşan faaliyet, ülke içerisinde işsiz olan bireyler için büyük bir fayda sağlamaktadır. Girişimler sonucu işsizlik azalacak, çalışan kişilerin satın alma gücü ve imkânları büyük oranda artacaktır (Durukan, 2006:28-32). Girişimciliğin sosyal önemi kadar ekonomik öneminin de yadsınamaz faydaları mevcuttur. Ülke ekonomisi girişimcilik sayesinde üretim veya hizmet sektöründe büyük katma değerler sağlayacak, kalkınma konusunda hızlı adımlar atacaktır. Girişimciler sayesinde ülke teknoloji ile daha erken tanışma fırsatı da bulacaktır. Girişimcilik istihdam yaratma, verimlilik, büyüme, inovasyon ve bireysel fayda düzeylerinde önem taşımaktadır (Praag ve Versloot, 2008:27-34).

Girişimcilik hızla gelişen teknoloji ile birlikte büyük ölçüde önem kazanmış, ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin artırılması büyük oranda girişimcilik faaliyetlerine bağlanmıştır (Durukan, 2006:28-32). KOSGEB girişimciliği destekleyerek işsizlik, ekonomik kalkınma gibi problemleri çözmek ve başarılı işletmelerin kurulması için çeşitli girişimcilik destek programları planlamakta ve yürütmektedir. Uygulanan bu programlar tamamen küçük ve orta büyüklükteki işletmelere yöneliktir. Bir girişim sonucunda üretimin artmasının yanında zincirleme şekilde bütün piyasada bir hareketlilik oluşması gözlemlenecektir. Bu durum ekonomik kalkınma yaratma, işsizliğin azalması, yeni teknolojilerin ülkeye gelmesi açısından da önem arz etmektedir. Bu girişimcilik destek programları; online girişimcilik

eğitimleri; Geleneksel Girişimci Eğitimi ve İleri Girişimci Eğitimi, Girişimcilik Destek Programı; Geleneksel Girişimci Destek Programı ve İleri Girişimci Destek Programı, İş Planı Ödülü ve İŞGEM (İşletme Geliştirme Merkezi) desteği olarak dört ayrı destek programı olarak belirlenmiştir (KOSGEB, 2020:3).

Girişimcilik Desteklerinden faydalanmak isteyen kişinin, öncelikle başvurmak istediği destek programına ait online girişimcilik eğitimlerinden Geleneksel Girişimci Eğitimi veya İleri Girişimci Eğitimi'ni tamamlaması gerekmektedir. Girişimcilik eğitimini tamamlayan girişimcinin, iş yerini açması ve KOBİ Bilgi Sistemi üzerinden Geleneksel Girişimci Destek Programı veya İleri Girişimci Destek Programı'na başvurması gerekmektedir. Girişimcinin, işletmesinin kuruluş tarihinden üç yıl öncesinden destek programına başvurduğu tarihe kadar, başvuruda bulunduğu işletme dışında; gerçek kişi statüsünde bir firmasının olmaması ve tüzel kişi statüsünde kurulmuş herhangi bir firmada %30 ve üzeri ortaklığının bulunmaması gerekmektedir. Destekten faydalanmak isteyen girişimcinin daha önce bu destekten faydalanmamış olması gerekmektedir. Ayrıca ortak açılan bir işletme bu destekten sadece bir defa faydalanabilmektedir (KOSGEB, 2020:3-6).

KOSGEB desteğini almaya hak kazanan işletmelere Geleneksel Girişimci Destek Programı kapsamında kuruluş desteği, performans desteği ve sertifika desteği sağlanır. Kuruluş desteği kapsamında; gerçek kişi statüsünde kurulmuş olan işletmeye 5.000 TL, sermaye şirketi statüsünde kurulmuş olan işletmeye 10.000 TL geri ödemesiz destek sağlanır. Performans desteği, destek programı başlangıç tarihinden itibaren birinci yıl birinci performans dönemi ve ikinci yıl ikinci performans dönemi olmak üzere, performans dönemleri sonunda işletmeye geri ödemesiz olarak sağlanır. Her performans dönemi bir yılı kapsar. Her bir performans dönemi sonunda, işletmenin ilgili dönemde gerçekleştirdiği toplam prim gün sayısına göre; birinci performans dönemi için SGK prim gün sayısı; 180-539 olan işletmeye 5.000 TL, 540-1079 olan işletmeye 10.000 TL, 1080 ve üstü olan işletmeye 20.000 TL, geri ödemesiz destek sağlanır. İkinci performans dönemi için SGK prim gün sayısı; 360-1079 olan işletmeye 5.000 TL, 1080-1439 olan işletmeye 15.000 TL, 1440 ve üstü olan işletmeye 20.000 TL performans desteği sağlanır. Asgari prim gün sayısına ulaşan işletme için girişimcinin; genç, kadın, engelli, gazi veya birinci derecede şehit yakını olması durumunda her bir performans döneminde belirlenen tutarlara 5.000 TL eklenerek en fazla 50.000 TL'ye kadar destek sağlanır. Sertifika desteği kapsamında desteklenen işletmenin faaliyet konusu ile uyumlu mesleki ve teknik sertifikalar için geri ödemesiz olarak 5.000 TL'ye kadar destek

sağlanır(KOSGEB, 2020:3). İleri Girişimci Destek Programı’ndan faydalanmaya hak kazanan işletmeye destek programı kapsamında kuruluş desteği, performans desteği, makine-teçhizat ve yazılım desteği, mentörlük, danışmanlık ve işletme koçluğu desteği ve sertifika desteği sağlanır. Destek programına İleri Girişimci Destek Programı Faaliyet Konuları Tablosunda yer alan NACE kodlarında faaliyet gösteren işletmeler başvuru yapabilir. Kuruluş desteği kapsamında gerçek kişi statüsünde kurulmuş olan işletmeye 5.000 TL, sermaye şirketi statüsünde kurulmuş olan işletmeye 10.000 TL geri ödemesiz destek sağlanır. Performans desteği kapsamında, Geleneksel Girişimci Programı’nda da belirtilen birinci ve ikinci performans dönemleri ait SGK prim gün sayıları ve destek limitlerine göre en fazla 50.000 TL’ye kadar ödeme yapılır. Makine, teçhizat ve yazılım desteği kapsamında, işletmenin desteklenen faaliyet konusu ile ilgili olarak, işletme kuruluş tarihinden programın birinci yılının sonuna kadar satın alınan makine ve teçhizat giderleri ile yazılım lisans bedeli veya zaman sınırlı lisans kullanım bedeli için geri ödemesiz olarak sağlanacak desteğin üst limiti 100.000 TL’dir. Ancak, işletmenin orta-yüksek teknoloji seviyesinde faaliyet göstermesi durumunda geri ödemesiz olarak sağlanacak desteğin üst limiti 200.000 TL, yüksek teknoloji seviyesinde faaliyet göstermesi durumunda geri ödemesiz olarak sağlanacak desteğin üst limiti 300.000 TL’dir. İşletmenin teknoloji düzeyi, KOBİ bilgi beyannamesinde yer alan faaliyet konuları arasından işletmenin İleri Girişimci Destek Programı Başvuru Formunda seçtiği faaliyet kodunun İleri Girişimci Destek Programı Faaliyet Konuları Tablosundaki teknoloji düzeyine göre belirlenir. Mentörlük, danışmanlık ve işletme koçluğu desteği orta-yüksek ve yüksek teknoloji alanlarında faaliyet gösteren işletmeler için sağlanır. Destek programı süresi içinde başlayan ve tamamlanan danışmanlık ve işletme koçluğu hizmetlerine ilişkin giderler için geri ödemesiz olarak sağlanacak desteğin üst limiti 10.000 TL’dir. Sertifika desteği kapsamında desteklenen işletmenin faaliyet konusu ile uyumlu mesleki ve teknik sertifikalar için geri ödemesiz olarak 5.000 TL’ye kadar destek sağlanır. Sertifika başına azami destek tutarı 1.000 TL’dir. (KOSGEB, 2020:2-5).

Finansman kaynakları girişimcilerin büyümesi, işlerini geliştirmeleri ve ülke ekonomisine katkıda bulunabilmeleri açısından önemli bir yer tutmaktadır. Finansman elde edilmesi aşamasında ise çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır (Kutlu ve Demirci, 2007:190). Girişimcilerin karşılaştıkları finansman sorunları öncelikli olarak öz kaynak ve çalışma sermayesinin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Öz kaynak eksikliğinden dolayı girişimciler, yaptıkları işlerde dışa açılmamakta, gelişen teknolojilere zamanında ve yeterli şekilde ulaşmamakta ve piyasadaki mevcut durumlarını koruyamamaktadırlar. Oluşan bu kaynak problemleri genellikle

borçlanma veya yeni bir ortak alma yoluyla giderilmeye çalışılmaktadır (Küçükçolak, 1998:37). Girişimcilerin finansman bulmadaki diğer bir sorunu ise kredi ile finansmanda karşılaştıkları güçlüklerdir. Bunun yanında finansal yönetimin yeteri kadar etkin ve etkili olmaması ve sermaye piyasasından fon elde etmedeki karşılaşılan sorunlar da girişimcilerin finansman elde etmelerinde karşılaştıkları problemler olarak sayılabilir (Hacıevliyagil, 2016:35).

Bu çalışmanın amacı, Osmaniye ilinde 2016-2019 yılları arasında KOSGEB Girişimcilik Destek Programı'ndan faydalanan girişimcilerin karşılaştıkları finansman sorunları tespit etmek ve çözüm için öneriler geliştirmektir.

1.YÖNTEM

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ekonominin temelini oluşturan KOBİ'ler, en kırılgan oldukları ilk yıllarında çeşitli finansman sorunları yaşamaktadır. KOSGEB, işletmelerin desteğe en çok ihtiyaç duydukları kuruluş ve ilk faaliyet dönemlerinde KOBİ'leri destekleyerek ayakta kalmalarına yardımcı olmayı hedeflemektedir. Girişimciler, KOSGEB'in yeni işyeri açan girişimcilere verdiği Girişimcilik Destek Programı'ndan faydalanarak, kuruluş aşamasında ve işletme sürecinde karşılaştıkları finansman sorunlarını gidermeyi ve ekonomik olarak güçlü bir yapıya kavuşmayı hedeflemektedir. Bu çalışmanın amacı, KOSGEB Girişimcilik Destek Programı'ndan faydalanarak işyeri açan girişimcilerin karşılaştıkları finansman sorunlarını araştırmak ve yapılan araştırma sonucunda girişimcilere çözüm önerileri sunmaktır. Ayrıca yapılan bu araştırma ile firmaların ciro büyüklüklerine göre; KOSGEB'e karşı farkındalıklarına, KOSGEB'den beklentilerine ve KOSGEB'den aldıkları Girişimcilik Destek Programı'ndan memnuniyet derecelerine ilişkin görüşlerinin farklılaşıp farklılaşmadığı tespit edilmek istenmektedir.

1.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, 2016-2019 yılları arasında Osmaniye ilinde KOSGEB Girişimcilik Destek Programı'ndan faydalanarak işyeri açan girişimciler oluşturmaktadır. KOSGEB Girişimcilik Destek Programı'ndan 2016-2019 yılları arasında yaklaşık 130 firma faydalanmıştır. Ancak bazı firmaların kapanması ve bazı firmaların da adres değişikliklerini bildirmemesinden dolayı, 70 firmaya ulaşılabilmektedir. Bu firmalar ile yüz yüze görüşülerek, anket uygulanmıştır.

Örneklem hacmi aşağıdaki formül yardımıyla hesaplanmıştır (Weiers, 2008:300):

$$n = \frac{q * p * \left(\frac{Z_{\alpha}}{d}\right)^2}{1 + \frac{1}{N} * \left[q * p * \left(\frac{Z_{\alpha}}{d}\right)^2 - 1 \right]} + p$$

p: Ana kütlede gözlenen X'in oranı

q: (1-p) değeri

N: Ana kütle hacmi

n: Örneklem hacmi

Z_{α} : $\alpha=0.05$ için 1.96.

d: kabul edilebilir hata oranı

Yukarıdaki formülde, p ve q değerleri genel olarak bilinmemektedir. Bu nedenle ana kütlede en iyi temsil edecek örneklem seçimi için başarı oranı (ana kütlede gözlenen X olayının oranı) $p=0,5$ olarak kabul edilir. Ana kütle Girişimcilik Destek Programından yararlanan 130 girişimci oluşmaktadır. %98 güven seviyesinde, +/-%10 kabul edilebilir hata oranı ile yukarıdaki formüle göre 67 adet girişimci ile anket yapılması gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada 70 adet anket yapılmıştır (Weiers, 2008:300).

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Osmaniye'de 2016-2019 yılları arasında KOSGEB Girişimcilik Destek Programı'ndan faydalanan 130 firma arasından 70 tanesi ile yüz yüze görüşme yapılmış ve anketler uygulanmıştır. Araştırma bu sayı ile sınırlı olmakta ve araştırmanın sadece Osmaniye merkez ve ilçelerine uygulanması araştırmanın kısıtlarını oluşturmaktadır.

1.4. Veri Toplama Aracı ve Analiz Yöntemi

Araştırma nicel bir çalışma olup, veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Birincil veri toplama araçlarından olan anket tekniği, bilgi alınacak kişilerin doğrudan doğruya okuyup cevaplandıracakları bir soru listesinin hazırlanması şeklinde yapılan gözlemdir. Anket soruları hazırlanırken, Özyılmaz (2016)'ın, Karacioğlu (2007)'nun ve Akdağ (2014)'in bu alanda yapmış olduğu çalışmalardan yararlanılmış ve ilaveten ilgili literatürlerden faydalanılarak, konunun amacına uygun düzenlemeler yapılmıştır.

Anket altı bölümden ve 49 sorudan oluşmaktadır. İlk bölümde; katılımcıların, eğitim durumu, mesleki tecrübeleri, firmanın yaşı, yabancı kaynak kullanımı, ciro büyüklüğü, finansal planlama gibi özelliklerine ait sekiz adet soru bulunmaktadır. İkinci bölümde; katılımcıların proje deneyimleri araştırılmakta ve konu ile ilgili sekiz adet değerlendirme sorusu bulunmaktadır. Üçüncü bölümde; katılımcıların finansman sorunlarına bakış açılarını ve kredi almada güçlük yaşayıp yaşamadıklarını değerlendirmek üzere 13 adet soru yer almaktadır. Dördüncü bölümde; katılımcıların KOSGEB'e karşı farkındalıklarını değerlendirmek üzere bu eğilimlere ait altı adet soru yer almaktadır. Beşinci bölümde; katılımcıların KOSGEB'den beklentilerini değerlendirmek üzere beş adet soru yer almaktadır. Altıncı ve son bölümde ise katılımcıların, KOSGEB Girişimcilik Destek Programı'ndan memnuniyet derecelerini ölçmek üzere dokuz adet soru yer almaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen veriler SPSS Programı ile analiz edilmiştir. Kullanılan ölçeğin güvenilirliğini tespit edebilmek için güvenilirlik analizi yapılmıştır. Katılımcıların ve firmaların özelliklerine ilişkin tanımlayıcı istatistikleri belirlemek için frekans analizi uygulanmıştır.

Araştırmanın bağımsız değişkeni; ciro büyüklüğü olup, bağımlı değişkenleri ise, KOSGEB'e karşı farkındalık, KOSGEB'den beklentiler ve KOSGEB Girişimcilik Destek Programı'ndan memnuniyet dereceleridir. Katılımcıların KOSGEB'e karşı farkındalıklarının, beklentilerinin ve sağladıkları destekten memnuniyet derecelerinin ciro büyüklüklerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için ise ANOVA analizleri yapılmıştır.

1.5. Araştırma Hipotezleri

Araştırmada KOSGEB Girişimcilik Destek Programı'ndan yararlanarak işyeri açan girişimcilerin karşılaştıkları finansman sorunlarını tespit etmek amaçlanmaktadır. Ayrıca yapılan bu araştırma ile katılımcıların, KOSGEB'e karşı farkındalıklarının, KOSGEB'den beklentilerinin ve KOSGEB'den aldıkları Girişimcilik Destek Programı'ndan memnuniyet derecelerinin firmaların ciro büyüklüklerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek istenmektedir. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın hipotezleri şu şekilde tasarlanmıştır.

H₁: Firmaların son yıl ciro büyüklüklerine göre, KOSGEB'e karşı farkındalıklarında anlamlı bir farklılık vardır.

H₂: Firmaların son yıl ciro büyüklüklerine göre, KOSGEB'den beklentilerinde anlamlı bir farklılık vardır.

H₃: Firmaların son yıl ciro büyüklüklerine göre, KOSGEB’den aldıkları Girişimcilik Destek Programı’ndan memnuniyet derecelerinde anlamlı bir farklılık vardır.

2.BULGULAR VE DEĞERLENDİRMELER

Bu bölümde yapılan anket çalışması sonucunda elde edilen verilerin analiz sonuçlarına, bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Güvenilirliği

Anket verileri SPSS Paket Programı’na yüklenmiş ve yapılan güvenilirlik analizinde Cronbach's Alpha katsayısı 0,846 bulunmuştur.

Tablo 1. Güvenirlik istatistiki

Cronbach's Alpha
,846

Tablo1’e göre, Cronbach's Alpha katsayısı $.9 > \alpha \geq .8$ aralığında olduğundan, ankette yer alan soruların/ifadelerin güvenilirlik açısından iyi bir dereceye sahip olduğu söylenebilir.

2.2. Katılımcılar ve Firmaların Özellikleri ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmada katılımcıların, eğitim durumu, mesleki tecrübeleri, firmaların yaşı, yabancı kaynak kullanım oranları, ciro büyüklükleri, finansal planlama yapmaları gibi özelliklerini ortaya koymak amacı ile sorular yöneltilmiş ve verilen yanıtlar frekans analizi ile değerlendirilmiştir.

Tablo 2. Firma özelliklerine ilişkin bulgular

Eğitim Durumu	Sayı	%
İlkokul	4	5,7
Ortaöğretim/Lise	21	30
Lisans/Lisansüstü	45	64,3
Firmanın Yaşı		
1 yıldan az	26	37,1
1-3 yıl	26	37,1
4-10 yıl	7	10
11 yıl ve üzeri	11	15,7
Yabancı kaynak kullanım oranı		
% 11-30	12	17,1
% 31-50	10	14,3

%51-80	2	2,9
%81 ve üzeri	3	4,3
Son Yıl Ciro Büyüklüğü		
50.000-100.000 TL	41	58,6
101.000-200.000 TL	16	22,9
201.000-500.000 TL	3	4,3
501.000 TL ve üzeri	10	14,3

Tablo2'ye göre, katılımcıların %64,3 lisans/lisansüstü eğitim seviyesine sahiptir. Firmaların %74,2'si 1-3 yaş aralığındaki işletmelerdir. Firmaların %17,1'i işletme kuruluşunda %11-30 oranında kredi kullanmış, %14,3'ü ise 31-50 oranında kredi kullanarak işe başlamıştır. Bu rakamlar katılımcıların büyük oranda kendi öz sermayesini kullanarak işe başladıklarını göstermektedir. Firmaların %58,6'sının son yıl ciro büyüklükleri 50.000-100.000 TL arasındadır. Dolayısıyla firmaların büyük çoğunluğunun küçük çaplı işletmeler olduğu söyleyebiliriz.

Tablo 3. Finansman sorunlarına ilişkin bulgular

İşletmede Finansal Planlama Yapılma İstatistiği	Sayı	%
Evet	36	51,4
Hayır	34	48,6
Sermaye Yetersizliği Sorunu Yaşayanların Katılım Derecesi		
Katılıyorum	26	37,1
Kesinlikle Katılıyorum	29	41,4
Özkaynak Artırımı Sorunu Yaşayanların Katılım Derecesi		
Katılıyorum	25	35,7
Kesinlikle Katılıyorum	28	40
Girdi Fiyatlarının Artışı Sorunu		
Katılıyorum	27	38,6
Kesinlikle Katılıyorum	22	31,4
Alacak Tahsilatlarının Gecikmesi Sorunu		
Katılıyorum	19	27,1
Kesinlikle Katılıyorum	38	54,3
Satışların Düşüklüğünden Kaynaklı Sorun Yaşanmasına Katılım Derecesi		
Katılıyorum	14	20
Kesinlikle katılıyorum	24	34,3
Döviz Kuru, Enflasyon ve Faiz Oranı Belirsizliğinden Kaynaklanan Sorunlara Katılım Durumu		
Katılıyorum	24	34,3

Kesinlikle Katılıyorum	26	37,1
Banka Kredisi Almakta Zorluk Çekilme Durumu		
Evet	38	54,3
Hayır	32	45,7
Kredi Faiz Oranın Yüksek Olmasından Kaynaklı Sorun Yaşama Durumu		
Katılıyorum	16	22,9
Kesinlikle Katılıyorum	26	37,1
Vadenin Kısa Olma Sorununa Katılım Derecesi		
Katılıyorum	26	37,1
Kesinlikle Katılıyorum	14	20
Teminat Gösterme Sorununa Katılım Derecesi		
Katılıyorum	23	32,9
Kesinlikle Katılıyorum	10	14,3

Tablo 3'e göre, firmaların %51,4'ü finansal planlama yapmaktadır. Firmaların %41,4'ü sermaye yetersizliği sorunu yaşadığına kesinlikle katılmakta, %40'ı özkaynak artırımı sorunu yaşadığına kesinlikle katılmakta, %38,6'sı girdi fiyatlarının artış göstermesinden kaynaklı sorunlar yaşadığına katılmaktadır. Firmaların %54,3'ü alacak tahsilatının gecikmesi sorunu yaşadığına kesinlikle katılmakta, %34,3'ü sermaye düşüklüğünden kaynaklanan sorunlar yaşadığına kesinlikle katılmakta, %37,1'i ise döviz kuru, enflasyon ve faiz oranı belirsizliğinden kaynaklanan sorunlar yaşadığına kesinlikle katılmaktadır. Firmaların %54,3'ü bankadan kredi alırken zorluk yaşamaktadır. Firmaların %37,1'i kredi faiz oranlarının yüksek olmasından kaynaklanan sorun yaşadığına kesinlikle katılırken, %37,1'i vadenin kısa olmasından kaynaklanan sorun yaşamakta ve 32,3'ü ise teminat göstermede sorun yaşadığına katılmaktadır.

2.3. ANOVA Analizine İlişkin Bulgular

Firmaların yabancı kaynak kullanım oranı ve ciro büyüklüklerine göre KOSGEB'e karşı farkındalıklarına, KOSGEB'den beklentilerine ve KOSGEB Girişimcilik Destek Programından memnuniyet derecelerine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit etmek için Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Varyans analizi veya F testi olarak bilinen ANOVA testi, grup ortalamaları ve bunlara bağlı olan işlemleri analiz etmek için kullanılan testtir. ANOVA testi ikiden fazla grubun ortalamalarının birbirine eşit olup olmadığını sınamak için yapılır. Eğer bir faktör varsa bu analiz tek faktörlü varyans analizidir (ANOVA). Bu analizin amacı tek bir faktöre ilişkin ikiden fazla grubun ortalamalarının

karşılaştırılarak belirli bir anlamlılık oranında bir farkın olup olmadığını tespit etmektir (Gürbüz ve Şahin, 2018:238).

Tablo 4. Ciro büyüklüğü açısından KOSGEB’e karşı farkındalık farklılaşması (ANOVA Analizi)

		Kare Ortalamaları	F	p
KOSGEB’ i diğer KOBİ’lere tavsiye ediyorum.	Gruplar arası	1,272	,706	,552
	Gruplar içi	1,800		
KOSGEB desteklerinin ülke ekonomisi için önemli olduğunu düşünüyorum.	Gruplar arası	1,002	,604	,615
	Gruplar içi	1,660		
KOSGEB desteklerinin firmaların finansman sorununu tam olarak karşıladığını düşünüyorum	Gruplar arası	,580	,511	,676
	Gruplar içi	1,134		
KOSGEB’ in tüm işletmelere yaklaşımının eşit olduğunu düşünüyorum.	Gruplar arası	1,486	1,204	,315
	Gruplar içi	1,235		
KOSGEB desteklerinin vade bakımından uygun olduğunu düşünüyorum.	Gruplar arası	3,177	2,046	,116
	Gruplar içi	1,553		
KOSGEB duyuru ve bilgilendirme faaliyetlerini yeterli buluyorum.	Gruplar arası	1,329	1,218	,310
	Gruplar içi	1,091		

Tablo 4’e göre, ciro büyüklüğü açısından katılımcıların KOSGEB’e karşı farkındalıklarının farklılaşmasına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p=0,447$; $p>0,05$). Dolayısıyla H_1 hipotezi reddedilmektedir.

Tablo 5. Ciro büyüklüğü açısından KOSGEB’den beklentilerin farklılaşması (ANOVA analizi)

		Kare Ortalamaları	F	p
KOSGEB çalışanlarının firmalara daha ilgili davranması ve yardımcı olması gerektiğini düşünüyorum.	Gruplar arası	1,343	1,038	,382
	Gruplar içi	1,294		
KOSGEB mevzuatının daha açık ve net olması gerektiğini	Gruplar arası	1,575	1,092	,359

192/ Meryem Oran, Cuma Ercan “Osmaniye İlinde Girişimcilik Destek Programından Faydalanan Girişimcilerin Karşılaştıkları Finansman Sorunları ve Çözüm Önerileri” (179-197)

düşünüyorum.	Gruplar içi	1,443		
Proje değerlendirme aşamalarının daha sade anlaşılır ve şeffaf olması gerektiğini düşünüyorum.	Gruplar arası	1,623	1,067	,369
	Gruplar içi	1,521		
Resmi yazışma ve prosedürlerin daha sade olması gerektiğini düşünüyorum.	Gruplar arası	1,303	1,177	,325
	Gruplar içi	1,107		
Proje destek ve değerlendirme sürecinin daha kısa olması gerektiğini düşünüyorum.	Gruplar arası	,388	,404	,750
	Gruplar içi	,961		

Tablo 5’e göre, ciro büyüklüğü açısından katılımcıların KOSGEB’den beklentilerin farklılaşmasına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p=0,730$; $p>0,05$). Dolayısıyla H_2 hipotezi reddedilmektedir.

Tablo 6. Ciro büyüklüğü açısından KOSGEB Girişimcilik Destek Programı’ndan memnuniyet derecelerinin farklılaşması (ANOVA analizi)

		Kare Ortalamaları	F	p
Aldığımız desteğin finansal (öz kaynağın artması) anlamında olumlu etkileri olmuştur.	Gruplar arası	,345	,387	,763
	Gruplar içi	,891		
Aldığımız desteğin satışlarımız anlamında olumlu etkilerinin olduğunu düşünüyorum.	Gruplar arası	1,777	1,548	,210
	Gruplar içi	1,148		
Aldığımız destekte öz kaynağımızın sağlam olmasının etkili olduğunu düşünüyorum.	Gruplar arası	2,542	2,000	,122
	Gruplar içi	1,271		
Aldığımız destekte eğitim ve tecrübe düzeyimizin yüksek olmasının etkili olduğunu düşünüyorum.	Gruplar arası	,533	,390	,761
	Gruplar içi	1,366		
Aldığımız destekte proje	Gruplar arası	,726	,629	,599

mantığının ve katma değerinin yüksek olmasının etkili olduğunu düşünüyorum.	Gruplar içi	1,154		
Proje ödemelerini tam aldığımı düşünüyorum.	Gruplar arası	1,986	1,596	,199
	Gruplar içi	1,244		
Proje ödemelerini zamanında aldığımı düşünüyorum.	Gruplar arası	1,817	1,581	,202
	Gruplar içi	1,149		
Proje sürecinde KOSGEB personelinin katkılarını aldığımı düşünüyorum.	Gruplar arası	3,576	3,064	,034
	Gruplar içi	1,167		
Proje sürecinde mevzuat ve yasal gerekliliklere uyum sağlamada sıkıntı yaşamadım.	Gruplar arası	1,657	1,270	,292
	Gruplar içi	1,305		

Tablo 6'ya göre, farklı ciro büyüklüğüne sahip olan katılımcıların proje sürecinde KOSGEB personelinin katkılarını aldıklarına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F=3,064$; $p<0,05$). Katılımcıların ciro büyüklüklerine göre, KOSGEB Girişimcilik Destek Programı'ndan memnuniyet derecelerinin farklılaşmasına ilişkin diğer görüşleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Anlamlı farklılığın hangi ikili gruplardan kaynaklandığını belirleyebilmek adına Post-Hoc testlerinden Tukey-HSD testi yapılmıştır. Bu test sonuçlarına göre, katılımcıların proje sürecinde KOSGEB personelinin katkılarını aldıklarına ilişkin görüşlerinde; 100.000-200.000 TL ciro büyüklüğüne sahip katılımcılar (ortalama= 2,75), 201.000-500.000 TL ciro büyüklüğüne sahip katılımcılar (ortalama= 4,66), ile 501.000 TL ve üzeri ciro büyüklüğüne sahip katılımcılar (ortalama= 4,66), arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Girişimcilik, ülke ekonomilerinin temelini oluşturmakta ve istikrarlı büyümenin kilit taşı konumunda yer almaktadır. Büyüme odaklı ekonomilerde girişimcilik kültürünü yaygınlaştırmak adına çalışmalar yapılmakta ve girişimcilerin ekonomik büyümeye katkıda bulunmaları hedeflenmektedir. Girişimciler iş hayatında çeşitli sorunlarla karşılaşmakta ve sorunları gidermek için desteğe ihtiyaç duymaktadır. Özellikle ilk kuruluş yılları işletmelerin en kırılgan olduğu ve büyük çoğunluğunun ekonomik varlığının devam edip edemeyeceğinin belirlendiği yıllardır. Gelişmekte olan

ülkelerin başında yer alan Türkiye’de girişimciliğin desteklenmesi için pek çok destek verilmekte ve birçok destekleme kuruluşu faaliyet göstermektedir. Bu kurumlar arasında en çok bilineni ve tercih edileni ise KOSGEB’dir. Bu çalışmada, Osmaniye ilinde KOSGEB Girişimcilik Destek Programı’ndan faydalanarak işyeri açan girişimcilerin yaşadığı finansman sorunları araştırılarak, bu sorunlara çözüm önerilerinde bulunmak amaçlanmıştır.

Osmaniye ilinde 2016-2019 yılları arasında, KOSGEB Girişimcilik Destek Programı’ndan yaklaşık 130 girişimci faydalanmıştır. Bu işletmelerin bir kısmı daha ilk yıllarını tamamlayamadan kapanmış ve KOSGEB’den aldıkları desteği yasal faizi ile birlikte ödemek zorunda kalmıştır. Bir kısmı ise, adres değiştirmiş ve yeni adreslerini KOSGEB’e bildirmemiştir. Bu sebeple anket çalışması 70 girişimciye uygulanabilmiştir. Yapılan araştırmadan elde edilen sonuçlar aşağıda özetlenmiştir:

- Çalışmada destekten faydalanan girişimcilerin %64,3’ünün lisans ve lisansüstü eğitim seviyesine sahip olduğu görülmüştür. Bu durum eğitim seviyesi yüksek girişimcilerin desteklere daha fazla başvuruda bulunduğu yorumunu yapmamızı sağlamaktadır.
- Araştırmada girişimcilerin %61,4’ünün işletme açılışında %0-10 oranında yabancı kaynak kullanımı gerçekleştirdiği görülmüştür. Buradan girişimcilerin büyük çoğunluğunun kendi öz sermayeleri ile işe başlamayı tercih ettiklerini görmekteyiz.
- Girişimcilerin son yıl ciro büyüklüklerine baktığımızda ise, %58,6’sının 50.000-100.000 TL ciro büyüklüğüne sahip olduğunu görmekteyiz. Buradan yola çıkarak girişimcilerin büyük çoğunluğunun küçük çaplı işletmeler olduğu sonucuna ulaşabiliriz.
- Girişimcilerin %52’si işletme yönetiminde finansal planlama yaptıklarını belirtirken, diğer yarısı finansal planlama yapmamaktadır. Finansal planlama yapılmaması işletmelerin sürdürülebilirliği üzerinde çok etkili olmasına rağmen girişimcilerin neredeyse yarısı bu durumu göz ardı etmektedir. Finansal planlama yapmayan girişimcilerden alınan bilgilere göre döviz kuru ve enflasyonun belirsizliği ile gelir gider akışının tahmin edilememesi sebebiyle planlama yapılamamaktadır.
- Araştırma sonucunda, işe başlarken kredi kullanan girişimcilerin büyük çoğunluğunun banka kredilerini tercih ettiği görülmüştür. Bu sonuçlar, Karacibioğlu (2007)’nin çalışmasıyla paralellik arz etmektedir.
- Yapılan araştırmada girişimcilerin, %78,5’inin sermaye yetersizliğinden kaynaklanan sorunlar yaşadığı görülmüştür. Girişimcilerin, %75,7’sinin öz kaynak artırımını sorunu ile karşılaştıkları, %70’inin girdi fiyatlarının

sürekli artış göstermesinden sorun yaşadıkları görülmüştür. Literatürdeki benzer bir çalışma olan Akdağ (2014)'in sonuçları çalışmamızdaki bulguları destekler niteliktedir.

- Girişimcilerin %81'4'ü ise, alacak tahsilatının gecikmesinden kaynaklı sorun yaşadıklarını belirtmiştir. Bu sorunun sebeplerinden birisi geleneksel satış şeklinin kullanılması ve girişimcilerin gelir gider dengesini sağlayabilmek için tahsilatı zamanında yapması gerektiğinin bilincinde olmamasıdır.
- Girişimcilerin %54,3'ü, satışların düşük olmasından kaynaklı sorun yaşamaktadır. Bu durumun başlıca nedeni ise pazarlamaya önem verilmeden geleneksel satış tekniklerinin kullanılmasıdır.
- Girişimcilerin %71'inden fazlasının döviz kuru, enflasyon ve faiz oranı belirsizliğinden kaynaklanan sorunlar yaşadığı görülmüştür.
- Finansman sorunlarını çözmek için banka kredisi kullanmayı deneyen girişimcilerin %54,3'ü, bankadan kredi almakta güçlük yaşamıştır. Kredi alabilen girişimciler ise, vadenin kısa olması, faiz oranının yüksek olması ve teminat gösterme sorunu gibi konularda zorluk yaşamışlardır. Demir (2018)'in çalışması çalışmamızdaki sonuçları destekler niteliktedir.

Genel olarak çalışmanın tamamı değerlendirildiğinde girişimcilerin finansman sorunu yaşamasında, yeterince araştırma yapmadan ve işletme yönetimi konusunda bilgi ve deneyim sahibi olmadan işe başlamalarının çok etkili olduğu görülmüş, iş hayatında karşılaştıkları finansman sorunlarına çözüm bulmakta daha çok banka kredilerini tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada elde edilen sonuçları da dikkate alarak, önerileri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- Başarılı ve sürdürülebilir işletme sahibi olmak için işyeri açmadan önce finansal planlama yaparak, olası sorunlarla baş etme kabiliyetinin geliştirilmesi ve işletme yönetimi ve esnaflık kültürü konusunda gerekli yetkinliğe kavuşarak işe başlanması girişimcilere öneri olarak sunulabilir.
- KOBİ'lerin finansal sorunlarına yönelik uzun vadeli, akılcı ve verimliliği artırmaya yönelik politikalar oluşturulmalıdır.
- Yeni işyeri açan girişimcilere verilen destekler arttırılmalı, bu işletmeler devlet tarafından gerekli yasal düzenlemeler yapılarak desteklenmeli, denetlenmeli ve teşvik edilmelidir.

- Sermaye yetersizliği sebebiyle faaliyete başlayamayan başarı potansiyeli yüksek iş fikirleri için özel kredi ve destekler çıkarılmalıdır.
- Kredi temin etmede yaşanan sorunların aşılması, vergi ve bürokrasi yüklerinin azaltılabilmesi için gerek devlet gerekse özel kuruluşların iş birliği içinde çalışmasında fayda vardır.
- Destek süreci kısaltılmalı, evrak ve bürokrasi yükü hafifletilmelidir. Bu sayede girişimciler destekten en kısa sürede faydalandırılarak ekonomik varlığının güçlenmesine katkı da bulunulmalıdır.
- İmalat yapan girişimcilerin yanında perakende satış yapan işletmeler içinde cazip destekler çıkarılmalı. Üretim yapma imkânı olmayan ve maddi desteğe ihtiyaç duyan girişimcilerin, girişimcilik cesareti kırılmamalıdır.

KAYNAKLAR

- Akdağ**, Olcay Alptuğ, (2014), *KOBİ'lerin Finansman Sorunu ve Çözüm Önerileri Ankara İli Uygulaması*, Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, Ankara.
- Aytaç**, Ömer ve **İlhan**, Süleyman (2007), Girişimcilik ve Girişimci Bir Kültür: Sosyolojik Bir Perspektif, *Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 18, s. 4-20.
- Bozkurt**, Öznur ve **Erdurur**, Kutbettin, (2013), Girişimci Kişilik Özelliklerinin Girişimcilik Eğilimindeki Etkisi: Potansiyel Girişimciler Üzerine Bir Araştırma, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(2), s. 57-77.
- Durukan**, Tülin, (2006), Düünden Bugüne Girişimcilik ve 21. Yüzyılda Girişimciliğin Önemi, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 1(2), s. 28-32.
- Güney**, Semra, (2002), *Girişimcilik Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular*, Ankara: Siyasal Kitap Evi.
- Gürbüz**, Sait ve **Şahin**, Faruk (2018), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Hacievliyagil**, Nuri (2016), KOBİ'lerin Finansman Sorununa Bir Çözüm Önerisi: Milli Ekonomi Modeli, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 14(3), s. 35.
- Karacibioğlu**, Serkan Reşit, (2007), *Kobilerin Finansman Sorunları Ve Çözüm Önerileri: Muğla Örneği*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, Aydın.
- Kerr**, Sari Pekkala, **Kerr**, William R. ve **Xu**, Tina (2017), Personality Traits of Entrepreneurs: A Review of Recent Literatur. *Hardward Business School*, pp. 18-047.

KOSGEB,

[https://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Girisimciligi%20Gelistirme%20Destek%20Programi/02.03.2020/geleneksel-girisimci/0-UE18_\(00\)_Geleneksel_Girisimci_Destek_Program%C4%B1_Uygulama_Esaslar%C4%B1.pdf](https://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Girisimciligi%20Gelistirme%20Destek%20Programi/02.03.2020/geleneksel-girisimci/0-UE18_(00)_Geleneksel_Girisimci_Destek_Program%C4%B1_Uygulama_Esaslar%C4%B1.pdf)

[https://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Girisimciligi%20Gelistirme%20Destek%20Programi/02.03.2020/ileri%20girisimci/UE-19_\(01\)_Ileri_Girisimci_Destek_Program%C4%B1_Uygulama_Esaslar%C4%B1.pdf](https://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Girisimciligi%20Gelistirme%20Destek%20Programi/02.03.2020/ileri%20girisimci/UE-19_(01)_Ileri_Girisimci_Destek_Program%C4%B1_Uygulama_Esaslar%C4%B1.pdf) (14.05.2020).

Küçük, Orhan, (2010), *Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Küçükçolak, Ali (1998), *Kobilerin Finansman Sorununun Sermaye Piyasası Yolu İle Çözümü*, İstanbul: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası.

Kutlu, Hüseyin Ali ve **Demirci,** N. Savaş, (2007), *KOBİ'lerin Finansman Sorunları ve Çözüm Önerileri*. 4. KOBİ'ler ve Verimlilik Kongresi, T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.

Özyılmaz, Ahmet Merih, (2016), *Türkiye'de Kadın Girişimciliği ve Girişimci Kadınların Karşılaştıkları Sorunlar Üzerine Bir Araştırma*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, Nevşehir.

Van Praag, C. Mirjam, ve **Versloot.** Peter H., (2007), The Economic Benefits and Costs of Entrepreneurship: A Review of the Research. *Foundations and Trends R in Entrepreneurship*, 4(2), pp. 27-34.

Weiers, Ronald M. (2008), *Introduction to Business Statistics*, Mason: 7th. South Western Cenage Learning.

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi-
Kilis 7 Aralık University Journal of Social Sciences
ISSN 2146-4561
Haziran/June 2020, 10 (19): 198-216

Dijital analiz raporlama tekniğinin etkililiğine ilişkin
Katılımcı ailelerin görüşleri

The views of participating families related to the effectiveness of the
digital reporting technique

TUNCAY DİLCİ

Prof. Dr. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Öğretim Üyesi
E-posta: tuncaydilci@gmail.com
Orcid: 0000-0002-6901-5492

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article types: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received: 30 Mart 2020/30 March 2020
Kabul Tarihi/Accepted: 4 Haziran 2020/4 June 2020
Yayın Sezonu/Pub Date Season: Haziran/June 2020

Atıf/Cite as: Dilci, Tuncay (2020), Dijital analiz Raporlama Tekniğinin Etkililiğine İlişkin Katılımcı Ailelerin Görüşleri / The Views of Participating Families Related to The Effectiveness of The Digital Reporting Technique, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (19), 198-216, doi:<https://doi.org/10.31834/kilissbd.711502>

Rights reserved.
For Permissions
sbedergi@kilis.edu.tr

DİJİTANALİZ RAPORLAMA TEKNİĞİNİN ETKİLİLİĞİNE İLİŞKİN KATILIMCI AİLELERİN GÖRÜŞLERİ

Z

Gündelik yaşamı oldukça etkileyen hatta bir yönüyle kuşatan dijitalleşme; sağlıklı ve doğru kullanılması halinde insan hayatına olumlu etkilere sahiptir. Buna karşın bir uğraş alanı olarak amaçsız veya doğru kullanılmaması halinde hayatımızı, hatta toplumsal becamızı tehdit eder noktaya gelmektedir. Yoğun dijitalleşme insan davranışlarını her yönüyle kuşatırken, bireyleri geleneklerden uzaklaştırması, insani olan her Őeye mesafe yaratması, sinir kas sisteminden biliş bulanıklığına kadar birçok olumsuz etkiler yaratması gibi sorunları da hayatımıza taşımaktadır. Dünya sağlık rgt tarafından bağımlılık olarak tanınmakta ve kullanım bozukluğu Şeklinde kendini göstermektedir. Bu çalışmayla söz konusu duruma ilişkin ailelerin maruz kaldığı dijital bağımlılık ve kullanım bozukluğunu araştırmak hedeflenmiştir. 2018-2019 eğitim ğretim yılı kapsamında çalışma sınırlı tutulmuştur. Buna göre ailelere uygulanan Dijitalizasyon tekniğinin verimlilik durumu işlevsellik boyutuyla irdelenmiştir. Dijitalizasyon tekniği tarafından geliştirilen akademik ve bilimsel kurallar dahilinde, dijital bağımlılığı ve düzeyini ölçerek; neden-sonuç-çözüm leminde ebeveynleri bilinçlendiren bir ölçektir. Geçerlilik-güvenirliliği ispatlanmış olan Dijitalizasyon tekniğinin etkililiğine ilişkin 483 aileden alınan veriler değerlendirilmiştir. Yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmış anket formundan oluşan sorular, Kayseri ili Talas ilçesinde bulunan 9 okuldan; random örneklem yöntemiyle belirlenen 550 aileye ulaştırılmıştır. Geçerli dönüt sağlayan 483 veri ışığında araştırma yrtlmştir. Frekans analizi Şeklinde zleme tekniği kullanılırken, araştırma verilerine yansayan yönleriyle bugüne kadar geliştirilen ilk teknik olması, kullanımının kolaylığı ve kısa sürede grafiksel istatistikler eşliğinde rapor sunması, ailelere online algo-ritmik sistem eşliğinde 0,97 güvenirlik düzeyinde veri sağlaması açısından yeterli olduğu düşüncesi katılımcılarda hakimdir. Ailelerin problemlerinin teşhisi ve tedavisinde etkililik derecesi araştırmanın temel hedefi olmuştur.

Anahtar kelimeler: Dijital Bağımlılık, Dijitalizasyon, Davranış, Başarı, Aile.

THE VIEWS OF PARTICIPATING FAMILIES RELATED TO THE EFFECTIVENESS OF THE DIGITAL REPORTING TECHNIQUE

ABSTRACT

Digitalization, which affects daily life quite even or encompasses it in one way; It has positive effects on human life if used properly. On the other hand, it comes to a point that threatens our lives and even our social survival if it is not used as a field of purpose or if it is not used properly. While intense digitalization encompasses human behavior in all aspects, it also brings problems such as distancing individuals from traditions, creating distance to everything that is human, creating many negative effects from the nervous muscular system to cognition. It is recognized as an addiction by the world health organization and manifests itself as a disorder of use. With this study, it was aimed to investigate the digital addiction and use disorder that families are exposed to. The study was limited within the scope of 2018-2019 academic year. Accordingly, the efficiency of the digital analysis technique applied to the families was examined with the functionality dimension. Digital analysis technique; by measuring the digital addiction and level within the academic and scientific rules; It is a scale that raises parents awareness in cause-effect-solution trilogy. Data from 483 families regarding the effectiveness of the digital analysis technique, whose validity and reliability have been proven, were evaluated. The questions, which consist of semi-structured and structured questionnaire form, are from 9 schools in Talas district of Kayseri province; It was delivered to 550 families determined by random sampling method. The research was conducted in the light of 483 data providing valid feedback. While using analysis technique in the form of frequency analysis, the opinion that it is sufficient to be the first technique developed to date with its reflections on the research data, ease of use, and to provide reports with graphical statistics in a short time, to provide data to families with the online algo-rhythmic system at 0.97 reliability level is dominant in the participants. The degree of effectiveness in the diagnosis and treatment of families' problems has been the main goal of the research.

Keywords: Digital Addiction, Digital analysis, Behavior, Success, Family.

GİRİŞ

Hızlı bir değişim içerisinde olan insanoğlu çalışma ve çabalarıyla yeni ürünler üretmektedir. İnsan hayatını kolaylaştıran bu ürünlerin, olumsuz yansımaları da mevcuttur. Bu doğrultuda dijital yaşam biçimi olarak hayatımıza yansıyan dijitalleşme veya dijital kültür gerçeği ile karşı karşıyayız.

Dijitalleşme adına dünyada birçok çalışma yürütülmektedir. Bu çalışmaların yoğunlaştığı alan, dijitalleşmenin olumsuzlukları veya bu olumsuzlukların engellenmesine dönük önlemleri kapsamaktadır. Başta Hindistan olmak üzere; yazılım sektörünün zirveye ulaştığı ülkelerde dijital oyun veya bağımlılık gibi temalar eş zamanlı projelendirilmektedir. Buna göre dijital oyunlarla milyarlarca dolar kazanan firmalar, diğer yandan da bu oyunların bağımlılık veya hayata kastettiği noktalarda müdahil olmak, doğal yaşam alanına döndürmek gibi yoğun projelerle uğraşmaktadır.

Dünya ülkeleri genelinde ve ülkemizde henüz bu konuya ilişkin hem üretim hem de mevcut sorunlara ilişkin gerekli önlemlerin alındığı söylenemez. Dijitalleşmenin getirdiği yeni bir kültürel değişim hayatımızı yönetir konuma gelmiştir. Dijital nesnelere ve içerikleri her geçen gün yeni ve hızlı versiyonlarıyla karşımıza çıkmakta ve hayatımızı kuşatmaktadır. İnsanlığı gelecekte neyin beklediği az çok tahmin edilebilirken, günümüz şartlarının geleceğe sağlıklı dönüşümü vazgeçilmezdir. İnsanların hayatının çoğunluğunu sosyal medya, oyun oynama, haberleşme oluşturmada ve değiştirmektedir. Bu değişim, beraberinde dijital bağımlılığı da getirmektedir.

Başta eğitim sektörü olmak üzere; aile içi yaşam, arkadaşlık ve aile bağlarımız açısından çok yönlü iletişimin yaşandığı bir dönemdeyiz. Bu noktada küreselleşen dünyanın çok boyutlu kültürel kuşatma politikaları dünyaya yeni bir yaşam biçimine yönelmektedir (Taşcıoğlu, 2009). Özellikle dijital çağın çocukları olmak üzere yeni bir iletişim dili ve şekliyle hareket ederken, yetişkin kuşak bu değişimin karşısında şaşkınlık içerisinde. Dijital çağın yerlileri ve göçmenleri diye ayrılan kuşak farkı popülist odaklı dayatmalar ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Şekli veya tanımı henüz belli olmayan Sanalizm eşliğinde dijital kültür içeriği bir taraftan kendi kültürünü yaratırken, diğer taraftan soyut olan sanal ikonlar üzerinden yaşama yön vermeye çalışmaktadır. Günümüzün genç insanı, kalabalıklar arasında yalnız; teknolojinin getirdiği lüks ve kolaylıklar içinde kendisini tanıma ve tanımlama da güçlüklerle karşı karşıyadır. Sosyal münasebetlerin "gelişmiş" toplumdaki görünüşteki nezaketinin yanı sıra, insanî özelliklerini kaybetmesi, dijitalleşme boyutuyla onu fazlasıyla

etkilemektedir. Genç insan, ruhi tatminini giderebilmesi için her cazip olan şeyi tatmak isterken, sanal derya içerisinde kayboluşlar yaşamaktadır (Doğru, 1991, s:49). Söz konusu bu durum motivasyonel yönelimler için fırsata dönüştürülebilir (Akbaba, 2006).

Yoğun dijital yaşam biçimi ile çoklu kimlik problemleri başta olmak üzere, dikkat eksikliği, duygu durum bozuklukları, görme, işitme ve algı bozuklukları, tutum ve uyum bozuklukları, psiko-patolojik problemlerin yanı sıra, sosyal izolasyona neden olduğu bazı araştırmalarca desteklenmektedir. Diğer yandan dijital temas yoğunluğunun bağımlılık karakteristiği taşıdığından ötürü, madde bağımlılığına benzer özellikler taşımakta olduğu da bilinmektedir.

Çocukların ilgi duyduğu ve yöneldiği dijital ürünler çevre ilişkilerini ve kişilik yapılarını şekillendireceğinden daha da önem kazanmaktadır (Ağca, 2013). Bebeklikten çıkış, gençliğe geçiş dönemi olan çocukluk dönemi bireyin ileriki yaşantısının ilk temellerini oluşturması açısından önemlidir (Yavuzer, 2000). Çocukların bu dönemdeki aile ve arkadaşlık ilişkileri sosyalleşme sürecinde önemli rol oynamaktadır.

İşte bu noktada dijital yaşamın insanlar üzerindeki etkilerine ilgili çalışmalar eşliğinde bakıldığında, 10 yıldan daha fazla kullananlarda; yüksek tansiyon, sperm sayısında azalma, genetik yapıda bozulma, aplastik anemi ve lenfoma' ya sebep olma yanında cilt kanserleri görülebilme riski üzerinde uzmanlar durmaktadır. Bütün bunların yanında; mobil cihaz ekranları, led aydınlatmalar, xeon ışıkları, enerji tasarruflu ampullerde “mavi ışık” mevcuttur. Bu da başta uyku sorunları, göz yorgunluğu, göz ağrıları, uykusuzluk-baş ağrısı-migren sebebi olarak görülmektedir (Özer, 2018).

Çocukluk dönemi hayata hazırlık dönemidir (Açıkalin, 2003). Çocukların hayatlarını ve hayattaki şanslarını dijital teknolojiler değiştirmektedir. Dünya Çocuklarının Durumu 2017 başlıklı raporda dijital teknolojinin çocuklar üzerindeki etkileri ele alınarak çocukları gelecekte nelerin beklediği irdelenmektedir (Güden, 2018). Yapay zekânın devreye girmesiyle gelişen teknoloji sanayiden hizmet sektörüne birçok konuda insansı robotların işbaşı yapmasıyla kültürel yaşantıdan, insani paylaşımlara boyut değiştirecektir.

Yoksulluk, etnik köken, toplumsal cinsiyet, engellilik, göçe zorlanma ya da coğrafi yalıtılmışlık gibi nedenlerle diğer çocukların gerisinde kalan dezavantajlı çocukların fırsatlarla dijital bir dünyaya adım atmasını sağlayabilmektedir (Alankuş, 2005). Dijital çağda, internet türevli paylaşımlar bireye özgürce kendini ifade etme fırsatı vermektedir. Kim olmak istiyorsanız o olabiliyorsunuz, gizemli, özgürlük ortamı yaratıyor,

toplumsal denetimi zayıflatıyor, sınırsız, ödülü bol, seçeneği fazla ve bir trans hali içine atabilmektedir. Diğer taraftan dijital dünyada başarılı olmak için ihtiyaç duydukları becerileri kazanmalarına yardımcı olabilmeye fırsatını da kendi içerisinde barındırabilmektedir.

Dijital bağımlılık kavramına ilişkin tartışmalar devam etmektedir (Gardner, 2013). Dünya Sağlık Örgütü'nün hastalıkları sınıflandırdığı ICD tanımlama sistemine de girerek tedavi edilmesi gereken bir hastalık olarak bu yılın başında tescillendi. Karaçetin'in verdiği bilgiye göre (2018) internet bağımlılığının en yüksek olduğu ülkeler Güney Kore, Japonya ve Çin. İnternet bağımlılığı Güney Kore ve Japonya'da halk sağlığı problemi olarak görülüyor ve her iki ülkede de çocuklar yatırılarak tedavi ediliyor. Güney Kore ve Japonya'daki tedavi sürecinde interneti tamamen çocuğun hayatından çıkarma yöntemi uygulanırken Türkiye'nin tercihi bilinçli teknoloji kullanımı yönündedir.

Bu alandaki hızlı değişimi yakalamak için bir an önce harekete geçilmesi gerekir. Aksi hâlde, dezavantajlı çocuklar; çevrimiçi riskler nedeniyle çeşitli tehlikeler (sömürü, istismar ve hatta insan ticareti vb.) karşısında daha da savunmasız kalabilir. Çocuklar gelişim döneminde bazı çevresel risklere maruz kalabilmektedirler (Başaran, 1988). Bu riskler, çocukların zarar görmesine yol açabilecek daha görünmez tehditler de oluşturabilir (Güden, 2018). Bu bağlamda eğitimsel riskleri aza indirmek amacıyla program yapısında değişikliklere gidilerek gerekli okuryazarlık becerisinin kazandırılması esas olmalıdır (MEB, 2006).

Süreç boyunca yalnızlık, aile içi bağların zayıflığı, olumsuz arkadaş çevresi, aile içi çatışmalar, eşlik eden ruhsal bozukluklara müdahale edilerek risk faktörleri en aza indirilmeye çalışılıyor. İnternet bağımlılığı tedavi kliniğinde yapılan test çalışmasına göre internet bağımlılığında dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu, sosyal anksiyete bozukluk, karşı olma-karşı gelme bozukluğu ve depresif bozukluklar çok yüksek oranda görüldü. Yalnızlık da bir başka önemli faktör olarak yer aldı.

Bu bağlamda bu çalışmanın öncelikli amacı günümüz yaşam şartlarına hızla müdahil olmuş dijital temasın birey üzerindeki etkilerine daha somut bakmayı ve betimlemeyi ifade eden bir çalışma olmasıdır. Bilindiği üzere dijital yaşam ve enstrümanları her geçen gün farklılaşarak hayatımızı kuşatmaktadır. Bu durum günlük hayatın çoğunu internet türevli dijital nesnelere karşısında geçiren bireyleri gerçek yaşamdan uzaklaştırma yönünde etkilemektedir. Bu duruma en çok maruz kalarak gerçek yaşamdan uzaklaşan, sanal mecraaya yönelen çocuklarda kendini daha etkili hissettirmektedir.

Diğer taraftan daha özel boyutta ise; çocukların dijital nesnelere kullanımları hakkında genel bilgiler vermek, yoğun dijital mecra kullanımlarının ortaya çıkarabileceği olumsuz sonuçları neden, sonuç ve çözüm önerileri eşliğinde ailelere ve kurumlara durumsal analiz rapor halinde geri bildirimde bulunma fırsatı vermesidir. İşte bu noktada geliştirilen Dijital analiz tekniğinin araştırmaya katılan ailelerin görüşleri doğrultusunda etkililiğinin ve hayata dair kazanımlarının irdelenmesi temel amaç olarak görülmüştür. Bu kapsamda birden çok veri akışı sağlayan Dijital analiz tekniği, çocukların davranış problemlerinin, akademik başarısızlıklarının ve dijital odaklı temaslarının nedenleri üzerinde durarak ve ailelere bazı çözüm önerileri sunmayı amaç edinmiş bir tekniktir.

Özelde ailelere, bireye özgü, genelde kurumlara dönük Dijital analiz raporu sunan algo ritmik istem üzerine geliştirilen ve Dünya’da ilk olma özelliği gösteren tekniğin etkililiği ve gerçek hayatta işlevselliğini sorgulamak hedeflenmiştir. Bu doğrultuda geliştirilen anket formu araştırmacı tarafından hazırlanan “Yarı Yapılandırılmış Veli Görüşme Formu” şeklinde düzenlenmiş ve kullanılmıştır. Bu kapsamda Kayseri il merkezinde yer alan 9 (3 ilkokul, 3 ortaokul ve 3 lise) okul seçilmiştir. Bu okullardan her birinden rastgele seçilen (eşit sayıda olma koşulu ile) öğrenci velilerine ulaşılmıştır. Toplam 483 veli ile görüşme gerçekleştirilmiş olup elde edilen veriler frekans çözümlemesi tekniği ile analiz edilmiştir.

Dilci (2019) tarafından geliştirilen, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Amerika Birleşik Devletleri (Universal Journal of Educational Research 7(1): 32-39, 2019) yayıma alınan, aşağıda adı geçen ölçeğe ait istatistik veriler sunulmaktadır. Ölçeğin geçerlilik çalışmasına ilişkin faktör analizi için ölçeğin KMO değeri .94; barlett testi .00 ($p < .01$); açıklanan varyans % 64.7 olarak görülmüştür. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda maddeler arası uyum indeksi Ki-kare değeri ($\chi^2=756.20$, $N=450$, $sd=278$, $p=0.00$) düzeyinde anlamlı olduğu görülürken; RMSEA: 0.075, SRMR: 0.14, GFI: 0.87, AGFI: 0.91, CFI:0.98, IFI:0.98, NFI: 0.093; $\chi^2/df=2.78$ şeklinde görülmüştür. Ölçeğin Cronbach alfa (α) iç tutarlık katsayısı .976 olarak bulunduğu çalışmadan uyarlanarak Algo-ritmik sistemle geliştirilerek DİJİTANALİZ ölçeği haline dönüştürülmüştür.

Bilinçaltı dijital bağımlılık ve eğilimlerini analiz raporlama sonucunda risk grubuna giren ailelerle on dakikalık uygulama sonucunda,

- Akademik başarısızlıkların arka planında bulunan nedenleri kişiye özgü algo-ritmik şekilde ele alması,

- Davranış ve uyum problemi yaşayan bireylerin problemin kaynağına ilişkin neden-sonuç-çözüm önerileri üçlemesinde net ve gerçekçi rapor düzenlemesi,
- Olası bağımlılık düzeyinin grafiksel sunum eşliğinde ortaya konulması,
- Olası nedenlerin boyutlarıyla grafiksel sunum eşliğinde ortaya konulması,
- Öne çıkan risk grubunun boyut itibarıyla kişide bırakacağı sorun ve sonuçlarının sunulması,
- Neden sonuç bağlamında çözüm önerilerinin sunulması.

Tüm bu yukarıda sayılan dijital yaşama ilişkin bilgiler doğrultusunda Dijitalizasyon tekniğinin kullanıcılar nezdinde işe yararlılığını ya da işlevselliğini irdelenmek ve buna ilişkin veli görüşlerine dayalı olarak yeniden gözden geçirilmesi çalışmamızın ana hedefi olarak belirlenmiştir.

1. PROBLEM

DİJİTALİZ tekniği neden-sonuç-çözüm boyutunda raporlama sonuçlarının aileler üzerinde etkililiği nedir?

1.1. Alt problemler

Ailelerin bağımlılık düzeyinin düşürülmesi noktasında Dijitalizasyon tekniğinin etkililiğine ilişkin görüşleri nelerdir?

Aileler hangi boyutta ve hangi temalarda Dijitalizasyon tekniğini etkili bulmaktadırlar?

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubunun niceliği, araştırmada kullanılan veri toplama aracının özellikleri, verilerinin elde edilmesi ve çözümlenmesinin nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin başlıklara yer verilmiştir.

2.1. Araştırma Yöntemi/ Deseni/ Modeli

Bu araştırma tarama modelinde bir çalışmadır. Tarama modelleri geçmişte ve bugün var olan bir durumun mevcut hali ile olduğu şekilde betimlenmesi ve açıklanmasına dayanmaktadır (Karasar, 2005). Durum çalışmalarında belirli bir duruma yönelik sonuçların ortaya konulması amaçlanır. Bu yönüyle nicel karakterli bir durum çalışması şeklinde

gerçekleşen çalışma, araştırılan durumun nasıl etkilendiği ve araştırılan durumdan nasıl etkilendiğine yönelik derinlemesine çalışmayı kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Durum çalışmalarında sonuçların birbirini doğrulaması bu tür çalışmalarda etkililik göstergesidir.

Desenlemesi olgu bilim biçiminde düzenlenen çalışmanın katılımcıların bir olguya ilişkin yaşantılarını ve bu yaşantılara yüklediği anlamları ortaya çıkarmayı hedefler. Olgu bilim araştırmaları bir olguyu daha iyi anlamamızı sağlayacak örnekler ve açıklamalar içeren bilgiler elde etmemizi sağlar. İşte bu çalışma, Dijitalizasyonun etkililiğine ilişkin çalışma grubunu oluşturan velilerin görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesini ortaya koyan nicel desenli bir durum çalışması olarak da ifade edilebilir.

2.2. Evren ve Örneklem (Çalışma Grubu)

Çalışma nicel bir araştırma olarak desenlenmiş olduğundan örneklem ve evren değerlendirme biçimine gidilmemiştir. Bu kapsamda; 2018-2019 eğitim öğretim yılında Kayseri ili Talas ilçesinde bulunan 9 okuldan; random örneklem yöntemiyle belirlenen 550 aile, maksimum ulaşılabilir çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Bu ailelerin temel özelliği daha önce Dijitalizasyonun etkililiğini çocukları üzerinde uygulayan aileler olmalarıdır. Maksimum çeşitlilikli örneklemelerde, evrende araştırılan durumlara ait kendi bünyesinde birbirine benzeyen değişik durumlar saptanır ve araştırma belirlenen durumlar ışığında yapılır (Büyüköztürk, 2012). Çalışma grubuna ilköğretim, ortaokul ve lise kademelerinden random yöntemle belirlenen 3'er okullardan toplam 550 kişiden oluşan veli statüsünde ailelere ulaşılmış olup, eksiksiz ve geçerli veri alınabilen 483 kişiden elde edilen veriler işleme tabi tutulmuştur.

2.3. Veri Toplama Aracının Hazırlanması ve Geliştirilmesi

Çalışma grubuna araştırmacı tarafından geliştirilmiş yarı yapılandırılmış soru formu ve açık uçlu sorulardan oluşan 6 adet sorudan oluşan soru formu hazırlanmıştır.

2.4. Verilerin Toplanması

İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Kayseri Valiliği'nden Dijital Bağımlılıkla Mücadele Derneği Protokolü kapsamında alınan izin doğrultusunda, belirlenen süre içerisinde araştırmanın çalışma grubunda bulunan okullardaki velilere mail üzerinden ulaşılarak veriler toplanmıştır.

2.5. Veri Analizi

Elde edilen görüşme formuna yazılı olarak yansımış veriler içerik analiz/frekans analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Bu kapsamda elde edilen sonuçlar tablo haline getirilmiştir. İçerik analizi elde edilen veriler derinlemesine incelenir, veriler sınıflandırılır, veriler arasında ilişkilerin ve bağıntıların gösterilmesi amacıyla matris hazırlanır ve elde edilen sınıflamalar sayısal veriler ile sunulur (Yıldırım, 2007).

2.6. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Araştırmanın ilk aşamasında yönetici ve öğretmenlerden elde edilen anket formları okunmuş ve her birine katılımcı kelimesinin kısaltması olan “K” ile başlayan numaralar verilmiştir (K1, K2 vb.). Ankete katılanların ürettiği düşünceler frekans analizi tekniğiyle kategorileştirilmiştir. Katılımcıların oluşturduğu bilgilere dayalı dağılımları gösteren tablolar gruplandırılmasından sonra bütün veriler bilgisayara aktarılmış ve her bir veliyi temsil eden sayısal olarak (*f*) ve yüzdesi (%) hesaplanmıştır.

3. BULGULAR

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Hedef Kitlenin Ebevyn Rolünde Bulunanlara İlişkin Demografik Özellikler

Katılımcı Kimliğiniz	N	%
Anne	228	47.20
Baba	180	37.26
Diğer	75	15.52
TOPLAM	483	100.00

Örnekleme ifade eden çalışma grubuna gönderilen anket formuna verilen cevaplar dikkate alındığında geçerliliği olan anket sayısı N=483, olduğu görülmektedir. Katılımcıların %47,20’sinin kadın (anne), %37,26’sının ise (baba) olduğu görülmektedir. Buna karşın diğer olarak kendini tanımlayan (dayı, amca, baba, anne vd...) kişiler olduğu görülmektedir. Adı geçen çalışma güvenilirlik sağlanması amacıyla analizi yapılan kişinin dışında, onu gözlemleyen ebevyn rolünde olmaları gerektiği için hedef kişinin görüşleri verilere yansıtılmamıştır.

Tablo 2: Dijitaliz Tekniğinin Etkililiğine İlişkin Veriler

Dijitaliz Raporlama tekniğinin amaca hizmet etme yönüyle ilgili ne söylemek istersiniz? (Birden çok kutucuk işaretleyebilirsiniz...)	N	%
Mükemmel sonuç veren bir teknik	367	75,98
Oldukça iyi amacına hizmet etmektedir	98	20,28
İyi ama geliştirilebilir	10	2,07
Amaca kısmen hizmet ettiğini düşünüyorum	3	0,62
Amaca hizmet etmediği kanaatindeyim	5	1,03
TOPLAM	483	100,00

“Dijitaliz Raporlama tekniğinin amaca hizmet etme yönüyle ilgili ne söylemek istersiniz?” sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. Çalışma grubunun önemli bir kısmı (n=367) %75,98 “Mükemmel sonuç veren bir teknik” seçeneğini işaretlerken; (n=98) %20,28 “Oldukça iyi amacına hizmet etmektedir” seçeneğini işaretlemişlerdir. Buna karşın (n=3) %0,62 gibi çok küçük bir oran ise amaca yeterince hizmet edemediği yönünde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 3: Daha Önceden Benzer Bir Tekniğin Olup Olmadığına İlişkin Veriler

Günümüz şartlarında sizlere pratik şekilde dijital yaşam analizi sunan başka bir teknik hatırlıyor musunuz?	N	%
Evet	---	-----
Hayır	398	82.40
Belki vardır ama bilmiyorum olabilir	85	17.59
TOPLAM	483	100.00

Çalışma grubuna “Günümüz şartlarında sizlere pratik şekilde dijital yaşam analizi sunan başka bir teknik hatırlıyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Ebeveyn rolündeki katılımcıların (n=398) %82,40 “hayır” daha önceden buna benzer dijital analiz yapan herhangi bir teknikle karşılaşmadık görüşünü savunurken; buna karşın (n=85) %17,59 “Belki vardır ama bilmiyorum olabilir” şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 4: Dijitalizasyon Raporlama Tekniğinin En Çok Hangi Yönünü Beğendiklerine İlişkin Veriler

Dijitalizasyon raporlamanın en çok hangi yönünü beğendiniz? (Birden çok kutucuk işaretleyebilirsiniz...)	N	%
Neden-sonuç ve çözüm önerileri sunması,	389	80,53
Bilinmeyen karakteristik özellikleri açığa çıkarması,	180	37,26
Bütün yönleriyle pratik çözüm sunması,	390	80,74
Sadece dijital bağımlılık değil çözümsüz pedagojik problemlerin de arka plandaki nedenleri ortaya çıkarmasını manidar buldum,	352	72,87
Başarısızlık ve kişilik problemlerinin bilinmeyen yönleri ile ilgili ezber bozan bir teknik olması beni çok etkiledi,	397	82,19
Çocuğumu ve kendimi farklı perspektiften daha gerçekçi tanımama fırsat verdi	280	57,97
TOPLAM	483	100,00

Ebeveynlere birden çok seçeneğin işaretlenme fırsatının verildiği “Dijitalizasyon raporlamanın en çok hangi yönünü beğendiniz?” sorusuna (n=397) %82,19’nun “Başarısızlık ve kişilik problemlerinin bilinmeyen yönleri ile ilgili ezber bozan bir teknik olması beni çok etkiledi,” şeklinde; (n=390) %80,74’nün “Bütün yönleriyle pratik çözüm sunması.” şeklinde beğeni yönlerini dile getirirken; bununla beraber (n=389) %80,53’ün “Neden-sonuç ve çözüm önerileri sunması.”; (n=180) %37,26 “Bilinmeyen karakteristik özellikleri açığa çıkarması.” şeklinde görüş bildirdikleri görülmektedir.

Buna göre Tablo 4 verilerine genel anlamda bakıldığında katılımcıların büyük çoğunluğunun uygulamadan memnun oldukları ve beğendikleri görülmektedir.

Tablo 5: Çözüm Önerileri Doğrultusunda Yönlendirme Yapıldığına İlişkin Veriler

Size önerilen çözüm önerileri doğrultusunda çocuğunuzu yönlendirdiğinizi düşünüyor musunuz?	N	%
Evet	340	70.39
Kısmen	89	18.42
Hayır	54	11.18
TOPLAM	483	100,00

Tablo 5 verilerine bakıldığında; çalışma grubuna “Size önerilen çözüm önerileri doğrultusunda çocuğunuzu yönlendirdiğinizi düşünüyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Ebeveynlerin (n=340) kişinin %70,39 “evet” şeklinde görüş bildirirken , (n=89) %18,42’si “kısmen” ve (n=54) %11,18’nin “hayır” şeklinde görüş sıraladıkları görülmektedir. Belirli bir oranda dijital analiz raporlama tekniğinin görüş ve önerileri doğrultusunda yeterince yönlendirme yapmadığı yönünde görüşlerimiz bulunmakla beraber, buna karşın %70 gibi büyük bir çoğunluğun uygulama sonucuna göre yönlendirme yaptıkları görülmektedir. Söz konusu bu durum ilgili tekniğin işlevselliği yönünde gerekli verileri kapsar niteliktedir.

Tablo 6: Dijital analiz Tekniğinin Öneriler Doğrultusunda İşlevselliğine İlişkin Görüşler

Bu yönlendirmenin işe yaradığını düşünüyor musunuz?	N	%
Evet	427	88,40
Kısmen	53	10,97
Hayır	3	0,62
TOPLAM	483	100,00

Tablo 6’ya bakıldığında “Dijitalizasyon Tekniğinin Öneriler Doğrultusunda İşlevselliğine İlişkin Görüşler” hakkında verilere bakıldığında; (n=427) %88,40 “evet” bu yönlendirmenin işe yaradığını düşünüyorum (n=53) %10,97 “kısmen” işe yaradığını düşünüyorum, (n=3) %0,62 “hayır” işe yaradığını düşünmüyorum şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 7: Dijitalizasyon Raporunda Yer Alan Nedenler Sizin Kişiyeye Özgü Düşüncelerinizi Destekliyor Mu? Sorusuna İlişkin Veriler

Raporda yer alan nedenler sizin düşüncelerinizi destekliyor mu?	N	%
Evet	387	80,12
Kısmen	83	17,18
Hayır	13	2,69
TOPLAM	483	100,00

Çalışma grubuna “Dijitalizasyon raporunda yer alan nedenler sizin kişiyeye özgü düşüncelerinizi destekliyor mu?” sorusu yöneltilmiştir. Tablo 7’ye yansıyan görüşlere göre ilişkin veriler, (n=387) %80,12 “evet” sıralanan nedenler benim kişiyeye özgü düşüncelerimi desteklemektedir. Diğer yandan (n=83) %17,18 “kısmen” benim görüşlerimle örtüşüyor derken, buna karşın (n=13) %2,69 “hayır raporda belirtilen nedenler benim kişiyeye ilgili nedenselliğe ilişkin düşüncelerimi desteklememektedir” şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 8: Dijitalanaliz Raporlama Tekniğinin Hangi Boyutlarda Ne Düzeyde Başarılı Olduğuna İlişkin Veriler

Size göre Dijitalanaliz Raporlama tekniğinin başarı durumuna ilişkin bir oranlama yaparsanız yüzde kaç puan verirsiniz?	N	%
Davranışları boyutlandırmada (Yoksunluk Sendromu, Dürtüsel Kontrol Güçlüğü, Performans Düşüklüğü, Benlik Algısı Ve Sosyal İzolasyon) () %60-80 arası yoğunluklu işaretleme yapan	340	70,39
Olası nedenlerin sizdeki karşılığı ve tatmin düzeyi () %60-80 aralığında yoğunluklu işaretleme yapan	362	74,94
Olası sonuçların sizdeki karşılığı ve tatmin düzeyi () %80-100 aralığında yoğunluklu işaretleme yapan	412	85,30
Önerilen çözüm önerilerinin kullanıma ilişkin davranış bozukluğunu giderme düzeyi () %80-100 aralığında yoğunluklu işaretleme yapan	467	96,68
Grafik ve tasarımın kullanılabilirliği () %60-80 aralığında yoğunluklu işaretleme yapan	322	66,66
Raporlama ve geri bildirim () %80-100 aralığında yoğunluklu işaretleme yapılma şekli	457	94,61
TOPLAM	483	100,00

Çoklu işaretleme fırsatının verildiği bu tabloda çalışma grubuna “Size göre Dijitalanaliz Raporlama tekniğinin başarı durumuna ilişkin bir oranlama yaparsanız yüzde kaç puan verirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir. (n=467) %96,68 oranında en çok “Önerilen çözüm önerilerinin kullanıma ilişkin davranış bozukluğunu giderme düzeyi () %80-100 aralığında yoğunluklu işaretleme yapan” boyutuyla raporlama tekniğinin çözüm önerileri boyutunu başarılı buldukları; (n=457) %94,61’in “Raporlama ve geri bildirim () %80-100 aralığında yoğunluklu işaretleme yapılma şekli” ; (n=412) %85,30’nun ise “Olası sonuçların sizdeki karşılığı ve tatmin düzeyi” görüşünü destekleyen () %80-100 aralığında yoğunluklu işaretleme yapan ebevyenlerin olduğu görülmektedir.

Buna karşın en düşük oranda ise (n=322) %66,66 ile “Grafik ve tasarımın kullanılabilirliği” %60-80 aralığında yoğunluklu işaretleme yapan katılımcıların kısmen de olsa grafik ve tasarımın iyi olduğunu ifade ederken; %33,33 gibi bir oranın ise söz konusu grafik ve tasarım şeklinden memnun olmadığı yönünde görüşler verilere yansımıştır.

Tablo 9: Bunların dışında Dijitalizasyon raporlama tekniği ile ilgili vurgulamak istediğiniz görüşleriniz nelerdir? (Lütfen yazınız)

- K1: “Bu tekniği geliştirdiğiniz için sizinle gurur duyuyoruz”
- K2: “Çözumsuz problemlere yeni bir ışık oldu,”
- K3: “Her yönüyle işe yarar bir teknik olarak değerlendiriyorum,”
- K4: “Belirtilen nedenleri ortadan kaldırarak çocuğumu yeniden kazandım,”
- K5: “Raporda verilen sonuçlar beni kaygılandırdı, durumun ciddiyetini daha iyi anladım,”
- K6: “Önerilerinizin rehberliğini kabul eden bir veli başarı duvarını %70 aşacaktır,”
- K9: “Raporda 60 ve altı puanlara ilişkin yorum yapılmamış olduğunu öğrendim, önleyici olması adına küçük doneleri değerlendirerek tepeler dağ olmadan ilgilensek daha iyi olmaz mı?”
- K23: “Daha önce aldığınız dönütler oldu mu? Bilemiyorum ama iki çocuğuma da uyguladım küçük olanda %90 başarılı sonuç aldım, büyük oğlumla ilgili biraz daha zamana ihtiyacım var gibi...”
- K38: “Böylesine pratik bir uygulamayla bizleri tanıştırdığınız için teşekkür ederiz, her yıl düzenli olarak çocuklarımızı dijitalizasyon raporlama tekniğinin uygulamasında çek etmeyi düşünüyoruz,”
- K80: “Anne ve baba olarak önce kendimizi tanımak adına çaprazlama yaparak dijitalizasyon uyguladık, sonuçları gördüğümüzde şok olduk, çocuklarımıza yanlış model olduğumuzun farkına vardık,”
- K130: “Okuldaki başarısızlık için farklı bahane ve nedenlerimizin mesnetsiz olduğuna sayenizde inandık, daha gerçek temelli geri plandaki sorunlarımızın farkına vardık teşekkürler...”
- K189: “Çözumsuz sandığımız okul problemlerimizi aşabileceğimize dair özgüvenimiz gelişti diyebiliriz...”
- K278: “Raporlama sonucunda iddia edilen görüşlerin çok azı bize hitap ediyor, soruları doğru okuyamadık mı acaba?”

- K310: “Bir PDR’ci olarak sadece dijital bağımlılık değil, kullanım bozukluğunun ötesinde diğer davranış bozukluklarının teşhis ve rehabilitesinde de işime yarayacağını düşünmekteyim, teşekkürler...”
- K370: “Çocukları ve bireyleri tanıma adına eğitim ve öğretimin başında uygulanması gereken bir işlem.”
- K379: “Anne ve babaları önce kendilerini, sonra çocuklarını 6 ayda bir değerlendirebilecekleri gerekliliğine inandığım bir buluş olmuş, ellerinize ve beyninize sağlık....”

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

- Sonuç olarak dijitaliz tekniğinin işlevselliğine ilişkin katılımcılardan N=483 kişiden geri bildirim sağlanmıştır, bu durum çalışma grubu olarak yeterli örneklem teşkil edecek düzeydedir.
- Katılımcıların büyük çoğunlu anne rolündedir. Türk aile yapısının genel karakteristiğini teşkil etmektedir. Zira çocuğun eğitimsel faaliyetlerini genellikle anneler takip etmektedir. Olası problemlerin çözümleri noktasında anneler daha içtenlikli yaklaşmaktadırlar.
- Dijitaliz tekniğinin mükemmel düzeyde olduğu büyük çoğunluk tarafından ifade edilmiştir. Bu yönde alan yazında emsal teşkil edecek herhangi bir çalışma bulunmadığı için söz konusu çalışma üzerine yorum yapabilmek pek mümkün görünmemektedir.
- Daha öncesinde dijitaliz tekniğine benzer bir tekniğini tanımadıklarını belirtenlerin oranı oldukça yüksek,
- Katılımcıların tamamına yakın kesimi “Başarısızlık ve kişilik problemlerinin bilinmeyen yönleri ile ilgili ezber bozan bir teknik olması beni çok etkiledi” şeklinde görüş bildirmişlerdir.
- Katılımcıların büyük çoğunluğu ilgili rapor sonucuna göre çocuklarını yönlendirdikleri,
- Rapor sonucuna uygun yönlendirmenin işe yaradığı,
- Raporda belirtilen nedensellik ilişkisinin kişiye özgü kendi kanaatlerini desteklediği,
- Önerilen çözüm önerilerinin ilgili davranış bozukluğu üzerinde oldukça etkili olduğu,
- Neden, sonuç ve çözüm önerilerini kişiye özgü sunmasının oldukça pratik ve bugüne kadar bilinenlerin ötesinde ezber bozan bir teknik olduğu yönünde sonuçlar özetlenebilir,
- Akademik başarısızlık ve diğer davranış problemlerinin arka plandaki nedensel uzantılarını anlık ortaya koymasının oldukça

kullanışlı ve işlevselliği sağladığı yönünde de açık uçlu verilere ilişkin sonuç olarak görülmektedir.

ÖNERİLER

- Bu konuya ilişkin çalışmalar daha ileri düzeyde farklı boyut ve amaçlarda kullanılabilir,
- Toplumun ilgilendiren bu konuda daha ileri çalışmalara dönük teşvikler uygulanmalıdır,
- Dijital yaşamın bir ürünü olarak ortaya çıkacak deneyimlemelere yön vererek değer odaklı bir kimlik haline dönüşmesi için her türlü dijital mecraların içerik düzenlemesine pedagojik açıdan bakılmalıdır,
- Dijital yaşam temalı disiplinler arası bilimsel çalışmalar yapılmalıdır,
- Dijital nesnelerin radyasyon değerini ölçecek cihazlar eşliğinde temas edilen süre bazlı makul değerlerin sınırları belirtilmelidir.

KAYNAKÇA

- Açıklan,** Aytaç, (2003), *Kundaktan Okula Çocuklarımız*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Ağca,** Kağan Rıdvan, (2013), Eğitimde Mobil Araçların Kullanımına İlişkin Öğrenci Görüşleri. *Journal Of Research In Education And Teaching*, 2 (4).
- Akbaba,** Sırrı, (2006), Eğitimde Motivasyon. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 343-361.
- Alankuş,** Sevda, (2005), *Medya ve Toplum*, İstanbul: İps İletişim Vakfı.
- Başaran,** Ethem İbrahim, (1988), *Eğitim Psikolojisi*, Ankara: Gül Yayınevi.
- Büyüköztürk,** Şener, **Çakmak,** Ebru, **Akgün,** Özcan, **Karadeniz,** Şirin ve **Demirel,** Funda, (2013), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Pegem Yayınevi.
- Cüceloğlu,** Doğan, (2009), *İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dilci,** Tuncay, (2007), *Şehirleşme, Teknoloji Ve Kültür Üçgeninde Çocuk Gelişimi*, Ankara: Akademi Günlüğü.
- Dilci,** Tuncay, **Köksal,** Onur ve **Kavtelek,** Cahit, (2014), *Medya Argümanı Televizyonun Üniversiteli Gençlerin Aile Değerine Bakışlarına*

Etkilerinin İncelenmesi, I. Ulusal Değerler Eğitimi Kongresi 31 Ekim-02 Kasım, Konya.

Dilci, Tuncay, (2015), *Duyguların Yönetimi*, Kayseri: Geçit Yayıncılık.

Doğru, Adil, (1991), *Değişen Toplumun Bunalımı*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Güçlü, Gizem, (2015), Yaşam Boyu Öğrenme Argümanı Olarak Teknoloji Bağımlılığı ve Yaşama Yansımaları, “Basılmamış Yüksek Lisans Tezi” Sivas.

Gates, Bill, (1999), *Dijital Sinir Sistemiyle Düşünce Hızında Çalışmak* (Çev.: Ali Akkoyunlu), İstanbul: Doğan Kitapçılık.

Güven, Gülçin ve **Azkeskin**, Kadriye, (2010), *Erken Çocukluk Eğitimi*, Ankara: Pegem Akademi.

Karasar, Niyazi, (2000), *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayınları.

MEB, (2006), *Okul Öncesi Eğitim Programı Kitapçığı*, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Özer, Şahin, (2018), *Dijital Nesnelerin Yaşama Etkisi*, I. Uluslararası Multidisipliner Dijital Bağımlılık Kongresi 14-16 Kasım, Aydın.

Taşcıoğlu, Ömer, Lütfi, (2009), *A.B.D.’nin Küreselleştirme Politikaları*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yavuzer, Haluk, (2000), *Okul Çağı Çocuğu*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan, (2006), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Kilis 7 Aralık University Journal of Social Sciences
ISSN 2146-4561
Haziran/June 2020, 10 (19): 217-241

Organize Sanayi Bölgelerinin Sivas İli Ekonomisine Etkisi
The Effect of Organized Industrial Zones on Sivas Province Economy

Hatice DOĞAN

Öğretim Görevlisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Kangal Meslek Yüksekokulu
e-posta: haticedogan@cumhuriyet.edu.tr
Orcid: 0000-0002-8861-0502

Adem DOĞAN

Prof. Dr, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü
e-posta: ademdogan@cumhuriyet.edu.tr
Orcid: 0000-0001-7874-8455

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article types: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received: 31 Ocak 2020/31 January 2020
Kabul Tarihi/Accepted: 4 Haziran 2020/4 June 2020
Yayın Sezonu/Pub Date Season: Haziran 2020/June 2020

Atıf/Cite as: Doğan ve Doğan (2020), Organize Sanayi Bölgelerinin Sivas İli Ekonomisine Etkisi/The Effect of Organized Industrial Zones on Sivas Province Economy, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (19), 217-241, doi:<https://doi.org/10.31834/kilissbd.682153>

Rights reserved.
For Permissions
sbedergi@kilis.edu.tr

SİVAS İLİ KALKINMASINDA ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNİN ETKİSİ¹

Z

Sanayi Bölgeleri, esas olarak birbirinin yan ¼r¼n¼ olan veya birbirini tamamlayan sanayilerin ¼retim yapmaları esasına dayanmaktadır. Bu bölgeler, ¼retim ve yatırım maliyetlerini en aza indirmek ve yatırım yapmayı kolaylaştırmak açısından önem taşımaktadır. Sanayi bölgeleri, d¼zenli kentleşmeyi özendirmekte, sanayilerin planlı ve programlı bir şekilde yerleşimine olanak tanımaktadır. Keza, sanayileşmeyi az gelişmiş bölgelere doğru kaydırarak bölgesel farklılığın azalmasına katkı sağlamaktadır.

Sanayi bölgeleri, ¼lkelerin gerek iktisadi gerekse sınaı faaliyetleri noktasında önemli görevler ¼stlenmiřlerdir. Bu bölgeler, k¼¼k işletmelerin gelişmesini, var olan sanayileşmeyi daha da hızlandırmayı, hem buldukları bölgede hem de yurt genelinde işsizliği azaltmayı, yatırımcılar için cazip alanlar oluşturmayı ve bölgesel kalkınmayı artırmayı sağlamaktadırlar.

Organize sanayi bölgeleri, d¼nya genelinde olduğu gibi T¼rkiye’de de sanayileşme için önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Bu bölgeler, devlet nc¼l¼đ¼nde, orta ölçekli m¼teřebbislerin var olan sermayelerinin değerlendirildiği sahalara kabul edilmektedir. T¼rkiye’de ilk organize sanayi bölgesi, D¼nya Bankası’ndan alınan kredi ile 1962 yılında Bursa’da kurulmuştur. Bug¼n itibariyle ¼lkemizde 327 tane organize sanayi bölgesi bulunmaktadır.

Bu alışmada, Sivas ili kalkınmasında organize sanayi bölgelerinin etkisi ¼zerinde durulmaktadır. Bu kapsamda, organize sanayi bölgelerinin ilin katma değerine, istihdamına, ihracatına, katkıları belirginleştirilmeye çalışılmıştır. Gerek yapılan literat¼r çalışmaları, gerek resmi kurumlardan elde edilen veriler ve gerekse yerinden edinilen bilgiler değerlendirildiğinde, ilde mevcut organize sanayi bölgelerinin ilin kalkınmasında arzu edilen kadar olmasa da etkili olduğu gr¼lmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma, Sanayileşme, Organize Sanayi Bölgeleri, Sivas İli Ekonomisi.

¹ Bu alışma Prof. Dr. Adem DOĞAN danışmanlığında, Öğr. Gör. Hatice DOĞAN tarafından hazırlanan, “Yerel Ekonomik Kalkınmada Sanayi Bölgelerinin Rol¼: Sivas İli rneği”, isimli Y¼ksek Lisans Tezinden T¼retilmiřtir. (Sivas Cumhuriyet ¼niversitesi, Sosyal Bilimler Enstit¼s¼, İktisat Anabilim Dalı-2019).

THE EFFECT OF ORGANIZED INDUSTRIAL ZONES IN SIVAS PROVINCIAL DEVELOPMENT

ABSTRACT

Industrial zones are mainly based on the production of industries which are by-products of each other or completely each other. These regions are important in terms of minimizing production and investment costs and facilitating investment. Industrial zones encourage regular urbanization and allow for planned and scheduled settlement of industries. It also contributes to the reduction of regional disparity by shifting industrialization towards less developed regions.

Industry regions enable the development of small enterprises, accelerate existing industrialization, reduce unemployment in their own region and throughout the country, create attractive areas for investors and increase regional development.

Organized industrial zones, as well as throughout the world, Turkey is considered as an important factor for industrialization. These regions are accepted as state-led areas where the capital of medium-sized entrepreneurs are evaluated. First organized industrial zone in Turkey, was established in Bursa in 1962 with a loan from World Bank. As of today, there are 327 organized industrial in our country.

In this study, the effect of organized industrial zones on the development of Sivas is emphasized. In this context, it has been tried to clarify the contribution of organized zones to the city's added value, employment and export. When the literature studies, the data obtained from the official institutions and the information obtained from the region are evaluated, it is seen that the existing organized industrial zones in the province are effective but not as desirable as the development of the province.

Keywords: Development, Industrialization, Organized Industrial Zones, Economy of Sivas Province.

GİRİŞ

Dünya üzerinde bulunan ülkelerin ortak istekleri, kendi toplumlarının güven, huzur ve refah içinde bir yaşam sürdürebilmeleridir. Bu noktada kalkınma kavramı, ülkeler açısından üzerinde dikkatle ve özenle durulan konuların başında gelmektedir. Çünkü kalkınma, üretim ve milli gelirdeki artışla birlikte, toplumsal refahın artırılması, gelir dağılımının adil bir şekilde dağıtılması, köklü kurumsal değişiklikler, kişilerin dünya görüşlerinde, davranış biçimlerinde ve değer yargılarında birtakım farklılıklar gibi gerek ekonomik, gerek siyasal, gerekse sosyo-kültürel unsurları içerisinde barındırmaktadır.

Sanayi Devrimi ile birlikte, dünya genelinde gelişmeye ve yaygınlaşmaya başlayan sanayileşme, ülkelerin sosyo-ekonomik açıdan gelişip büyümesinin ve kalkınmasının en önemli noktasını oluşturmaktadır. şöyle ki sanayi, ekonomilerin vazgeçilemez sektörü olarak bireysel açıdan kişilerin yaşam standartlarının artırılmasında, genel olarak da ülkelerin zenginleşmesinde önemli roller oynamaktadır. Sanayileşme süreci ile kentler etrafında, dağınık ve düzensiz bir şekilde kurulmuş işyerleri ortaya çıkmıştır. Plansızca ve düzensizce gelişme gösteren bu kuruluşlar, zaman içerisinde, gerçekleştirilen sınaı faaliyetlerin düzenli ve planlı bir şekilde belli bölgelerde bir araya getirilmesi ihtiyaını doğurmuş ve böylece sanayi bölgeleri kapsamında organize sanayi bölgeleri, küçük sanayi siteleri gibi oluşumlar ortaya çıkmaya başlamıştır.

Batı’da geliştirilip uygulamaya aktarılan Organize Sanayi Bölgeleri, esas olarak birbirinin yan ürünü olan veya birbirini tamamlayan sanayilerin, beraberce ve belirli bir program kapsamında akla uygun ve kar artışı sağlayacak üretim yapmaları esasına dayanmaktadır (Demirdgen ve Bilgili, 2004: 305). Bu bölgeler, üretim ve yatırım maliyetlerini en aza indirmek ve yatırım yapmayı kolaylaştırarak cazip bir şekle büründürmek açısından önem taşımaktadır (ORAN, 2013: 53).

Bu çalışmanın amacı, Sivas iline ait sanayi bölgeleri kapsamında; Organize Sanayi Bölgelerinin, ilin istihdamına, dış ticaretine, katma değerine ve dolayısıyla ekonomik kalkınmasına sağladığı katkılarını incelemektir. Çalışma girişi müteakiben iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde teorik düzeyde Organize Sanayi Bölgeleri genel çerçevesiyle tanıtılmıştır. Bu kısımda ilgili literatürden yararlanılarak Organize Sanayi Bölgesi kavramının içeriği somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise, Sivas ili I. Organize Sanayi Bölgesinin il ekonomisine katkılarının veriler ışığında somutlaştırılmasına uğraş verilmiştir. Çalışmada kullanılan veriler, Organize Sanayi Bölgeleri st Kuruluşu (OSBÜK), Organize Sanayi Bölgeleri Derneği (OSBDER), Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Orta Anadolu Kalkınma Ajansı (ORAN) ve Sivas Organize Sanayi Bölge Müdürlüğü gibi kurumlardan temin edilmiştir.

1. ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNİN GENEL ÇERÇEVESİ

Sanayi bölgelerinin kökeni, önemli ölçüde sanayi devriminin sonuçlarına dayanmaktadır. Sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan sosyo-ekonomik hareketlilikler ve gelişmeler, kentlerin dışında mekân bulma faaliyetlerini hızlandırmış ve bu da yeni politikalar oluşturulması ihtiyaını

zorunlu hale getirmiştir. Sanayinin gelişmesi ile birlikte ortaya çıkmış olan yeni mekân talepleri ihtiyacı, Organize Sanayi Bölgeleri veya Küçük Sanayi Siteleri gibi oluşumların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Bayülken ve Kütükoğlu, 2012: 1-2).

Organize Sanayi Bölgeleri, sanayi için uygun olan alanlarda sanayileşmenin yapılmasını sağlamak, kaynakları daha akılcı kullanmak, şehirleşmeyi yönlendirmek, oluşabilecek çevresel sorunları engellemek, bilgi ve bilişim teknolojilerinden faydalanmak ve imalat endüstri türlerinin belirlenmiş planlar kapsamında yerleştirilip geliştirilmeleri maksadıyla oluşturulmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda, sınırları belirlenmiş arazi parçaları üzerinde gerekli altyapı ve sosyal tesislerin oluşturulmasıyla işletilen mal ve hizmet üretim bölgeleri Organize Sanayi Bölgeleri olarak kabul edilmektedir (Gümüş vd., 2016: 51-52).

Organize Sanayi Bölgelerinin pek çok tanımı yapılmakla birlikte en geçerli olanı, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından yapılmış olan tanımdır. BM' e göre Organize Sanayi Bölgeleri; *“Birbiriyle işbirliği halinde üretim yapan orta ve küçük işletmelerin, planlı bir alanda ve ortak altyapı hizmetlerinden yararlanacak şekilde standart fabrika binaları içinde toplanmalarıdır”* (Arslan, 2018: 169). Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ise; Organize Sanayi Bölgesi'ni *“küçük ve orta ölçekli sanayilerin geliştirilmesi için gerekli olan planlı yerleşme alanlarının; altyapı ve ortak hizmet gereksinmelerinin inşa edilerek sağlanması yoluyla, belli standartlarda geliştirilmesi ve organize edilmesidir”* şeklinde tanımlamaktadır (Eyuboğlu, 2005: 52).

Organize Sanayi Bölgeleri, ağır sanayi ve komplekslerinin değil, uyumlu ve birbirini tamamlayan bir üretim biçiminde olmak üzere, orta ölçekli sanai üretim birimlerinin kapsamlı bir plan gereğince sınırları tayin edilmiş bir alanda faaliyetlerini icra ettiği bölgelerdir (Dinler, 2005: 62).

Farklı ülkelerde farklı uygulamalara sahip Organize Sanayi Bölgelerinin temel amacı, ülke içinde yer alan bölgeler arasında dengeli bir kalkınma sağlamaktır (Örnek Özden, 2016: 107). Bölgeler arası dengesizliği gidermede ve bulunduğu yöreye uygun sanayiler oluşturmada önemli roller üstlenen Organize Sanayi Bölgeleri (Arslan, 2018: 169) mekân düzenleme aracı olmalarının yanında bir sosyo-ekonomik gelişme aracıdır. Sanayinin az gelişmiş bölgelere kaydırılması veya gelişmeye elverişli bölgelerde bu potansiyelin aktif hale getirilmesi gibi hedeflere ulaşmak için OSB'lerden faydalanılmaktadır (Örnek Özden, 2016: 106). OSB'ler, ekonomik gelişmenin ülke düzeyine dengeli dağılımının sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Ülkenin görece az gelişmiş bölgelerinde oluşturulan OSB'ler ekonomik gelişmenin bu bölgelere yayılmasını sağlayacaktır. Böylece

bölgeler arası dengeli gelişme gerçekleştirilirken, gelişmiş bölgelerdeki büyük şehirlere olan göçün hızını azaltarak büyük şehirlerin daha da büyümesini önlemek mümkün olacaktır (Dinler, 2005: 61).

Büyük çabalar ve yatırımlar sonucu oluşturulan organize sanayi bölgeleri, bünyelerinde bulunan çalışanlara elverişli çalışma ortamları sağlamalarıyla birlikte, fiziki açıdan yol, su, elektrik, doğalgaz, atıkların imhası gibi pek çok altyapı tesislerini ve çeşitli sosyal tesisleri, sanayi kuruluşlarının faydasına sunarak, sosyo-ekonomik düzen içinde önemli roller üstlenmektedirler (Dağlar, 2015: 616). Bu bölgeler, müteşebbise hangi malı, hangi bölge ya da yörede ve hangi teknikler kullanılarak üretilebileceği konularında fikir verme gibi özellikleriyle, sanayileşme sürecinde ülkeler açısından vazgeçilmez bir hal almaktadır. Bunun yanında organize sanayi bölgeleri, etrafında bulunan yerleşim alanlarının sosyal, kültürel ve ekonomik yönden pek çok değişkenini de etkilemektedir (Şahin vd., 2016: 71).

Organize Sanayi Bölgelerinin oluşturulmasında (Çetin ve Kara, 2008: 53, Cansız, 2010: 29-30);

- Disipline edilmiş bir sanayi oluşturmak; kurulacak fabrikaları planı yapılmış araziler üzerine yerleştirmek ve sanayi kuruluşlarının birbirleriyle uyum ve işbirliği halinde üretim faaliyetleri gerçekleştirmelerini sağlamak,
- Kentlerin planlı ve düzenli bir şekilde yerleşmesine ve gelişmesine yardımcı olmak,
- Azgelişmiş bölgelerde sanayiye yaygın hale getirmek, özel sektör tarafından yapılan yatırımların belirli yörelere kanalize edilmesini sağlamak,
- Tarımsal üretimin yapıldığı sahalardan sanayi için kullanılmasının yolunu kesmek,
- Uygun arıtma sistemleri aracılığı ile oluşabilecek çevre kirliliğinin önüne geçmek,
- Organize Sanayi Bölgelerinin devlet kontrolünde, kendine ait organlar tarafından yönetilmesini sağlamak,
- Yapılan altyapı çalışmaları ihtiyaçlara uygun bir biçimde planlamak ve işletmelerin her türlü ortak altyapı hizmetlerinden beraberce faydalanmalarını temin etmek,
- Mekânsal anlamda işletmelerin desteklenmesi için fiziksel ve finansal teşvikler vermek,
- Girişimcilerin yaptıkları üretimden kar sağlamalarının ve verimliliklerinin yükseltilmesinin temin edilmesi gibi amaçların hedeflendiği görülmektedir.

Organize sanayi bölgelerinin; sanayileşmeyi düzenli bir hale getirmesi, bununla birlikte sanayi kuruluşlarının dağınık yerleşmesinden doğabilecek yüksek maliyetleri en aza düşürmesi, sanayi bölgelerini kentlerin dışında bir alanda toplaması, sanayiden kaynaklanacak ticaret artışı ve sanayinin sağlayacağı ulaşım imkânları bu bölgelerin bulunduğu kentler için önemli artılardır (Örnek Özden, 2016: 115).

Organize Sanayi Bölgeleri, ülkelerin çoğunda, bölgeler arasında görülen gelişme farklılıklarının ortadan kaldırılması, dengeli bir ekonomik büyüme sağlanması ve kalkınma noktasında geri kalmış bölgelerin sanayilerinin harekete geçirilerek, geliştirilip kalkındırılması amacıyla fiziki teşvik tedbirleri olarak kullanılmaktadır (Öcal, 2009: 236). Bu bölgeler, düzenli kentleşmeyi özendirme, bazı endüstri alanlarında faaliyet gösteren küçük ve orta düzeyde olan işletmelerin sağlıklı gelişebilmesini sağlamak, sanayilerin planlı ve programlı bir şekilde yerleşimine olanak tanımak (Örnek Özden, 2016: 108), sanayileşmeyi az gelişmiş bölgelere doğru kaydırarak bölgesel gelişme ve kalkınmada dengeyi kurmak ve bünyesinde barındırdığı firmaların birbirlerini tamamlar özelliklere sahip sektörlerden oluşması sayesinde dışsal ekonomiler oluşturmak gibi görevler üstlenmekte (Yalçınkaya vd., 2018: 94) dolayısıyla da sanayinin geliştirilmesinde ve kalkınmada çok önemli rol oynamaktadır.

Organize sanayi bölgelerinin dünyadaki uygulamalarına bakıldığında; ilk olarak 19. yüzyılın ilk yarısında, Amerika Birleşik Devletleri'nde kendiliğinden ortaya çıkmış bir uygulama şekli olarak görülmektedir. İlk somut gelişme, Amerika'da var olan tekstil imalathanelerinin kendiliğinden, fiziki olarak, bir araya gelmeleriyle ortaya çıkmıştır. Görülen bu birleşmeler neticesinde, 1885 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde bir rapor hazırlanmıştır. Raporla ekonominin geliştirilmesi amacıyla 'Sanayi Bölgesi' fikri ortaya atılmıştır. Sanayinin gelişip ilerleyebilmesi için, sanayi bölgelerinin etkili bir araç olacağına kanaat getirilmiştir (Yaşa Özeltürkay ve Çerçel, 2014: 272). Bilinçli ve iradi bir şekilde kurulan ilk organize sanayi bölgesi uygulaması 1896 yılında İngiltere'nin Manchester kenti yakınlarında 'Trafford Park'ın kurulması ile gerçekleştirilmiştir. Organize sanayi bölgesi görüşünün ilk ortaya çıktığı yer olan Amerika Birleşik Devletleri'nde ise bilinçli uygulama, ancak 1899 yılında hayata geçirilebilmiştir (Çetin ve Kara, 2008: 52).

Esasında Amerika Birleşik Devletleri, organize sanayi bölgesi oluşumu düşüncesinin ana vatanı sayılsa da; Amerika'da bu uygulamaların yaygın bir hale gelmesi uzunca bir zaman almıştır. Uygulamalarla ilgili, ilerleyen dönemlerde başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Şöyle ki; 1905 ve 1909 yıllarında, özel girişimciler tarafından Chicago'da 'Central

Manufacturing' ve 'Clearing' adında iki sanayi bölgesi kurulmuştur. Bu uygulamalar sanayi bölgelerinin, modern anlamdaki ilk örneklerini de oluşturmaktadırlar (Yaşa Özeltürkay ve Çerçel, 2014: 272-273).

Organize sanayi bölgeleri, dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de sanayileşme için önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Bu bölgeler, İtalya, Almanya ve Japonya’ da olduğu gibi, devlet kontrolünde ve öncülüğünde, orta ölçekli müteşebbislerin var olan sermayelerinin kullanıldığı ya da değerlendirildiği sahalar olarak kabul edilmektedir (Gümüş vd., 2016: 52). Türkiye’de organize sanayi bölgesi fikri, kavramsal olarak ilk defa, dönemin hükümeti tarafından 1961 yılında hazırlanmış olan bir raporda geçmektedir. Raporda, organize sanayi bölgelerinin sanayiye sağlayacağı faydalar belirtilmekte, bunun yanı sıra Bursa ilinde bir pilot organize sanayi bölgesi oluşturulması önerilmektedir (Altay, 1992: 205).

Türkiye’de ilk OSB, Dünya Bankası’ndan alınan kredi ile 1962 yılında Bursa’da kurulmuştur. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Bursa’da kurulan organize sanayi bölgesi uygulaması sonucunda olumlu neticeler alınca, kendi bünyesinde organize sanayi bölgeleri için kredi sağlayacak bir fon oluşturmuş, böylece Türkiye’de organize sanayi bölgesi uygulamaları hız kazanmıştır. Şöyle ki; önceleri genelde gelişmiş bölgelerde oluşturulan organize sanayi bölgelerinin, şimdilerde ülkenin her bölgesinde oluşturulması teşvik edilmektedir (Arslan, 2018: 170). Bursa uygulamasının ardından alınan cesaretle, 1964 yılından itibaren Ankara, Konya, Manisa ve Bartın illeri için de organize sanayi bölgesi planlamaları yapılmıştır. Böylelikle ülkemizde oluşturulan organize sanayi bölgesi sayısı artmaya başlamıştır. 1983 yılı sonuna kadar altı organize sanayi bölgesi tamamlanmıştır. Bunlar; Eskişehir, Bursa, Gaziantep, Erzurum, Manisa ve Konya organize sanayi bölgeleridir. 1983 – 1988 yılları arasında ise bunlara, Bursa – İnegöl, Eskişehir, Tekirdağ – Çerkezköy ve Bilecik Organize sanayi bölgeleri eklenmiştir (Altay, 1992: 205).

Türkiye’de ilk organize sanayi bölgesinin uygulanmaya başladığı 1962 yılından beri 327 tane organize sanayi bölgesi kurulmuştur. Bunların coğrafi dağılımı tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Türkiye’de Bulunan Organize Sanayi Bölgeleri’nin Bölgelere Göre Dağılımı

<i>COĞRAFI BÖLGE</i>	<i>OSB SAYISI</i>	<i>ORAN (%)</i>
Marmara Bölgesi	88	26.9
Karadeniz Bölgesi	56	17.1
İç Anadolu Bölgesi	53	16.2
Ege Bölgesi	49	15
Akdeniz Bölgesi	31	9.5
Doğu Anadolu Bölgesi	28	8.6
Güney Doğu Anadolu Bölgesi	22	6.7
Toplam	327	100

Kaynak: Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu OSBÜK, 2019

Tablo 1’de görüldüğü üzere; 2019 Ocak ayı sonu itibariyle Türkiye’de bulunan 327 tane Organize Sanayi Bölgesinin coğrafi bölgelere göre dağılımına bakıldığında; 88 tane (%26,9’luk oran) ile Marmara Bölgesi’nin ilk sırada olduğu görülmektedir. Bunu 56 tane (%17,1’lik oran) ile Karadeniz Bölgesi, 53 tane (%16,2’lik oran) ile İç Anadolu Bölgesi, 49 tane (%15’lik oran) ile Ege Bölgesi, 31 tane (%9,5’lik oran) ile Akdeniz Bölgesi, 28 tane (%8,6’lik oran) ile Doğu Anadolu Bölgesi ve son olarak 22 tane (%6,7’lik oran) ile Güney Doğu Anadolu Bölgesi takip etmektedir.

OSB’lerin kuruldukları bölgelerin/illerin kalkınmasına yaptığı katkıların tespit edilmesine dair değişik tarihli çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazılarının sonuçlarına değinmek konunun belirginleştirilmesi açısından faydalı olacaktır.

Çetin ve Kara (2008), OSB-bölgesel kalkınma ilişkisi bağlamında, Isparta Süleyman Demirel Organize Sanayi Bölgesi üzerine uygulamalı bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. İlgili çalışmanın sonucunda; Isparta OSB’nin bölgesel kalkınmadaki fonksiyonunun etkin bir şekilde değerlendirilemediği kanaatine ulaşmışlardır.

Çam ve Esengün (2011), OSB’lerde uygulanan teşviklerin firmalar üzerindeki etkilerini Osmaniye OSB örneğinde incelemişlerdir. Araştırma ile incelenen işletmelerin %49’unun teşviklerden önce işletmelerinin olmadığı ve %88’inin ise teşvikler ile birlikte yeni yatırımlar yapmayı düşündükleri saptanmıştır. OSB’de bulunan işletmelerin %80’inin OSB’de olmayı bir avantaj olarak gördükleri bulgusuna ulaşılmıştır.

Çağlar (2017), organize sanayi bölgelerinin Ankara şehir ekonomisine katkılarını incelediği çalışmada, Ankara ilinin sanayi faaliyetleri değerlendirilirken sanayinin bütün olarak il genelinde değerlendirilmesi ve bu değerlendirmeden Organize Sanayi Bölgeleri’ne özel bir çıkarımın

yapılmasındaki zorluklara dikkat çekmektedir. Organize sanayi bölgelerinin sanayinin bütünü içindeki katkısına dair bilgilerin Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Ankara Sanayi Odası (ASO) ve Ankara Ticaret Odası (ATO) gibi kurumlarca ayrı olarak toplanmaması ve tasnif edilmemesi sonucunda; sanayinin Ankara ekonomisine katkısında Ankara’da yer alan 11 Organize Sanayi Bölgesi’nin ayrıştırılmış etkisinin tespit edilemediğini ve Ankara genelinde sanayinin OSB’de yer seçmesi ile seçmemesi arasındaki ekonomik etkinin karşılaştırılmadığını belirtmektedir.

Sarı (2018), Ege Bölgesinde faaliyet gösteren Organize Sanayi Bölgelerinin etkinliklerini belirlemek için Veri Zarflama Analizi (VZA) uygulamıştır. Ele alınan 12 OSB’nin 7 tanesinin %100 görelî etkinlik değerine sahip olduğu, diğerlerinin ise görelî etkinlik değerinin düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Keza etkinlik değeri %100 çıkan OSB’ler 4. 3. ve 1. teşvik bölgelerinden olmak üzere farklılık göstermektedir.

Çelik ve Dinçsoy (2019), OSB’lerin, bulunduğu ilde yer alan işletmelere etkilerini Edirne OSB için incelenmişlerdir. Sonuç olarak, Edirne OSB’nin bazı avantajları olmasına rağmen çok aktif olmadığı, sağladığı avantajların beklentilerin gerisinde kaldığı ve tamamlanması gereken birçok eksiğinin olduğu yönünde tespitlere ulaşmışlardır.

2. SİVAS ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNİN İL EKONOMİSİNE KATKILARI

Bölgeler arasında görülen farklılıkların yok edilmesi ve ekonomi açısından rekabetçi bir yapının oluşturulabilmesi için en etkili unsurlardan biri olan ve kaynaklar, beceriler ve teknoloji ile sermayenin bir araya gelerek ortaya çıkardığı sanayi sektörü; döviz kazandırmakta, iç arzı desteklemekte, istihdam alanı oluşturmakta ve servet yaratmaktadır (Şahin, 2008: 44). Dolayısıyla sanayi yapısının, olabildiği kadar yerel kaynakların değerlendirildiği, nitelikli işgücünün kullanıldığı, stratejik yönetim yaklaşımının uygulandığı, çevresel kurallara göre üretimin yapıldığı, tüketicilerin tercih ve sağlığının gözetildiği, Ar-Ge’ye gereken önemin verildiği, teknolojik ve özgün tasarımların üretildiği bir seviyeye ulaştırılıp, uluslararası arenada olabildiğince güçlü bir konuma getirilmesi gerekmektedir (Şahin, 2008: 46).

Sivas ili ekonomisi; tarım, ticaret, ulaştırma, haberleşme ve sanayi sektörlerine dayalı bir yapı arz etmektedir. Bu sektörler arasında yer alan sanayinin, il ekonomisine katkısının yüksek olduğu bilinmektedir. İlin ticaretini oluşturan en önemli sanayi sektörleri başta madencilik olmak üzere, demir-çelik, çimento, otomotiv parçaları, ayakkabı, tekstil, mobilya,

yapı elemanları, elektrik üretimi, hazır beton, vagon, demiryolu yapımında kullanılan beton travers imalatı ve ilin kendi iç piyasasına yönelik bir takım ürünlerdir (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2017: 195). İl sınırları içerisinde bulunan madencilik ve enerji alt sektörleri ile imalat sektörü ve de bunlara ait ürünler, ilde bulunan 4 adet organize sanayi bölgesi, 14 adet küçük sanayi sitesi ve çok eski bir geçmişe sahip olmayan 1 adet teknokent aracılığı ile gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2017: 190).

Sivas ili sınırları içerisinde kurulmuş olan 4 adet Organize sanayi bölgesi bulunmaktadır. Bunlar; Sivas Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi, Demirağ Organize Sanayi Bölgesi, Şarkışla Organize Sanayi Bölgesi ve Gemerek Organize Sanayi Bölgesi'dir.

Demirağ ve Gemerek OSB'leri henüz faaliyete geçirilemediğinden, Şarkışla OSB'de ise tek bir firmanın faaliyette bulunmasından dolayı il ekonomisine katkı sağlayan bölge Sivas I. Organize Sanayi Bölgesi'dir.

Sivas Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi, Bakanlar Kurulunun 15.07.1976 tarih ve 7/12207 sayılı kararnamesi ile kurulmuş, 1989 yılında faaliyetlerine başlamıştır. Kuruluş Protokolü, Mülga Sanayi ve Ticaret Bakanlığının 22.12.2000 tarih ve 654 sayılı oluru ile onaylanarak 38 sicil numaralı Tüzel Kişilik kazanmıştır. Şehir merkezine 7 km uzaklıkta, Sivas - Erzincan karayolu üzerinde toplam 435,40 hektarlık bir alanı kapsamaktadır. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın kredi desteği ve müteşebbis heyet başkanlığının sorumluluğunda faaliyet göstermekte olan Sivas - Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi, 3 kısımdan oluşmaktadır. 198,88 hektarlık ilk 2 kısmın yapımı ve tahsisleri tamamlanmış olup, 236,52 hektarlık 3. Kısmın yer seçimi yapılarak altyapı yapım işlemleri ve kamulaştırma başlanmıştır. Böylelikle 2019 yılı ocak ayı itibariyle, toplam 254 sanayi parseli olan 435,40 hektarlık bir OSB teşekkül ettirilmiştir. Bu parsellerin kamulaştırılarak altyapısı tamamlanan 247'si, 230 yatırımcıya tahsis edilmiştir. 7 adet boş sanayi parseli bulunmaktadır (www.sivasosb.org.tr).

Sivas Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi, yenilikçi bir sanayi modeli ile marka haline gelmek, oluşturduğu model ve etkinliği ile örnek teşkil eden bir organize sanayi bölgesi olmak, ahlaki değerler çerçevesinde kurumsal altyapısı ile katılımcılarına güler yüzlü, duyarlı ve samimi hizmet sunmak, Sivas ve ülke sanayisi için örnek projelerle kaynaklarını artırmak, çevre ve insana saygı noktasından hareketle ortak akıl birliğiyle paydaşlarına yönelik değer oluşturma vizyonu (<https://www.sivasosb.org.tr>) ve bünyesinde faaliyet gösteren sanayicilerin dünya ticaret arenasında daha çok büyüyerek, payını arttırması amacına yönelik çalışmalara öncülük etmek ve bu kapsamda sanayicilerin, her türlü ekonomik gelişimini destekleyen

faaliyetlerde aralıksız ve kaliteli hizmet almasını sağlamak misyonu ile hareket etmeye çalışmaktadır (<https://www.sivasosb.org.tr>).

Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi, 03.04.2019 tarihi itibariyle elde edilen verilere göre, toplam 435,40 hektarlık bir alan üzerinde kurulmuştur. Bu hektarın alansal dağılımı ve bulunan mevcut hektar üzerinde yapılmış parsel dağılımı tablo 2’de gösterildiği şekilde gerçekleşmektedir.

Tablo 2. Sivas-Merkez I. OSB’nin Alan Açısından Hektar Olarak Dağılımı ve Hektarlara Ait Parsel Sayıları

	<i>Hektar (Alan)</i>	<i>Parsel (Sayı)</i>
İdari ve Sosyal Tesis Alanı / Parsel Sayısı	9,11	11
Arıtma Tesis Alanı / Parsel Sayısı	4,88	1
Mesleki ve Teknik Öğretim Alanı /Parsel Sayısı	3,76	0
Sağlık Koruma Bandı Alanı / Parsel Sayısı	46,90	3
Park, Yeşil Alan / Parsel Sayısı	22,01	20
Yol Alanı / Parsel Sayısı	44,10
Sanayi Parsel Alanı / Parsel Sayısı	304,64	254
Toplam Alan / Parsel Sayısı	435,40	290

Kaynak: <https://www.sivasosb.org.tr>.

Sanayi parsellerinin hem alan açısından hektar olarak hem de sayısal olarak parsel sayılarına bakıldığında ise tablo 3’ de gösterilen bilgilere ulaşılmaktadır.

Tablo 3. Sivas-Merkez I. OSB Sanayi Parsellerinin Mevcut Durumu

	<i>Hektar (Alan)</i>	<i>Parsel (Sayı)</i>
Tahsis Olunan Parsel Alanı / Parsel Sayısı	274,28	247
Boş Parsel Alanı /Parsel Sayısı	30,36	7
Toplam Sanayi Parsel Alanı / Parsel Sayısı	304,64	254

Kaynak: <https://www.sivasosb.org.tr>.

Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi’nde bulunan ve kamulaştırılarak altyapısı tamamlanan parsellerin 247’si, 230 yatırımcı firmaya tahsis edilmiştir. Tahsisi yapılan firmaların hangi aşamada oldukları, bunların sayıları ve parsel olarak dağılımları tablo 4’te detaylı olarak verilmiştir. Verilere göre şu an itibariyle yatırımcı firmaların yaklaşık %67,34’ü üretime devam etmektedir.

Tablo 4. Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi’nde Bulunan Yatırımcı Firma Bilgileri

	<i>Adet</i>	<i>Parsel</i>
Üretime Geçen Firma Sayısı	155	188
Üretimini Durduran Firma Sayısı	12	16
Binalı Üretime Geçmeyen Firma Sayısı	27	26
İnşaat Halindeki Firma Sayısı	16	4
Proje Safhasında Olan Firma Sayısı	20	13
Toplam Yatırımcı Firma Sayısı	230	247

Kaynak: <https://www.sivasosb.org.tr>.

Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi’nde bulunan 230 firmaya tahsis edilmiş 247 tahsisli parselin sektörel dağılımları ve bu sektörlere ait firma sayıları tablo 5’ te gösterileceği şekilde sıralanmaktadır.

Tablo 5. Tahsisli Parsellerin Sektörel Dağılımı ve Firma Sayıları

<i>Sıra</i>	<i>Sektör Adı</i>	<i>Parsel Sayısı</i>	<i>Firma Sayısı</i>
1	Gıda Ürünleri İmalatı	40	37
2	Giyim Eşyaları İmalatı	18	17
3	Ağaç, Ağaç Ürünleri ve Mantar Ürünleri İmalatı	37	28
4	Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri İmalatı	4	3
5	Kimyasalların ve Kimyasal Ürünlerin İmalatı	7	7
6	Temel Eczacılık Ürünleri ve Eczacılığa İlişkin Malzeme İmalatı	4	3
7	Kauçuk ve Plastik Ürünler İmalatı	23	23
8	Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	20	23
9	Ana Metal Sanayi	2	2
10	Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı	53	50
11	Bilgisayarların, Elektronik ve Optik Ürünlerin İmalatı	2	3
12	Diğer İmalatlar	37	34
Toplam		247	230

Kaynak: <https://www.sivasosb.org.tr>.

Tablo 5 incelendiğinde; Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi’nde bulunan toplam 230 yatırımcı firmaya tahsis edilmiş 247 tahsisli parselin sektörler açısından oranları ele alındığında, %21.74’lük bir pay ile fabrikasyon metal ürünleri imalatının ilk sırada yer aldığı; bunu %16.08 ile

gıda ürünleri imalatı ve %12.17 ile de ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatının takip ettiği görülmektedir.

Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi’nde bulunan toplam 230 yatırımcı firmadan 188 parselle sahip olan 155 adeti, faal olarak üretimine devam etmektedir. Üretime geçilen bu parsellerin sektörel dağılımları ve firma sayıları ise tablo 6’da ayrıntılı bir biçimde gösterilmektedir.

Tablo 6’da verilen bilgilere dayanarak, Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi’nde üretime geçen 155 yatırımcı firmanın sektörel bazda oranlarına bakıldığında; en yüksek oranın % 21,29 ile fabrikasyon metal ürünleri imalatından oluştuğu, bu grubu gıda ürünleri imalatı ve ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri grubunun izlediği görülmektedir.

Tablo 6. Üretime Geçilen Parsellerin Sektörel Dağılımı ve Firma Sayıları

Sıra	Sektör Adı	Parsel Sayısı	Firma Sayısı
1	Gıda Ürünleri İmalatı	30	25
2	Giyim Eşyaları İmalatı	15	13
3	Ağaç, Ağaç Ürünleri ve Mantar Ürünleri İmalatı	30	21
4	Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri İmalatı	1	1
5	Kimyasalların ve Kimyasal Ürünlerin İmalatı	6	6
6	Temel Eczacılık Ürünleri ve Eczacığa İlişkin Malzeme İmalatı	4	3
7	Kauçuk ve Plastik Ürünler İmalatı	13	13
8	Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	10	10
9	Ana Metal Sanayi	2	2
10	Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı	40	33
11	Bilgisayarların, Elektronik ve Optik Ürünlerin İmalatı	2	1
12	Diğer İmalatlar	35	27
Toplam		188	155

Kaynak: <https://www.sivasosb.org.tr>.

03.04.2019 tarihi itibarıyla firma sayıları ile sektörel dağılımları verilen Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi’nde faaliyet gösteren firmaların, aynı tarihli istihdam rakamlarına ait bilgilere, tablo 7 aracılığıyla ulaşılabilmektedir.

Tablo 7’de verilen bilgiler incelendiğinde; 03.04.2019 tarih itibarıyla, faal olarak üretimine devam etmekte olan firmalara ait istihdam rakamının 8.099 kişi olduğu; üretimine devam eden firmaların da içinde bulunduğu, tahsis edilmiş parsellerde bulunan firmalara ait toplam istihdam edilen kişi

sayısının da 9.771 kişi olduğu görülmektedir. Bu iki rakam arasında görülen 1.672 kişilik fark ise, tahsis edilmiş olup; üretimine ara veren, binalı üretime geçmeyen, inşaat halinde olan ve proje safhasında bulunan firmalara ait istihdam rakamını göstermektedir.

Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi'nde faal olarak üretimine devam etmekte olan firmalara ait istihdam rakamını, Sivas ili istihdamına oranlayabilmek için en yakın tarih olan 2018 yılı verilerine bakılacak olursa; Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü'nden elde edilen veriler doğrultusunda, 2018 yılı sonu itibariyle bu rakamın 7.953 kişi olduğu bilgisine ulaşılmaktadır (Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü 2019). Aynı şekilde 2018 yılı Aralık ayı itibariyle Sivas iline ait istihdam rakamlarına bakıldığında ise; sosyal güvenlik kapsamında aktif olarak çalışan sayısının; 4A kapsamında 87.953, 4B kapsamında 27.133 ve 4C kapsamında 29.656 kişi olmak üzere, toplam 144.742 kişi olduğu görülmektedir (www.sgk.gov.tr). Bu bilgiler doğrultusunda; 2018 yılında, Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi'nde faal olarak üretimine devam etmekte olan firmalara ait istihdam rakamı olan 7.953 kişi sayısı, Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan elde edilen Sivas iline ait aktif çalışan sayısı olan 144.742 kişi sayısına oranlandığında, %5.49'luk bir değer elde edilmektedir. Bu değer 2018 yılı sonu itibariyle, Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi'nde istihdam edilenlerin, il istihdamına oranını vermektedir.

Burada ifade edilmesi gereken önemli bir husus bulunmaktadır. Sivas ili bulunduğu coğrafi yapı içerisinde, genellikle yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve kar yağışlı olan karasal iklime sahiptir. Dolayısıyla mevsimsel etkiler, il bazında, aylar itibariyle, istihdam edilen kişi sayısı üzerinde artış ya da azalışlara sebep olabilmektedir. Şöyle ki; mevsimsel şartlar bakımından daha elverişli dönemlerde istihdam edilen kişi sayısında artış gözlemlenirken, mevsimsel şartlar bakımından elverişsiz olan dönemlerde, istihdam edilen kişi sayısında azalışlar gözlemlenebilmektedir. Örneğin, 15 Kasım – 15 Nisan tarihleri arası ihaleli işlerde ya da inşaat sektöründe faaliyet gösteren işyerleri, kış mevsiminin etkisiyle çalışmalarına ara vermek durumunda kalmakta ve istihdam ettiği kişi sayısını düşürebilmektedir. Bu yüzden aylık olarak yapılan oranlamalar arasında, mevsimsel etkiler sebebiyle, değişkenlik görülebilmektedir.

Tablo 7. Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesinde Bulunan Firmaların İstihdam Rakamları

Sıra	Sektör Adı	Üretim Aşamasında Olan Firmalara Ait İstihdam Rakamları	Alan Tahsis Edilmiş Olan Firmalara Ait İstihdam Rakamları
1	Gıda Ürünleri İmalatı	624	789
2	Giyim Eşyaları İmalatı	2815	3150
3	Ağaç, Ağaç Ürünleri ve Mantar Ürünleri İmalatı	911	1086
4	Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri İmalatı	10	42
5	Kimyasalların ve Kimyasal Ürünlerin İmalatı	138	158
6	Temel Eczacılık Ürünleri ve Eczacılığa İlişkin Malzeme İmalatı	49	49
7	Kauçuk ve Plastik Ürünler İmalatı	207	376
8	Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	146	401
9	Ana Metal Sanayi	55	55
10	Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı	2189	2544
11	Bilgisayarların, Elektronik ve Optik Ürünlerin İmalatı	85	115
12	Diğer İmalatlar	870	1066
Toplam		8099	9771

Kaynak: <https://www.sivasosb.org.tr>.

Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet gösteren firmalara ait, 2017-2018 yıllarını kapsayan ve Sivas Gümrük Müdürlüğü nezdinde gümrükçe onaylanmış işlemler neticesinde gerçekleştirilen ihracatın; sayıları, değerleri, ihracat yapılan malın cinsi ve ihracatın en fazla yapıldığı ilk beş ülke tablo 8’de sergilenmektedir.

Tablo 8’e bakıldığında; 2017 ve 2018 yılları için Sivas Gümrük Müdürlüğü nezdinde gümrükçe onaylanmış işlemler neticesinde gerçekleştirilen ihracatın, Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi’nde yer alan ve üretim aşamasında bulunan yaklaşık 155 firmadan, 2017 yılında 16 firma, 2018 yılında ise 15 firma tarafından yapıldığı; bu firmalar tarafından yapılan ihraç kalemi sayısının 2017 yılı için 134, 2018 yılı için ise 147 olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Buradan hareketle elde edilen verilere

dayanarak, belirli firmaların aynı cins eşya (mal) üzerinden ihracat işlemlerini gerçekleştirdiği sonucuna varılabilmektedir.

Tablo 8. Sivas Gümrük Müdürlüğü Nezdinde Gümrükçe Onaylanmış İşlemler Neticesinde Gerçekleştirilen İhracat (Dolar)

Yıl	Firma Sayısı	İhracat Sayısı	İhracat Değerleri	İhracat Yapılan Malın (Eşyanın) Cinsi	En Fazla İhracatın Yapıldığı İlk 5 Ülke
2017	16	134	2.675.165	Jet Yakıtı, Kam Mili, Süt ve Süt Ürünleri, Makine ve Aksamları, Şişe Kapakları, Soğutucu ve Dondurucu Malz., Mermer, Soğutma Sist., Mobilya.	Almanya, İran, Suudi Arabistan, Irak, Özbekistan.
2018	15	147	5.455.208	Jet Yakıtı, Kam Mili, Süt ve Süt Ürünleri, Makine ve Aksamları, Şişe Kapakları, Soğutucu ve Dondurucu Malz., Mermer, Soğutma Sist., Mobilya, Hastane ve Medikal Malz., İklimlendirme Malz., Gıda.	Almanya, Suudi Arabistan, Gürcistan, Romanya, Tayland.

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı Sivas Gümrük Müdürlüğü 2019.

Yine tablo 8’de görüleceği üzere, Sivas Gümrük Müdürlüğü nezdinde gümrükçe onaylanmış işlemler neticesinde gerçekleştirilen ihracatın en fazla yapıldığı ilk beş ülke sırasıyla, 2017 yılı için Almanya, İran, Suudi Arabistan, Irak ve Özbekistan; 2018 yılı için ise Almanya, Suudi Arabistan, Gürcistan, Romanya ve Tayland olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca 2017 yılından 2018 yılına ihracatın %49 düzeyinde artmış olduğu görülmektedir.

Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi’nde bulunan firmalar, ihracat rakamları açısından incelendiğinde; Sivas Gümrük Müdürlüğü nezdinde gümrükçe onaylanmış işlemler neticesinde gerçekleştirilen ihracatın, Sivas ilinde gerçekleşen toplam ihracat içinde çok yüksek bir payının olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bilgiler tablo 9’ da daha detaylı görülebilmektedir.

Tablo 9. Sivas İli Toplam İhracat Rakamları ve Sivas Gümrük Müdürlüğü Nezdinde Gümrükçe Onaylanmış İşlemler Neticesinde Gerçekleştirilen İhracat Rakamları (Dolar)

	<i>Türkiye Geneli Toplam İhracat Rakamları</i>	<i>Sivas İli Toplam İhracat Rakamları</i>	<i>Sivas I. Organize Sanayi Bölgesinde Sivas Gümrük Müdürlüğü Nezdinde Gümrükçe Onaylanmış İşlemler Neticesinde Gerçekleştirilen İhracat Rakamları</i>
2017	156.992.940,414	92.324,132	2.675,165
2018	167.945.418,125	97.118,084	5.455,208

Kaynak: (TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>, T.C. Ticaret Bakanlığı Sivas Gümrük Müdürlüğü 2019).

Tablo 9 incelendiğinde, Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi’nde bulunan ve Sivas Gümrük Müdürlüğü nezdinde gümrükçe onaylanmış işlemler neticesinde gerçekleştirilen firmalara ait ihracat rakamlarının, ilin toplam ihracat rakamlarına oranı; 2017 yılı için %2.89 ve 2018 yılı için ise %5.62 gibi düşük bir düzeyde kendini göstermektedir.

Yukarıda elde edilen bilgiler neticesinde; ihracat rakamları, ihracat sayıları ve de ihracat oranlarının düşük olmasının; gerek Sivas ilinin lojistik açıdan gereken seviyeyi yakalayamamış olmasından, gerek coğrafı yapısı bakımından deniz ve liman sahalarına uzak olması nedeniyle, yapılan ihracatın büyük bir kısmının karayolu ile gerçekleştirilmesinden, gerekse de Sivas Gümrük Müdürlüğü’nün i gümrük olması nedeniyle, her türlü gümrük işlemlerinde ikinci gmrklemeye sebebiyet vereceği için firmalara ekstra maliyet getireceği gibi nedenlerden kaynaklanabileceği yorumu yapılabilir.

03.04.2019 yılına ait sektörel dağılımları, firma sayıları, istihdam ve ihracat rakamları yukarıda verilen Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi’nin il ekonomisine sağladığı katma değer, sektörel bazda rakamsal olarak tablo 10’da sergilenmektedir. Tablo 10’da verilen bilgiler çerçevesinde, Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi’nde faaliyet göstermekte olan firmaların, il ekonomisine sağladığı katma değer oranlarına bakıldığında; %22.25 ile giyim ürünleri imalatının ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bunu %19.72 ile fabrikasyon metal ürünleri imalatı, %17.32 ile gıda ürünleri imalatı, %10.53 ile ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı, %5.68 ile kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı, ana metal sanayi, bilgisayarların – elektronik ve optik ürünlerin imalatı ve temel eczacılık ürünleri ve eczacılığa ilişkin malzeme imalatı, %4.24 ile kauçuk ve plastik ürünler imalatı, yine %4.24 ile diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı ve %1.56 ile de kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı takip etmektedir. Bunların dışında kalan diğer imalat kalemlerine düşen oran ise %14.46 düzeyindedir.

Tablo 10. Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi'nde Bulunan Firmaların İl Ekonomisine Sağladığı Katma Değer Rakamları

Sıra	Sektör Adı	Firma Sayısı	Sağladığı Katma Değer YTL
1	Giyim Eşyaları İmalatı	13	107.861.810
2	Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı	33	95.566.000
3	Gıda Ürünleri İmalatı	25	83.963.250
4	Ağaç, Ağaç Ürünleri ve Mantar Ürünleri İmalatı	21	51.047.000
5	Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri İmalatı, Ana Metal Sanayi, Bilgisayarların – Elektronik ve Optik Ürünlerin İmalatı ve Temel Eczacılık Ürünleri ve Eczacılığa İlişkin Malzeme İmalatı	7	27.553.000
6	Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	10	20.556.460
7	Kauçuk ve Plastik Ürünler İmalatı	13	20.534.000
8	Kimyasalların ve Kimyasal Ürünlerin İmalatı	6	7.554.000
9	Diğer İmalatlar	27	70.097.000
Toplam		155	484.732.520

Kaynak: Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü 2019.

Üretim aşamasında olan 155 firma haricinde, üretimine ara veren, binalı üretime geçmeyen, inşaat halinde ve proje safhasında olan 75 firmaya ait katma değer rakamının ise 463.461.300 YTL olduğu bilgisine ulaşılmaktadır (Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü, 2019). Bunların dağılımları tablo 11'de gösterilmektedir.

Tablo 11. Üretim Aşaması Dışında Kalan Firmalara Ait Katma Değer Rakamları

	Firma Sayısı	Sağladığı Katma Değer YTL
İnşaat Halindeki Firma Sayısı	16	194.948.500
Proje Safhasında Olan Firma Sayısı	20	156.522.800
Binalı Üretime Geçmeyen Firma Sayısı	27	92.026.000
Üretimine Ara Veren Firma Sayısı	12	19.964.000
Toplam Yatırımcı Firma Sayısı	75	463.461.300

Kaynak: Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü 2019.

03.04.2019 tarihi itibarıyla Sivas-Merkez I. Organize sanayi Bölgesi'nde bulunan ve 230 yatırımcıya tahsis edilmiş olan firmaların, il

ekonomisine sağlamış olduğu toplam katma değer 948.193.820 YTL olduğu hesaplanabilmektedir. Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü’nden elde edilen veriler doğrultusunda, bu rakamın 2017 yılı için 722.048.820 YTL, 2018 yılı için ise 765.194.320 YTL olduğu bilgisine ulaşılabilmektedir (Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü, 2019). Bunun yanında Gayrisafi Katma Değer rakamları Türkiye İstatistik Kurumu tarafından en son 2017 yılında yayınlanmıştır. Buna göre, TÜİK’ten elde edilen 2017 yılına ait Sivas ili Gayrisafi Katma Değer rakamı olan 14.786.544.000 TL kullanılarak bir oranlama yapılmaya çalışılacaktır (<https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloOlustur.do>).

Yukarıdaki bilgiler ışığında, 2017 yılında, Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi’nde bulunan firmalara ait katma değer rakamı olan 722.048.820 YTL, Türkiye İstatistik Kurumu’ndan elde edilen Sivas iline ait gayrisafi katma değer rakamı olan 14.786.544.000 TL’ye oranlandığında, %4.88’ lik bir değer elde edilmektedir. Bu değer 2017 yılı sonu itibariyle, Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi’nde bulunan firmalara ait katma değer, ilin toplam katma değerine olan oranını vermektedir.

Buradan hareketle, 2018 ve 2019 yıllarında Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi’nde bulunan firmalara ait katma değer artmış olduğu görülmektedir. Bu artış göz önünde bulundurulduğunda aynı yıllarda, Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi’nde bulunan firmalara ait katma değer, ilin toplam katma değerine oranının da artmış olacağına dair bir tahmin yürütülebilir.

SONUÇ

1929 Dünya Ekonomik Buhranı’nın ardından dünya genelinde kendini gösteren ekonomik sorunlar, ülkeler arasında hem sosyo-ekonomik hem de sosyo-kültürel farklılıkların doğmasına yol açmıştır. Bu durum gelişmiş ekonomiler ve kalkınma olgusunu ortaya çıkarmıştır. II. Dünya Savaşı öncesi, üzerinde durulan “Denge ve İstikrar” kavramları artık yerini “Büyüme ve Kalkınma” kavramlarına bırakmıştır.

Toplum refahının artırılması, adil gelir dağılımının oluşturulması, yoksulluğun azaltılması gibi niteliklere sahip olan kalkınmanın konusu, gerek dünya barışının kurulup korunması, gerekse yoksul ülkelerin yoksulluktan kurtulması olarak değerlendirildiğinden, hem gelişmekte olan ülkeleri hem de gelişmiş ülkeleri yakından ilgilendirmektedir. Şöyle ki kalkınma; gelişmiş ülkelerde mevcut durumun iyileştirilmesi ve korunması vazifesini üstlenirken gelişmekte olan ülkelerde refah seviyesini yükselterek, onları gelişmiş ülkeler seviyesine ulaştırmaya çalışmaktadır.

Ülkelerin sosyal ve ekonomik açıdan büyüme ve kalkınmalarının sağlanmasında sanayileşme en etkili faktördür. Sanayi bir taraftan bireylerin yaşam standartlarını yükseltirken, diğer taraftan da ülkelerin zenginleşmesine katkıda bulunmaktadır.

Sanayileşme süreci, Sanayi Devrimi ile kendini hissettirerek tüm dünyada gelişmeye ve yaygınlaşmaya başlamıştır. Sanayileşmenin bir sonucu olarak kentler etrafında plansız, düzensiz ve dağınık halde iş yerleri kurulmuştur. Ancak zaman içerisinde, gerçekleştirilen sınai faaliyetlerin daha planlı ve düzenli olarak belli bölgelerde toplanmaları ihtiyacı doğmuş ve böylelikle sanayi bölgeleri oluşmaya başlamıştır. Sanayi Bölgeleri genelde, belli bir konuda uzmanlaşmanın sağlandığı, küçük ölçekli işletmelerle üretimin yapıldığı ve bu işletmeler arası işbirliği ve rekabet ortamının oluşabildiği alanlar şeklinde ifade edilmektedir. Sanayi bölgelerinin belirli kriterlere göre planlanmasının; Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, Serbest Bölgeler, Endüstri Bölgeleri, İş Geliştirme Merkezleri gibi oluşumları ortaya çıkardığı görülmektedir.

Çalışmada genel olarak; organize sanayi bölgeleri hakkında genel bilgiler verilerek açıklamalarda bulunulmuş, daha sonra ise çalışmanın kapsamı gereği, Sivas'ta bulunan organize sanayi bölgelerinin ilin kalkınması üzerinde oluşturduğu etkiler incelenmiştir.

Organize sanayi bölgeleri açısından bir değerlendirme yapıldığında; Sivas ili sınırları içerisinde 4 adet organize sanayi bölgesi bulunduğu ve bunlardan en aktif olarak faaliyetlerine devam edeninin, Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi olduğu görülmüş ve değerlendirmeler onun üzerinden yürütülmüştür. Yapılan araştırmalar neticesinde, 03.04.2019 tarihi itibarıyla Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi'nin 435,40 hektarlık bir alan üzerine kurulduğu, 254 sanayi parseli olduğu ve bu sanayi parsellerinin 247'sinin 230 yatırımcı firmaya tahsis edildiği ve de bunlardan 155'nin faal olarak üretimine devam ettiği görülmüştür. Üretim halinde olan tahsisli parsellerin sektörel dağılımı incelendiğinde; gıda ürünlerinden giyim eşyalarına, kâğıt ürünlerinden kimyasal ürünlere, metalik olmayan mineral ürünlerden kauçuk ve plastik ürünlerine, elektronik ve optik ürünlerden eczacılık ürünlerine, ana metal sanayinden fabrikasyon metal ürünlerine ve daha birçok alanda imalatta bulunduğu anlaşılmaktadır.

Sivas - Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi, istihdam açısından değerlendirildiğinde; 2018 yılı verileri itibarıyla Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi'nde istihdam edilenlerin ilin genel istihdamı içinde %5.49'luk bir paya sahip olduğu görülmektedir.

Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi, ihracat açısından incelendiğinde; 2018 yılı verileri itibariyle Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi’nde bulunan ve Sivas Gümrük Müdürlüğü nezdinde gümrükçe onaylanmış işlemler neticesinde gerçekleştirilen firmalara ait ihracat rakamlarının, ilin toplam ihracatı içinde %5.62 olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. İhracatın en fazla yapıldığı ilk beş ülke sırasıyla, 2017 yılı için Almanya, İran, Suudi Arabistan, Irak ve Özbekistan; 2018 yılı için ise Almanya, Suudi Arabistan, Gürcistan, Romanya ve Tayland olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca 2017 yılından 2018 yılına ihracatın %49 düzeyinde artmış olduğu görülmektedir.

Ayrıca, TÜİK tarafından en son 2017 yılında yayınlanan Gayrisafi Katma Değer rakamları dikkate alındığında; 2017 yılında, Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi’nde bulunan firmalara ait katma değer rakamlarının, ilin gayrisafi katma değeri içindeki payının da %4.88 olduğu görülmektedir. Sivas-Merkez I. Organize Sanayi Bölgesi’nde faaliyet göstermekte olan firmaların, il ekonomisine sağladığı katma değer oranlarına bakıldığında; %22.25 ile giyim ürünleri imalatının ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bu sektörü, %19.72 ile fabrikasyon metal ürünleri imalatı, %17.32 ile gıda ürünleri imalatı, %10.53 ile ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı, %5.68 ile kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı, ana metal sanayi, bilgisayarların – elektronik ve optik ürünlerin imalatı ve temel eczacılık ürünleri ve eczacılığa ilişkin malzeme imalatı, %4.24 ile kauçuk ve plastik ürünler imalatı, yine %4.24 ile diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı ve %1.56 ile de kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı takip etmektedir. Bunların dışında kalan diğer imalat kalemlerine düşen oran ise %14.46 olarak hesaplanabilmektedir.

Sivas iline ait sanayi bölgeleri kapsamında faaliyet göstermekte olan organize sanayi bölgeleri ile ilgili ulaşılan bilgiler neticesinde, bunların gerek ekonomik gerekse sosyal açıdan ilin sanayileşmesinde, gelişmesinde ve kalkınmasında beklenip arzulanan kadar olmasa da önemli katkılarının olduğu sonucuna varılmaktadır.

KAYNAKLAR

- Altay**, Nasuh Oğuzhan, (1992), Bölgesel Planlama Ve Organize Sanayi Bölgeleri: Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: 7, Sayı:2, s. 198-211.
- Arslan**, Ferhat, (2018), Türkiye’de Sürdürülebilir Üretimde Organize Sanayi Bölgelerinin Rolü: Manisa Organize Sanayi Bölgesi (Mosb) Örneği, *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı: 37, s. 167-182.

- Bayülken**, Yavuz ve **Kütükoğlu**, Cahit, (2012), *Organize Sanayi Bölgeleri Küçük Sanayi Siteleri Teknoparklar*, Yayın No: MMO/584, Ankara: TMMOB.
- Bilgin Sarı**, Emre, (2018), Organize Sanayi Bölgelerinin Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi İle Değerlendirilmesi, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2, s:17-32, 2018 ISSN: 1309-8020 (Online).
- Cansız**, Mehmet, (2010), *Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri Politikaları ve Uygulamaları*, Yayın No: 2808, Ankara: DPT.
- Çağlar**, Derya, (2017), Organize Sanayi Bölgeleri ve Ankara Şehir Ekonomisi, İçinde M. Kar & M. A. Sarıkaya (Edt.), *Şehir Ekonomisi Ankara Şehir Araştırmaları* (ss: 95-114). Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın Dairesi Başkanlığı Yayınları.
- Çam**, Hasan ve **Esengün**, Kemal (2011), Organize Sanayi Bölgeleri ve Uygulanan Teşvik Politikalarının İşletmeler Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi: Osmaniye Organize Sanayi Bölgesinde Uygulama, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 2011, Sayı: 2, s: 55-63.
- Çelik**, Nesrin ve **Okur Dinçsoy**, Meltem, (2019), Kalkınma ve Organize Sanayi Bölgeleri: Edirne OSB Üzerine Bir Araştırma, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 3, s:28-45.
- Çetin**, Murat ve **Kara**, Mehmet, (2008), Bir Kalkınma Aracı Olarak “Organize Sanayi Bölgeleri”: Isparta Süleyman Demirel Organize Sanayi Bölgesi Üzerine Bir Araştırma, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 31, s:49-68.
- Dağlar**, Hasan, (2015), Türkiye’de Organize Sanayi Bölgelerinin Kurumsallaşması ve Karşılaştıkları Sorunlara Çözüm Önerileri, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2. s.615-638.
- Demirdöğen**, Osman ve **Bilgili**, Bilsen, (2004), Organize Sanayi Bölgeleri İçin Yer Seçimi Kararlarını Etkileyen Faktörler: Erzurum Örneği, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, s.305-324.
- Dinler**, Zeynel, (2005), *Bölgesel İktisat*, Yedinci Basım, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Eyuboğlu**, Dilek, (2005), 2000’li Yıllarda Organize Sanayi Bölgelerimiz, *Verimlilik Dergisi*, Sayı: 3, s.49-82.

Gümüş, Abdurrahman, **Çetin Dağlı**, Sinemis, **Yüksel**, Ayşe, **Aydın**, Tuba, **Kale**, Ummuhan., **Ulu Botan**, Emin, ve **Sert**, Abdullah, (2016), Van Organize Sanayi Bölgesi (OSB)’ndeki İşyerlerinin Halk Sağlığı Açısından Değerlendirilmesi, *Van Tıp Dergisi*, Cilt:23, Sayı:1, s.51-56.

<https://www.sivasosb.org.tr/kurumsal/tarihcemiz/>, (Erişim Tarihi: 19.04.2019).

<https://www.sivasosb.org.tr/kurumsal/osb-guncel/> (Erişim Tarihi: 27.04.2019).

<https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>, (Erişim Tarihi: 30.04.2019).

<https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloOlustur.do>, (Erişim Tarihi: 04. 05. 2019).

http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/aylik_istatistik_bilgileri, (Erişim Tarihi: 04.05.2019).

ORAN (2013),Yozgat İli İmalat Sanayi Raporu. İnternet Adresi:

http://oran.org.tr/materyaller/Editor/document/PlanlamaBirimi/Dokme_rkezi/Yozgat_imalat_sanayi_raporu.pdf, (Erişim Tarihi: 23.04.2019).

OSBÜK (2019), OSB’nin Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı, İnternet Adresi:

<http://osbuk.org/wpcontent/uploads/2019/02/2019-May%C4%B1s-OSB-Envanteri-%C4%B0%C3%A7inT%C4%B1klay%C4%B1n%C4%B1z-4.pdf>, (Erişim Tarihi: 21.04.2019).

Öcal, Fatih Mehmet, (2009), Konya Organize Sanayi Bölgeleri’nde Faaliyet Gösteren Firmaların Sahiplerinin Sosyo-Kültürel Açından İncelenmesi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 1-2, s.231-248.

Örnek Özden, Elif, (2016), Kalkınma Aracı Olarak Organize Sanayi Bölgelerini Yeniden Kurgulamak, *Megaron*, Cilt: 11, Sayı: 1, s.106-124.

Sivas Merkez I. Organize Sanayi Bölge Müdürlüğü (2019).

Şahin, Adem, (2008, Ekim), Sivas İlinin Gelişmesinde Sanayi ve Ticaretin Yeri ve Önemi, Sivas İlinin Ekonomik Gelişmesi Semineri, Sivas Ticaret ve Sanayi Odası, İnternet Adresi: <https://www.iav.org.tr/yonetim/dosya/seminer/sivas-eko-1.pdf>, (Erişim Tarihi: 21.04.2019).

Şahin, Aytaç, **Şahin** Mine ve **Gürbüz**, Mehmet, (2016), Kahramanmaraş Organize Sanayi Bölgesi'nin Çevresindeki Yerleşmelere Olan Etkileri, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 66, s.71-81.

T.C. Sanayi Ve Teknoloji Bakanlığı (2017). *81 İl Sanayi Durum Raporu*, İnternet Adresi: <https://sgm.sanayi.gov.tr/page.html?sayfaId=0a86785a-e60e-469c-b6edeab4a31e57ad&lang=tr>, (Erişim Tarihi: 15.04.2019).

T.C. Ticaret Bakanlığı Sivas Gümrük Müdürlüğü (2019).

Yalçınkaya, Yalçın, **Dulupçu**, Murat Ali ve **Baykul**, Ayşegül, (2018), Topsis Yöntemi İle Organize Sanayi Bölgelerinin Yatırım Ortamının Değerlendirilmesi: İbbs Düzey 3 Üzerine Bir Uygulama, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, s.90-107.

Yaşa Özeltürkay, Eda ve **Çerçel**, Seda, (2014), Organize Sanayi Bölgelerinde Faaliyet Gösteren Firmaların Karşılaştıkları İhracat Engelleri: Mersin Tarsus Organize Sanayi Bölgesinde Bir Uygulama, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, s.271-286.

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Kilis 7 Aralık University Journal of Social Sciences
ISSN 2146-4561
Haziran/June 2020, 10 (19): 242-267

Pınarbaşı'nın (Kayseri) Tarihi-Kültürel Alanın Turizm
Planlamasının Coğrafi Analizi

Geographical Analysis of Tourism Planning of Historical-Cultural Area of
Pınarbaşı Kayseri

Doç. Dr. Tülay ÖCAL

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
Tayfur Sökmen Kampüsü Antakya Hatay, e-posta: tulayocal5101@gmail.com
Orcid: 0000-0003-2601-3195

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 23 Ağustos 2019/ 23 August 2019

Kabul Tarihi/Accepted: 4 Haziran 2020 /4 June 2020

Yayın Sezonu/PubDateSeason: Haziran 2020/ June 2020

Atıf/Cite as: Tülay ÖCAL (2020), Pınarbaşı'nın (Kayseri) Tarihi-Kültürel Alanın
Turizm Planlamasının Coğrafi Analizi/ Geographical Analysis of Tourism Planning
of Historical-Cultural Area of Pınarbaşı Kayseri, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal
Bilimler Dergisi*, 10(19), 242-267,
doi:<https://doi.org/10.31834/kilissbd.609952>

Rightsreserved.
ForPermissions
sbedergi@kilis.edu.tr

PINARBAŞI (KAYSERİ) TARİHİ-KÜLTÜREL MEKÂNIN TURİZM AMAÇLI COĞRAFİ ANALİZİ

ÖZ

Anadolu coğrafi konumunun uygun olmasından dolayı tarihi süreç içinde dünyada fazla yerleşilmiş sahalardan biridir. Yerleşme tarihinin çok eski olması tarihi kültürel mirasın zengin olmasına neden olmuştur. Tarihi kültürel miraslar kültürel coğrafyanın odak noktasını oluşturduğu gibi, turizm potansiyelinin belirlenmesi de turizm coğrafyasının ilgi alanıdır. Miraslar yerleşmeler içinde âtil durumda kalmış tarihi dokular olarak göze çarpmaktadır. Dünyada tarihi kültürel miras zenginliğiyle tanınan Türkiye, tarihi kokuları yerleşim birimleri içinde barındırmaktadır. Fakat tarihi dokular zamanla kendi tarihi kültürel miras kimliklerinin de hızla yitirildiği mekânlardır. Buralarda yaratılan tarihi kültürel miras, geçmişle gelecek arasında bağ kuran, kuşaklararası iletişimi sağlayan yenilenemez değerli kaynaklardır. Tarihi geçmişe sahip olan Kayseri ili Pınarbaşı ilçesi tarihi kültürel mirası, geçmişle gelecek arasında bağ kuran, yenilenemez, sınırlı miras değerlerimizdendir.

Çalışmadaki amaç; Pınarbaşı ilçesinin tarihi kültürel miras varlıklarını sınıflandırarak, koruyarak-yaşatmak ve gelecek nesillere aktarmak için yapılması gerekenleri belirlemektir. Bundan başka turistik çekiciliklerini turizm coğrafyası açısından ele alarak, yöre halkının yararına nasıl sunulacağını tespit etmektir. Pınarbaşı ilçesiyle ilgili tarih, coğrafya bilimleri başta olmak üzere sosyal bilimlerde yapılmış kaynaklardan yararlanılmıştır. Çalışma sahasındaki tarihi dokuları belirlemek için saha çalışması yapılmıştır. Bu arazi çalışmaların da fotoğraflar çekilirken, ilçe halkıyla birebir görüşmeler yapılmış ve notlar alınmıştır. Pınarbaşı ilçesindeki tarihi-kültürel miras çekiciliklerini oluşturan unsurların CBS ortamında dağılışı haritaları yapılmıştır. Pınarbaşı ilçesindeki tarihi dokular üzerinde belediyenin ve Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü'nün yapmış olduğu restorasyon çalışmaları incelenmiştir. Bunun sonucunda tarihi-kültürel mirasların korunması ve turizm amaçlı kullanımının sağlanması için neler yapılabileceği konusuna vurgu yapılmıştır. Sürdürülebilir bir ekonomik kaynak olarak Pınarbaşı'nın tarihi-kültürel mirasının turizm potansiyelinin SWOT analizi yapılarak, önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tarihi-Kültürel Miras, Pınarbaşı Tarihi-Kültürel Mekânı, Sahanın Coğrafi Analizi.

GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF THE PINARBAŞI (KAYSERİ) HISTORICAL-CULTURAL SPACE FOR THE PURPOSE OF TOURISM

ABSTRACT

Anatolia is one of the most settled regions in the world due to the favorable its geographical location in the historical process. The fact that the settlement history is very old has caused its historical cultural heritage to be rich. Just as historical cultural heritages are the focal point of cultural geography, the determination of historical cultural heritages' tourism potential is tourism geography's field of interest. Heritages stand out as idle historical fabrics among settlements. Known for its richness in historical heritage in the world, Turkey houses historic fabrics inside settlements. However, historical fabrics have been rapidly losing their historical cultural heritage identities. The historical cultural heritage created here is a nonrenewable valuable resource connecting the past with the future and helping generations communicate. The Pınarbaşı (Kayseri) historical cultural heritage that has a historical past is one of our limited nonrenewable cultural values connecting the past with the future.

The study purpose of the study is to determine what needs to be done to classify, preserve and maintain the Pınarbaşı district's historical cultural heritages and to pass them on to the future generations. Furthermore, another purpose of the study is to address Pınarbaşı's touristic attractions in terms of tourism geography and to determine how to offer them for the benefit of the local people.

In the study, studies in the area of social sciences, particularly in history and geography, were reviewed. A field study was also done to identify the historical fabrics in the study area. While conducting these field studies, photographs were taken, one-to-one interviews were made with the people of the district and notes were taken. Distribution maps of the elements forming the historical-cultural heritage attractions in Pınarbaşı district were made in the GIS environment. The restoration works of the municipality and the Kayseri Cultural and Natural Heritage Conservation Board Directorate on the historical fabrics of Pınarbaşı district were examined. As a result, emphasis was put on what can be done to conserve historical-cultural heritage and to use it for tourism purposes. As a sustainable economic resource, SWOT analysis of the tourism potential of Pınarbaşı's historical-cultural heritage was done and recommendations suggestions were given.

Keywords: Historical-Cultural Heritage, Pınarbaşı Historical-Cultural Sites, Geographical Analysis of the Site.

GİRİŞ

Turizmin çıkış noktası dünya üzerindeki farklılıklar ve bu farklılıkları görmek isteyen insanların yarattıkları taleplerdir. Dünya üzerindeki farklılıklar doğal ve tarihi mekânlar olarak sınıflandırılmakta ve insanlar için görülecek mekânlar arasında öncelikleri oluşturmaktadır. Bu mekânlar insanlar tarafından binlerce yıldır değişikliğe uğratılmış ve tarih içinde gelişen medeniyetlerin kalıntılarının bulunduğu yerler olarak insanlara çok çekici gelmektedirler (Özgüç, 2003: 85). Turizmde çekicilik çok önemli bir faktördür ve coğrafi bilgilere büyük bir bağlılık gösterir (Gunn, 1988; 107). Çekicilik kaynaklarına bağlı olarak çok çeşitli turizm türleri ve turistik etkinlikler ortaya çıkmaktadır. Turistik faaliyetler doğal ve beşeri çevrenin sunduğu çekicilikler sonucu gerçekleşmektedir (Emekli, 2006).

Günümüzde coğrafya kültür-çevre ya da insan-çevre konuları ile dikkat çekmektedir (Doğanay, 1993). İnsan ile çevrenin karşılıklı olarak birbirini nasıl etkilediği coğrafyanın ve coğrafyacının temel çıkış noktasıdır (Erinç, 1973). İnsanın yaşamını devam ettirdiği herhangi bir doğal çevrede inşa ettiği binanın yapı malzemesinden, geçim şekline ve giyim tarzına kadar pek çok unsur coğrafyadan etkilenmektedir. Doğal çevrenin farklılığı kültüre yansımakta, kültür hem doğal çevreyi hem de toplumu etkilemektedir. Kültür bir tür çevreye uyumdur. Kültür bir halkın yalnızca hayat tarzları mozaği değil aynı zamanda hâkim değer ve inançlarını da kapsayan bir kavramdır (Emekli, 2006).

Kültür ve turizm; coğrafyanın tanımındaki gibi mekânsal farklılıkların yarattığı bir olgudur. Mekânsal farklılıkların yarattığı maddi ve manevi değerlerden oluşan bu miraslar üzerindeki çalışmalar ve koruma yönündeki anlaşmalar-sözleşmeler daha fazla önem kazanmış ve gelişmiştir. Kültür ve tarih; arkeolojik, kentsel sitler, anıt vb. maddesel kültür kalıntıları kültürel mirası oluşturan kalıntılardır ve bu unsurlar yasalarla korunması gereken yerler olarak belirtilmektedir (Doğaner, 2003: 2). Tarihi eserler adı altında yörenin tarihini yansıtan, günümüze kadar gelmiş eserler: Cami, han, hamam, türbe, su kemeri, tescilli yapı-sokak, anıtsal ağaçlar, çeşme, kervansaray, saat kulesi sayılabilir (Uygun ve Baykan, 2007). Tarihsel kaynaklar, geçmiş medeniyetlerin yaşayan fiziksel kalıntılarıdır. Bunlar dünyada gelişen ilk medeniyetlerin kalıntılarının bulunduğu kentler olarak turistlere çok çekici gelirler. Tek başına tarihsel yapılarda bir şehirde ayrı çekicilik alanları olarak ortaya çıkmış olabilirler (Özgüç, 2003: 75-155; Öcal, 2012).

Tarihi eserlerin turizme sunulması için korunarak çekiciliklerinin yaşatılması gerekmektedir. Bu mirasların korunmasının sağlanması gibi

olumlu yanlar, kültür turizminin çekiciliğini meydana getirmektedir (Özdemir, 2009: 81). Yeryüzü üzerinde turizmin en büyük hayat kaynağı mirastır. Miras turizmi bir nesilden diğerine geçen her türlü kaynağın kullanımını ifade etmektedir (Aliğaoğlu, 2004: 51-52). Tarihi-kültürel miras kaynakları tekil olmayıp kitleseldir ve çok yönlü yaşam birikimidir. Bunlar yıpranmış ve korunmasız atıl durumdadır. Bu kültürel mirasları korumak, yaşamı korumak kadar önemli, gerekli ve hatta kaçınılmazdır. Bunlar korunduğunda ve iyi yönetildiğinde sürdürülebilir nitelik kazanmaktadır. Bunların korunmasında kullanılan coğrafya birbirinden farklı doğal, beşeri, ekonomik, tarihi, sosyal ortam ve olgulardan kaynaklanan karmaşık sorunları, kendi ilke ve yöntemlerine uygun olarak araştırıp, özellikle insan ve onun yaşama alanı olan doğal ortama esas alarak çözümler sunmaktadır (Elibüyük, 1997: 110; Öcal, 2012).

Tarihi ve kültürel miraslar yılların birikimi olarak mekânları kaplamaktadır. Bu görüntüler kendi dönemlerinin şahitleri ve o dönemlerin özelliklerini bize aktaran bilgi kaynaklarıdır. İnsanlığın ortak geçmişine katkıda bulunduğu için bu tarihsel-kültürel değerler korunması gereken yerlerdir (Yasin, 2007: 1-2). Tarihi-kültürel mirasın korunma dengesi gözetilerek sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde ele alınmalıdır. Bunun için 1975 yılında yürürlüğe giren Dünya Kültür ve Doğal Mirası Koruma Sözleşmesi halen yürürlükte olup sürekli güncellenmekte ve birçok ülkenin katılımı sağlanmaya çalışılmaktadır. UNESCO Dünya Miras Sözleşmesi'ne 1983 yılında imza atan ülkemiz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğu altında birçok çalışmalar yapmaktadır (Emekli, 2005: 104). Kültür ve Tabiat varlıklarının özel hukuki statüsü, şehir planlarını da etkilemektedir. Koruma amaçlı imar planları, koruma kurallarınca sit alanı ilan edilen alanlarda yapıldığı için "Sit Alanları İmar Planlaması" ifadesi kullanılabilir. Sit kavramı, 2863 sayılı Kanunun 3/a-3 maddesinde, "tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler" olarak tanımlanmaktadır (Yasin, 2007: 3; Öcal, 2012). Buraların planlamasını yapmak, gelecek nesillere aktarmak ve turizm açısından değerlendirmek gerekir.

Türkiye'de 1980 sonrası tarihi dokuların farkına varılmaya başlanmış ve turistlerin ilgisiyle de daha fazla önem kazanmıştır. Son yıllarda tarih-kültür dokuları üzerinde projeler yapılarak koruma altına alınmakta ve restorasyonlar yapılmaktadır. Bu planlama çalışmaları ülkemizde yapılmakta ve restorasyonu devam etmektedir. Bu çalışmalar Burdur kenti ve Eyüp

Rehabilitasyon projeleriyle de devam etmektedir (Erden-Erbay, 2004). İstanbul'un turizm mekânlarından Sultan Ahmet Meydanı'ndaki tarihi yarım adayı kapsayan çalışmalar, Marmara Takım Adaları, Beykoz Koruma Alanı (Özden, 2005), Eminönü Tarihi Kent merkezi (Turgut ve Özden, 2005) diğer çalışmalardır. İzmir il genelinde yapılan planlamalar Bergama ve Selçuk (Emekli, 2003) ilçelerindeki tarihi mekanlar ile Mersin ili Tarsus ilçe merkezini kapsayan koruma ve restorasyon çalışmaları örnek oluşturmaktadır. Türkiye'nin büyük tarihi-kültürel miraslarını taşıyan Urfa, Mardin, Antakya gibi birçok eski tarihi kentlerindeki tarihi kültürel miraslar koruma altına alınarak turizm planlamaları yapılmış ve günümüzde restorasyon çalışmalar devam etmektedir. Buralar kentlerin tarihi dokuları olup, kentlerin gelişme süreci içindeki değişen toplumsal, ekonomik ve fiziksel yapıları ile geçmişte yaşamış toplumların anılarını bir arada barındıran, bir arşiv olarak ayakta durmaktadır (Birsell vd., 2000). Bunlar ve daha birçoğu Türkiye'yi belki de tek örnek yaparken, bu mirasları korumak ve gelecek kuşaklara aktarmak için çok büyük çabalar harcamak gerekmektedir (Özdemir, 2005; Öcal, 2012). Tarihi-kültürel turizm potansiyeli korumazsak zamanla yok olur ve ortadan kalkarlar. Anadolu'daki tarihi kültürel miraslar turizme kazandırılarak gelecek nesillere aktarılmalıdır. Bu tarihi eserler farklı uygarlıkların geçmişten günümüze bize bıraktıkları ve korunması gereken miraslardır. Bunlar yerleşmeler içinde atıl durumda kalmış tarihi dokular olarak göze çarpmaktadır. Dünya tarihi dokuları bünyesinde barındıran Türkiye, bu mirasları açık bir müze olarak sergilemektedir. Buralarda yaratılan tarih-kültür, geçmişle gelecek arasında köprü kuran, kuşaklararası iletişimi sağlayan yenilenemez miraslarımızdır. Bu dokular zaman içinde yıpranarak tarihsel kimliklerini hızla kaybeden sahalardır. Tarihi bir geçmişe sahip olan Kayseri ili Pınarbaşı ilçe merkezi tarihi kültürel mirası, geçmişle gelecek arasında bağ kuran, yenilenemez, sınırlı miras değerlerimizdir.

1. PROBLEM CÜMLE;

1. Pınarbaşı İlçesi'nin tarihi-kültürel mirasları ile merkezdeki tarihi ahşap evlerin turizm amaçlı kullanımının potansiyelini belirleyerek, korunması ve gelecek nesillere aktarımı nasıl sağlanabilir?

1.a). Bunun için yerel yönetimlerin dikkati buraya nasıl çekilebilir?

1.b) Pınarbaşı Kaymakamlığı ve Belediyesi gibi yerel yönetimler burayı korumak için neler yapmalıdır?

1.c) İlçe merkezindeki ahşap meskenlerin restorasyonu ve koruma altına alınarak turizmde kullanılması nasıl yapılabilir?

1.d). Pınarbaşı merkezdeki tarihi evlerin restorasyonu sonrası turizm amaçlı kullanımı için ilçe genelindeki turizm mirası potansiyeli belirlendikten sonraki aşamada merkezdeki tarihi evlerle birlikte nasıl değerlendirilecektir?

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Kayseri Pınarbaşı ilçesi dağlık arazide kurulduğu ve ortalama yükseltisi fazla olduğundan karasal iklim şartları hüküm sürmektedir. Bundan dolayı tarımsal ürünler yetiştirilemediği içinde halkın gelir düzeyi çok düşüktür. İlçedeki tarihi-kültürel miraslar ilçe halkı için bir gelir kaynağı olarak değerlendirilebilir. Bunun için ilçe merkezindeki tarihi evler restore edilerek otel, pansiyon, misafirhane olarak turizm amaçlı kullanılması için neler yapılabileceğini belirlemektir. Özellikle atıl durumda olan konak ve evlerin restorasyonu yapılarak, turizm amaçlı nasıl kullanılacağını konusunda analiz yapmaktır. Bu yapıların korunarak turizm amaçlı kullanımı esnasında yıpranmadan yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması için gerekli olanlara vurgu yapmaktır. Tarih-kültürel miraslardan yararlanırken, mirasların orijinalliğine zarar vermeden halkın, yerel yöneticilerin ve planlayıcıların tarihi mirası nasıl koruyacakları konusunda SWOT analizi yaparak, turizm amaçlı coğrafi analizini yapmaktır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

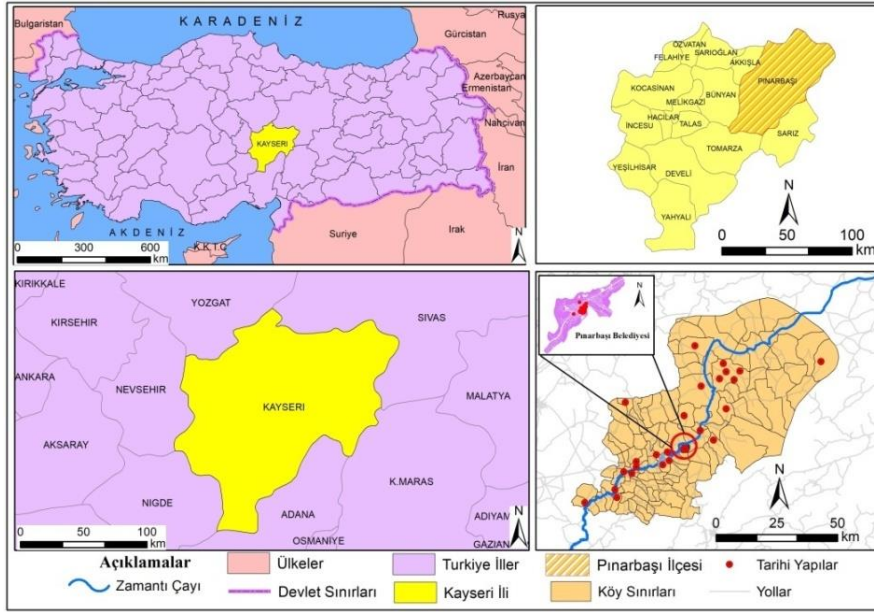
Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinde betimsel olarak ele alınmış ve olaylar olduğu gibi ortaya konmakla birlikte, var olan tarihi-kültürel miraslar belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada kültürel coğrafya, turizm coğrafyası, tarihi ve kültürel mirasın korunmasıyla ve Pınarbaşı ilçesiyle ilgili gerekli literatür taraması yapılmıştır. Arazi çalışmaları esnasında ilçede mülakatlar yapılırken gelir kaynakları hakkında bilgi alınmıştır. Mülakatlar esnasında tarım arazileri yeterli olmadığından gelirlerinin iyi olmadığı tespit edilmiştir. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Koruma, Uygulama ve Denetim bölümünden alınan tarihi kültürel varlıkların sayısını ve son durumunu tespit etmek için saha çalışması yapılmıştır. Belediyeden alınan veriler arazi çalışmalarıyla kontrol edilmiştir. Belediye'den KUDEB(Koruma Uygulama ve Denetim Büroları) bürosundan alınan veriler, arazi kullanımı ve tescilli yapıların dağılımının CBS'de çizimi yapılmıştır. Pınarbaşı İlçe merkezindeki tarihi dokular üzerinde belediyenin ve Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü'nün yapmış olduğu restorasyon çalışmaları incelenmiştir. Pınarbaşı İlçesi'nin tarihi-kültürel coğrafya kaynaklı turizm envanterlerinin yanı sıra alan çalışmalarındaki gözlem ve mülakatlarda dikkate alınarak çalışma tamamlanmıştır. Tarihi ve kültürel miras kaynakları

kültürel peyzaj açısından kültürel dokusu incelenerek, bu yapıların coğrafi değerlendirmesini yapmaktır. Pınarbaşı İlçesi'nin tarihi kültürel miras potansiyeli sahada çalışmalarla belirlenmiştir. Arazideki mülakatlar ve gözlemler göz önünde bulundurularak çalışma yapılmıştır. Üstelik SWOT analizi ile Kayseri ili Pınarbaşı ilçe merkezindeki tarihi evler ve konaklarla, ilçe genelindeki tarihi mekânların turizm amaçlı değerlendirilmesi coğrafi perspektif içinde analiz edilmiştir.

4. PINARBAŞI'NIN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

Pınarbaşı ilçesi kuzeyinde Sivas ilinin Şarkışla ilçesi ile Altınyayla ilçesi ve kuzeydoğusunda Sivas ilinin Kangal ilçesi ile doğusunda Sivas ilinin Gürün ilçesi, güneyinde Kayseri ilinin Tomarza ilçesi ve Sarız ilçesi ile batısında Kayseri ili Akkışla ilçesi ve Bünyan ilçeleri ile çevrilidir. Kayseri'ye 89 km uzaklıkta olan Pınarbaşı, İç Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Kızılırmak Bölümü'nde yer almaktadır (Şekil 1).

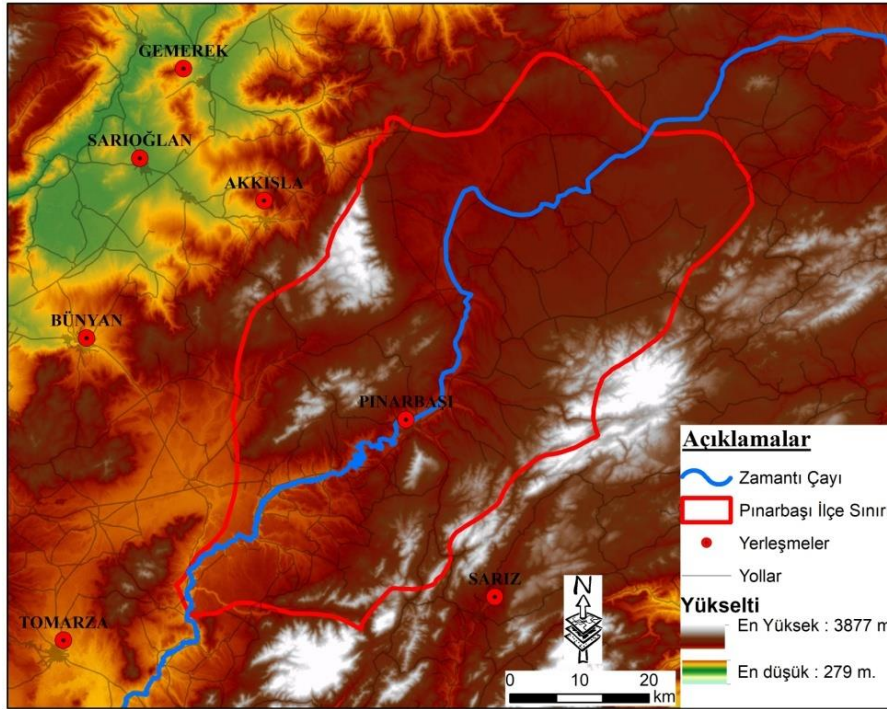
Şekil 1. Pınarbaşı İlçesinin (Kayseri) Lokasyon Haritası.

Pınarbaşı ilçesinin kuzeydoğusunda Hınzır Dağları, güneyinde Tahtalı Dağları yükselir. İlçenin kuzeybatısında da Aygörmez Köşker sıra dağları yer alır. Bu dağların hemen güneyinde tek başına Şirvan Dağı uzanır. Tahtalı ve Aygörmez dağları arasında Uzunyayla Platosu ve Zamantı Havzaları bulunur. Uzunyayla Platosu ile Zamantı Havzaları birbirinden ilçe

merkezi'nin güney batısındaki Torun Tepe eşiği ile ayrılır. Bu havzaların üstü Miosen yaşlı tortularla örtülüdür. Bu tortular Zamanti Irmağı ve kolları tarafından derince yarılarak plato haline dönüştürülmüştür. Ovalık alan ise sadece akarsu boyunca uzanır (Bozkurt, 2016: 242) (Şekil 2).

Şekil 2. Pınarbaşı İlçesinin (Kayseri) Topografya Haritası

Pınarbaşı ilçesinde plato ve havzalar 1800 km² ile sahanın %52,6'sını, dağlar 857 km² ile %25'ini, vadiler 25 km² ile %0,7'sini, ova ve düzler 687 km² ile %20,1'ini oluşturmaktadır. Geriye kalan araziler bir depresyon sahası ve birikinti konisinden oluşmaktadır (Canpolat, 2017: 29).

İlçenin en önemli akarsuyu Zamanti Irmağı ve onun kollarıdır. İlçe sınırları içinde tarım için uygun ovalık sahalar olmadığı için halkın ekonomik durumu iyi değildir. Özellikle yüksek plato sahası karasal bir iklime sahip olduğundan tarımsal faaliyetler yapılamamakta ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Bu ekonomik faaliyetler ilçe nüfusunun geçimi için yeterli olmadığından tarihi ve kültürel mirasların turizm amaçlı kullanımını zorunlu kılmaktadır. Tarihi kültürel mirasın zenginliği yanında dağ turizminin de

ayrıca araştırılarak ikinci bir alternatif olarak değerlendirilmesi açısından önemlidir.

İlçede su kaynakları olarak da; Pınarbaşı, Şerefiye, Kaynar, Karagöz, Gürleyen, Gümüşgün kaynakları bulunur. İlçe merkezi genellikle düz alanda kurulmuş olmakla birlikte, ilçeye bağlı yerleşim yerleri genel olarak dağlık ve engebeli alanlarda bulunmaktadır. Doğu Anadolu ikliminin karakteri Pınarbaşı'nda da hâkimdir. Kışları soğuk, yazları kurak ve serindir. Yıllık yağış ortalaması metrekarede 492 kg'dır. Dağlık ve engebeli olan ilçenin güneydoğusunda Tahtalı Sıradağları uzanır (Bozkurt, 2016: 242). Doğal güzelliği ile birlikte su kaynakları da turizm potansiyeli açısından değerlendirilebilir.

Pınarbaşı ilçesinin merkezi ve kırsal yerleşmesi dağlık bir arazide yer aldığından, yıllar itibariyle nüfus gelişimi fazla olmamıştır. Tablo da yer alan nüfus gelişim seyri de bunu göstermektedir. Pınarbaşı merkez yerleşmesinde ve kırsal yerleşmesinde doğal nüfus artışı olduğu halde tarımsal faaliyetler nüfusa yeterli gelmediği için, sürekli kayseri başta olmak üzere büyük şehirlere sürekli göç vermektedir. Arazi çalışmaları esnasında yapılan mülakatlarda halkta sürekli bunu dile getirmiştir. Pınarbaşı'nın 2007 yılı ile 2019 yılı ilçe merkezi toplamı ile ilçe genel toplamı karşılaştırıldığında yular itibariye nüfusta sürekli azalma gözlenmektedir. Bu da yıllar itibariyle artan nüfusa ilçedeki tarımsal faaliyetler ekonomik açıdan yeterli gelmediğini göstermektedir. Pınarbaşı 2007 yılı merkez nüfusu 12654 iken 2019 yılı nüfusu 8 803'dür. Aynı nüfus azalışı yıllar itibariyle Pınarbaşı ilçe geneli içinde söz konusudur (Tablo 1).

Tablo 1. Pınarbaşı İlçesi 2007-2019 Yıllarına Ait Nüfusu

Yıllar	Kadın	Erkek	İlçe Merkezi Toplamı	İlçe Nüfus Toplamı
2007	15.632	15.266	12654	30.898
2008	15.588	15.511	11927	31.099
2009	15.181	15.181	11153	30.340
2010	14.620	14.620	11253	28.983
2011	14.037	14.037	11160	27.743
2012	14.620	13.762	10960	27.045
2013	13.551	13.551	10498	26.559
2014	12.916	12.916	10291	25.293
2015	12.453	12.453	9937	24.198
2016	12.288	12.288	9648	23.658
2017	11.962	11.962	9350	23014
2018	13.993	13.993	9033	26.911
2019	13.283	13.762	8803	24080

Kaynakça:(ÜİK, ADNKS, Nüfus İstatistikleri (2007-2019),
<https://www.nufusu.com/pinarbasi-kayseri-mahalleleri-nufusu>)

Pınarbaşı ilçesi dağlık arazilerden ve plato sahalarından oluştuğu için tarım faaliyetleri fazla yapılamamaktadır. Arazi dağlık olduğu için plato sahalarında tarımcılık faaliyetleri yapılmaktadır. Pınarbaşı'nın tarım arazilerinin toprak derinliğinin fazla olmaması, kireç oranının yüksekliği, organik madde miktarının yetersiz olması ve yarı kurak iklim özelliklerinden dolayı tarımsal faaliyetler güçlüklerle yapılmaktadır. İyi bir verim alabilmek için gübre kullanımı ve verimi arttırmak için de sahanın fiziki şartlarına uygun tohum seçimi yapılmalıdır(Canpolat, 2017: 282).

Pınarbaşı'nın akarsu potansiyeli yüksek olduğundan küçük çapta alabalık faaliyetleriyle de uğraşılmaktadır. İlçe genelinde dağlık sahalarda mermer taşı çıkarımı ve taş ocakları işletmeleri bulunmaktadır. Kayseri'nin diğer ilçelerinde olduğu gibi demir ve manganez ocaklarında çıkarımı yapılarak Yeşilhisar ilçesindeki tesislerde işlenmektedir. Pınarbaşı ilçesine çok az ekonomik katkı sağlamaktadır. Bazı yıllar krom yatakları açılıp işletildiği de ilçeye ekonomik katkı sağlamaktadır. Ancak krom yatakları sürekli açık değildir. Krom Yatakları fazla olmasına rağmen sürekli açık olmadığından ilçeye sürekli bir ekonomik katkısı bulunmamaktadır. 2004 yılından sonra büyük krom yatakları tespit edilmiş, fakat yataklar işletmeye açılmamıştır. Dedeman Madencilik şirketinin Kayseri-Pınarbaşı'nda yapmış olduğu arama ve rezerv geliştirme çalışmaları sonucunda ortaya çıkartılan krom rezervinin, ülkemiz ekonomisine kazandırılmasını sağlayacak üretim tesislerinin temeli 24 Eylül 2004 günü atılmıştır (<http://www.maden.org.tr/resim>). Ancak 2004 yılından beri üretim ihraç ettiğimiz hammaddeler yurt dışında mamul hale getirildikten satıldığı için ilçeye fazla bir ekonomik katkısı olmamaktadır. Krom ocaklarında çalışan yerel halkın bir kısmı gelir sağlamaktadır. İlçede yapılan bu ekonomik faaliyetler yerel düzeyde kaldığından nüfusun ihtiyacını karşılayamadığı için Kayseri başta olmak üzere büyük illere göçler olmaktadır.

5. TARİHİ KÜLTÜREL MİRASIN OLUŞUMUNDAKİ TARİHİ SÜRECİ

Pınarbaşı ilçe merkezinin kuruluş dönemi 19 yüzyılın ilk yarısında Sultan Abdülaziz Dönemi’nde “Aziziye” adıyla kurulmuştur. Başbakanlıkta bulunan “Devlet Arşiv Dairesi Başkanlığı’ndaki 7 sefer 1278 tarihli belge” de 1861 tarihinde Mesudiye ilçesi, Örenşehir’in birkaç haneden oluşan mahallesi Pınarbaşı iskâna açılmıştır. Kafkaslardan gelen Muhacirlerin bir kısmı buraya yerleştirilmiş ve müstakil Liva (Sancak) olarak kurulan ilçeye “Aziziye“ adı verilmiştir. İlçenin ilk belediye başkanlığına 1863 yılında Lozade Mahmut Efendi getirilmiştir. Aziziye Sancağı’na; Viranşehir (Örenşehir), Kaynar, Sarız, Zamantı, Sarımsaklı, Bünyan, Akkışla, Sarıoğlan, Toklar nahiyeleri, Darende, Gürün, Göksun ilçeleri ile Kangal ve Şarkışla’nın bazı köyleri bağlanmıştır. O dönemde Aziziye Sancağı büyük bir vilayet kadar yüzölçümü olan bir sahayı kapsamaktaydı (Bozkurt, 2016: 13).

Bu tarihten önce idari taksimattaki yeri hakkında tarihi kayıtlarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak, 1926 yılında Kayseri iline bağlanan ilçede, tarihi eserlerden birçok devlet ve uç beyliklerinin sınırları içerisinde kaldığı bu beylikler arasındaki mücadelelere sahne olduğu anlaşılmaktadır. Pınarbaşı’nın kuzeybatısında bulunan Melikgazi adıyla bilinen ve Danişment Gaziogulları’ndan Emir Gazi ve ailesine ait olduğu tahmin edilen türbe ve mummyalardan; ilçenin bir dönem Danişment Beyliği Hükümdarlığı’nda kaldığı, 1178’den sonra bu beyliğin Sultan II. Kılıçaslan’ın baskısıyla Suriye topraklarına çekilmesinden sonra Anadolu Selçuklu Devleti’nin egemenliğine girdiği tahmin edilmektedir. İlçe Cumhuriyet’in ilanından sonra, kurulu bulunduğu Şirvan Dağı’nın eteklerinden kaynaklanan pınardan dolayı “Pınarbaşı” adını almıştır (Bozkurt, 2016: 13).

6. TARİHİ KÜLTÜREL MİRAS DEĞERLERİNİN MEKÂNSAL DAĞILIMI

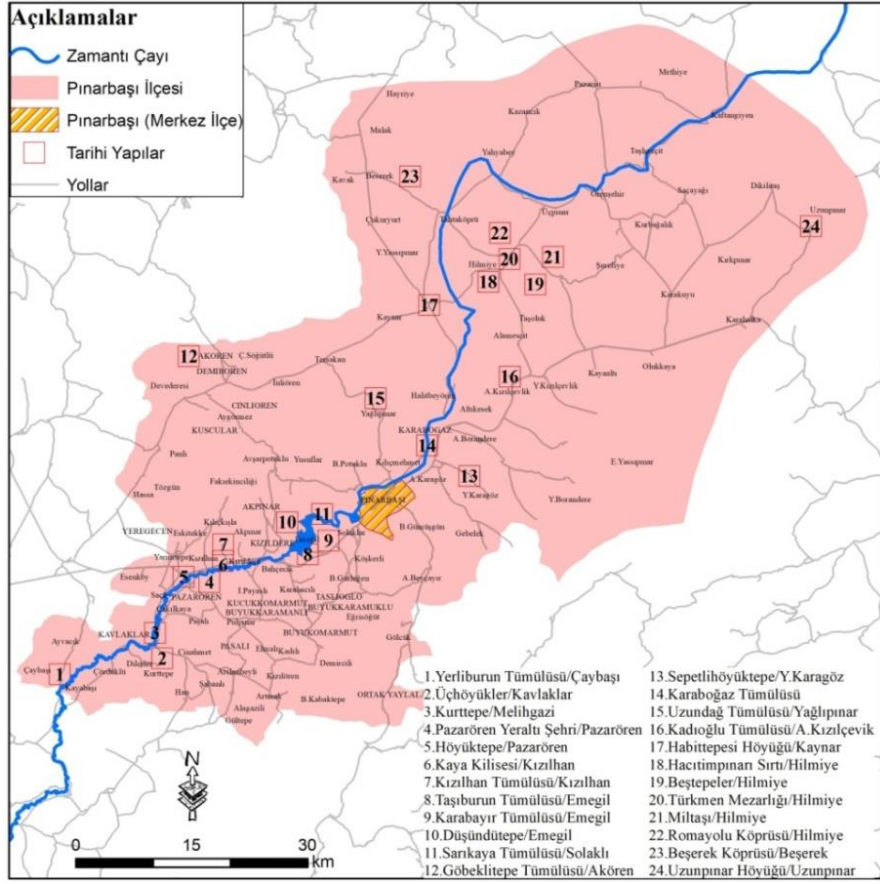
Pınarbaşı ilçesi idari sınırı 1932 yılında çizilmiş ve 1945 yılında tescili yapılmıştır. İlçe merkezindeki mahalleler ile kırsaldaki mahallelerin toplamı 122’dir. İlçe sınırları Akdeniz Bölgesi’nin İç Anadolu Bölgesi’ne bağlandığı dağlık ve yüksek sahadan oluşmaktadır. Bu dağlık sahanın İç Anadolu Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesinin geçiş güzergâhı üzerinde bulunması, tarihi dönemlerde yerleşmelerin kurulmasına ve mevcut tarihi eserlerin günümüze kadar ulaşmasına olanak sağlamıştır. Bu tarihi kalıntılar tümülüs, höyük yerleşmeleri ile kale, yol ve cami yerleşmelerinden oluşmaktadır (Tablo 2) (Şekil 3) (Fotoğraf 1, 2).

Tablo 2. Pınarbaşı İlçe Genelindeki Tarihi sit alanları

No	Tarihi Kültürel Miras	Mahallelere dağılımı
1	Yerliburun Tümülüsü	Çaybaşı Mah.
2	Üç Höyükler	Kavlaklar Mah.
3	Kurtepe	Melihgazi Mah.
4	Pazarören Yer altı Şehri	Pazarören Mah.
5	Höyüktepe	Pazarören Mah.
6	Kaya Kilisesi	Kızıllhan Mah.
7	Kızıllhan Tümülüsü	Kızıllhan Mah.
8	Taşiburun Tümülüsü	Emegil Mah.
9	Karabayır Tümülüsü	Emegil Mah.
10	Düşündütepe	Emegil Mah.
11	Sarıkaya Tümülüsü	Solaklı Mah.
12	Göbeklitepe Tümülüsü	Akören Mah.
13	Sepetlihöyüktepe	Y. Karagöz Mah.
14	Karaboğaz Tümülüsü	Karaboğaz Mah.
15	Uzundağ Tümülüsü	Yağlıpınar Mah.
16	Kadioğlu Tümülüsü	A.Kızıllhan Mah.
17	Habıttepesi Höyüğü	Kaynar Mah.
18	Hacitimpınarı Sırtı	Hilmiye Mah.
19	Beştepeler	Hilmiye Mah.
20	Türkmen Mezarlığı	Hilmiye Mah.
21	Miltaşı	Hilmiye Mah.
22	Roma Yolu Köprüsü	Hilmiye Mah.
23	Beşerek Köprüsü	Beşerek Mah.
24	Uzunpınar Höyüğü	Uzunpınar Mah.

Kaynakça: (KUDEP, 2018).

Şekil 3. Pınarbaşı İlçesi Sınırları (Hüyük ve Tümülüsler) İçinde Tescilli Yapıların Dağılımı (2018).

Fotoğraf 1. Pınarbaşı Merkezdeki Onarılmış ve Kullanılan Aziziye Camii.

Fotoğraf 2. Restore Edilmesi Gereken Ashotlar Konağı.

Pınarbaşı tarihi mirasları, tarihi Hitit Uygarlığından başlayıp, Türklerin Anadolu'ya gelişi ve cumhuriyete kadar olan süreçte birçok eserin toplandığı açık müze şeklindedir. Bunlardan Pazarören yakınındaki Melikgazi Köyü'nde bulunan türbe, Danişmend Beylerinden Emir Melik Gazi'ye (1104-1134) aittir. Pınarbaşı ilçesine bağlı Melikgazi Köyü'ndeki kale, Melikgazi Türbesi'nin devamındaki tepelik alanda kurulmuştur. Viranşehir kalesi Pınarbaşı'na bağlı Viranşehir köyündedir. Kale orta çağlara ait olup, bugün harap bir vaziyettedir. Viranşehir Höyüğü Karakuyu Kitabesi, “Kayseri Pınarbaşı ilçesi, Karakuyu Köyü'ndeki Viranşehir höyüğünde bulunmuş olan bu kabartma 1932 yılında Kayseri Müzesi'ne getirilmiştir. Büyük blok bir taşa işlenmiş olan kabartmada iki kanatlı Hitit Güneş Kursu'nun altına Hitit kralı ve diğer figürler işlenmiştir (Şahin, 2013: 144-151).

Pınarbaşı ilçe merkezinde tahta el işçiliğinin nadir örneklerinin bulunduğu birçok tarihi ahşap mesken bulunmaktadır. Bunların restore edilerek kullanıma açılması ve korunarak gelecek nesillere aktarılması gerekmektedir. Yıpranmış bu ahşap meskenlerin bir an önce belirlenerek, koruma altına alınması zorunludur. Bu ilçe merkezinin önemli bir özelliği, ahşap meskenlerin bulunduğu mekânlar evler ve apartmanlarla iç içe değildir. Tarihi evlerin yıpranmış kısımları tespit edilmeli ve aslı korunarak restorasyonu yapılmalıdır (Fotoğraf 3, 4).

Fotoğraf 3. Pınarbaşı Ahşap Evlerin Dış Kaplamasındaki Ahşap İşçilik.

Fotoğraf 4. Pınarbaşı Ahşap Evlerin İç Mekânından Ahşap İşçiliğinden Görünüm.

Pınarbaşı ilçe merkezinde restorasyonu yapılarak, konuk evi olabilecek kapasitede ahşap meskenler bulunmaktadır. Bunların restorasyonu yapılmazsa, birkaç yıl içinde çürüyerek yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaklardır. Bu evlerin arasında fazla masraf istemeyen ahşap evler de bulunmaktadır (Fotoğraf 5, 6) (Tablo 3) (Şekil 4) (Fotoğraf 7).

Fotoğraf 5. Pınarbaşı İlçesindeki Restore Edilmesi Gereken Evlerden Görünüm.

Fotoğraf 6. Pınarbaşı İlçesindeki Restore Edilmesi Gereken Evlerden Görünüm.

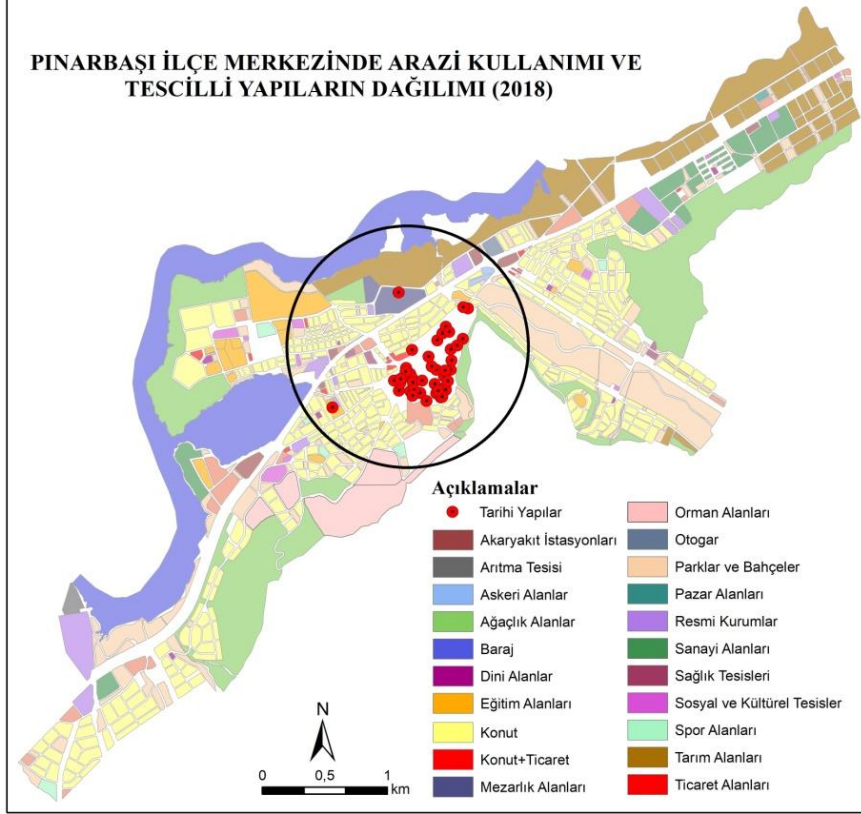

Tablo 3. Pınarbaşı Merkezdeki Tarihi Ev ve Yapılar

Yer ve Mahalle Adı	Tarihi yapıların Sayısı ve Türü
Panlı Mahallesi	Mezar Anıtı
Kayaönü Mahallesi	Konut, Konut, Başkirevi, Tümüklü Ev, Konut, Tanırlı Evi, İsmail Pınar Evi, Burhan Polar Evi, Eski Hamam, Domaniçevi, Yusuf Yıldız Evi,
İnönü Mahallesi	Yeni Hamam
Lise Caddesi	Konak
Hükümet Meydanı	Yeni Camii / Aziziye Camii, Mehmet Ali Bey Camii, Barbaros İlkokulu
Yeni Camii Mahallesi	Kilise, Endüstri Meslek Lisesi, Ahmet Mızrak Evi
Kızılhan Mahallesi	Kızılhan Camii
Pazarören Mahallesi	Melihgazi Türbesi, Mescit, Seyit Selahattin Türbesi, Sancaklar Türbesi, Pazarören Köy Enstitüsü Binası
Yarıntepe Mahallesi	Süleyman Şah Türbesi
Şerefiye Mahallesi	Kale kalıntısı
Kaynar Mahallesi	Kaynar Eski Okul Binası
Uzunyol Mahallesi	Azmi Başok Evi
Uzunyol Mahallesi	Dumanevi
Bahçecik Mahallesi	Mezarlık
Merkez	Mezarlık
Demircili Mahallesi	Demircilik Köyü Mezarlığı
Barbaros Mhallesi	Barbaros Camii ve Mezarlığı
Oğuzlar Mahallesi	Oğuzlar Mezarlığı
Yeregeçen Mahallesi	Yeregeçen Mezarlığı

Kaynak: (KUDEP, 2018).

Şekil 4. Pınarbaşı İlçe Merkezinde Arazi Kullanımı ve Tescilli Yapıların Dağılımı (2018).

Kaynakça:(Kayseri Büyükşehir Belediyesinden Elde Edilen Verilerle Düzenlenmiştir).

Fotoğraf 7. Pınarbaşı İlçesindeki Yok Olmaya Yüz Tutmuş Harap Haldeki Ahşap Meskenler.

7. PINARBAŞI'NIN TARİHİ-KÜLTÜREL KAYNAKLI TURİZM POTANSİYELİNİN SWOT ANALİZİ

Bir sektörün, bir faaliyetin, bir firmanın mevcut durumunu ve beklentilerini ortaya koymanın en kolay yolu o konu ile ilgili uzmanlar tarafından SWOT analizinin yapılmasıdır (Akça, 2005: 516; Ongun vd., 2016). Temel olarak özel ve kamu örgütlerinin neyi iyi yaptığını, nasıl gerçekleştirebileceğini çevresine en iyi olanakları sağlayıp sağlayamayacağını, çevresinde değişiklik olup olmayacağını, teknolojik gelişmeler, yeni işlerin ortaya çıkması ya da güvensizlik gibi olguları belirlemeye yöneliktir (Danca, 1998:3; Gürlek, 2002:2; Dinçer, 2004: 141-151; Özgen; 2010). Pınarbaşı İlçesi'nin varolan tarihi-kültürel miras kaynaklı turizm değerlerini ortaya koymak için güçlü yönleri, zayıf yönleri, fırsatları, tehditleri (SWOT-Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) analizi yapılmıştır. Sonunda Pınarbaşı tarihi-kültürel miraslarının turizm çekiciliklerinin, Kayseri ve ilçe genelinin sosyo-ekonomik yapısına fayda sağlayacak bir duruma getirmek için, geleceğe yönelik turizm amaçlı coğrafi analizini yapmaktır.

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<p>Pınarbaşı'nın İç Anadolu Bölgesi'ni Doğu Anadolu Bölgesi ile Akdeniz Bölgesi'ne, Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi'ne bağlayan yol kavşağında yer alması.</p> <p>İlçe merkezindeki tarihi evlerin ve yapıların ilçe belediyesi tarafından tescillenmiş ve koruma altına alınmış olması.</p> <p>Pınarbaşı ilçe sınırları içinde tarihi tümülüs ve höyüklerin fazla olması.</p> <p>Türkiye'de çok az sayıda kalmış olan ahşap evlerin bu ilçe merkezinde fazla olması ve ahşap evlerdeki oyma işçiliğinin korunmuş olması.</p> <p>İlçe merkezindeki ahşap evlerin fazla yıpranmamış ve sosyal tesisler için büyük olması.</p>	<p>İlçe de yaşayanların tarihi-kültürel coğrafya kaynaklı turizm potansiyelinin farkında olmamaları.</p> <p>İlçe de tarihi-kültürel miras kaynaklı turizm amaçlı çalışmalarının olmaması.</p> <p>Tarihi-kültürel miras kaynaklı turizm faaliyetleri ile ilgili hizmetlerin gelişmemiş olması.</p> <p>İlçe de arazisinin yüksek olmasından dolayı kış koşullarının olumsuz etkilemesi.</p> <p>Turistik tümülüs, höyük, kale ve köprülerle bağlantı yollarının olmaması.</p> <p>Tarihi-kültürel miras kaynaklı turizm amaçlarına yönelik yatırımların yetersiz olması.</p>

<p>İlçe merkezinde tarihi dokuların yer aldığı mekânlarda apartmanlaşma ve konutların olmaması.</p> <p>İlçe sınırları içinde Çerkez yerleşmelerinin ve Avşar yerleşme ve kültürünün olması.</p> <p>Pınarbaşı İlçesi'nin ortalama yükseltisinin fazla olması.</p> <p>Tarihi-kültürel miras turizminin doğal kaynaklarla desteklenebilecek nitelikte olması.</p>	<p>İlçedeki Çerkez nüfusun gönüllü çalışmaları bir dernek altında toplanmaması.</p> <p>Kayseri İli ve Pınarbaşı İlçe merkezlerinde turizm amaçlı özel girişimciliğin gelişmemiş olması.</p>
Fırsatlar	Tehditler
<p>Dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de tarihi-kültürel mirasları görme isteklerinin artması.</p> <p>İyi yapılmış bir planlama ile tarihi-kültürel miras zenginliğinin turizm amaçlı kullanılabilmesi.</p> <p>İlçedeki ahşap evler ve evlerdeki oyma işçiliği yönünden zengin olması ve ilçe merkezindeki konut evlerinin yapımını kolaylaştırması.</p> <p>Halkın tarihi-kültürel turizm değerlerinin farkına varılmasını sağlayarak, turizm kaynaklı ekonomik gelirlerin sağlanması.</p> <p>Gelişmiş iletişim araçlarıyla ilçenin turizm mirasının duyurulması.</p> <p>İlçe arazisinin dağlık olmasından dolayı iklimatik ve zengin floristik çeşitliliği ile tarihi-kültürel turizm faaliyetlerini destekleyecek olması.</p> <p>Akarsularının fazlalığı alabalık çiftliklerinin kurulmasına imkân vermesi ve balık ihtiyacının buradan karşılanabilmesi.</p>	<p>Kış mevsimindeki ulaşım imkânlarında çeşitli sorunların olması (kar yağışları ile karayolunun ulaşımının sekteye uğraması)</p> <p>Tarihi-kültürel miras turizminin gelişmesiyle ilçedeki tarihi yapıların çok çabuk yıpranması.</p> <p>İlçedeki eğitim seviyesinin düşük olmasından dolayı turistlere gerekli hizmetlerin verilmesinde sorunlar yaşanması.</p> <p>İlçenin yüksek dağlık alanda olmasından dolayı yerleşme merkezinin engebeli olması.</p> <p>Çevre mahallelerde yer alan höyük ve tümülüs gibi tarihi mekânların dağınık olması.</p> <p>İlçenin kırsal kesiminde dağınık bulunan tarihi-kültürel miras mekânlarına ulaşım sorununun ortaya çıkması.</p>

7.1. Pınarbaşı İlçesi'nin Tarihi-Kültürel Coğrafya Kaynaklarının Turizm Bileşenlerinin SWOT Analizi ile Değerlendirilmesi

Pınarbaşı ilçesindeki tarihi-kültürel dokuların ülke genelindeki diğer ilçelerden fazla olması sebebiyle Türkiye'deki gelişen turizm ekonomisinden gelir elde edebilecek kapasiteye sahiptir. Pınarbaşı İlçesi'nin merkezindeki tarihi evler ve yapılar ilçe belediyesi tarafından tescillenmiş ve koruma altına alınmıştır.

İç Anadolu Bölgesi'ni Doğu Anadolu Bölgesi ile Akdeniz Bölgesi'ne ve Güney Doğu Bölgesi'ne bağlayan yol kavşağında olması daha fazla avantaj sağlamaktadır.

İlçede tarihi camilerin ve türbelerin fazlalığı dikkat çekmektedir. Melikgazi Türbesi, Mescit, Seyit Selahattin Türbesi, Sancaklar Türbesi, Süleyman Şah Türbesi, Barbaros Camii ve Mezarlığı gibi.

Pınarbaşı'nda ahşap meskenlerin fazla olması, geniş olması ve ahşap işçiliğinin çok iyi olması Türkiye geneli için, (Azmişoğlu, Yusuf Yıldız evi, Dumanevi, Domaniçevi, Başkırevi, Tümüklü ev, Tanırlı evi, Burhan Polar evi, İsmail Pınar evi, Ahmet Mızrak evi vb.) fazla onarım istemeyen ve geniş evlerin olması bir avantaj olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu evler konuk evleri ve misafir evleri olarak restore etmeye ve sürdürülebilirliğinin sağlanması gerçekleştirilebilir. Gelecek yıllarda da turistlerin buraya yaz aylarında gelmesi için çalışmalar başlatılabilir.

Pınarbaşı ilçe merkezindeki tarihi evler ve yapıları ilçe sınırları içinde bulunan diğer tarihi ve kültürel miraslar ve doğal kaynaklarla da desteklenirse gelecekte turizm amaçlı çalışmalar yapılabilir.

Pınarbaşı merkezi ve ilçe arazisi yüksek ve dağlık olduğundan dolayı tarımsal faaliyetler fazla yapılamadığı için, halkın ekonomik gelirleri yüksek değildir. Bundan dolayı halkın ekonomik durumunu yükseltmek için turizm amaçlı çalışmalar yapılarak turist çekilebilir. Pınarbaşı'nda Çerkezlerin bulunması Türkiye genelindeki yerli turistleri buraya daha fazla çekecektir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Pınarbaşı, İç Anadolu Bölgesi'nde, Kayseri İli'ne 89 km uzaklıkta bir ilçesi olup, İç Anadolu'yu Malatya ve Kahramanmaraş'a bağlayan karayolu üzerinde bulunur. Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri'ne açılan geçit yolu üzerinde yer aldığı için geçmişte çevresinde birçok kavimlerin izlerine rastlanmakta ve kuruluş yeri olan bugünkü Pınarbaşı 19. yüzyılın ilk yarısında Sultan Abdülaziz döneminde AZİZİYE ismiyle

kurulmuştur. Bundan dolayı Osmanlı döneminden günümüze camileri, medreseleri ve ahşap evleriyle, bu kültürel mirasları günümüze kadar büyük bir ölçüde koruyabilmiş şanslı yerleşmelerden biridir.

Geçmişten gelen Anadolu'nun kendi kültürüyle Türk-İslam yerleşme kültürünün birlikte biçimlendiği ve korunması gereken birçok tarihi-kültürel miras öğelerinin bulunduğu tarihi yerleşmedir. Bu zengin kültürel mirasın fiziksel dokusunun korunması için ilçe merkezinin tarihi çekirdeğini oluşturan mekânlar tespit edilerek, buralar etrafındaki ahşap meskenler projelerle bir an önce koruma altına alınarak, imar planı içinde birlikte değerlendirilmeli ve yeni yapılarla bozulmasına müsaade edilmemelidir.

Türkiye diğer dünya ülkeleri gibi, kültürel tarihi sit alanlarının önemini kavramış; bunları restore ederek korumak ve gelecek nesillere bırakmak için uluslararası belgelere imza atarak, Avrupa ülkeleri gibi hukuksal düzenlemeler yapmış, yetkili ve sorumlu kurumlar kurarak devlet tarafından yapılması gerekenleri yapmaya çalışmıştır. Birçok şehrimizde Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu Müdürlükleri kurarak, tarihi şehir merkezlerindeki tarihi dokuyu korumak için sit alanları oluşturarak koruma altına almaktadır. Sit alanı olarak tespit edilen yerlerde, yeni kanunlarla belediyelere Koruma Amaçlı İmar Planları yapma izni vermektedir. Yine 2.863 sayılı kanunla koruma imar planlarının hazırlanması sürecinde farklı grupların katılımına olanak sağlayan düzenlemeler yapmıştır.

Kayseri Pınarbaşı ilçesi tarihi dokusu sit ilanı edilerek, koruma altına alınmış, fakat kültürel-tarihi miras mekânlarının turizm amaçlı planları yapılmamıştır. Özellikle Pınarbaşı kaynağının etrafındaki tarihi doku ve yerleşme merkezinin ahşap meskenleri için tahribat dereceleri tespiti yapılmalıdır.

Pınarbaşı ilçesi tarihi sit alanı ve ilçe çevresindeki tümülüs ve höyükler göz önünde bulundurularak ilçe tarihi mekânlarının birlikte planlaması yapılmalı ve özellikle sit alanı içindeki atıl durumda olan ahşap meskenler gözden geçirilerek, kurtarılacak olanların restorasyonu yapılmalıdır. Bunlar içinde oturanlar varsa ona göre restorasyonu yapılmalı ve koruma altına alınmalıdır. Mümkünse ev sahiplerinden satın alınarak kültür evleri haline getirilmelidir. Bunların restorasyonu yapılırken ahşap yapılara uygun olarak restore edilmelidir. Bu ahşap evler restore edildikten sonra yörenin kültürel yapısına uygun dizaynı yapılmalı ve konukevi, restoran, kafe ya da yöresel kültürlerin sergilendiği küçük müzeler haline getirilmelidir. Pınarbaşı ilçesinin bir yol ağı üzerinde olduğu göz önünde bulundurularak, konuk evleri ve konutların ona göre dizaynı yapılmalıdır.

Bu konuk evleri ve kültür merkezleri ilçe halkına verilerek ve halk eğitilerek turizm faaliyetlerine açılmalıdır. Bu tarihi mekânların Kayseri ili ve ülke genelinde tanıtımı yapılarak, turizm organizasyonlarının buraya dikkati çekilmeli ve turist gelmesi için belediye ve kaymakamlık birlikte koordineli çalışmalıdır. Özellikle yöresel festivaller zamanı bu mekânlar turistlerin hizmetine sunulmalıdır.

Pınarbaşı, Kayseri, Malatya ve Kahramanmaraş yolu ve şehirlerarası otobüslerin yol güzergâhı üzerinde olduğundan, ilçenin tarihi dokusu hakkında yol boyunca tarihi dokular ile ilgili bilgilendirici yazılar yerleştirilerek, insanların buraları görmesi için olanaklar sağlanmalıdır. Tüm bunları yaparken Kayseri Pınarbaşı Belediyesi, sivil toplum kuruluşlarının katılımını sağlayacak politikalar ve araçlar üretmelidir. Çalışmalarda etkin olarak tüm birimlerde uzman, bilgi ve teknik açılarından donanımlı kişiler görev yapmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akça,** Hasan, (2005), Burdur İlinin Kırsal Turizm Potansiyeli ve Değerlendirilmesi, 1. *Burdur Sempozyumu, Bildiriler*, I, 16-19 Kasım, Burdur, s. 515-517.
- Aliğaoğlu,** Alpaslan, (2004), Sosyo-Kültürel Miras Turizmi ve Türkiye'den Örnekler, *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafya Araştırmaları Merkezi, Coğrafi Bilgiler Dergisi*, (2) 2, s.55-770.
- Birsel,** Güven, **Yaşlıca,** Erdoğan, **Büyükmihçi,** Gonca ve **Erkman,** Suren, (2000), Kültürel Süreklilik Sağlamada Yaratıcı Kentsel Tasarımın İşlevi, *Kentsel Tasarım Kentsel Çevreye Çok Disiplinli Yaklaşım Aracı*, 29.05-02.06. 2000, MSÜ, s. 145-153.
- Bozkurt,** Mustafa, (2016), *Pınarbaşı(Aziziye), Pınarbaşı Belediyesi Kültür Yayınları 2*, Kayseri: Dergah Ofset Matbaacılık.
- Canpolat,** Fethi Ahmet (2017), *Pınarbaşı İlçesi'nin (Kayseri) Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı Doktora Tezi, Elazığ.
- Danca,** Anthony, (1998). "SWOT Analysis". [http://www.bus.ucf.edu/sgarcia/MAR3641\(son_erisim_tarihi_03.05.2010\)](http://www.bus.ucf.edu/sgarcia/MAR3641(son_erisim_tarihi_03.05.2010)).

- Dinçer**, Ömer, (2004), *Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası*, İstanbul: Beta Basım.
- Doğanay**, Hayati, (1993), *Coğrafyada Metodoloji*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Doğaner**, Suna, (2003), Miras Turizminin Coğrafi Kaynakları ve Korunması, *Coğrafi Çevre Koruma Turizm Sempozyumu (16-18 Nisan 2003)*, Bildiri Kitabı, s. 1-8, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Emekli**, Gözde, (2006), Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm, *Ege Coğrafya Dergisi*, 15, s. 51-59.
- Emekli**, Gözde, (2005), Avrupa Birliği'nde Turizm Politikaları ve Türkiye'de Kültürel Turizm, *Ege Coğrafya Dergisi*, 14, s.39-50.
- Emekli**, Gözde, (2003), Bergama ve Selçuk'un İzmir'in Kültürel Turizmdeki Yeri, *Ege Coğrafya Dergisi*, 12, s. 99-107.
- Elibüyük**, Mesut, (1997), Coğrafya'nın Önemi, Tanımı ve Sınıflandırılması, *Türk Kültürü Araştırmaları, Prof. Dr. Talip YÜCEL'e Armağan, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yıl XXXIII/1-2*, s. 105-130.
- Erden-Erbey**, Dilek, (2004), *Kentsel Koruma ve Yenileşmede Dönüşüm Projeleri-Eyüp Rehabilitasyon Projeleri*, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 30, s.79-90.
- Eriñç**, Sırrı (1973). Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye'de Coğrafya, Elli Yılda Coğrafya, *Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları*, s. 11-62.
- Gunn**, Clare A, (1993), *Tourism Planning*, , New-Jersey: Taylor& Francis Publish.
- Gürlek**, T. Bilgehan, (2002), *SWOT Analizi*, Gebze: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu.
- Kayseri Büyükşehir Belediyesi**, (2018), Kayseri Büyükşehir Belediyesi Koruma Uygulama ve Denetim Bürosu Verileri.
- Ongun**, Utku, **Gövdere**, Bekir ve **Çiçek**, Uğur, (2016), Yeşilova'nın Kırsal Turizm Potansiyelinin Swot Analizi ile Değerlendirilmesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7 (16), s. 75-88.
- Öcal**, Tülay, (2012), Tarsus Kentinde Tarihi-Kültürel Miras Bölgelerinin Turizm Planlaması, *TÜCAUM VI. Coğrafya Sempozyumu 18-19 Ekim 2012*, Bildiriler Kitabı, Ankara, 335-346.

- Özdemir**, Nebi, (2009), Kültür Ekonomisi ve Endüstrileri ile Kültürel Miras Yönetimi İlişkisi, *Milli Folklor*, 21 (864), s.73-86.
- Özdemir Dağıstan**, Melike, Zeynep, (2005), *Türkiye'de Kültürel Miras Korunmasına Kısa Bir Yaklaşım*, Planlama TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 31, s.20-26.
- Örnek Özden**, Elif, (2005). "Planlama ve Koruma Üzerine Çözüm Arayışları Marmara Takım Adaları, Beykoz Tarihi Yarımada Sit Alanlarına İlişkin Çözümleme, Planlama TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 32, s.23-35.
- Özgen**, Nurettin, (2010) Doğu Anadolu Bölgesi'nin Doğal Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(2), s. 1407-1438 [Bağlantıda]. 7:2 Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>
- Özgüç**, Nazmiye, (2003), *Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler*, İstanbul: Çantay Kitapevi.
- Şahin**, Süleyman Hilmi, (2013), Zamantı Çayı Havzası Ekoturizm Kaynaklarının Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, Afyonkarahisar.
- Turgut**, Sırma ve **Özden**, Pınar, (2005), Sürdürülebilir ve Turizm Eksenli Bir Kentsel Dönüşüm Hedefine Doğru, Eminönü Tarihi Kent Merkezi, *Planlama TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını*, 31, s. 49-62.
- Tümertekin**, Erol ve **Özgüç**, Nazmiye, (1997), *Beşerî Coğrafya, İnsan Kültür Mekân*, İstanbul: Çantay Kitapevi.
- Meydan Uygur**, Selma ve **Baykan**, Eda, (2007). *Kültür Turizmi ve Turizmin Kültür Varlıklar Üzerindeki Etkisi*, 2, s. 30-49 <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423913735.pdf>
- Yasin**, Melikşah, (2007), Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yapılış Süreci, *e-akademi Hukuk Ekonomi ve Siyasal Bilimler aylık İnternet Dergisi*, 59, 1-32.
- http://www.maden.org.tr/resimler/ekler/c1f850d934f440c_ek.pdf
güncelleme tarihi 06.01.2007,

T.C.
KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜST EĞİTİM ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
YAYIM, YAZIM KURALLARI VE YAYIN ETİĞİ

A. YAYIM KURALLARI

- Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran ve Aralık aylarında yılda iki sayı olarak Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından yayımlanan ulusal akademik bir dergidir (Makale kabul tarihleri: Haziran sayısı için 01 Ocak - 30 Nisan; Aralık sayısı için 01 Temmuz - 01 Kasım).
- 1. Dergiye yayımlanmak üzere gönderilen makaleler Türkçe ve İngilizce dillerinde yazılabilir. Dergide yayımlanan makalelerin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlara aittir.
- 2. Bütün makaleler dergi park web sitesi üzerinden elektronik ortamda gönderilmelidir. Yazar(lar) makalelerini dergi yayım kuralları doğrultusunda ve etik kurallarına uygun olarak hazırlamak zorundadır. Kurallara uygun olarak gönderilmeyen makaleler değerlendirmeye alınmaz. Gönderilen çalışmaların başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere gönderilmemiş olması gerekmektedir.
- 3. Dergimize gönderilen çalışmaların değerlendirilme sürecinde, Yayınlanmak üzere gönderilen makaleler ÖN KONTROL, İNTİHAL TARAMASI, HAKEM DEĞERLENDİRMESİ ile TÜRKÇE-İNGİLİZCE DİL KONTROLÜ aşamalarından geçirilmektedir. Ayrıca kör hakemlik sistemi uygulandığından, çalışmanın yayımlanmaya hak kazanana kadar Word dosyası üzerinde hiçbir biçimde yazar bilgilerini içermemesi gerekmektedir. Bu nedenle çalışmaların sistemimize isimsiz yüklenmesi ve yazar/ yazarlara ilişkin bilgilerin ise ayrı bir dosya olarak yüklenmesi gerekmektedir.
- 4. Dergiye gönderilen makaleler, Yayın Kurulu kararıyla en az iki hakeme gönderilir. Yayın Kurulu gerekli gördüğü durumlarda hakem sayısını arttırabilir veya Danışma Kuruluna başvurabilir. Hakemler makaleyi kabul edebilir, reddedebilir veya yazarlardan biçime ve/veya öze yönelik düzeltme yapmalarını isteyebilirler. Hakemler tarafından talep edilen düzeltmeler yazar(lar) tarafından 30 gün içerisinde düzeltilip web sitesi üzerinden elektronik ortamda gönderilecektir. Dergiye gönderilen makaleler en az iki ayrı hakemden olumlu görüş alındıktan sonra Yayın Kurulu kararıyla basılır.
- 5. Dergide yayımlanacak yazıların yazım ve dilbilgisi kurallarına uygun olması şarttır. Dergi Yayın Kurulu, gerekli gördüğü takdirde eserin sahibinden içerik ve şekil bakımından değişiklikler isteme hakkına sahiptir. Hakem değerlendirmesi sonucunda yazı yayıma kabul edilirse, yazının tüm

yayım haklarının süresiz olarak Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne ait olduğu yazarlar tarafından kabul edilmiş sayılır.

6. Mizanpaj çalışması sırasında yazar(lar) kontrol ve düzeltme amaçlı yapılan gönderilere belirtilen sürelerde cevap vermek durumundadır. Belirtilen sürelerde cevap vermeyen yazar(lar)ın makaleleri sonraki sayılarda değerlendirilebilir.

B. YAZIM KURALLARI

1. Yazılar Word formatında "Times New Roman" yazı karakteri kullanılarak yazılmalıdır. Dergiye gönderilecek çalışmanın tümünde, kenar boşlukları sol 4,5 cm, sağ 4,5 cm, üst 5,5 cm ve alt 5,5 cm olmalıdır (Aralık 2019 sayısından itibaren).
2. Başlık: Türkçe ve İngilizce başlıklar, Türkçe ve İngilizce özet bölümlerinin üzerine büyük harfle iki yana yaslı ve ilk satır girintili, Times New Roman 12 punto ve koyu olarak yazılmalıdır. Türkçe makalelerde, önce Türkçe başlık, İngilizce makalelerde önce İngilizce başlık yazılmalıdır.
3. Öz: Yazının birinci sayfasında, Türkçe ve İngilizce başlık, 150-250 kelimeyi geçmeyen ve çalışmanın amacını, yöntemini ve bulgu/sonuçlarını içeren Türkçe öz ve İngilizce abstractın altında 5 ile 8 arası anahtar sözcük/keywords yer almalıdır. Özler tek satır aralığında 10 punto, iki yana yaslı olarak yazılmalıdır. İngilizce makalelerde önce İngilizce abstract, Türkçe makalelerde ise önce Türkçe öz verilmelidir.
4. Bölüm Başlıkları: Bölüm başlıkları büyük harflerle koyu ve girintili şekilde, alt başlıklar ise 12 punto koyu, sadece ilk harfleri büyük olarak girintili şekilde yazılmalıdır. Başlık numaralarında, sayılar giriş bölümünden sonra verilmeli, ondalık sistemde (1., 1.1., 1.1.1. gibi) numaralandırılmalıdır. Ana başlıklardan önce ise 12 nk, sonrası 6 nk, alt başlıklardan önce ve sonrasında 6 nk boşluk verilmelidir.
5. Ana Metin: Paragraflar 11 punto büyüklüğünde olmalı, hizalama; iki yana yaslı olarak paragraf başı girintili yapılacaktır. Paragraflardan önce 6 nk boşluk bırakılmalı ve satır aralığı tek olacak şekilde yazılmalıdır. Sayfa numarası verilmemelidir. Eğer metin içinde maddeleme yapılacaksa maddeler arasında da 6 nk boşluk olmalıdır.
6. Sonuç Kısmı: Çalışmanın sonuç ve bulguları "SONUÇ" başlığı altında yer almalıdır.
7. Tablo, Şekil, Grafik ve Resimler: Şekil ve tablo başlıkları 11 punto ve sadece ilk harfleri büyük olarak ve ortalanarak, tablo ve şekillerin üzerine yazılmalıdır. Her birine koyu olarak sıra numarası (Tablo 1:, Tablo 2: ve Şekil 1:, Şekil 2: vs.) verilmeli ve kaynak bildirimleri ile bibliyografik

bilgiler de tablo ve şekillerin altında eksiksiz şekilde 10 punto olarak yer almalıdır.

8. Tablo, şekil vs. içindeki metin 8–11 punto aralığında olmalıdır. Metinde yer alacak matematiksel denklemlere sıra numarası verilmeli, sıra numaraları parantez içerisinde sayfanın sağına yaslı olarak yazılmalıdır. Ayrıca, baskıya uygun düzeltme yapılabilmesi için resim dışında hiçbir öge resim formatında verilmemelidir. Bunun yanı sıra, renkli tablo ve grafik basımı yapılmadığından, tablo-şekil ve grafikler siyah-beyaz baskıda anlamlı olacak şekilde düzenlenmelidir.
9. Atıflar: Atıflar metin içerisinde verilmelidir. Açıklama notları ise sayfa altında dipnot şeklinde (10 punto) ifade edilmelidir. Metin içerisinde atıflar yazar(lar)ın soyadı, kaynağın yılı ve sayfa numarası şeklinde yapılmalıdır. Yazar adı yoksa kurum adı yazar yerine kullanılmalıdır. Örnek; (Cide, 2016:5), (Köse ve Kasım, 2001:15), (Güneş vd., 2000:10-12), (DPT, 2004:32), (Walter vd., 1998:25).

Walter ve diğerlerine göre (1998:25) iklim, insan karakteri üzerinde belirleyici özelliğe sahiptir. Ancak eser hakkında genel bir bilgi verilmiş ise sayfa numarasına gerek yoktur. Örnek: (Cide, 2016).

Aynı parantez içerisinde birden çok gönderme yapılması: Aynı parantez içerisinde yapılan çoklu göndermeler ilk yazarın soyadına göre alfabetik sırada olmalı ve noktalı virgül ile ayrılmalıdır. Örnek: (Cide ve Kuray, 2013:33; Baysa, 2015:99; Hamidullah, 2010:25).

10. Kaynaklar: Kaynaklar başlığı 12 punto ve koyu olarak girintili yazılmalıdır. Kaynaklar ise 11 punto şeklinde çalışmanın sonunda düzenlenmelidir. Kaynaklar makalenin bittiği sayfadan başlatılmalı ve çalışmalar soyadına göre alfabetik olarak sıralanmalıdır. Yazar adı ve soyadı arada “virgül” olacak şekilde tam yazılır. Soyadı koyu ad ise normal yazılacaktır. Kaynakçanın ilk satırı girinti olmadan sola dayalı, ikinci satırı ise girintili yazılacaktır. Çok yazarlı çalışmaların atıflarında “vd.” olarak verilen yazarların tümü kaynaklar kısmında yer almalı ve kaynaklar arası boşluk paragraf arasında olduğu gibi 6 nk olarak ayarlanmalıdır. Aynı yazarın birden çok çalışmasına atıfta bulunulduğunda, yayın tarihi en eski olandan başlanmalıdır. Aynı yazarın aynı tarihli birden fazla çalışmasına atıfta bulunulduğunda ise metin içi atıflar ve kaynaklar a, b, c, ... harfleri kullanılarak numaralandırılmalıdır. Örnek; 2003a, 2003b, 2003c gibi. Bir yazarın tek ve birden fazla yazarlı çalışmasına atıfta bulunulması durumunda, önce tek yazarlı çalışmalar belirtilmelidir.

Kaynaklarda ve metin içerisinde yer alan Türkçe eserler için aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi Türkçe kısaltmalar (örneğin, "vd.", "ss.", "s.", "İçinde", "Çev.", "Der.", "Ed." gibi) kullanılmalıdır.

**DEĞİŞİK ATIFLARIN KAYNAKLARDA GÖSTERİLMESİNE İLİŞKİN
BAZI ÖRNEKLER AŞAĞIDA VERİLMİŞTİR**

Tek Yazarlı Kitap:

Soyadı, Adı, (Yıl), Kitabın Adı (İtalik), Şehir: Yayınevi.

Cide, Ömer, (2016), *Osmanlı'nın Kuruluşunu Anlamak*, İstanbul: Beka Yayınları.

İki Yazarlı Kitap:

Soyadı, Adı ve Soyadı, Adı, (Yıl), Kitabın Adı (İtalik), Şehir: Yayınevi.

Fatiş, Emrullah ve Şaşa, Mehmet, (2012), *Marifetullah*, Trabzon: Murathan Yayınevi.

İkiden Fazla Yazarlı Kitap:

Soyadı, Adı, Soyadı, Adı, ve Soyadı, Adı (Yıl), Kitabın Adı (İtalik), Şehir: Yayınevi.

Kunt, Metin, Faroqhi, Suraiya, ve Ödekan, Ayla, (2013), *Osmanlı Devleti*, İstanbul: Cem Yayınevi.

Not: İki isimli yazarda ikinci adın sadece baş harfi de yazılabilir.

Derleme Kitap:

Soyadı, Adı, (Yıl), Başlık, (Ed.: A. Soyadı), Kitabın Adı (İtalik), s.(sayfa aralığı), Şehir: Yayınevi.

Cide, Ömer (2019), *İslam Medeniyetinin Gerileme Sebepleri ve Çözüm Önerileri*, (Ed.: Hanefi Palabıyık, Mesut Can), *İslam Medeniyeti Tarihi*, s. 361-375, İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Çeviri Kitap:

Soyadı, Adı, (Yıl), Kitabın Adı (İtalik), (Çev.: Adı Soyadı), Şehir: Yayınevi.

Anthony Dolphin, Alderson, (2017), *Osmanlı Hanedanlığı* (Çev.: Şefaettin Severcan), İstanbul: İz Yayıncılık.

Kurum Yayını:

Kurum (Yıl), Başlık (İtalik), Şehir: Yayınevi.

SPK (2006), *Kurumsal Kültür*, Ankara: SPK yayınları, Yayın No: 195, Kurumsal Araştırmalar Serisi, No: 3.

Makale:

Soyadı, Adı, (Yıl), Makalenin Başlığı, Derginin Adı (İtalik), Cilt(Sayı), s.(sayfa aralığı).

Gazel, Ahmet Ali, (2018), Osmanlı Mürettepler Cemiyeti, *Bilig Dergisi*, 9(2), s. 65–78.

Not: İki yazarlı makalelerde yazarların arasına “ve” bağlacı konularak soyadı ve adı tam olarak yazılır. Çoklu yazarlarda ise araya virgül konularak sadece son yazarın soyadı ve adı “ve” bağlacı ile ayrılır.

Tebliğ veya Konferans Bildirisi:

Soyadı, Adı, (Yıl), Tebliğ Başlığı (İtalik), Konferans Adı, Düzenleyen Kurum ve şehir adı.

Vural, Tarık, (2007), *Yerel Yönetimler ve Mali Özerklik, Yerel Yönetimlerde Dönüşüm Sempozyumu*, TMMOB Peyzaj Mimarları Odası, Ankara.

İnternet Kitap veya Rapor: Soyadı, Adı, (Yıl), Başlık (İtalik), İnternet adresi, (Erişim Tarihi: GG.AA.YYYY). DPT. (2004), *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001–2005) 2004 Yılı Programı Destek Çalışmaları*, <http://ekutup.dpt.gov.tr/program>, (Erişim Tarihi: 12.02.2005).

Yerel Yönetimler ve Mali Özerklik, Yerel Yönetimlerde Dönüşüm Sempozyumu, TMMOB Peyzaj Mimarları Odası, Ankara.

İnternet Kitap veya Rapor:

Soyadı, Adı, (Yıl), Başlık (İtalik), İnternet adresi, (Erişim Tarihi: GG.AA.YYYY).

DPT. (2004), *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001–2005) 2004 Yılı Programı Destek Çalışmaları*, <http://ekutup.dpt.gov.tr/program>, (Erişim Tarihi: 12.02.2005).

Basılmamış Tez:

Sayıcı, Mehmet, (2012), *İlköğretim Kurum Yöneticilerinin İzlenim Yönetimi*, Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, Elazığ.

Ansiklopedi Maddesi:

Uysal, Hasan, (2003), "*Danimarka*", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt: 1, s.33-45, Ankara.

YAYIN ETİĞİ KURALLARI

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nde uygulanan yayın süreçleri, bilginin tarafsız ve saygın bir şekilde gelişimine ve dağıtımına temel teşkil etmektedir. Bu doğrultuda uygulanan süreçler, yazarların ve yazarları destekleyen kurumların çalışmalarının kalitesine doğrudan yansımaktadır. Hakemli çalışmalar bilimsel yöntemi somutlaştıran ve destekleyen çalışmalardır. Bu noktada sürecin bütün paydaşlarının (yazarlar, okuyucular ve araştırmacılar, yayıncı, hakemler ve

editörler) etik ilkelere yönelik standartlara uyması önem taşımaktadır. Kilis 7 Aralık Sosyal Bilimler Dergisi yayın etiği kapsamında tüm paydaşların aşağıdaki etik sorumlulukları taşımasını beklemektedir.

Aşağıda yer alan etik görev ve sorumluluklar, açık erişim olarak Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından yayınlanan rehberler ve politikalar dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Hakemli dergide bir makalenin yayımlanması uyumlu ve saygı duyulan bilgi ağının gelişmesinde gerekli bir temel yapı taşıdır. Bu, yazarların ve onları destekleyen enstitülerinin çalışmalarının kalitesinin doğrudan yansımasıdır. Hakemli makaleler bilimsel metotları destekler ve şekillendirir. Bu yüzden beklenen etik davranışların standartlarında anlaşmaya varmak yayımlama ile ilgili tüm taraflar, yazar, dergi editörü, hakem ve yayımcı kuruluşlar için önemlidir:

1.Yazarlık

- Kaynakça listesi eksiksiz olmalıdır.
- İntihal ve sahte veriye yer verilmemelidir.
- Aynı araştırmanın birden fazla dergide yayımlanmasına teşebbüs edilmemeli, bilim araştırma ve yayın etiğine uymalıdır.

Bilim araştırma ve yayın etiğine aykırı eylemler şunlardır:

a) İntihal: Başkalarının fikirlerini, metotlarını, verilerini, uygulamalarını, yazılarını, şekillerini veya eserlerini sahiplerine bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseriymiş gibi sunmak,

b) Sahtecilik: Araştırmaya dayanmayan veriler üretmek, sunulan veya yayınlanan eseri gerçek olmayan verilere dayandırarak düzenlemek veya değiştirmek, bunları rapor etmek veya yayımlamak, yapılmamış bir araştırmayı yapılmış gibi göstermek,

c) Çarpıtma: Araştırma kayıtları ve elde edilen verileri tahrif etmek, araştırmada kullanılmayan yöntem, cihaz ve materyalleri kullanılmış gibi göstermek, araştırma hipotezine uygun olmayan verileri değerlendirmeye almamak, ilgili teori veya varsayımlara uydurmak için veriler ve/veya sonuçlarla oynamak, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını tahrif etmek veya şekillendirmek,

ç) Tekrar yayım: Bir araştırmanın aynı sonuçlarını içeren birden fazla eseri doçentlik sınavı değerlendirmelerinde ve akademik terfilerde ayrı eserler olarak sunmak,

d) Dilimleme: Bir araştırmanın sonuçlarını araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde, uygun olmayan biçimde parçalara ayırarak ve birbirine atıf yapmadan çok sayıda yayın yaparak doçentlik sınavı değerlendirmelerinde ve akademik terfilerde ayrı eserler olarak sunmak,

e) Haksız yazarlık: Aktif katkısı olmayan kişileri yazarlar arasına dâhil etmek, aktif katkısı olan kişileri yazarlar arasına dâhil etmemek, yazar sıralamasını gereksiz ve uygun olmayan bir biçimde değiştirmek, aktif katkısı olanların isimlerini yayım sırasında veya sonraki baskılarda eserden çıkarmak, aktif katkısı olmadığı halde nüfuzunu kullanarak ismini yazarlar arasına dâhil ettirmek,

f) Diğer etik ihlali türleri: Destek alınarak yürütülen araştırmaların yayınlarında destek veren kişi, kurum veya kuruluşlar ile onların araştırmadaki katkılarını açık bir biçimde belirtmemek, insan ve hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda etik kurallara uymamak, yayınlarında hasta haklarına saygı göstermemek, hakem olarak incelemek üzere görevlendirildiği bir eserde yer alan bilgileri yayınlanmadan önce başkalarıyla paylaşmak, bilimsel araştırma için sağlanan veya ayrılan kaynakları, mekânları, imkânları ve cihazları amaç dışı kullanmak, tamamen dayanaksız, yersiz ve kasıtlı etik ihlali suçlamasında bulunmak (YÖK Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, Madde 8).

2. Yazarın Sorumlulukları

- Tüm yazarlar önemli oranda araştırmaya katkıda bulunmalıdır.
- Makaledeki tüm verilerin gerçek ve özgün olduğu beyanı gerekir.
- Tüm yazarlar geri çekmeyi ve hataların düzeltilmesini sağlamak zorundadır.

3. Hakemliklerin Sorumlulukları

- Değerlendirmeler tarafsız olmalıdır.
- Hakemler araştırmayla, yazarlarla ve/veya araştırma fon sağlayıcılar ile çıkar çatışması içerisinde olmamalıdır.
- Hakemler ilgili yayımlanmış ancak atıfta bulunulmamış eserleri belirtmelidirler.
- Kontrol edilmiş makaleler gizli tutulmalıdır.

4. Editöryal Sorumluluklar

- Editörler bir makaleyi kabul etmek ya da reddetmek için tüm sorumluluğa ve yetkiye sahiptir.
- Editörler kabul ettiği ya da reddettiği makaleler ile ilgili çıkar çatışması içerisinde olmamalıdır.
- Sadece alana katkı sağlayacak makaleler kabul edilmelidir.
- Hatalar bulunduğu zaman düzeltmenin yayımlanmasını ya da geri çekilmesini desteklemelidir.
- Hakemlerin ismini saklı tutmalıdır ve intihal/sahte veriye engel olmalıdır.

Hakemlik süreci bilimsel yayımlamanın başarısının merkezinde bulunmaktadır. Hakemlik sürecinin korunması ve iyileştirilmesi taahhüdümüzün bir parçasıdır ve Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nin bilim camiasına yayıncılık etiği ile ilgili her durumda özellikle şüpheli, yinelenen yayınlar olması durumunda ya da intihal durumlarında yardım etme zorunluluğu vardır. Okuyucu Kilis 7 Aralık Üniversitesi sosyal bilimler Dergisi'nde yayınlanan bir makalede önemli bir hata ya da yanlışlık fark ettiğinde ya da editöryal içerik ile ilgili herhangi bir şikâyeti (intihal, yinelenen makaleler vb.) olduğu zaman sbdergi@kilis.edu.tr adresine mail atarak şikâyetle bulunabilir. Şikâyetler gelişmemiz için fırsat sağlayacağından şikâyetleri memnuniyetle karşılarız, hızlı ve yapıcı bir şekilde geri dönüş yapmayı amaçlarız.

İntihali**Ortaya****Çıkarma**

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'ne yayınlanmak üzere gönderilen makaleler, en az iki hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik değerlendirmesine tabi tutulur. Ayrıca intihal tespitinde kullanılan özel bir program aracılığıyla makalelerin daha önce yayımlanmamış olduğu ve intihal içermediği teyit edilir.